

► EDITORIAL

Gheorghe Ciascai

► SECURITATE NAȚIONALĂ

Ion-Lucian Catrina

Sabin Drăgulin

Oana Elena Brânda

Aurelia Peru-Bălan

Alam Saleh

Alexandru Climescu

► INTERVIU

Thierry de Montbrial

► SECURITATE REGIONALĂ

Ivano Dileo

Francesco Losurdo

Alessandro Albano

Lavinia Lupu

Yuri Josanu

Dana Dumitru

► ARHIVA

Alexandru Florian

► SECURITATE GLOBALĂ

Eugen Lungu

Ana Postolache

Oana Albescu

Daniela Radu

Roxana Alexandra Costinescu

Olesea Țăranu

► RECENZII

Liviu-Ioan Tatu

Emanuel Copilaș

Andrei Tinu

Cătălin Boboc

► SEMNALE

VOLUM XX

NUMĂRUL 4 (170)

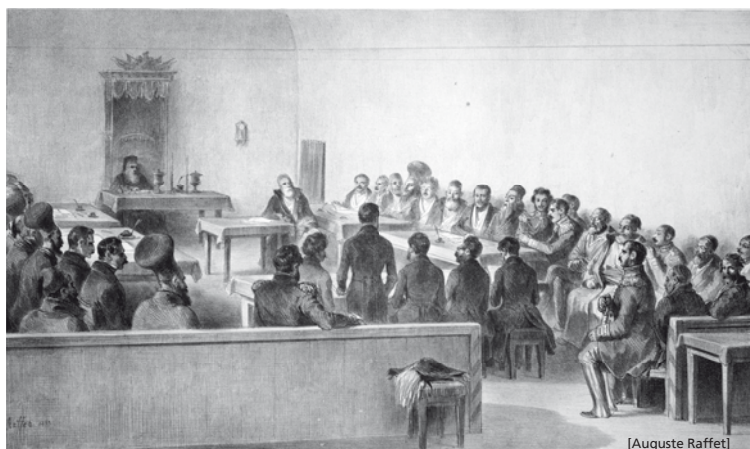
IUL.-AUG. 2012

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

APARIȚIE BIMESTRIALĂ

**Securitate națională,
securitate regională,
securitate globală**

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întreruperi din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmatelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

Revistă editată de:

Fundația
Societatea Civilă

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- DOAJ - Directory of Open Access Journals
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

EBSCO
PUBLISHING

ProQuest

 SCIOPIO
SCIENTIFIC PUBLISHING & INFORMATION ONLINE

Sfera Politicii respectă Ordinul nr. 4691 din 26 iulie 2011 al Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului privind aprobarea standardelor minime necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învățământul superior, a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare.

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot

University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant

Professor, University College, London, United Kingdom

Anneli Ute Gabanyi

Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Dinu C. Giurescu

membru al Academiei Române

Gail Kligman

Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson

Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro

Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESSa

Michael Shafir

Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan

Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

Vladimir Tismăneanu

Professor, Department of Government and Politics, University of Maryland (College Park), USA

G. M. Tamas

Budapest, Hungary

Katherine Verdery

Professor, City University of New York Graduate Center, USA

DIRECTOR

Stelian Tănase

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Sabin Drăgulin

REDACȚIE

Nicolae Drăgușin

Aurora Martin

Ioana Paverman

Camelia Runceanu

Daniel Șandru

Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Sfera Politicii

VOLUMUL XX, NUMĂRUL 4 (170), iulie-august 2012

Editorial

- Impactul apariției Serviciului European de Acțiune Externă asupra rolului UE în gestionarea crizelor internaționale..... 3
Gheorghe Ciascai

Securitate națională

- Lupta pentru finanțarea deficitelor. Despre iluzia prosperității și epuizarea financiară a statului..... 9
Ion-Lucian Catrina
- Criza statului social, un risc pentru securitatea economică a Italiei 18
Sabin Drăgulin
- Politica de securitate a Marii Britanii în timpul Cabinetului Blair (1997-2007) 26
Oana Elena Brânda
- Campania prezidențială din Franța – 2012. Între valorile gaulliste și tradiția stângii franceze..... 36
Aurelia Peru-Bălan
- Iran's National Identity Problematic..... 50
Alam Saleh
- Seniori ai războiului și rețele bazate pe încredere. Cazul Republicii Somalia 59
Alexandru Climescu

Interviu

- Thierry de Montbrial: Depopularea poate conduce România la dezastru..... 70
Ștefan Popescu

Securitate regională

- Food and Health Safety: a Macro-policy Approach in the EU 76
Ivano Dileo și Francesco Losurdo
- The brain drain: winners and losers. Socio-economic effects of highly skilled migrations on both sending and host countries..... 83
Alessandro Albano
- Monopolizarea opiniei publice..... 91
Lavinia Lupu
- Republica Moldova: între Comunitatea Statelor Independente și Uniunea Europeană 101
Yuri Josanu
- Libia – permanenta amenințare la adresa securității regionale și internaționale..... 116
Dana Dumitru

Arhiva

- Ion Antonescu și guvernarea totalitară..... 126
Alexandru Florian

Securitate globală

- Summitul NATO de la Chicago și noua dinamică a securității militare din regiunea Mării Negre..... 139
Eugen Lungu

The EU Security Continuum: the interaction between internal and external spheres in	149
<i>Ana Postolache</i>	
Particularități ale corporațiilor multinaționale ca agenți ai securității economice globale	158
<i>Oana Albescu</i>	
Consecvență versus inconsecvență în politica intervențiilor umanitare	167
<i>Daniela Radu</i>	
Război, pace și securitate în secolul XXI. O lectură contemporană a teoriei războiului drept.....	178
<i>Roxana Alexandra Costinescu</i>	
Provocări actuale și viitoare în noua ordine post-westphalică	187
<i>Olesea Țăranu</i>	
Recenzii	
George F. Kennan: O Viață de American	196
<i>Liviu-Ioan Tatu</i>	
John Lewis Gaddis, <i>George F. Kennan: An American Life</i>	
Mai mult decat un simplu bufon politic. Influența lui Hrusciiov asupra Uniunii Sovietice și a secolului XX	199
<i>Emanuel Copilaș</i>	
William Taubman, <i>Khrushchev. The man, his era</i>	
Capcanele politice ale sociologiei interbelice.....	202
<i>Andrei Tinu și Cătălin Boboc</i>	
Antonio Momoc, <i>Capcanele politice ale sociologiei interbelice. Școala gustiană între carlism și legionarism</i>	
Semnale	204
Index de autori	205
Summary	207

Impactul apariției Serviciului European de Acțiune Externă asupra rolului UE în gestionarea crizelor internaționale

■ GHEORGHE CIASCAI

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

The Lisbon Treaty established the new institutions for the Common Foreign and Security Policy of European Union. A new structure is the European External Action Service (EEAS). The aim of this paper is to analyse the impact of EEAS's setting-up for the EU role in international crisis management. This analysis will take into consideration three aspects: theoretical perspective; the point of view of public policy; and decision making process.

Keywords

european integration; The Lisbon Treaty; Common Foreign and Security Policy; European External Action Service; crisis management

Tratatul de la Lisabona și principalele inovații instituționale în materie de relații externe și securitate comună

Tratatul de la Lisabona a adus modificări importante ale cadrului juridic, instituțional, procedural și politic al Uniunii Europene, inclusiv în domeniul politicii externe și de securitate comună. Astfel, printre inovațiile instituționale substanțiale care au fost introduse de tratat se numără instituirea funcției de Înalt Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate (care deține simultan și poziția de vicepreședinte al Comisiei Europene) și înființarea serviciului diplomatic al Uniunii Europene – Serviciul European de Acțiune Externă (SEAE)¹.

În conformitate cu prevederile Tratatului, înființarea propriu-zisă a noii structuri, care avea să fie pusă la dispoziția Înaltului Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate al UE, urma să se realizeze printr-un act adoptat la nivelul Consiliului. În acest sens, după consultări dificile, îndelungate și controversate cu Parlamentul European și cu Comisia Europeană, la jumătatea anului 2010, Consiliul a adoptat decizia de constituire a Serviciului². În mod formal,

1 Tratatul privind Uniunea Europeană, art. 27, (3)

2 Decizia Consiliului 2010/427/EU din 26 iulie 2010 referitoare la funcționarea și organizarea Serviciului European de Acțiune Exter-

deschiderea noii instituții a avut loc, la data de 1 decembrie 2010, printr-o ceremonie la care au participat toți cei 136 ambasadori ai Uniunii Europene¹.

Apariția acestei structuri este o noutate instituțională care merită o evaluare din mai multe perspective. Astfel, scopul articolului de față este a examina noua instituție europeană printr-o triplă lectură: o primă lectură va fi făcută în termenii teoriilor integrării europene², a doua lectură va fi făcută din perspectiva politicilor publice; iar a treia lectură va fi făcută din perspectiva procesului decizional european, mai precis a mecanismului decizional al Uniunii Europene în materie de relații internaționale și de acțiune externă, inclusiv în domeniul gestionării crizelor.

Ce este Serviciul European de Acțiune Externă?

Înainte de a trece la investigarea SEAE și a impactului acestuia asupra rolului internațional al Uniunii și asupra capacității acesteia de a derula operațiuni internaționale de gestionare a crizelor, prin prisma celor trei grile de lectură menționate mai sus, ar fi necesară o foarte concisă prezentare a noii instituții europene, respectiv realizarea unei radiografii a structurii actuale a acesteia.

Conform datelor oficiale puse la dispoziție de UE, noul serviciu este un organism interinstituțional al Uniunii aflat în subordinea directă a Înalțului Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate. Noul organism a fost creată prin încorporarea unor structuri și agenții de specialitate existente în cadrul Comisiei și a Secretariatului General al Consiliului. Astfel, au intrat în componența noului organism structuri precum Direcția Relații Externe (DRELEX) și Direcția Generală Cooperare pentru Dezvoltare aparținând Comisiei Europene. Din cadrul Secretariatului General al Consiliului au fost incluse în SEAE structuri precum Direcția Generală E (Relații Externe), Statul Major Militar al UE (EUMS) și Centrul de Situații (SITCEN). De asemenea, au fost atașate noii structuri, agențiile având competențe în domeniul PESC precum Agenția Europeană de Apărare, Institutul de Studii de Securitate al UE și Centrul Satelitar al UE.

Noul organism european a fost astfel proiectat încât să disipeze vechile rivalități dintre diferite instituții europene și dintre aceste instituții și statele membre, să genereze sinergii și să însemne mai mult decât suma componentelor sale, provenite din diferite instituții comunitare. De altfel, nu trebuie omis faptul că valoarea adăugată a noii instituții provine și dintr-o contribuție însemnată în materie de competențe și resurse umane furnizată de aparatele diplomatice ale statelor membre ale Uniunii. Organigrama serviciului, oficializată de Uniunea Europeană la 1 aprilie 2011, evidențiază preocuparea de a pune în valoare competențele și capacitățile diplomatice și în materie de securitate ale Consiliului, Comisiei și, nu în ultimul rând, contribuția statelor membre³.

Un detaliu semnificativ asupra ponderii și potențialului noului organism european în conduita și acțiunea externă a UE îl reprezintă faptul că cele 136 de delegații și birouri de reprezentare ale Uniunii Europene care funcționează în diferite țări de pe glob sunt subordonate SEAE.

nă, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, nr. L 201/03.08.2010

¹ Andrew Rettman, Ashton names EU foreign-service priorities at low-key launch event, *Euobserver*, 2 December 2010.

² Vezi Ben Rosamond, *Theories of european integration*, (MacMilan Press Ltd:London, 2000).

³ Vezi organigrama SEAE accesibilă pe internet la adresa http://eeas.europa.eu/background/index_fr.htm, accesat la data de 29.06.2012.

Serviciul European de Acțiune Externă între logica neofuncționalistă și cea interguvernamentalistă

Trecând la analiza noii structuri din perspectiva teoriilor integrării europene, două ar fi școlile de gândire pe care le considerăm adecvate pentru a putea interpreta, pe de o parte, logica și filosofia apariției acestei instituții și, pe de altă parte, pentru a putea anticipa locul și rolul pe care îl va juca atât în cadrul UE, cât și în acțiunea externă a acesteia.

Astfel, dacă aplicăm *modelul teoretic neofuncționalist*¹ peste noua realitate instituțională, putem admite că dezvoltarea serviciului diplomatic al UE se înscrie în logica neofuncționalistă, ceea ce ar însemna că înființarea sa este o consecință a asumării, încă din anii 90 ai secolului trecut, de către Uniunea Europeană a exercitării *unei noi funcții* - cea de relații politice externe. Această asumare a unei noi funcții s-a petrecut în contextul intrării în vigoare, în anul 1993, a Tratatului de la Maastricht care a instituit pilonul al doilea interguvernamental – Politica Externă și de Securitate Comună. Dificultățile generate la nivelul Uniunii de apariția acestei noi funcții au fost uriașe², inclusiv datorită unor soluții instituționale precare adoptate după intrarea în vigoare a Tratatului de la Maastricht care au dus la repetate desincronizări între diferite structuri cu competențe în aria acțiunii externe și la rivalități tacite în privința reprezentării internaționale a Uniunii Europene. Aceste rivalități i-au avut ca protagoniști atât pe reprezentanții Comisiei, cât și pe cei ai Consiliului și ai statelor membre în perioada exercitării președinției semestriale a Consiliului³.

Din acest punct de vedere, crearea SEAE poate fi considerată ca o consecință a funcționării foarte cunoscutului mecanism neofuncționalist de *spillover*⁴, respectiv a *mecanismului de difuzare/angrenare*. În termenii practicii instituționale specifice PESC, mecanismul de *spillover* impune, ținând cont de amplitudinea politicii externe și de securitate a UE și a participării UE la gestionarea afacerilor regionale și mondiale, apariția unui aparat birocratic propriu și coerent. Acest aparat birocratic, în speță SEAE, est în măsură să corespundă acestei implicări internaționale de anvergură a UE, inclusiv în gestionarea situațiilor de criză apărute în diferite zone ale globului.

Tot din perspectivă metateoretică, o altă interpretare pertinentă a apariției SEAE ar putea să o ofere *teoria interguvernamentalistă*, mai ales în *varianta sa liberală* propusă de Andrew Moravcsik la jumătatea anilor 90⁵. Astfel, noul organism creat prin decizia din 2010 a Consiliului ar putea fi considerat ca o ipostaziere a uneia din asumțiile de bază ale modelului teoretic propus de Moravcsik, respectiv a *asumției partajării suveranităților*. În sprijinul acestei ipoteze ar putea veni, pe de o parte, tendința de implicare substanțială a diplomaților din statele membre în cadrul noii instituții, dar, pe de altă parte, și o anumită rezervă pe care unele state membre, în special Marea Britanie, continuă să o manifeste în raport cu progresele înregistrate în afacerile externe ale UE⁶. Fără îndoială, în ciuda reținerilor exprimate

1 Ben Rosamond, *Theories*, 59-60.

2 Unele obstacole în calea politicii externe și de securitate a Uniunii au fost chiar insurmontabile, așa cum au demonstrat eșecurile repetate ale UE în gestionarea crizei din Balcani, în anii 90, sau dezacordurile grave între statele membre referitoare la intervenția Statelor Unite ale Americii în Irak, în anul 2003.

3 Vezi Giegerich, B. și Wallace, W., „Foreign and Security Policy – Civilian Power Europe and American Leadership” în Wallace, H., Pollack, M., Young, A. (edit.), *Policy Making in European Union*, (Oxford University Press: Oxford, 2010), 431-457.

4 Ben Rosamond, *Theories*, 59-60.

5 Andrew Moravcsik, Franck Simmerfennig, „Liberal Intergovernmentalism”, în Antje Wiener, Thomas Diez, *Theories of European Integration*, (Oxford University Press, Oxford, 2009), 67-88.

6 Andrew Rettman, „UK champion own diplomacy over EU ‘action service’”, *Euobserver*, 5 May 2011, accesat la data de 6 mai 2011.

de oficialii britanici față de demersurile UE în materie de relații externe și de securitate, competențele diplomaților detașați din capitalele statelor membre în cadrul aparatelor diplomatice naționale contribuie atât la creșterea capacității noi structuri, inclusiv în materie de gestionare a crizelor, cât și la sporirea sinergiilor între acțiunile externe ale UE și ale statelor membre, în materie de gestionare a crizelor.

Apariția SEAE: - indicator al maturizării Politicii Externe și de Securitate a UE?

Dacă schimbăm domeniul și unghiul de evaluare a noi instituții, folosind o altă perspectivă de analiză respectiv o perspectivă oferită de *teoria politicilor publice*, am putea considera că noul organism al UE este un indicator puternic al maturizării uneia din principalele politici europene, instituită prin Tratatul de la Maastricht, respectiv Politica Externă și de Securitate Comună, fostul pilon al II-lea interguvernamental al Uniunii.

Astfel, putem avansa ipoteza că noul serviciu european este în măsură să ofere un anumit tip de servicii publice specifice în domeniul extern și al securității internaționale. Aceste noi servicii cu valoare adăugată, pe de o parte, completează demersurile naționale în domeniu derulate de statele membre și, pe de altă parte, reduc până la completa lor disipare, asperitățile care derivau din exercitarea unor competențe în domeniul relațiilor externe de către Comisia Europeană și de către Consiliu.

Această ipoteză pleacă de la premisa că SEAE este mai mult decât un serviciu diplomatic deoarece include, pe lângă structurile diplomatice clasice și diferite structuri de expertiză militară și civilă de gestionare a crizelor care și-au dovedit utilitatea, abilitățile și, în cele din urmă, maturitatea în cele peste 20 de operațiuni de gestionare a crizelor pe care UE le-a lansat începând cu 1 ianuarie 2003¹. Mai mult, nu trebuie uitat că acest nou serviciu interinstituțional beneficiază de expertiza delegațiile și birourile UE în diferite state ale lumii. Odată cu integrarea lor în SEAE, aceste reprezentanțe ale UE sunt în măsură să ofere un sprijin mai eficient atât, în general, în procesul decizional referitor la derularea PESC, cât și, în particular, în derularea unor operațiuni europene concrete de gestionare a crizelor.

Așadar, această valoare adăugată adusă de SEAE este valabilă sau ar trebui să fie valabilă atât pentru Uniunea Europeană ca entitate de sine stătătoare, cât și pentru statele membre, în special pentru statele membre mici și medii care nu au nici capacitățile, nici resursele, nici abilitățile necesare să deruleze acțiuni, misiuni și operațiuni internaționale pe cont propriu, în diferite regiuni ale lumii, acolo unde acestea au de protejat și promovat interese naționale și europene specifice.

Altfel spus, noul serviciu diplomatic al UE ar putea deveni atât un foarte util instrument de gestionare a intereselor comune prin intermediul PESC, cât și un instrument de multiplicare la nivel internațional a puterii și influenței statelor mici și medii ale Uniunii.

SEAE: – calea spre un proces decizional mai coerent în materie de gestionare a crizelor internaționale?

În privința ultimei grile de analiză pe care dorim să o aplicăm noului organism european, cea care se referă la *procesul decizional*, o să constatăm că, din această perspectivă, consecințele posibile ale înființării SEAE sunt mult mai concrete, cuantificabile și eficiente, în special în domeniul gestionării crizelor.

Reunirea sub același acoperiș și sub coordonarea unui membru cu statut special al Comisiei Europene a structurilor, agențiilor și experților având competențe în domeniul relațiilor externe și securității și provenind din cadrul Comisiei, din

¹ Giovanni Grevi, Damien Helly and Daniel Keohane (edit.), *European Security and Defence Policy, The first 10 years (1999-2009)*, (Edit. Institute for Security Studies of EU: Paris, 2009), 9.

Secretariatul General al Consiliului și din partea statelor membre este posibil să producă efectul de sinergie atât de necesar în acțiunea externă a Uniunii, cel mai mare actor în comerțul mondial și în cea mai mare economie a lumii în prezent¹, dar un jucător mediu, dacă nu mediocr, în termeni strategici (politico-militari).

Astfel, dacă în perioada 1999-2009, atunci când UE avea practic trei instituții care revendicau întâietatea în materie de relații externe și de reprezentare internațională – Înalțul Reprezentant pentru PESC, Comisarul responsabil pentru relații externe și statul membru al UE care asigura Președinția semestrială a Consiliului – fiecare cu structurile de expertiză aferente, au fost cazuri de reacții întârziate, ambigue și disonante în acțiunile internaționale ale Uniunii, odată cu înființarea SEAE este de așteptat o sporire a coerenței conduitei și acțiunii europene în materie de relații internaționale a UE.

Spre exemplu, cu certitudine procesul de planificare și derulare a unor operațiuni europene de gestionare a crizelor are enorm de câștigat din punerea pe aceeași platformă instituțională și sub conducere unică a Înalțului Reprezentant pentru Afaceri Externe a unor structuri și capacități care erau plasate fie la nivelul Consiliului, fie la cel al Comisiei, fie în capitalele statelor membre. În acest sens, din momentul lansării formale a SEAE, în decembrie 2010, până la sfârșitul lunii iunie 2012, UE a fost în măsură să inițieze patru noi operațiuni de gestionare a crizelor pe continentul african², contribuind la consolidarea rolului de factor stabilizator al UE în această parte a lumii.

Astfel, în concluzie, se poate afirma că natura interinstituțională a SEAE, inclusiv dependența sa bugetară de decizia comună a Consiliului și Parlamentului European, este de natură să disipeze inevitabilele desincronizări care apăreau între principalele instituții ale Uniunii. Această coerență pe care a adus-o SEAE în acțiunea externă a UE a favorizat o reducere a întârzierilor care se manifestau atât în reacția imediată a UE față de situațiile de criză internațională și cât în articularea acțiunilor politice, diplomatice și militare concrete ale Uniunii. Grație SEAE, Uniunea tinde să devină un actor internațional mai eficace care este în măsură să valorifice mai bine timpul și resursele pe care le are la dispoziție pentru a-și promova și susține interesele în diferite regiuni ale lumii.

BIBLIOGRAFIE

GREVI, Giovanni, HELLY, Damien and KEOHANE, Daniel (edit.), *European Security and Defence Policy, The first 10 years (1999-2009)*, Edit. Institute for Security Studies of EU, Paris, 2009.

RETTMAN, Andrew, „Ashton names EU foreign-service priorities at low-key launch event”, *Euobserver*, 2 December 2010.

RETTMAN, Andrew, „UK champion own diplomacy over EU ‘action service’”, *Euobserver*, 5 May 2011.

ROSAMOND, Ben, *Theories of european integration*, MacMilan, New York, 2000.

VASCONCELOS, Alvaro de (edit.), *Global Trends 2030 - Citizens in an Interconnected and Polycentric World*, Edit. Institute for Security Studies of EU, Paris, 2012.

¹ Alvaro de Vasconcelos, *Global Trends 2030 - Citizens in an Interconnected and Polycentric World*, (Edit. Institute for Security Studies of EU: Paris, 2012), 109,110.

² Este vorba de operațiunile EUFOR Libia (în final, nedemarată), EUCAP NESTOR în Cornul Africii, EU Somalia Training Mission în Somalia și EUAVSEC în Sudanul de Sud, în conformitate cu datele accesibile pe site-ul SEAE la adresa <http://www.consilium.europa.eu/eas/security-defence/eu-operations.aspx?lang=fr>, accesat la data de 29.06.2012.

WIENER, Antje. DIEZ, Thomas, *Theories of European Integration*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

*** *Tratatul privind Uniunea Europeană, versiunea consolidată*

* * * *Tratatul de la Amsterdam de amendare a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatelor de instituire a Comunităților Europene*

* * * *Tratatul de la Maastricht privind Uniunea Europeană*

Lupta pentru finanțarea deficitelor.

Despre iluzia prosperității și epuizarea financiară a statului

■ ION-LUCIAN CATRINA¹

[The Bucharest Academy of Economic Studies]

Abstract

From Ricardo and Smith the deficits were seen as the one of „the most terrible scourges which was ever invented to afflict a nation” as a system which tends to make us less thrifty, to blind us to our real situation. In the twentieth century allowing deficits regardless of their destination opened the wrong door to excessive debt and vulnerable states to the credit markets. This paper aims at showing that currently many European Member States faced not only with high deficits and high stocks of public debt, which under normal conditions could be easier managed, but with the rejection and the lower confidence of investors and financial institution, with higher burden of interests and significant loss of growth perspective.

Keywords

budget deficit; public debt; interests; confidence; growth

Introducere

Problematica deficitelor a fost larg dezbătută în decursul timpului, nu numai de către economiști, ci și de sociologi, politologi sau filosofi. De-a lungul anilor, gânditorii s-au divizat aproape invariabil între susținătorii dezvoltării societății cu ajutorul resurselor împrumutate și cei care au respins *apriori* îndatorarea, însă nu indiferent de destinația resurselor împrumutate. Chiar și cei care s-au opus potențialelor deficite au recunoscut că dacă ele sunt utilizate pentru acumularea de capital, acest lucru nu poate fi văzut ca fiind periculos pentru economie, ci dimpotrivă.

Pe fondul crizei economice actuale, când deficitele bugetare au devenit din ce în ce mai greu și mai scump de finanțat prin intermediul piețelor de credit, putem constata un reviriment al preocupărilor despre cum se pot evita deficitele mari și, mai ales, cum poate fi îndeplinit obiectivul consolidării fiscale în cel mai scurt timp posibil.

În acest context, această analiză se dorește a fi o scurtă introducere, mai degrabă teoretică, decât empirică,

¹ **Acknowledgment:** *This work was cofinanced from the European Social Fund through Sectorial Operational Program Human Resources Development 2007-2013; project number POSDRU/1.5/SI/59184, „Performance and excellence in postdoctoral research in Romanian economic science domain”*

în evoluția principalelor idei privind deficitele bugetare și a modalităților prin care se poate asigura un management sustenabil al finanțelor pe termen lung, care să nu pună în pericol obiectivele de creștere și dezvoltare ale unei națiuni.

Repere teoretice

Încă de la începutul cristalizării economiei ca știință de sine stătătoare, deficitele bugetare nu au fost privite deloc favorabil, în special din cauza potențialei utilizări iraționale a resurselor împrumutate și a iluziei fiscale pe care o pot da împrumuturile propriilor cetățeni.

David Ricardo, de pildă, considera datoria publică determinată de deficitele bugetare drept unul dintre cele mai cumplite flageluri¹ inventate de oameni, care pot afecta într-un mod devastator o națiune. O considera drept o opțiune care tinde să facă guvernele să fie mult mai puțin cumpătate decât dacă s-ar baza doar pe propriile resurse și care face guvernele să ignore situația economică reală. Ricardo se temea că cetățeanul înșelat că ar fi la fel de bogat ca înainte, ulterior se va confrunța cu taxe mai mari pentru plata datoriei, iar confruntat cu povara fiscală ar putea să-și mute capitalul din țara sa într-o țară în care va fi scutit de o astfel de povară.

Adam Smith susținea că datoria publică și costurile asociate acesteia ar putea lipsi societatea de resurse ce s-ar putea investi într-un mod mult mai productiv, iar, dincolo de un anumit prag al datoriei, statul nu ar mai putea să o gestioneze sustenabil, putându-se ajunge chiar la falimentul național. La rândul său, Jean Baptiste Say considera că deficitele mari și datoria publică permit guvernelor să conceapă proiecte publice gigantice, pe care piața nu le poate furniza, care uneori provoacă dizgrație, alteori glorie, dar întotdeauna conduc la epuizarea financiară a statului².

Deficitele bugetare și potențialele efecte negative ale acestora pe termen lung au căpătat o nouă perspectivă, mai ales după cel de-al doilea război mondial, în condițiile în care economiile europene erau răpuse de efectele dezastruoase ale războiului. Se permitea, așadar, ca în conjuncturi cu totul speciale, precum războiul, calamitățile sau recesiunea severă, deficitele bugetare să fie acceptate temporar, ca singura soluție pentru a compensa pierderile de venituri publice determinate de evenimentele nedorite. Evident că o astfel de regulă își avea raționalitatea economică dacă deficitele ar fi fost menținute numai până ce efectele negative care afectau mecanismele fiscale ar fi dispărut.

Însă, chiar și după dispariția efectelor negative ale războiului, multe state europene au justificat menținerea unui nivel ridicat al deficitelor bugetare ca urmare a realizării unor investiții publice importante, premisă ce ar fi condus în final la stimularea creșterii economice și compensarea datoriilor create anterior. În realitate însă, aceasta a fost numai o justificare, deoarece nu a existat o corelație extrem de strânsă între deficitele mari și investițiile efective create, decât pentru o parte nesemnificativă a statelor europene. Cu siguranță, însă, menținerea unor execuții bugetare deficitare nu avea cum să nu se repercuteze pe termen lung în soldul datoriilor publice, acesta consolidându-și trendul de creștere. De asemenea, este evident că actuala criză a datoriilor publice din spațiul european nu ar fi apărut dacă economiile înregistrau aceleași ritmuri de creștere economică ca cele anticipate anterior, iar piețele financiare nu ar fi fost prinse nepregătite. Așa cum știm deja, ambele evenimente s-au produs concomitent: output-ul real nu numai că nu a mai crescut în ritmurile prognozate, ci chiar a înregistrat scăderi, iar piețele financiare au oferit în

¹ David Ricardo, „Essay on the Funding System”, în John Ramsay McCulloch, *The Works of David Ricardo*, (London: John Murray, 1871), 546.

² Jean Baptiste Say, *A Treatise on Political Economy*, (Philadelphia: Lippincott, 1853), 483.

continuare finanțări, suficiente, însă numai selectiv și la rate ale dobânzilor extrem de ridicate, pe fondul unei cereri fără precedent.

Deficitele sunt rezultatul „distorsiunilor politice”

După Tratatul de la Maastricht, stabilitatea finanțelor publice a fost preocuparea centrală a majorității guvernelor statelor membre ale Uniunii Europene, în scopul atingerii obiectivelor convergenței nominale și asigurării unei dezvoltări armonioase a statelor participante la Uniunea Economică și Monetară. Presiunea pe care deficitele bugetare excesive și datoriile publice din ce în ce mai mari le-au exercitat asupra creșterii economice trebuia să devină preocuparea majoră a țărilor europene care se confruntau cu acest tip de dezechilibre. În ciuda semnalelor existente și din cauza ciclului economic aflat pe panta dezirabilă a creșterii, nici o acțiune concretă nu a fost luată de liderii europeni pentru a limita vulnerabilitatea financiară. Acțiunile economice ar fi trebuit să se concretizeze în ajustări ale creșterii cheltuielilor publice și ale transferurilor bugetare, în limitele rigide ale sporului de creștere economică și corelate cu alți factori economici precum inflația, sporul de productivitate a muncii sau creșterea competitivității externe.

Este ușor de anticipat că, oamenii politici în mâna cărora stau astfel de decizii nu și-au asumat și este puțin probabil să-și asume decizii care nu ar aduce câștiguri electorale pe termen scurt. Promovarea deficitelor bugetare creează certe efecte de bunăstare pe termen scurt și foarte scurt, însă poate afecta procesul dezinflaționist și potențialul de creștere pe termen mediu și lung, în special dacă destinația deficitelor este exclusiv stimularea consumului nonguvernamental. De asemenea, este greu de crezut că, în absența unor constrângeri puternice, legale, instituționale sau supranaționale, guvernele ar recurge voluntar la ajustările necesare pentru restabilirea echilibrului bugetar.

Asupra acestui lucru atrăseseră atenția, încă din anii '70, Buchanan și Wagner, care defineau deficitele bugetare drept o relație dintre politicienii oportuniști și alegătorii naivi, înșelați de iluzia fiscală: alegătorii se exprimă invariabil în favoarea creșterii cheltuielilor publice, care să le aducă un spor de bunăstare, dar nu doresc să plătească pentru această creștere niciodată; pe de altă parte, alegătorii nu au informațiile necesare ca să înțeleagă constrângerile bugetare cu care se poate confrunța guvernul de-a lungul timpului, motiv pentru care politicienii profită de acest lucru și promovează voluntar deficitele, în unicul scop al câștigării alegerilor¹. Ciclurile electorale foarte scurte, care nu se suprapun peste cele economice, fac puțin probabilă existența unor guverne care, odată ajunse la guvernare, vor dori să surmonteze efectele politicilor bugetare expansioniste ale guvernelor anterioare, prin ajustări și politici restrictive.

Există autori consacrați în cercetarea echilibrelor bugetare, care au încercat să determine dacă disciplina bugetară este influențată și de structura sau orientarea ideologică a partidelor care guvernează. De exemplu, Alesina și Perotti² au demonstrat empiric că deși guvernele de coaliție și guvernele minoritare au cea mai mare înclinație către promovarea unor politici fiscale extrem de restrictive, guvernele de coaliție au cea mai mică eficiență în a realiza acest obiectiv. Cel mai eficient tip de guvern este cel susținut de un singur partid, urmat de guvernul minoritar.

De asemenea, în funcție de orientarea ideologică și de datele procesate de cercetători la acel moment, guvernele de centru-stânga par să aibă cea mai mare

1 Buchanan J.M., Wagner E. R., *Democracy in deficit*, (Indianapolis: Liberty Fund, 2000), 51.

2 Alesina A., Perotti R., *Fiscal Expansions and Fiscal Adjustments in OECD Countries*, (Cambridge: NBER Working Papers 5214, 1995), 22.

eficiență în realizarea unor politici fiscale restrictive, la polul opus aflându-se guvernele de centru, care de obicei sunt și guverne de coalțiție între partide din stânga și dreapta arenei politice.

Nu trebuie ignorat faptul că, în contextul actualei crize economice europene, raportul ideologic s-a inversat într-o oarecare măsură, guvernele de centru-dreapta fiind cele care au susținut cel mai puternic consolidarea fiscală și politicile bugetare restrictive, însă eficiența implementării acestor măsuri este încă prematur de evaluat.

În acest context J.M. Poterba considera că adoptarea unor reguli bugetare stricte precum regula bugetelor echilibrate, reprezintă singura cale de a limita discreția actorilor politici asupra bugetului public. O regulă bugetară atât de restrictivă oferă o formă de „autocontrol”¹ pentru politicieni, care mereu sunt tentați să abandoneze țintele de deficit sub presiunea societății. Poterba continuă linia economiștilor care consideră că deficitele bugetare și pierderea echilibrelor sunt rezultatul exclusiv al distorsiunilor venite din arena politică, deoarece oamenii politici, în relația lor cu alegătorii sunt întotdeauna tentați să angajeze proiecte și cheltuieli guvernamentale peste capacitatea propriei economii de a le finanța.

Nu întâmplător, fie că vorbim de cazul Statelor Unite, fie că vorbim de Pactul bugetar european, adoptat la Bruxelles, la data de 2 martie 2012, s-a încercat introducerea unei reguli bugetare stricte la nivelul legilor fundamentale, al constituțiilor. Cu toate acestea, experiența americană ne arată că includerea unor restricții bugetare în constituțiile naționale, tocmai pentru a încorseta decizia politicianilor, a fost și este mult supraestimată. Acest scepticism este îmbrățișat și de James Buchanan care constata că în Statele Unite echilibrele bugetare s-au menținut grație atitudinii² guvernelor față de afacerile fiscale, fără ca vreun amendament să prevadă acest lucru, însă echilibru a fost pierdut tocmai odată cu adoptarea amendamentului bugetelor echilibrate și respingerea legală a deficitelor.

Poate politica bugetelor echilibrate să înfrângă neîncrederea piețelor de credit?

Creditorii, indiferent dacă sunt entități bancare, fonduri de investiții sau instituții financiare internaționale urmăresc în principal două aspecte: sustenabilitatea debitorului pe termen lung și un nivel bine corelat al randamentelor cu propriile obiective de câștig. Altfel spus, creditorii urmăresc să-și recupereze investiția și, dacă este posibil, cu cele mai mari câștiguri posibile. Atunci când dezechilibrele bugetare se consolidează pe termen lung, se ajunge în mod îndubitabil la „debt overhang”³, noțiune introdusă de Paul Krugman, în anul 1988, cu referire la moștenirea sau acumularea unui volum de datorii guvernamentale suficient de mari, care determină neîncrederea creditorilor față de capacitatea de rambursare anticipată. Această capacitate rezultă din raportul valorii actualizate a potențialelor transferuri de resurse în viitor și datoria publică la acel moment.

Ideea promovării unei politici a echilibrelor bugetare nu este nicidecum o inovație a Pactului de Stabilitate și Creștere sau a Tratatului privind stabilitatea, coordonarea și guvernanta în cadrul Uniunii Economice și Monetare. Ea își are soriginea încă de dinainte de cristalizarea științelor economice ca disciplină și rezidă în modul în care decidenții politici au capacitatea de a gestiona surplusul rezultat din

1 Poterba J. M., *Do budget rule work?*, (Cambridge: NBER Working Paper 5550, 1996), 9.

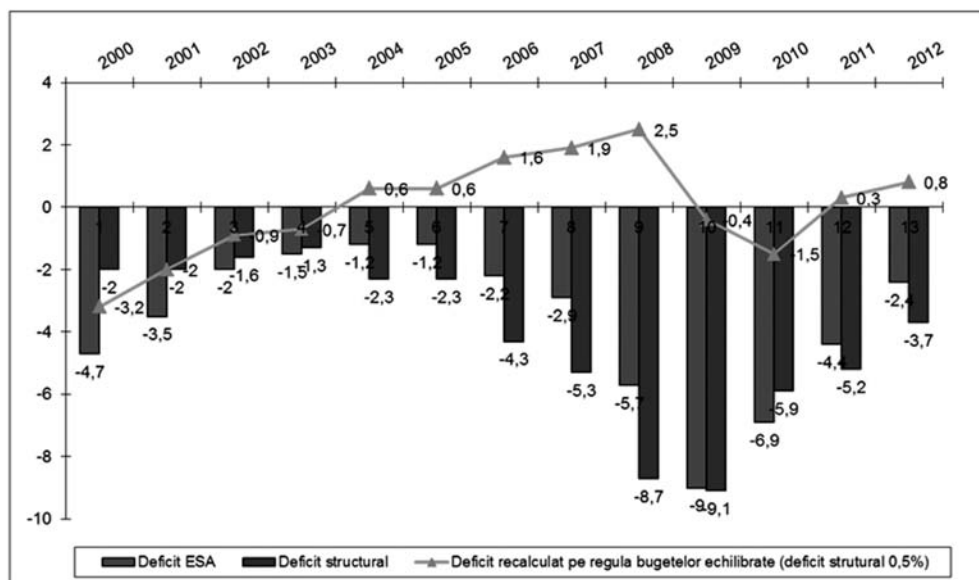
2 Buchanan, J.M., „The balanced budget amendment: Clarifying the arguments”, *Public Choice*, 90, (1997), 138.

3 Paul Krugman, *Financing vs. Forgiving a Debt Overhang* (Cambridge: NBER, 1988), 3.

activitățile umane de-a lungul unui ciclu economic. Utilizarea rațională a surplusului și deficitului bugetar reprezintă cheia echilibrelor bugetare, deoarece o economie bine organizată își poate acoperi cheltuielile ordinare prin intermediul taxelor, iar deficitele se pot accepta dacă anumite calamități naturale sau războaie pot afecta capacitatea „mașinăriei” guvernamentale de a colecta taxele din economie¹.

Pentru România, o astfel de excepție poate fi considerată în perioada 2009-2011, atunci când scăderea abruptă a investițiilor străine, cu efectul direct al diminuării abrupte a creșterii economice, au determinat o pierdere consistentă de venituri bugetare. În schimb, în perioada 2003-2008, surplusul economic ar fi trebuit să contribuie la consolidarea spațiului fiscal, lucru care nu s-a întâmplat.

România - deficitele bugetare 2000-2012^f

Sursa datelor: Eurostat, calcule proprii (2000-2012^f)

În paradigma bugetului echilibrat, excedentul este destinat pentru a reduce progresiv datoria publică și cheltuielile cu dobânzile în sarcina acesteia, în scopul creării unui spațiu fiscal² suficient de larg, care să poată fi utilizat ulterior pentru crearea de stimulii economici în anii dificili. Spațiul fiscal, în sensul celei mai largi definiții date de Fondul Monetar Internațional, reprezintă diferența dintre pragul sustenabilității datoriei publice și datoria publică curentă.

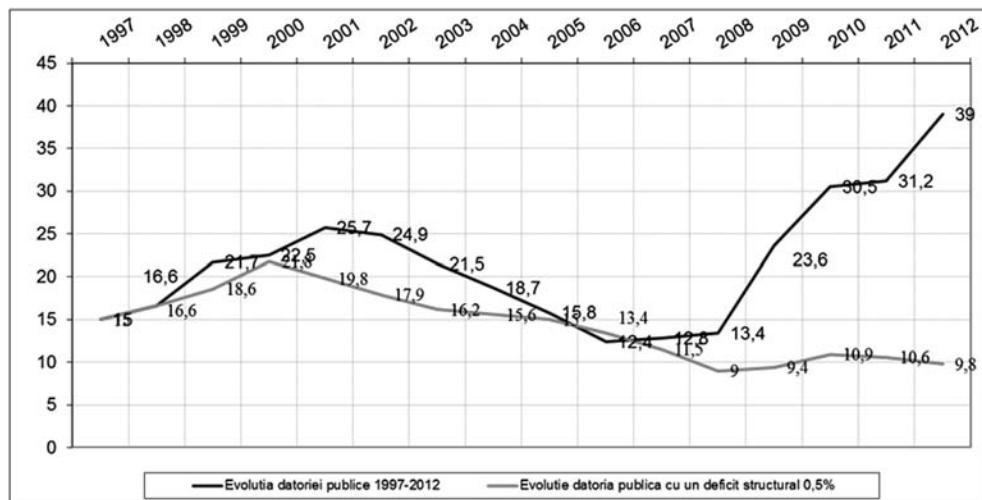
Pragul sustenabilității datoriei publice în Uniunea Europeană, înscris atât în Tratatul de la Maastricht, cât și în Pactul de Stabilitate și Creștere, a fost determinat la un nivel de îndatorare de 60% din PIB, pornindu-se de la ipoteza unei discipline bugetare în limita a 3% din PIB, a unei creșteri reale a PIB de 3% și unei inflații medii de 2%. Dacă pentru statele dezvoltate acest plafon al îndatorării s-a demonstrat viabil, nu același lucru se poate spune și despre noile state membre, investitorii financiari indicând un nivel mult mai redus decât cel stabilit la Maastricht.

¹ Pigou C. Arthur, *A Study in Public Finance*, (New York: St. Martin's Press Inc, 1929), 39.

² Jonathan D. Ostry, Atish R. Ghosh, Jun I. Kim, Mahvash S. Qureshi, „Fiscal Space”, (Washington: Fondul Monetar Internațional, septembrie 2010), 4.

Unul dintre avantajele majore pentru economia României l-a reprezentat stocul redus al datoriei publice, datorat, în primul rând, unui nivel inițial apropiat de zero. Cu toate acestea, chiar și această valoare mică a datoriei publice poate reprezenta o iluzie a sustenabilității finanțelor publice.

Evoluția datoriei publice a României

Sursa datelor: Eurostat, calcule proprii

Dinamica negativă accelerată a acesteia, după Q4 din 2008, s-a reflectat în reacția piețelor de credit, printr-o cerere modestă pentru titlurile de stat emise de Ministerul de Finanțe din România, precum și prin nivelul din ce în ce mai ridicat al ratelor dobânzilor, demonstrând faptul că pragul sustenabilității datoriei publice pentru țara noastră se află în intervalul 35%¹ - 40%² din Produsul Intern Brut, nivel evaluat pe baza perspectivelor economice pe termen lung ale economiei României și nu la nivelul de 60% prevăzut de Tratatul din Maastricht.

În România, degradarea soldului datoriei publice, începând cu Q4 din anul 2008, este rezultatul concomitent a doi factori: scăderea abruptă a PIB și corespunzător a veniturilor bugetare, la care s-a adăugat continuarea creșterii cheltuielilor publice. Pe de o parte, luând în considerare faptul că cea mai mare parte a statelor europene se aflau de aproape un an în scădere economică, intrarea României era previzibilă, având în vedere structura capitalului intern și orientarea comerțului românesc. Pe de altă parte, având în vedere structura extrem de rigidă a cheltuielilor publice, majorarea acestora în anul 2008 și impregnarea prin textul unor legi a aceluiași ritm și în anul 2009 a condus la deficite bugetare efective record în intervalul 2008-2011, care au trebuit finanțate prin intermediul datoriei publice.

Prin aplicarea strictă a politicii bugetelor echilibrate se poate ajunge, pe termen lung, așa cum simulările economice arată, la un raport dintre datorie publică și PIB egal cu zero. Însă, scopul implementării acesteia, dincolo de semnalele de încredere dat piețelor financiare, nu trebuie să fie eliminarea completă a datoriei

¹ Calcule proprii, „Long-Run Implications of Public Debt on Economic Growth”, în Revista Acta Universitatis Danubius, Oeconomica, Nr.2/iunie 2011.

² Cottarelli C., „From stimulus to consolidation”, (Washington: Fondul Monetar Internațional, 2010), 7.

publice, ci ar trebui să fie stabilizarea soldului datoriei publice pentru statele cu un nivel redus al datoriei publice (în special noile state membre) și reducerea progresivă pentru statele care au niveluri excesive și se confruntă cu reale dificultăți de finanțare (Grecia, Italia, Spania, Portugalia și chiar Franța).

Implementarea unei asemenea politici bugetare restrictive trebuie acompaniată de termene diferențiate de ajustare bugetară, până la încadrarea în ținta deficitului structural 0,5% – 1 % din PIB, în funcție de poziția fiscală a fiecărui stat membru, deoarece corecțiile durează, iar efectele ajustărilor rapide asupra creșterii economice pot fi importante.

De asemenea, nu trebuie pierdut din vedere că, ajustarea trebuie să fie nu numai un proces pur cantitativ, ci și unul calitativ, acordându-se o atenție deosebită la structura optimă a cheltuielilor publice, la oportunitatea și eficiența acestora. Ignorarea acestui din urmă aspect poate conduce inevitabil la erodarea susținerii politice, sociale și chiar economice a tranziției către echilibre bugetare.

Concluzii

Eroare cel mai frecvent întâlnită în legătură cu abordarea consolidării fiscale constă în considerarea deficitelor bugetare mari și pe termen lung ca fiind cauza și nu efectul unui management deficitar al finanțelor publice. Dacă în noile state membre deficitale bugetare ar fi fost greu evitate fiind cauzate în anumite perioade de timp de tranziția la economia de piață și de efectele puternice ale restructurărilor din industrie sau servicii, nu același lucru se poate spune și despre statele cu o economie consolidată din Uniunea Europeană. Multe dintre statele europene care se bucură de un ansamblu de politici fiscale puternice, care și generează venituri bugetare consistente, s-au confruntat cu alte provocări față de statele din Estul Europei și anume: supradimensionarea unor ramuri industriale sau slaba lor diversificare, supraexpunerea financiară a unor instituții bancare, pierderea constantă a competitivității produselor sau deteriorarea perspectivelor de creștere.

Izbucnirea crizei economice a penalizat statele cu o poziție fiscală vulnerabilă și a premiat pe cele care au avut grijă ca o eventuală criză, care ar declanșa inevitabil și recesiunea economică, să le găsească pregătite.

Astfel, statele cu o poziție fiscală deficitară nu au avut prea mult de ales între măsurile de restabilire a echilibrului, procedând la ajustări slab calitative ale cheltuielilor bugetare și apelând la creșterea puternică a taxării. Toate acestea au dat satisfacția temporară a consolidării fiscale, însă s-au repercutat, așa cum Barro anticipase încă din anii '70, în reducerea potențialului de producție¹ și la ieșirea din recesiune cu rate insignifiante de creștere economică.

Cel mai fervent opozant al ajustărilor brutale pe fondul izbucnirii crizei economice s-a demonstrat Paul Krugman, care a respins soluția reducerii cheltuielilor și investițiilor guvernamentale într-o perioadă recesionistă, bazându-se pe efectul contracționist puternic pe care aceste reduceri le-ar determina. Din nefericire, temerile lui Krugman s-au adevărit la nivelul Uniunii Europene, ajustările bugetare severe provocând reduceri semnificative ale cererii agregate, rate foarte mici de creștere în perioada post-recesionistă și reintrarea pe panta negativă a creșterii a unor state precum Cehia, Italia, Marea Britanie, Cipru sau Slovenia. Însă și opiniile categorice ale lui Krugman, rezumate în „*spend more to fix economy. It's really that simple*”², trebuie corelate cu spațiul fiscal care dă statelor dreptul de a cheltui mai mult în

1 Barro T.R., *On the Determination of Public Debt*, The Journal of Political Economy, Vol. 87, No. 5, Part 1 (Oct., 1979), 940-971.

2 Krugman Paul, *End This Depression Now?*, (New York: Norton&Company, 2012),131.

recesiune. În fapt, lupta care se dă pe piețele financiare pentru resursele financiare nu este numai o luptă pentru finanțarea deficitelor ci și o luptă pentru finanțarea cheltuielilor guvernamentale care ar putea stimula relansarea creșterii economice.

Ar trebui specificat că poziția fiscală solidă, completată și cu perspective de creștere pe termen lung, împiedică temerile privind producerea efectului *crowding-out*¹, în perioadele de recesiune, precum și potențialul transfer de avuție către creditorii externi. Meade se temea că datoria publică externă va deveni o povară pentru comunitatea care o contractează, pentru că produce transferuri de bunuri reale și servicii între debitor și creditor, în vreme ce datoria publică internă reprezintă un transfer de la cetățeni, ca plătitori de taxe, către cetățenii proprietari, neexistând astfel nici un fel de pierdere². Temerea lui Meade depindea însă de disponibilitățile financiare ale rezidenților deținute în sistemul bancar național. Dacă în cazul datoriei uriașe a Italiei, aceasta ar putea fi acoperită de cel puțin patru ori din disponibilitățile financiare ale rezidenților, nu același lucru se poate spune și despre cazul României sau al Bulgariei. Pierderile estimate de Meade se refereau în mod evident la ratele dobânzilor pe care debitorii aflați în dificultate sunt dispuși să le plătească creditorilor străini și care uneori pot ajunge la niveluri consistente, împiedicând guvernele să le utilizeze pentru alte politici cum ar fi educația, apărarea sau investițiile publice.

Din nefericire, însă, statele confruntate cu dezechilibre bugetare și aflate în căutarea resurselor financiare, vor fi dispuse nu numai să plătească ratele mari ale dobânzilor, ci chiar să și cedeze o parte din suveranitatea fiscal-bugetară, către creditorii interesați direct de siguranța recuperării propriilor creanțe.

Așadar, putem enumera mult prea multe argumente din care se desprinde concluzia că statele consolidate fiscal sunt și state puternice, a căror securitate economică nu este afectată de intrarea în recesiune: dețin spațiul fiscal necesar construcției de stimuli pentru relansarea creșterii, beneficiază de încrederea piețelor de credit și accesează resurse financiare la costuri insignifiante, nu trebuie să apeleze la politici de ajustare în recesiune, care să provoace efecte contracționiste.

BIBLIOGRAFIE

ALESINA A., PEROTTI R., *Fiscal Expansions and Fiscal Adjustments in OECD Countries*, NBER Working Papers 5214, Cambridge, 1995

BALASSONE, F., FRANCO, D., EMU Fiscal Rule: a New Answer to an Old Question?, Bank of Italy, Research Department, 2001.

BLANCHARD Olivier, GIAVAZZI, Fr., *Improving the SGP trough a Proper Accounting of Public Investment*, Center for Economic Policy Research, London, 2003.

BUCHANAN M. James, Wagner E. R., *Democracy in deficit*, Liberty Fund, Indianapolis, 2000.

BUCHANAN, M. James, „The balanced budget amendment: Clarifying the arguments”, *Public Choice*, 90, 117-138, (1997).

BUITER H. Willem, *Ten Commandments for a Fiscal Rule in the E(M)U*, National Bureau of Economic Research, Cambridge, 2003

KRUGMAN Paul, *End This Depresion Now?*, Norton&Company, New York, 2012.

1 Crowding-out sau efectul de evicțiune are loc atunci când creșterea cheltuielilor din sectorul public determină o reducere a cheltuielilor din sectorul privat. Efectul apare îndeosebi ca urmare a cererii foarte mari de disponibilități bănești din parte a guvernelor pentru finanțarea deficitelor, determinând rate mai mari ale dobânzilor și disponibilități reduse pentru sectorul privat, fie că e vorba de consum sau de activități de investiții.

2 Meade E. James, *Is the National Debt a Burden?*, Oxford Economic Papers, New Series, Vol. 10, No. 2 (Jun., 1958), 170.

MEADE E. James, *Is the National Debt a Burden?*, Oxford Economic Papers, New Series, Vol. 10, No. 2, 163-183, (Jun., 1958).

PIGOU C. Arthur, *A Study in Public Finance*, St. Martin's Press Inc, New York, 1929.

PISANI-FERRY, Jean, „Fiscal Discipline and Policy Coordination in the Eurozone: Assessment and Proposals”, in Ministerie van Financiën, Budgetary Policy in E(M)U: Design and Challenges, The Hague, 2002.

POTERBA M. James, *Do budget rule work?*, NBER, Working Paper 5550, 1996.

RICARDO David, „Essay on the Funding System”, în John Ramsay McCulloch, *The Works of David Ricardo*, New Jersey, 1871.

SAY Jean Baptiste, *A Treatise on Political Economy*, Lippincott, Philadelphia, 1853.

Criza statului social, un risc pentru securitatea economică a Italiei¹

■ SABIN DRĂGULIN

[The University of Bucharest]

Abstract

In the present study the author examines the evolution of the Italian Welfare State. In the context of the 2008 global economic crisis some of the sectors framing the welfare state in Italy have gradually turned into vulnerable points for the system as a whole, thus forcing the Italian state to borrow money from the international markets. The overall effect is a growing indebtedness and an increased public debt.

Keywords

welfare state; capitalism; economy;
oil crisis; social crisis

Ipoteză de lucru

Demersul care a stat la baza analizei evoluției sistemului welfare-state italian a pornit de la afirmația lui G. Esping-Andersen conform căreia: „statul social, ce reprezintă una dintre cele mai mari cuceriri ale civilizației occidentale, trebuie regândit pentru a răspunde problemelor actuale, evitându-se astfel invalidarea acestuia”². În principiu, apariția deficitelor bugetare pot fi favorizate de o criză economică majoră, de discrepanța majoră dintre intrările și ieșirile de resurse financiare într-o perioadă de dezvoltare economică sau, cum a fost cazul Italiei, o alăturare nefericită între o majoră criză economică (criza petrolului din 1974) și o cheltuie nesăbuită a banului public.

Acest studiu își propune să analizeze trei variabile care vin să evidențieze: creșterea datoriei publice, evoluția alocațiilor financiare pentru welfare și nivelul de creștere economică a statului

¹ **Acknowledgments:** Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/1.5/S/62259, proiect strategic „Științe socio-umane și politice aplicative. Program de pregătire postdoctorală și burse postdoctorale de cercetare în domeniul științelor socio-umane și politice”, cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

² Cfr. G. Esping-Andersen, *Risposte alla crisi del Welfare State: ridurre o trasformare le politiche sociali*, (Milano: Angeli, 1986).

italian evidențiat în Produsul Intern Brut (PIB). Din analiza variabilelor intenționez să demonstrez că discrepanțele dintre acestea pot conduce la declanșarea unei crize de sistem.

Introducere

Prin „stat social” înțelegem astăzi acel stat activ, care se implică în mod direct în economie și în societate, încercând să asigure cetățenilor săi o anumită protecție socială, de fapt, materială, alături de protecția legală a drepturilor lor fundamentale oferită în mod tradițional de „statul jandarm”, „paznic de noapte”, limitat la atribuțiile sale suverane clasice (poliție, justiție, armată). Protecția socială include în primul rând securitatea socială (oferită prin sistemele de asigurări), dar și asistența socială, care constă în diferite forme de ajutor material oferit celor mai vulnerabili cetățeni ai săi¹.

Criza petrolieră, începută în octombrie 1973, și consecințele pe care aceasta le-a avut asupra economiei mondiale a condus la schimbarea treptată a modelului economic keynesiano-fordist, care asigurase pacea socială după al doilea război mondial, cu modelele monetariste de tip neo-liberal. Criza fusese prevestită de J.O'Connor care a demonstrat cum criza fiscală a statului va conduce la apariția unor contradicții tot mai mari în societatea capitalistă².

Cazul italian

Modelul welfare state italian s-a dezvoltat pe întreaga perioadă a celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea. Perioada de maximă înflorire a acestui model a fost între anii 1978-1992. Criza petrolieră a anilor '70 a lovit dur Italia, această țară neavând resurse interne de petrol și gaze, cu toate acestea modelul welfare s-a dezvoltat rapid, consumând importante resurse financiare ceea ce a avut consecințe nefaste asupra datoriei publice. Pornind de la această realitate obiectivă sunt teoreticieni care consideră că nu numai criza petrolieră a fost cauza intrării în criză a statului social ci că însăși acesta a fost principalul vehicul al declanșării crizei.

Caracteristicile sistemului welfare în Italia

Cei trei piloni al welfare state italian sau al statului bunăstării cum mai este numit sunt:

- 1. Sistemul de sănătate** este primul pilon al sistemului welfare state din Italia. Conform Constituției, așa cum prevede art.32 – accesul la sănătate este considerat a fi un drept fundamental al cetățeanului italian³. Prin reforma realizată în anul 1978 s-a pus bazele unui sistem public și universalist de sănătate care vizează asistența medicală garantată pentru toți cetățenii. Acest sistem a funcționat până în anul 1992, când, ca urmare a presiunilor financiare majore s-a introdus sistemul de co-plată și s-a acceptat realizarea polițelor private de sănătate.
- 2. Asistența socială** este cel de-al doilea pilon al sistemului welfare state în Italia. Include sistemul de pensii, rentele, sumele acordate la încheierea contractelor de

¹ Sabin Drăgulin, *Statul social și derapajele populiste ale liberalismului*, în Cecilia Tohăneanu (coord), „Teorii versus ideologii politice”, (Iași: Editura Institutul European, 2012), 181.

² J. O' Connor, *La crisi fiscale dello Stato*, (Torino: Einaudi, 1977).

³ Roberto Martucci, *Storia Costituzionale Italiana*, (Roma: Carocci editore, 2002), 262.

muncă, indemnizații e boală, sarcină și accidente la locul de muncă, somaj, alocații pentru copii, ajutoare de reintegrare în muncă, alte tipuri de venituri. Atenția statului italian pentru limitarea somajului a impus realizarea a două reforme majore care au reglementat această problemă; 1947 și 1975. În principiu, legea prevede o suspendare a anumitor taxe și impozite către stat atât de către angajat cât și de către angajator la momentul în care, întreprinderea aflată în dificultate economică își propune să disponibilizeze personalul.

3. **Ajutoarele sociale** reprezintă cel de-al treilea pilon. Acestea includ: pensia socială, pensia pentru veteranii de război, pensii de invaliditate, pensii pentru cei cu handicap vizual și auditiv, alte tipuri de ajutoare. Sistemul de pensii italian a fost înființat în 1919, când s-a introdus obligativitatea plății unor cote din salariu către CNAS (casa de pensii). Sistemul de pensii a cunoscut mai multe reforme, prima dintre acestea având loc în 1933 iar ultima în 2008.

Elemente ale dezvoltării

Din punct de vedere economic, scăderea ritmului de creștere economică, datorată crizei petroliere mondiale, a statului italian în anii '80-'90 a redus masiv resursele ce puteau fi alocate pentru finanțarea programelor sociale. În plus, acest fenomen s-a manifestat pe fondul unei ofensive majore venite din partea sindicatelor și a opiniei publice pentru menținerea sau chiar dezvoltarea politicilor sociale. Un element important în analiza welfare state din Italia este dat de particularitatea elementului demografic. În ultimele decenii s-a observat un proces accentuat de îmbătrânire a populației pe fondul scăderii natalității și a creșterii speranței de viață¹. Aceste elemente au avut și au un efect nociv asupra creșterii costurilor privind asistența sanitară și cea a pensiilor². În plus, diferența istorică a nivelului de dezvoltare economică dintre Nord și Sud, care s-a încercat să fie redusă a impus canalizarea unor fonduri importante către sud. Menținerea acestor cheltuieli și chiar creșterea acestora pe fondul unui ritm redus de dezvoltare al economiei a impus statului italian să se împrumute atât pe piața internă cât și de pe piețele internaționale ceea ce a condus la apariția unei datorii publice care depășește PIB.

Elitele politice italiene au preferat, în ultimii 35 de ani, să dezvolte sistemul de welfare, menținând o rată ridicată a alocațiilor din PIB, fără să țină cont de resursele reale de care deținea statul italian. Pentru a evidenția nivelul de îndatorare al statului italian expunem următoarele date cu datoria publică a Italiei, analizând, astfel, prima variabilă a sistemului de welfare pentru perioada anilor 1974-2012:³

Anul	Datorie publică în milioane de euro
2012 luna de referință martie	1.946.083
2011 luna de referință decembrie	1.897.179
2010 luna de referință decembrie	1.841.912
2009 luna de referință decembrie	1.762.724
2008 luna de referință decembrie	1.665.705
2007 luna de referință decembrie	1.598.934

¹ Istat, *Rapporto annuale 2012*, 59-60.

² Cfr. V. Cotesta (a cura di), *Il Welfare italiano. Teorie, modelli e pratiche dei sistemi di solidarietà sociale*, Donzelli, Roma, 1995.

³ Pentru anul 2012 **Suppl. Boll. n°20 del 16/04/2012**, pentru anul 2011 **Suppl. Boll. n°23 del 13/05/2011**, pentru anul 2010 **Suppl. Boll. n°23 del 12/05/2010**, pentru anul 2009 **Suppl. Boll. n°23/2009 del 13/05/2009**, pentru anii 2006 și 2001 a fost consultat http://it.wikinews.org/wiki/Conclusioni_della_legislatura_italiana_2001-2006. <http://www.okpedia.it/debito-pubblico-in-italia>, pentru perioada 1974-1984 a fost consultat <http://www.blia.it/debitopubblico/index.php>

2006 luna de referință decembrie	1.584.093
2005 luna de referință decembrie	1.514.408
2004 luna de referință decembrie	1.445.826
2003 luna de referință decembrie	1.394.339
2002 luna de referință decembrie	1.368.897
2001 luna de referință decembrie	1.358.351
2000 luna de referință decembrie	1.300.269
1999 luna de referință decembrie	1.281.550
1998 luna de referință decembrie	1.254.388
1997 luna de referință decembrie	1.238.172
1996 luna de referință decembrie	1.213.508
1995 luna de referință decembrie	1.151.489
1994 luna de referință decembrie	1.069.415
1993 luna de referință decembrie	959.713
1992 luna de referință decembrie	849.920
1991 luna de referință decembrie	755.011
1990 luna de referință decembrie	667.848
1989 luna de referință decembrie	589.995
1988 luna de referință decembrie	522.732
1987 luna de referință decembrie	460.418
1986 luna de referință decembrie	401.499
1985 luna de referință decembrie	346.005
1984 luna de referință decembrie	284.825
1983 luna de referință decembrie	232.385
1982 luna de referință decembrie	181.567
1981 luna de referință decembrie	142.427
1980 luna de referință decembrie	114.065
1979 luna de referință decembrie	94.800
1978 luna de referință decembrie	79.091
1977 luna de referință decembrie	62.459
1976 luna de referință decembrie	52.317
1975 luna de referință decembrie	41.899
1974 luna de referință decembrie	32.403

Prima perioadă a dezvoltării welfare-state italian corespunde perioadei 1974-1989. Începând cu anul 1973, deficitul public a devenit în mod constant negativ ca urmare a creșterii cheltuielilor bugetare pe fondul stagnării creșterii. Efectele negative ale datoriei publice între anii 1973-1981 au fost limitate deoarece inflația a fost redusă. Odată cu schimbarea politicii monetare impusă de președintele american Ronald Reagan au început să apară primele dificultăți reale pentru Italia în efortul acestuia de a-și finanța debitul public¹. Ca urmare a acestor dificultăți datoria publică a crescut de la 32.403 (milioane de euro) în anul 1974, reprezentând 54,5% din PIB la 589.995 (milioane de euro) în decembrie 1989, reprezentând 97,6% din PIB. Pe parcursul celor 15 ani de criză economică deficitul economic a crescut cu 557.592 (milioane de euro), deficitul dublându-se apropiindu-se la 100% din PIB.

Analizând datele din a doua perioadă a dezvoltării sistemului de welfare, respectiv primul deceniu al secolului XXI (1990-2000) observăm cum datoria publică a

¹ Artoni Roberto, *Note sul debito pubblico italiano dal 1885-2001*, http://www.delpt.unina.it/stof/15_pdf/15_5.pdf.

crescut de la 667.848 (milioane de euro), reprezentând 94,8% din PIB la 1.300.269 (milioane de euro), reprezentând 108,5%. Diferența este de 632.421 (milioane de euro). În valoare procentuală vorbim de o creștere de 94,69%. La acest moment al analizei trebuie să facem următoarea remarcă. Este o diferență majoră între valoarea nominală a creșterii alocărilor pentru welfare, respectiv 632.421 (milioane de euro) între anii 1990 și 2010 ceea ce reprezintă o creștere de 94,69%, cu diferența în valoare procentuală de doar 13,7 puncte pentru aceeași perioadă. Diferența este dată de creșterea, pe parcursul acestei perioade, a Produsului Intern Brut.

Analizând datele din a treia perioadă a dezvoltării sistemului de welfare, respectiv al doilea deceniu al secolului XXI (2000-2010), datoria publică a statului italian a crescut de la 1.300.269 la 1.897.179 (milioane de euro), ceea ce reprezintă o creștere de 45,91%. Diferența este de 596.910 (milioane de euro). Practic aproape 1/3 din datoria publică actuală s-a creat în ultimul deceniu. Analizând datele ultimelor două decenii (1990-2010) se observă că datoria publică a crescut de la 667.848 (milioane de euro) la 1.897.179 (milioane de euro), ceea ce reprezintă o creștere de 1.229.331 (milioane de euro), reprezentând o mărire de 184,07%. Cu toate acestea este evident că, după explozia datoriei publice în perioada anilor 1974-1989 și 1990-2000 ritmul de creștere în valoare procentuală a scăzut la mai mult de jumătate, de la 94,69% la 45,91%. Aceste date ne demonstrează că o mai mare atenție a factorului politic în raport cu datoria publică a condus, în valoare procentuală, la o înjumătățire de deficitului.

Această dificultate s-a reflectat imediat între anii 1983-1996 când s-a realizat o creștere accentuată de datoriei publice, ce a atins nivelul maxim de 124% în 1994, pentru ca apoi să scadă și ulterior să se stabilizeze. Între anii 1996-2001 nivelul dobânzilor internaționale oferite Italiei au scăzut ca urmare aderării la Maastricht și a schimbării politicii monetare americane. Această evoluție pozitivă a piețelor mondiale a permis statului italian să reducă nivelul datoriei publice la 109¹. În cifre debitul public era în 1980, 224.000 de miliarde de lire reprezentând 59,5% din P.I.B., iar în 1993 s-a ridicat la 1.813.000 de miliarde de lire, reprezentând 118,4% din P.I.B.² Numai din aceste date observăm cum, pe parcursul a mai puțin de două decenii, datoria publică, în valori procentuale, a Italiei, s-a dublat.

Pentru a completa analiza, în tabelul de mai jos, voi prezenta deficitul public în raport cu PIB³.

1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
54,5 %	60 %	58,5 %	58,3 %	63,3 %	62,4 %	59,5 %	61,5 %	66,6 %	72 %	77,4 %	83,9 %	88,1 %	92,5 %
1988	1989	1990 ⁴	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
94,7%	97,6%	94,8%	98,1%	105%	115,1%	121,2%	120,9%	120,2%	117,4%	114,2%	113%	108,5%	108,2%
2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010					
105,1%	103,9%	103,4%	105,4%	106,1%	103,1%	105,7%	115,5%	118,4%					

1 Roberto Artoni, *Note sul debito*, 69-70, http://www.delpt.unina.it/stof/15_pdf/15_5.pdf.

2 Ministero del Tesoro. Direzione generale del debito pubblico, *Relazione del Direttore generale alla commissione parlamentare di vigilanza*, volume I, (Roma: 1988), 98.

http://www.dt.tesoro.it/export/sites/sitodt/modules/documenti_it/debito_pubblico/presentazioni_studi_relazioni/20_12_1999_Relazione-del-Direttore-G.pdf.

3 Roberto Artoni, *Note sul debito*, 74, http://www.delpt.unina.it/stof/15_pdf/15_5.pdf. Datele pentru perioada 2001-2008 au fost completate preluând informații de pe <http://www.okpedia.it/debito-pubblico-in-italia>.

4 Pentru perioada 1990-2010, datele au fost preluate de la ISTAT, *100 statistiche per capire*, edizione 2012.

Analiza welfare state pe sectoare

Câteva date statistice elocvente care privesc sistemul de protecție socială evidențiate pe cele trei elemente constitutive: sănătate, asistență socială și ajutoare sociale pentru perioada 1990-1999 și 2000-2010 vor evidenția a treia variabilă.

Pentru primul deceniu¹

ANUL (milioane de euro)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Sănătate	38.927	43.748	45.179	44.974	44.778	44.283	47.861	51.885	53.840	56.377
Asistență socială	107.750	120.322	135.883	141.634	150.391	159.526	169.534	183.213	187.776	195.585
Ajutoare sociale	14.572	14.601	14.973	16.581	17.152	17.434	18.199	18.213	18.309	19.165
TOTAL	161.249	178.681	196.035	203.189	212.321	221.243	235.594	253.311	259.925	271.127
Procente de creștere		>10,81%	>9,71%	>3,65%	>4,5%	>4,2%	>6,48%	>7,52%	>2,61%	>4,3%

Din analiza datelor statistice pe care le avem pentru perioada 1990-1999 putem observa cum, în procente, creșterea alocărilor pentru cei trei piloni ai welfare state au fost în continuă creștere. Această evoluție nu a fost liniară, deoarece, doar pentru trei ani, respectiv 1994, 1995 și 1999 avem o creștere între 4 și 4,5%. În ceilalți ani avem evoluții diferite. Pentru anii 1991 și 1992 avem o creștere masivă a alocărilor care se ridică în jurul cifrei de 10%. Singurul an în care alocările au fost mai reținute a fost anul 1998. Faptul că avem discrepanțe importante în ritmul creșterii alocărilor demonstrează că nu a existat o politică clară în acest domeniu fundamental. Alocările au fost acordate în funcție de necesitățile sistemului și mai puțin în baza unei analize de sistem. Sumele de bani pentru welfare state între anii 1990 și 1999 au crescut pe parcursul a unui deceniu cu 68,14%. În euro, în anul 1999 s-au cheltuit 109.878 (în milioane de euro) mai mult decât în anul 1990.

Pentru al doilea deceniu²

ANUL (milioane de euro)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sănătate	63.443	70.196	74.022	76.336	84.088	89.606	94.422	94.283	100.680	102.390	105.451
Asistență socială	199.358	206.410	216.276	228.206	236.105	243.381	253.648	265.759	278.759	290.089	299.111
Ajutoare sociale	19.816	22.343	25.587	27.455	29.003	29.806	32.182	34.215	35.946	39.324	38.076
TOTAL	282.617	298.949	315.885	331.997	349.196	362.793	380.252	394.227	415.385	431.803	442.638
Procente	>4,23%	>5,77%	>5,66%	>5,10%	>5,18%	>3,89%	>4,81%	>3,67%	>5,36%	>3,95%	>2,51%

Analizând evoluția alocărilor pentru welfare state în al doilea deceniu (2000-2010) observăm că avem creșteri mult mai liniare. Dintre cei unsprezece ani analizați avem o creștere în jurul cifrei de 5% pentru șapte ani, respectiv, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2006 și 2008. Doar pentru trei ani avem o creștere sub 4%, respectiv pentru anii 2005, 2007 și 2009. Într-un singur an, respectiv 2010 creșterea este de sub 3%. Observăm că în al doilea deceniu scăderea, în valori procentuale a fost 1,5 puncte. Alocările financiare pentru welfare state între anii 2000 și 2010 au crescut cu 56,63 %. În euro, pentru anul 2000 s-au cheltuit 282.389 (în milioane) mai mult decât în anul 1990. Pentru perioada anilor 1990-2000, observăm o creștere de 174.50% a alocărilor financiare.

¹ Sursele sunt preluate de la ISTAT. Calculele realizate pentru integrarea costurilor privind protecția socială au fost realizate conform regulilor impuse de „Sistemul european de statistică integrată privind protecția socială SESPROSg6” și în conformitate cu „Sistemul de conturi naționale SECg5”.

² Sursele sunt preluate de la ISTAT. Aceste date reprezintă ce-a de-a doua parte a tabelului de la nota nr.11.

Concluzia, după analizarea datelor din perioada anilor 1990-2010, este că în domeniul welfare state a existat o politică coerentă a guvernelor care au condus statul italian, indiferent că au fost de centru-stânga, sau de centru-dreapta, de a asigura alocări importante. Nivelul mediu de creștere a sumelor alocate pentru perioada 1990-2010 a fost de 219.267 (în milioane de euro) în deceniul 2000-2010 a fost de 422.500 (în milioane de euro) în timp ce pentru întreaga perioadă 1990-2012 media a fost de 320.883 (în milioane de euro). Problema care se pune este dacă și nivelul de dezvoltare economică a statului italian a avut aceeași evoluție. Oare aceste alocări au fost corelate cu nivelul real de dezvoltare sau nu?

Pentru a răspunde la această întrebare prezint evoluția creșterii economice, în procente, reflectate în PIB, care reprezintă a treia variabilă în cadrul demonstrației noastre, pentru perioada anilor 1996-2010 în raport cu evoluția alocărilor pentru welfare state:

ȚARA (ITALIA)	Produs Intern Brut, evoluție	Alocări welfare state, evoluție	Raport PIB/welfare state/puncte procentuale
ANII			
1996	+2,1%	+6,48%	+4,38
1997	+1,9%	+7,52%	+5,62
1998	+1,4%	+2,61%	+1,21
1999	+1,7%	+4,3%	+2,60
2000	+3,7%	+4,23%	+0,53
2001	+1,8%	+5,77%	+3,89
2002	+0,3%	+5,66%	+5,36
2003	+0,1%	+5,10%	+5,00
2004	+1,1%	+5,18%	+4,08
2005	+0,6%	+3,89%	+3,29
2006	+1,9%	+4,81%	+2,91
2007	+1,5%	+3,67%	+2,17
2008	- 1,4%	+5,36%	+6,76
2009	-5,1%	+3,95%	+9,05
2010	+1,3%	+2,51%	+1,21

Din datele statistice pentru perioada 1996-2010 se observă o creștere economică moderată, care nu depășește, în general, 2%. Singurul an cu o creștere economică importantă este 2000 în care a existat o creștere de 3,7%. Au existat doi ani de stagnare economică, respectiv 2002 și 2003 și doi ani de recesiune, respectiv 2008 și 2009. Diferența minimă între creșterea PIB și a alocărilor către welfare s-a înregistrat în anul 2000, (0,53 puncte procentuale) în timp ce diferența maximă s-a înregistrat în anul 2009 (9,05 puncte procentuale). Anul 2009 a fost momentul în care criza economică a lovit din plin economia italiană ceea ce a condus la realizarea unui deficit deosebit de important (5,1%) în timp ce alocările pentru welfare state au continuat să crească față de 2008 (+3,95%). Aici putem să vorbim de inerția sistemului care nu a ținut cont de criza economică. Sumele de bani introduse în sistemul de welfare au continuat să crească în timp ce P.I.B a scăzut. Această situație a fost remediată parțial în anul 2010 când diferența a scăzut, în valoare procentuală la +1,21%. Cum a fost posibilă reducerea cu 7,84 de puncte procentuale? În primul rând a fost reluată creșterea economică, care a fost +1,3% iar alocările au crescut doar cu +2,51%. Această reajustare demonstrează că o reacție decisă din partea guvernului poate să echilibreze nivelurile de cheltuieli. Elementul decisiv rămâne, însă, creșterea economică.

În loc de concluzie

În această scurt studiu am demonstrat cum politica economică a diferitelor guverne, indiferent de culoarea sa politică, ce s-au succedat în ultimii 35 de ani, în Italia, nu au ținut cont de situația economică reală a țării. Analizând cele trei variabile: creșterea debitului public, evoluția alocărilor financiare pentru welfare și nivelul de creștere economică am demonstrat cum menținerea unui standard al welfare state din Italia nu a ținut cont de realitățile economice. Menținerea acestui sistem s-a realizat prin creșterea majoră a debitului public. Pe fondul crizei economice ce s-a declanșat în Europa după anul 2008, datoriile diferitelor sectoare care compun statul bunăstării sociale în Italia pot reprezenta o vulnerabilitate pentru stabilitatea macroeconomică. Nevoile de finanțare a acestor deficite obligă statul italian să se împrumute de pe piețele internaționale de capital ceea ce are ca efect o îndatorare tot mai mare și o creștere a datoriei publice.

BIBLIOGRAFIE

GØSTA, Andersen-Esping, *Risposte alla crisi del Welfare State: ridurre o trasformare le politiche sociali*, Angeli, Milano, 1986.

GØSTA, Andersen-Esping, *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, Princeton University Press, 1990.

ARTONI, Roberto, *Note sul debito pubblico italiano dal 1885-2001*, http://www.delpt.unina.it/stof/15_pdf/15_5.pdf

CONNOR, O' J., *La crisi fiscale dello Stato*, Torino, Einaudi, 1977.

COTESTA, V. (a cura di), *Il Welfare italiano. Teorie, modelli e pratiche dei sistemi di solidarietà sociale*, Donzelli, Roma 1995.

DRĂGULIN, Sabin, *Statul social și derapajele populiste ale liberalismului*, în Cecilia Tohăneanu (coord), „Teorii versus ideologii politice”, Iași, Editura Institutul European, 2012. Istat, *Rapporto annuale 2012*.

Istat, *100 statistiche per capire*, Roma, edizione 2012.

MARTUCCI, Roberto, *Storia Costituzionale Italiana*, Roma, Carocci editore, 2002.

Ministero del Tesoro. Direzione generale del debito pubblico, *Relazione del Direttore generale alla commissione parlamentare di vigilanza*, volume I, Roma, 1988,

http://www.dt.tesoro.it/export/sites/sitodt/modules/documenti_it/debito_pubblico/presentazioni_studi_relazioni/20_12_1999_Relazione-del-Direttore-G.pdf.

MUSELLA Marco, D'ACUNTO, Salvatore, *Economia politica del non profit*, Torino, G. Giappichelli Editore.

ROSANVALLON, Pierre, *La nouvelle question sociale. Repenser l'État-providence*, Éditions du Seuil, Paris, 1995.

Resurse internet:

Suppl. Boll. n°20 del 16/04/2012, Suppl. Boll. n°23 del 13/05/2011, Suppl. Boll. n°23 del 12/05/2010, Suppl. Boll. n°23/2009 del 13/05/2009, http://it.wikinews.org/wiki/Conclusione_della_legislatura_italiana_2001-2006

http://www.fproma.cisl.it/attachments/252_7_rapporto%20oasi.pdf

Politica de securitate a Marii Britanii în timpul Cabinetului Blair (1997-2007)

■ OANA ELENA BRÂNDA

[The University of Bucharest]

There is the United States with all its dependencies, there is the Soviet Union; there is the British Empire and Commonwealth; and there is Europe, with which Great Britain is profoundly blended. Here are the four main pillars of the world Temple of Peace.¹

Abstract

The United Kingdom's security policy between 1997-2007, the time when Tony Blair's Labour dominated the Cabinet, cannot be easily distinguished from the foreign policy. The two are strategically combined and are the responsibility of so many institutions that one finds it difficult to assess them. However, as the period is dominated by the 9/11 attacks and the military interventions in Afghanistan and Iraq, the British defense policy is unitarily centered on the threat of terrorism and weapons of mass destruction. Despite the many holders of decision-making power, it appears that the instruments to be used in achieving a state of comfort on a security level are mainly documents that are to become the basis of further action.

Keywords

terrorism; hardpower; softpower; security; defense

Introducere

În citatul de mai sus se regăesc aproape toți actorii în jurul cărora gravitează astăzi politica de securitate a Marii Britanii. Chiar dacă Războiul Rece a luat sfârșit, iar spațiul internațional nu mai este bipolar, unele state par să aplice încă mediului internațional o viziune maniheistă și să încerce să se poziționeze fie într-o tabără, fie în alta. Încercare mai mult sau mai puțin justificată din moment ce încheierea Războiului Rece a adus o schimbare pentru securitatea occidentală: s-a trecut de la o amenințare cunoscută- U.R.S.S., la o stare de permanentă insecuritate, în care oricine și orice poate deveni instantaneu amenințare. Acesta pare a fi și cazul Marii Britanii, despre care se spune că ar încerca să se împartă, din punctul de vedere al politicii de securitate, între Statele Unite și Uniunea Europeană. Poate că Marea Britanie nu este divizată fizic, dar ea trăiește cultural, economic și social într-o constantă tensiune între Europa/Uniunea Europeană și Statele

¹ Fragment din discursul ținut de Winston Churchill la Albert Hall, Londra, 14 mai 1947; <http://www.freerepublic.com/focus/news/675732/posts>, accesat 15.06.2008;

Unite. Acesta este „războiul” pe care trebuie să-l ducă astăzi Marea Britanie, un război cu atât mai greu cu cât Marea Britanie trebuie să facă față unor amenințări ce se prefigurează pe parcurs, dintre care una este instabilă: terorismul.

1. Obiectivul lucrării / Ipoteza de lucru

În cazul Marii Britanii politica externă și cea de securitate sunt interdependente, de aceea problemele cu care se confruntă una, se confruntă și cealaltă. În acest studiu vom arăta care sunt provocările de securitate cu care s-a confruntat Marea Britanie în perioada mandatelor deținute de Premierul Tony Blair, 1997-2007. Vom folosi ca studiu de caz intervenția britanică în Irak, evidențiind mai ales felul în care factorii de decizie abilitați au gestionat intervenția.

2. Factorii decidenți

Factorii decidenți în politica externă și de apărare britanică sunt: Primul-ministru, Cabinetul, Secretarul Afacerilor Externe (Foreign Secretary – Foreign and Commonwealth Office), Secretarul Apărării (Defense Secretary – Ministry of Defense), comitetele specializate ale Cabinetului, departamentele de coordonare (precum Cabinet Office, Treasury & Foreign Office), *Law Officers*, și serviciile de securitate și informații. De regulă, acest Executiv este responsabil în fața Parlamentului, lucru care nu este foarte evident în timpul guvernării Blair. Aceste instituții se ocupă atât de formularea dar și de implementarea ambelor tipuri de politică. Totodată, aceste instituții trebuie să dea informări săptămânale Premierului, și pe baza acestor informări se hotărăște linia politicii externe și de securitate.

Nu trebuie ocolite nici serviciile de informații atunci când discutăm despre modificarea politicii externe și de securitate. Cele două servicii de informații – MI5 – se ocupă de chestiunile interne (domestic intelligence) și este sub jurisdicția Ministerului de Interne și MI6 – se ocupă de chestiunile externe, spionaj și contra-spionaj, infiltrarea grupărilor teroriste etc., și este sub autoritatea Secretarului Afacerilor Externe. Mecanismul de interferare al acestor instituții cu Primul-ministru și Cabinet este următorul: Primul-ministru primește săptămânal un raport al Comitetului Comun de Informații (Joint Intelligence Committee), alcătuit din șefii MI5, MI6, Cartierului General al Comunicațiilor (Government Communications Headquarters) și înalți oficiali din Foreign Office, Ministerul Apărării și Trezorerie. După războiul din insulele Falkland, s-a hotărât ca acest Comitet să fie plasat în subordinea Cabinetului, iar Primul-ministru să aibă dreptul de a-i numi președintele care îi va raporta direct, și nu întâi Șefilor de Stat Major. După atentatele de la 11 septembrie 2001, chestiunile de securitate și apărare au căpătat o importanță sporită la nivelul Cabinetului, astfel încât s-a decis crearea unui nou post de Coordonator al Securității și Informațiilor (Security and Intelligence Coordinator).

Reforma celor două structuri de informații se observă foarte bine prin transparența pe care o posedă în prezent la nivel instituțional – șefii celor două structuri sunt în prezent cunoscuți de opinia publică, la fel și obiectivele de pe agenda celor două.

Astfel, MI5 identifică drept principală amenințare la adresa Regatului Unit și a teritoriilor acestuia, terorismul. Nivelul amenințării este foarte ridicat – „severe”, iar gruparea nominalizată este Al-Qaeda.

MI6 sau Serviciul de Informații Secrete (Secret Intelligence Service) trebuie să ofere Guvernului capacitățile de a promova și apăra securitatea și economia britanică. Prin urmare, amenințările împotriva cărora luptă sunt: instabilitatea regională, terorismul, armele de distrugere în masă, traficul de narcotice. Acestea sunt

nominalizate de SIS drept amenințările secolului XXI și SIS trebuie să le confrunte, fără a-și devoala mijloacele.¹

3. Amenințări la adresa securității

La prima vedere, Marea Britanie nu se confruntă cu ceva nou: istoria sa conflictuală cu Irlanda de Nord de peste 30 ani s-a soldat în numeroase rânduri cu atacuri calificate drept teroriste. Însă după iulie 2005, Marea Britanie se confruntă cu un alt tip de terorism – terorismul islamic, ai cărui luptători sunt recrutați chiar de pe teritoriul Marii Britanii. În condițiile în care pe teritoriul Regatului Unit numărul locuitorilor de origine musulmană este foarte mare, politica și lupta împotriva terorismului islamic trebuie să ia în calcul diferențierea vitală între simpli locuitori și teroriști, fără a risca izbucnirea unui război etnic².

Este dificil de specificat astăzi în ce model teoretic se încadrează politica de securitate a unui stat: amenințările s-au diversificat, sunt din ce în ce mai multe amenințări asimetrice, interesele de stat diferă, și nici nu mai pot fi urmate în mod transparent, mediul internațional nu mai este caracterizat de un conflict permanent, iar războiul nu mai este un pericol iminent³. Astăzi, pacea este mai mult sau mai puțin dominantă în lume, depinde din perspectiva cărui stat interpretăm conceptul. Deși realismul nu mai este modelul abordat liber de către state, acesta a rămas la baza formulării intereselor vitale și a politicilor de securitate.

În cazul Marii Britanii, se poate vorbi de un realism ușor nuanțat, dar cu siguranță nu nominalizat ca realism – conceptul de interes de stat este menționat ca atare în formularea strategiei de securitate engleze⁴, însă după încheierea Războiului Rece, nici un stat nu mai duce o politică fixată strict într-un model teoretic. De aceea, strategia de securitate engleză îmbină caracteristicile mai multor modele, creând astfel un model propriu.

Deși nu putem vorbi de un mediu internațional anarhic, terorismul ca amenințare asimetrică duce cu gândul la un astfel de mediu; din ce în ce mai multe state au adoptat în strategia lor de securitate drept principal pericol terorismul. Acest lucru este evident și în cazul Marii Britanii, în ale cărei documente de securitate terorismul apare menționat ca pericol central după 11 septembrie 2001, și cu atât mai mult după atacurile teroriste de la Londra din 7 și 21 iulie 2005. Guvernul Laburist a rămas profund atașat credinței, aproape istorice, că Marea Britanie este o putere nucleară cu un rol major în cadrul NATO. Pe baza acestui mit, Marea Britanie pare să-și fi construit o adevărată tactică de abordare a noilor amenințări – Planul de Apărare al Laburiștilor⁵ - *Modern Forces for a Modern World*, prezenta opțiunea factorilor de decizie pentru forțe militare mobile, flexibile, cu posibilitatea de desfășurare în timp record, capabile să răspundă unor amenințări variate și în locuri variate.

Impactul atentatelor de la 11 septembrie 2001, dar și continua dezbatere despre ce trebuie făcut cu situația din Irak s-a reflectat în legislația anti-terorism dată

1 <http://www.mi6.gov.uk/output/Page79.html>, accesat 15 iunie 2008;

2 în strategia Marii Britanii Countering International Terrorism, 2006 se arată că deși teroriștii acționează invocând Coranul și calea dreaptă promovată de acesta (prin orice mijloace, spun ei), majoritatea musulmanilor din Regatul Unit sau din străinătate resping extremismul și violența; 3 există alte amenințări iminente care se substituie cu succes războiului: atacurile teroriste, anthraxul, boala vacii nebune etc.;

4 conceptul de strategie de securitate este folosit mai mult în caz de război, dar reprezintă o noțiune care însumează toate obiectivele unui stat pe timp de pace, stat văzut ca actor internațional într-un mediu în care o astfel de strategie este o condiție sine qua non pentru supraviețuirea sa ca actor politic;

5 <http://www.fas.org/news/uk/980708-uk.htm>, accesat 16 iunie 2008;

de Guvernul Majestății Sale. În 2000, Parlamentul a dat *Terrorism Act*¹ care interzicea nominalizând, activitățile anumitor grupări considerate teroriste, acorda Poliției dreptul de a reține suspecții de terorism și considera o infracțiune gravă incitarea la acțiuni teroriste. În 2001, imediat după atentatele de la New York și Washington, a fost dat *The Anti-Terrorism, Crime and Security Act*, dar care s-a lovit de opoziția Camerei Lorzilor din cauza scandalului privind reținerea unor suspecți de acte teroriste, tinuți în detenție la închisoarea Belmarsh². Anul 2005 a văzut apariția a două documente – *Prevention of Terrorism Act*³ și *Terrorism Bill*⁴, care îmbunătățeau capacitatea de acțiune a forțelor de ordine împotriva acțiunilor teroriste de orice fel.

4. Analiza documentelor

Documentele pe care ne vom concentra analiza politicii de securitate engleze sunt următoarele: *Delivering Security in a Changing World*, Defense White Paper, 2003, *Active Diplomacy for a Changing World*, The UK's International Priorities, 2006, *Countering International Terrorism: the United Kingdom's Strategy*, 2006 și discursul lui Tony Blair din 12 ianuarie 2007. Aceste documente identifică amenințările la adresa Regatului Unit și proiectează modalitățile și resursele alocate în vederea eliminării acestor amenințări.

Înainte de a aborda principalele amenințări la adresa securității Marii Britanii, vom prezenta sumar prioritățile strategice ale Marii Britanii, așa cum sunt ele trasate și mai ales ierarhizate în documentul emis de Foreign and Commonwealth Office, în martie 2006 :

1. Terorismul global și armele de distrugere în masă;
2. Criminalitate internațională: trafic de droguri și ființe umane, spălare de bani, contrabandă;
3. Prevenirea și rezolvarea conflictelor în conformitate cu principiile dreptului și sistemului internațional;
4. Construirea unei Uniuni Europene eficientă și competitivă într-o vecinătate sigură;
5. Susținerea economiei și a mediului de afaceri britanic într-un context global;
6. Promovarea dezvoltării durabile, reducerea sărăciei, protecția mediului, respectarea drepturilor omului și a democrației;
7. Combaterea imigrației ilegale;
8. Oferirea de sprijin cetățenilor britanici din afara granițelor;
9. Asigurarea securității și a principiului „bunei guvernante” în teritoriile de peste mări ale Marii Britanii.⁵

Prioritățile de securitate ale Marii Britanii, referindu-ne strict la principalele amenințări reflectate atât în Carta Albă emisă de Foreign & Commonwealth Office⁶ dar și în documentul emis de Ministerul englez al Apărării⁷, sunt următoarele: „a face lumea mai sigură în fața terorismului global și a armelor de distrugere în masă”⁸

1 http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2000/ukpga_20000011_en_1, accesat 15 iunie 2008;

2 Stephen Driver, Luke Martell – New Labour, (Cambridge, Polity Press, 2006), 192; considerată varianta britanică a Guantanamo Bay, închisoarea Belmarsh este renumită pentru detenția aici a suspecților și acuzaților de acte teroriste – în contextul de mai sus este vorba de acuzațiile de terorism aduse unor tineri irlandezi;

3 http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2005/ukpga_20050002_en_1, accesat 15 iunie 2008;

4 <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200506/cmbills/055/06055.i-iii.html>, accesat 17 iunie 2008;

5 *Active Diplomacy for a Changing World*, March 2006, 28.

6 *Active*, 2006, 28.

7 *Delivering Security in a Changing World*, Defence White Paper, December 2003.

8 *Active Diplomacy for a Changing World*, March 2006.

sau „*terorismul internațional și proliferarea armelor de distrugere în masă reprezintă cea mai directă amenințare la adresa păcii și securității*”¹. În documentul emis de Ministerul englez al Apărării se specifică, cu o doză de prevedere că „*[terorismul] a continuat să se manifeste prin numeroase atacuri după 11 septembrie 2001 și rămâne o amenințare puternică la adresa Marii Britanii și a cetățenilor britanici*”². Așadar, terorismul reprezintă centrul politicii de apărare a Marii Britanii așa cum este evidențiat și în Scopul Apărării – *Defense Aim*: „*să ofere securitate cetățenilor Regatului Unit și ai Teritoriilor de peste Mări, să-i protejeze, inclusiv împotriva terorismului, și să acționeze ca o forță pentru a întări pacea și securitatea internațională*”³. Cu toate acestea, la momentul decembrie 2003 - „*în prezent, nu există nicio amenințare convențională la adresa Europei, decât forme asimetrice de atac, inclusiv din partea terorismului internațional, care reprezintă o amenințare reală pentru noi*”⁴. Repetiția constantă pe parcursul documentului a termenului „terorism” nu face decât să întărească faptul că împotriva acestuia este îndreptată politica de securitate a Marii Britanii. Dacă în 2003 când a fost emisă Carta Albă a Ministerului englez de Apărare nu exista o amenințare definitivă sub forma terorismului la adresa Regatului, în 2006, terorismul este o amenințare, astfel încât se conturează în cadrul documentelor de securitate o doctrină neoconservatoare după model american a războiului preemptiv, pe baza experienței americane din septembrie 2001. Această politică preemptivă este una extrem de riscantă, deoarece teoria descurajării nu mai poate fi aplicată – teroristul sau cel care deține și amenință să folosească arme de distrugere în masă nu au o adresă și niște bunuri care să poată fi amenințate de ripostă, pe când cei care au încercat anihilarea lor sunt o pradă foarte ușoară. Mai mult, intervenția în Irak a Marii Britanii s-a soldat cu un eșec considerabil: armele de distrugere în masă preconizate să fi fost ascunse de regimul Hussein nu au fost găsite și s-a concluzionat că nici nu au existat, Irak-ul nu a fost pacificat, iar Marea Britanie, în frunte cu Tony Blair s-au aflat într-o poziție jenantă pe care nu o pot elimina susținând așa cum a făcut președintele Bush că războiul preventiv era justificat deoarece autoritățile americane descoperiseră că regimul de la Bagdad avusese *intenția de a dobândi arme de distrugere în masă* la un anumit moment din viitor!⁵.

Strategia din 2006 privind contracararea terorismului identifică terorismul islamic drept obiectivul care trebuie eliminat - „*în prezent, principala amenințare teroristă vine de la indivizi radicali, care folosesc o viziune distorsionată și nereprezentativă a credinței islamice pentru a justifica violența. La acești oameni ne vom referi în lucrarea de față cu termenul de teroriști islamici[...]comunitățile musulmane însele nu sunt o amenințare pentru securitatea noastră; de fapt, ele aduc o contribuție majoră țării noastre*”. Odată identificat pericolul, Marea Britanie a creat o strategie pe termen lung pentru eliminarea acestuia. Strategia cunoscută sub numele de *CONTEST*⁶ exista încă din 2003 și a fost reînnoită în anii următori. Această strategie cuprinde 4 pași, de fapt 4 acțiuni: *PREVENT* - a preveni acțiunile teroriste prin încercări de a elimina cauzele radicalismului, *PURSUE* – a urmări pe cei acuzați de acțiuni teroriste dar și pe cei care-i finanțează, *PROTECT* – protejarea publicului, a intereselor de stat și a serviciilor naționale și *PREPARE* – pregătirea pentru gestionarea situației post-atac terorist.

Acest scop - lupta împotriva terorismului, trebuie pus în legătură cu factorii în funcție de care acționează Marea Britanie, nu înainte de a face observația că ultima

1 Delivering Security in a Changing World, Defence White Paper, December 2003, 4

2 *Delivering*, 4.

3 *Delivering*, 4.

4 *Delivering*, 5.

5 Francis Fukuyama, America la răscruce, Democrația, puterea și moștenirea neoconservatoare, (Antet XX Press, 2006), 79.

6 Counter Terrorism Strategy, 2003, <http://security.homeoffice.gov.uk/counter-terrorism-strategy/about-the-strategy/>, accesat 15.06.2008;

parte a scopului aduce a obiectiv al liberalismului wilsonian. Doar într-o măsură redusă, întrucât Marea Britanie nu-și permite să caute să promoveze doar pacea în lume. Desigur, nu se poate în mod clar vorbi de un obiectiv pur realist de tipul acumulării de putere, dar de fapt Marea Britanie caută să acumuleze putere nu pentru a domina lumea – există deja un hegemon, iar Marea Britanie pare să-și fi păstrat încă poziția de țară cu afinități până la identificare cu politica Statelor Unite¹, ci pentru a contribui la lupta împotriva terorismului și implicit a-și apăra interesele de stat.

5. Mijloace de apărare a statului în Marea Britanie

Factorii în funcție de care acționează Marea Britanie sunt: interesul național (ce expresie mai bună a realismului politic pus în practică?), proximitatea față de un conflict care ar putea afecta Marea Britanie și responsabilitatea față de apărarea statului. Din nou realismul politicii britanice este dat de preocuparea de a-și asigura securitatea, acumulând putere și folosind-o pentru protejarea securității statului.

În ceea ce privește mijloacele prin care statul își asigură securitatea împotriva terorismului și a proliferării armelor de distrugere în masă, se poate vorbi de utilizarea de instrumente hardpower – forța armată în principal, un exemplu fiind intervenția armată în Afghanistan, ulterior în Iraq, împreună cu Statele Unite, cu retorica democratizării Irak-ului, dar și a eliminării armelor de distrugere în masă pe care se presupunea că le ascunde regimul Saddam Hussein – „*Astfel de amenințări [terorismul], precum și proliferarea armelor de distrugere în masă, sunt globale. Trebuie să le eliminăm chiar de la sursa lor – oriunde ar fi aceasta, sau în momente cheie, folosind numeroasele mijloace pe care le avem la dispoziție (politice, economice și militare)*”². Mijloacele militare de apărare sunt elementul esențial al conturării securității statului. În capitolul 3 al Cartei de Apărare - *Future Requirements of Defense*, în subcapitolul *The Strategic Deterrent & Missile Defence* se specifică angajamentul Guvernului britanic de a conlucra cu alte autorități în vederea stabilirii unui control mai ferm asupra producerii și deținerii de arme și împotriva proliferării armelor chimice, biologice și nucleare. Totuși, acestea reprezintă un pericol substanțial la adresa securității statului astfel încât „*capacitatea noastră minimă de descurajare nucleară, reprezentată în prezent de TRIDENT³, este foarte probabil să rămână un element necesar al securității noastre*”⁴. Deși, cu câteva rânduri mai sus, în același document, Marea Britanie pare să îmbine mijloacele de hardpower cu cele de softpower – inițiative educative asupra conceptului de apărare și de contracarare a proliferării armamentelor nucleare – „*ca parte a unui efort guvernamental mai larg, activitățile în materie de apărare se vor adresa cauzelor conflictului prin construirea încrederii la nivel regional, reducerea tensiunilor și adâncirea cooperării de ambele părți, prin diverse proceduri precum controlul armamentelor, măsuri de contra-proliferație, reforme în sectorul de securitate, precum și inițiative educative în materie de educație*”⁵.

În discursul său din 12 ianuarie 2007, Tony Blair arată că îmbinarea dintre mijloacele soft și hard este cursul potrivit de urmat pentru Marea Britanie, întrucât amândouă pornesc de la aceleași principii; dacă se renunță la mijloacele hardpower se ajunge la slăbirea celor softpower. Însă dacă mijloacele de luptă trebuie îmbinate, Tony

1 poziție specifică perioadei Războiului Rece, când majoritatea actorilor importanți de pe scena mondială îmbrățișau fie politica dusă de U.R.S.S., fie cea lansată de Statele Unite.

2 *Delivering*, 5.

3 Submarinele Trident și Polaris au fost cumpărate din Statele Unite și au contribuit și mai mult la cimentarea relației speciale anglo-americane;

4 *Delivering*, 8.

5 *Delivering*, 8.

Blair spune de asemenea că și problemele împotriva cărora se luptă sunt interdependente, așa încât este nevoie de acțiunea concertată a statelor prin alianțe. De pildă, terorismul nu poate fi eliminat numai prin mijloace militare, dar nici nu poate fi eliminat în absența acestora. Așa cum definește Primul-ministru terorismul-*„acest terorism reprezintă un atac asupra valorilor noastre. Ideologia sa este să se împotrivească democrației, libertății și oricărei acțiuni ce ne poate îmbunătăți viața[...] Prin urmare, sprijin forțele armate care sunt pregătite să se angajeze în această campanie dificilă, dură și provocatoare, îi susțin în efortul lor de a fi atât luptători cât și pacificatori; întrucât politica externă britanică trebuie să mențină puternică alianța cu Statele Unite și în acest sens suntem pregătiți să folosim atât mijloace hard cât și soft „*¹. Cert este că Marea Britanie se axează foarte mult pe mijloace hardpower, dovadă procesul accelerat de reînnoire a capacităților militare de care dispunea Albionul la momentul 2007 – finalul de mandat al lui Tony Blair: o nouă generație de vase, portavioane, echipament nou pentru Marina regală, se construiesc noi submarine de atac, distrugătoare, toate în cadrul unui program masiv care se apreciază că va costa aproape 14 miliarde de lire sterline². Dacă Marea Britanie ar urmări doar pacea nu s-ar fi derulat un astfel de proiect. Și această înarmare mascată poate fi încadrată ca o practică neorealistă pentru menținerea unei balanțe de putere, înclinată evident în favoarea sa.

Politica externă și cea de securitate a Marii Britanii se desfășoară sub influența strategiilor adoptate de Statele Unite în aceste domenii. Există autori care afirmă chiar că identificarea Marii Britanii cu Statele Unite a dus la suprimarea unei strategii proprii – lucru oarecum adevărat, dovedit de afirmațiile de la începutul lunii ianuarie, 2007, ale Ministrului Finanțelor Gordon Brown care a declarat că în calitate de viitor premier va demara o politică externă bazată exclusiv pe interesele britanice³. Pe de altă parte, Marea Britanie este membră a Uniunii Europene, deci ar trebui să urmeze strategia de securitate și mijloacele folosite de aceasta. Însă este evident faptul că și strategia de securitate a UE este o copie aproape perfectă a Strategiei Naționale de Securitate a Statelor Unite, identificând ca și vecinul de peste ocean sau cel de peste Canalul Mânecii aceleași amenințări: *„adunând toate aceste elemente diferite – terorismul bazat pe violență maximă, disponibilitatea armelor de distrugere în masă, crima organizată, slăbirea sistemului de stat și privatizarea forței – putem spune că ne confruntăm într-adevăr cu o amenințare radicală”*⁴.

La preluarea mandatului său în 1997, Tony Blair a declarat că scopul politicii externe engleze trebuie să fie acela de a se constitui într-un pod de legătură între Statele Unite și Europa -*„[politica externă britanică trebuie să fie] puternică în Europa și puternică în relația cu Statele Unite. Nu se poate alege între cele două. Puternic față de una înseamnă puternic și față de cealaltă. Scopul nostru este să ne întărim relația cu Statele Unite la toate nivelurile. Noi suntem podul între Statele Unite și Europa”*⁵. Această politică a cultivării unei „relații speciale”⁶ cu Washingtonul a slăbit posibilitatea unor relații strânse cu continentul, tocmai din cauza priorității acordate

1 Our Nations Future - Defence, discursul lui Tony Blair, 12 ianuarie 2007, <http://www.number-10.gov.uk/output/Page10735.asp>, accesat 18.06.2008.

2 Our Nations Future - Defence, discursul lui Tony Blair, 2007.

3 declarația apare în contextul în care Tony Blair a precizat în mod clar că Marea Britanie nu va suplimenta numărul trupelor mobilizate în Irak, chiar dacă Statele Unite au decis suplimentarea acestora cu un număr de 20.000 de militari – un gest neobișnuit de disțanțare față de politica Washingtonului, trasându-se astfel o poziție independentă a Guvernului britanic;

4 Asle Toje, The 2003 European Union Security Strategy: A Critical Appraisal, *European Foreign Affairs Review*, 10 (2005), 125, în *European Security Strategy*, 6;

5 discurs susținut la Lord Mayor's Banquet la 10 noiembrie 1997, <http://www.number-10.gov.uk/output/Page1070.asp>, accesat 15.06.2008;

6 „Relația specială” există la nivelul cooperării militare nu numai din momentul intervenției în Irak – Marea Britanie a cumpărat echipament militar din SUA precum rachetele de croazieră Tomahawk sau rachetele nucleare Trident, iar SUA a achiziționat avioanele AV-8B Harrier II și menține personal militar în Regatul Unit.

cerințelor Washingtonului și implicării în politica acestuia de securitate vizând „pacificarea întregii lumi”. Marea Britanie și Tony Blair și-au investit capitalul politic și personal în Statele Unite în litera atlanticismului¹ care le domină relațiile și au pierdut. Războiul din Irak și urmările sale, naționalismul agresiv și anti-european al administrației Bush au transformat alegătorii englezi în sceptici ai subordonării politicii externe engleze în linia obiectivelor specific americane. Această „relație specială” a Marii Britanii cu SUA ar trebui să fie reciprocă, întrucât Marea Britanie a urmat obiectivele Statelor Unite în Afghanistan și Irak. În schimb, sprijinul Statelor Unite pentru Regatul Unit este rareori reciproc și doar atunci când este în interesul SUA, lăsând astfel Marea Britanie izolată diplomatic. Un exemplu bun în aceste sens este Summitul G8, din iulie 2005, sub președinția Marii Britanii, când Primul-ministru Tony Blair a eșuat în a-l convinge pe președintele Bush să semneze Protocolul de la Kyoto, ultimul pretextând că ar afecta economia americană. Dacă în timpul Războiului Rece Marea Britanie era văzută ca „*cel mai mare portavion al Statelor Unite în lume*”, și astăzi Marea Britanie a rămas un avanpost al americanilor în Europa, dar cu ce preț pentru englezi și pentru securitatea lor și mai ales, cu ce beneficii?

În discursul din ianuarie 2007, Tony Blair a încercat o justificare timidă a implicării în teatrele de război din Orient, în Afghanistan și Irak, afirmând că frontierele de securitate engleze nu se mai opresc la Canalul Mânecii, ci sunt astăzi, în secolul XXI, niște frontiere globale; ce se întâmplă în Orientul Mijlociu, în Pakistan, în Africa afectează securitatea britanică, chiar dacă amenințările nu se regăsesc în imediata vecinătate. Astfel, armata engleza se va implica, alături de orice aliat, în tot ce se considera că îi afectează securitatea națională și manifestarea intereselor și valorilor sale în lumea modernă. Viziunea lui Blair asupra politicii britanice (atât cea externă cât și cea de securitate) însemna crearea unui stat nou, o Nouă Mare Britanie, care-și va transforma relația destul de rece pe care o are cu Uniunea Europeană, într-una mai caldă, o Mare Britanie care ar trebui să dețină o poziție fruntașă la nivel mondial, care să fie „prima”, fie în cooperare cu SUA, fie singură, o țară care să ducă o politică eficientă în războiul împotriva terorismului, care să aibă un rol esențial în procesul de pacificare în Orientul Mijlociu, care să ducă o politică de combatere a sărăciei în țările Lumii a Treia și să contribuie efectiv la măsurile privind încălzirea globală.

Intervenția în Irak, începând cu martie 2003 a însemnat punerea în practică a prevederilor cuprinse în documentele esențiale ale politicii de securitate. Irak înseamnă exemplificarea strategiei de securitate și apărare britanice. Există o întreagă analiza a succesiunii evenimentelor în cazul Irak publicată de Ministerul Apărării, în care sunt prezentate și disecate etapele implicării britanice. Cu toate că Irakul a fost și este o mare pată de rușine, o formă de umilire publică de către un regim naționalist independent. În esență, în 2007, activitatea trupelor britanice era una de mentorship pentru trupele irakiene – „*trupe ISF extrem de capabile sunt esențiale pentru menținerea legii și ordinii și garantarea stabilității necesare pentru o democrație și o dezvoltare durabilă în Irak. Misiunea Regatului Unit în 2008 se va axa pe monitorizarea, ghidarea și antrenarea trupelor ISF pentru atingerea acestor obiective*”².

Aceeași problemă de eșec în politica de securitate se pune și în cazul implicării în Afghanistan³. Majoritatea statelor NATO a refuzat categoric să-și sporească numărul de trupe în Afghanistan, lăsând Marii Britanii alegerea de a sprijini un guvern

1 Filozofie de cooperare între Europa și America de Nord în probleme politice, economice și de apărare, filozofie care pare să facă mai mult rău statelor care au oferit ajutor SUA în războiul din Irak: în Spania și Italia guvernele pro-intervenție în Irak au pierdut alegerile, iar în cazul Marii Britanii, s-a dovedit că atlanticismul a supus țara nevoilor Statelor Unite, eliminând orice formă de acțiune externă proprie și în beneficiu strict propriu;

2 www.mod.uk – analiză a Ministerului Apărării Britanic asupra intervenției în Irak și asupra rezultatelor și necesității continuării acesteia;

3 Mark Curtis, The Future of British Foreign Policy, 7th May 2007, <http://ukwatch.net/>, accesat 15 iunie 2008;

independent în Kabul sau de a sta neputincioasă în fața perspectivei creșterii puterii Talibane la nivelul statului. Luând în calcul efectul dezastruos al campaniei din Irak, un alt posibil dezastru, cel din Afghanistan, ar avea efecte groaznice asupra credibilității capacității Vestului de a impune ordinea la nivel mondial. Dacă un stat slab, cu o armată dezorganizată și un dictator debarcat, precum Irakul nu poate fi controlat, și nici un stat care nu are armata precum Afghanistanul nu poate nici el fi gestionat în conformitate cu preceptele ordinii internaționale, atunci ce speranță putea avea alianța anglo-americană să mai modeleze spațiul internațional conform intereselor sale? În plus, intervenția în Afghanistan a fost una de suprafață, întrucât problemele adevărate cu bazele teroriste se aflau în regiunile de graniță ale Pakistanului, care au beneficiat de suportul moral și factual al lui Pervez Musharraf, același Pakistan cu care Marea Britanie are acorduri de cooperare și căruia i-a dublat în 2007 ajutorul economic.

Concluzii

În concluzie, atlanticismul și internaționalismul care domină strategiile de politică externă și de apărare fac din Marea Britanie un agent al realismului politic și al neorealismului în urmărirea obiectivelor sale strategice în domeniul securității. În momentul de față este greu de spus dacă amenințările cu care se confruntă statul - terorismul și proliferarea armelor de distrugere în masă – sunt cât de cât înlăturate. Controalele de pe aeroporturi și activitatea Serviciilor Secrete încearcă să reducă aceste amenințări și reușesc parțial, din moment ce nu s-au mai înregistrat decât arestări ale presupușilor teroriști înainte de comiterea atacului și nu după. Cert este că strategiile de eliminare a acestor amenințări sunt încă în desfășurare și probabil că își vor atinge scopul, mai târziu sau mai devreme. A fost îmbucurătoare decizia de a nu mai suplimenta numărul trupelor engleze din Irak. Dar decizia privind trupele implică și decizia unei separări de linia de securitate și apărare promovate de Statele Unite, și în momentul în care acest cordon ombilical va fi tăiat, Marea Britanie își va maximiza șansele de a elimina considerabil amenințările terorismului și ale armelor de distrugere în masă. Deși implicarea Marii Britanii în teatrele de război din Afghanistan și în Irak a generat o dispută aprigă la nivelul societății engleze, totuși, nu se putea renunța la aceste misiuni deoarece astfel s-ar maximiza pericolul și doar s-ar amâna confruntarea cu aceste amenințări. Deocamdată, fiecare reușită nu este atât de semnificativă pe cât ar trebui, dar se fac eforturile necesare. În momentul în care efortul suprem va fi făcut – o politică proprie față de amenințări și o implementare cu forțe proprii – atunci șansele de reușită în promovarea securității Marii Britanii vor crește exponențial. Tragedia politicii britanice este că și în prezent, Cabinetul condus de David Cameron nu dă semne că și-ar contura propria politică în acest sens.

BIBLIOGRAFIE

- CAMPBELL, Alastair – The Blair Years, London, Hutchinson, 2007.
- CURTIS, Mark – The Future of British Foreign Policy, May 7th 2007, preluat de pe http://www.ukwatch.net/article/the_future_of_british_foreign_policy.
- DRIVER, Stephen, MARTELL, Luke – New Labour, Cambridge, Polity Press, 2006.
- DUNNE, Tim – „When the shooting starts”: Atlanticism in British security strategy, in *International Affairs*, no. 80, 2004, pp.893-909.
- FOSTER, Christopher – British Government in Crisis, Oxford, Hart Publishing, 2005.
- FUKUYAMA, Francis – America la răscruce. Democrația, puterea și moștenirea neoconservatoare, București, Antet XX Press, 2006.

JUDGE, David – Political Institutions in the United Kingdom, Oxford, OUP, 2005.

KAVANAGH, Dennis, RICHARDS, David, SMITH, Martin, GEDDES, Andrew – British Politics, Fifth Edition, New York, Oxford University Press, 2006.

MORAN, Michael – Politics and Governance in the United Kingdom, New York, Palgrave MacMillan, 2005.

SAMPSON, Anthony – Who Runs This Place? The Anatomy of Britain in the 21st Century, London, John Murray Publishers, 2004.

TOJE, Asle – The 2003 European Union Security Strategy: A Critical Appraisal, in European Foreign Affairs Review, nr. 10, 2005, pp.117-133.

WALLACE, William – The Collapse of British Foreign Policy, in International Affairs, nr. 82, 2005, pp. 53-68.

WILLIAMS, Paul D. – British Foreign Policy under New Labour 1997 – 2007, New York, Palgrave MacMillan, 2006.

Prime Minister's Speech at the Foreign Office Conference, 7 January 2003, <http://www.number-10.gov.uk/output/Page1765.asp>.

Our Nation's Future – Defence, 12 January 2007, <http://www.number-10.gov.uk/output/Page10735.asp>.

Prime Minister's Speech at the Lord Mayor's Banquet, 10 November 2003, <http://www.number-10.gov.uk/output/Page4803.asp>.

Bush, Blair Joint Press Conference at Camp David, Feb 23, 2001, <http://www.fas.org/news/usa/2001/usa-010223zwb.htm>.

Delivering Security in a Changing World, Defence White Paper, Ministry of Defence, United Kingdom, December 2003; http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/051AF365-0A97-4550-99C0-4D87D7C95DED/0/cm60411_whitepaper2003.pdf.

Active Diplomacy for a Changing World, The UK's International Priorities, Foreign and Commonwealth Office, United Kingdom, March 2006; http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/pdf9/fco_strategy2006fulldoc.

Countering International Terrorism: the United Kingdom's Strategy, HM Government, United Kingdom, July 2006; <http://www.fco.gov.uk/resources/en/pdf/contest-report>.

Strategic Defence Review, Ministry of Defence, July 1998, http://mod.uk/NR/rdonlyres/65F3D7AC-4340-4119-93A2-20825848E50E/0/sdr1998_complete.pdf.

Terrorism Act 2000, http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts2000/ukpga_20000011_en_1.

Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001, http://www.opsi.gov.uk/Acts/acts2001/ukpga_20010024_en_1.

Terrorism Bill 2005, <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200506/cmbills/055/2006055.htm>.

Prevention of Terrorism Act 2005, http://www.opsi.gov.uk/acts/acts2005/ukpga_20050002_en_1.

<http://www.mi5.gov.uk>.

<http://www.mi6.gov.uk>.

<http://www.news.bbc.co.uk>.

<http://www.fco.gov.uk>.

<http://www.mod.uk>.

<http://www.number-10.gov.uk>.

<http://www.opsi.gov.uk>.

Campania prezidențială din Franța – 2012

Între valorile gaulliste și tradiția stângii franceze

■ AURELIA PERU-BĂLAN

[Academy of Sciences of Moldova]

Abstract

This article contains a case study over the 2012 presidential campaign in France. The author elucidates the political context, positioning techniques of the main candidates – Nicolas Sarkozy and Francois Hollande, basic campaign topics, external factor impact. At the end of the study there is reflected an evolution of communication formulas with the electorate – letters, addresses, brochures etc. – starting with 1981 to 2012. The author makes an analysis of the usage of Twitter and Facebook social networks by the campaign staffs.

Keywords

Sarkozy; Hollande; presidential elections; image; election meetings; election slogans; economical crisis; economical growth; Schengen zone; migrations; security; Facebook; Twitter

Context

Pentru alegerile prezidențiale din 22 aprilie 2012, din Franța, au fost înscrși în cursă 10 candidați. Această campanie a devenit una din cele mai disputate campanii electorale din ultimele decenii. Miza principală și tema inedită a prezidențialelor din 2012 a fost criza financiară și datoria Franței. Deficitul public al Franței în 2011 a constituit 5,7% din PIB, se speră ca acesta să scadă la 4,6% în 2012 și la 3% în 2013. În plus, nivelul somajului s-a dublat în ultimii 12 ani și este de peste 9%, deși Nicolas Sarkozy promisesse că îl va reduce până la 5%. Trei ani de scădere economică au avut un impact negativ asupra imaginii președintelui în exercițiu.

În ajunul alegerilor prezidențiale, exact cu 100 de zile înaintea scrutinului, Franța pierde ratingul de triplu A, acordat unui emițător de datorie fiabil. Păstrarea ratingului suveran la nivel maxim a fost una dintre prioritățile sfârșitului de mandat al lui Sarkozy. Astfel, președintele în exercițiu a încercat să-și refacă imaginea, extrem de puțin populară, demonstrând francezilor că el este „căpitanul care rămâne la cârmă vasului chiar și pe timp de furtună”.

Poziționarea celor doi candidați

Primele încercări de implementare în Franța a noului model de comunicare

politică, ce a integrat în obiectivele sale principiile și tehnicile de marketing și PR, s-au produs în timpul alegerilor prezidențiale din 1965, când au fost folosite, pentru prima dată, tehnologiile americane, cum ar fi sondajul de opinie, afișajul public, opinia experților în domeniu. Printre părinții fondatori ai școlii franceze de marketing politic se consideră Michel Bongrand, care în 1965 l-a consiliat pe candidatul Jean Lecanuet.¹

Alegerile prezidențiale din 2012 din Franța, de altfel, ca și cele din Rusia, au avut un element comun dominant – o nouă tendință de marketing electoral și comunicare politică – mitingurile grandioase de susținere cu participarea masivă a simpatizanților – circa 100 de mii.

Studiile efectuate demonstrează că sarcinile unei campanii electorale sunt:

1. reușita candidatului de a impune *agenda*;
2. capacitatea de a traduce aspirațiile dominante la moment;
3. abilitatea de a da naștere unei *povești naționale*.

În acest sens, putem afirma că Fr. Hollande, candidatul socialist, a controlat agenda de campanie. Acesta a avut un stil prezidențial mai convingător decât cel al președintelui în exercițiu. Temele din agendă au fost simple, dar bine structurate și traduse într-un slogan mobilizator: *schimbarea*. Ofertele care au reflectat *aspirațiile la moment* au fost – creșterea economică și reducerea vârstei de pensionare la 60 de ani.

Președintele în exercițiu, Sarkozy, după venirea sa la putere în 2007, a dorit să încarneze un stil nou de guvernare, dar s-a lovit de efectul bumerangului. La Elysée a fost instalat un președinte superactiv, inclusiv „în plan amoros”. În campanie, respectiv, Sarkozy a cules fructele pe care le-a semănat.

După publicarea primelor sondaje de opinie, favorit al cărora era candidatul socialiștilor, Sarkozy a decis să-și accelereze intrarea în campanie și să schimbe opiniile francezilor despre Sarkozy din 2007: lăudăros, fulminant, separator („*hableur, tonitruent, clivent*”). El s-a dorit a fi „candidatul poporului”, dar n-a reușit să se debarase de imaginea de „președinte al bogaților” (*président des riches*).²

Un mic eșec în timpul unei „băi de mulțime”, amplu mediatizat, le-a arătat din nou francezilor un președinte iubitor de „lux”. În timpul unei întâlniri cu electoratul, pe *Place de Concorde*, camerele de luat vederi l-au surprins pe Președintele Sarkozy în momentul când și-a scos de pe mână ceasul și l-a pus grijuliu în buzunar, în timp ce strângea mâinile simpatizanților.

Presa scria că ceasul de marka Patek Philippe, de aur alb, în valoare de 55.000 de euro, era un cadou de la soția sa, Carla Bruni.³

Din punct de vedere al marketingului electoral, cazul dat prezintă un interes deosebit, deoarece reprezintă o modalitate de a canaliza PR –ul „negru” pe un făgaș dacă nu pozitiv, cel puțin, neutru. Filmulețul în cauză a fost difuzat chiar de echipa de PR-ști din stafful de campanie a lui Sarkozy. Argumentul plauzibil pe care se mai putea miza a fost: „un cadou de la soție”. Deci nu slăbiciunea „președintelui bogaților” pentru obiecte de preț, ci dragostea și respectul pentru soție. Astfel, consilierii de imagine au încercat să „ajusteze” la normal situația anostă în care s-a pomenit președintele francez.

1 Peru-Balan Aurelia, *PR –ul politic și comunicarea de criză în Republica Moldova (2009-2010)*, (Chișinău: Imona Grup SRL, 2010), 25

2 Arnaud Mercier, *Descriptage des staretgies de communication de F. Hollande, N. Sarkozy*, http://www.webullition.info/index.php?option=com_content&view=article&id=685:decryptage-des-strategies-de-communication-de-f-h, 1 mai 2012.

3 <http://stirileprotv.ro/video/efectul-bush-sarkozy-si-a-pus-ceasul-de-55-000-de-euro-in-buzunar-inainte-sa-faca-o-baie-de-multime/60567283>.

Electoratul francez nu mai are nevoie de carismatici?

La începutul secolului XX, prin Max Weber, sociologia a redescoperit valența carismatică a personalităților excepționale. Psihologul politic francez, Alexandre Dorna, precizează în volumul *"Liderul carismatic"*: „Carisma este percepută în lumina unor atribute superlative, uneori absolut contradictorii, precum: prestanța, prezența, aura, farmecul, siguranța, inteligența, afectivitatea, energia, magnetismul, forța persuasivă, talentul oratoric, simpatia, puterea, atracția, seducția”.¹

Alexandre Dorna merge mai departe și descoperă o nuanță aparent frivolă a liderului carismatic, în special în zona politică, o anumită „obsesie de a plăcea”. Un adevărat seducător, liderul poate deveni un „Don Juan politic”. „Omul a cărui popularitate și notorietate se sprijină pe „har”, stabilește o uimitoare relație de seducție cu aproapele său. E ca un fel de Don Juan politic: nu-i scapă nimeni. În mod curios, liderul carismatic posedă luciditatea și pragmatismul urmăririi mizelor. Chiar dacă afectivitatea în relații reprezintă principalul său atu, el nu se lasă orbit de narcisism. „Liderul carismatic posedă capacitatea de a face bogatul ori săracul să se simtă bine pe același temei. Stabilește cu toți un contact liniștitor într-un timp foarte scurt”.² Acesta, spune Dorna, este „efectul fermecător” al liderului, care constă, dincolo de jocul actoresc, în „spontaneitatea unei ființe orientate spre ceilalți”.

Care a fost carismaticul care a sedus electoratul francez în 2012?

Campania candidatului socialist, Francois Hollande, „domnul Normal”

Sloganul de campanie: „O franță a echității, cu un nou președinte.”

Prioritățile mandatului: „Educație” și „integrare”.

În vârsta de 57 de ani, Francois Hollande este un personaj lipsit de carismă. Dar socialiștii francezi nu au găsit în rândurile lor ceva mai „vandabil” la urne. În timp ce Sarkozy era tratat ca amator al luxului, candidatul socialist era văzut drept „domn normal”. Membru de 30 de ani și lider al Partidului Socialist timp de 11 ani - între 1997 și 2008, Hollande a anunțat că va candida din partea Partidului Socialist în martie 2011. În ajunul campaniei, acesta era un actor relativ puțin cunoscut în afara Franței și nu avea experiență ministerială. El a promis că va fi un președinte „normal”, în contrast cu stilul sclipitor și impulsiv atribuit cu timpul lui Sarkozy, „Președintele Bling Bling”.³

François Hollande a fost acuzat de dreapta politică, că este „iresponsabil”, deoarece vrea să renunțe la politica de reducere a numărului funcționarilor și să revină la reforma pensiilor, adoptată în 2010. Printre prioritățile mandatului - crearea a 60.000 locuri de muncă în domeniul educației și creșterea impozitelor pe venit pentru cei bogați. Francois Hollande a promis reducerea vârstei de pensionare de la 62 la 60 de ani.

Referitor la problematica europeană și criza economică din zona euro, Hollande consideră că pentru asigurarea creșterii economice cea mai potrivită măsură ar fi eurobondurile, inițiativă respinsă, însă, de cancelarul german Angela Merkel. El nu consideră necesar trecerea unui plafon al datoriei în Constituția franceză. Mai mult, socialistul a criticat deschis Pactul fiscal al UE, susținut de cancelarul german și

¹ Dorna Alexandre, *Liderul carismatic*, (București: editura Corint, 2004).

² Moscovici Serge, *Epoca maselor*, (Iasi: Institutul European, 2001)

³ *Alegeri in Franta: Cine este Francois Hollande, rivalul lui Nicolas Sarkozy?* pe <http://www.ziare.com/articole/alegeri+prezidentiale+franta>, accesat 27 februarie 2012.

președintele francez în exercițiu. 'Candidatul socialist și-a anunțat, în caz de victorie, intențiile de a renegocia Pactul Fiscal, subliniind că Franța nu va ratifica în formă actuală tratatul fiscal, prin care Germania vrea să înăsprească disciplina bugetară în Uniunea Europeană.

Retorica lui Hollande în această campanie a fost simplă și optimistă: o nouă Europă, unde să fie garantate solidaritatea, progresul și protecția. Hollande a capitalizat masiv pe o nemulțumire generală din societatea franceză, dată de faptul că Sarkozy a promis o Franță mai dinamică, mai deschisă și nu a reușit acest lucru.

Într-o scrisoare deschisă, publicată de ziarul francez *Liberation*, Hollande l-a acuzat pe Sarkozy că nu a știut cum să cârmuiască efectele crizei economice, care afectează Franța și vecinii săi și că nu a făcut deajuns pentru a-și ajuta concetățenii pe timpul mandatului său: „*Francezii suferă. Suferă în viețile lor de zi cu zi. Rata șomajului este la cel mai înalt nivel, în timp ce creșterea economică la cel mai jos.... Recesiunea economică este aici, anxietatea la nivelul societății este omniprezentă, iar încrederea este la pământ. Cu siguranță, din 2008 suntem în criză*”.²

De fapt, Francois Hollande s-a lansat în campanie într-o manieră originală de identificare a *dușmanului*, care amenință francezii.³ Astfel, în primul său discurs de amploare, pe care Hollande l-a ținut în campania electorală, candidatul socialiștilor a declarat că adversarul său nu este actualul șef de stat, ci sistemul financiar: „*Principalul meu adversar nu are nume, nu are față și nu aparține niciunui partid politic. Nu și-a prezentat niciodată candidatura și nu a fost niciodată ales, cu toate acestea, este încă la guvernare. Acest adversar este lumea finanțelor*”. Hollande a promis să taie din salariul președintelui și al guvernului cu 30% și să creeze o taxă pe tranzacțiile financiare.⁴ De asemenea, o altă promisiune electorală atractivă pentru simpatizanții săi a fost cea de majorare a impozitelor pentru cei bogați.

În timpul mitingului de la Paris, din ultima duminică de campanie, Francois Hollande le-a spus susținătorilor săi că prima victorie a unui socialist în alegerile prezidențiale, după 24 de ani, este în mâinile acestora.

Hollande este primul președinte de stânga care va conduce Franța, de la Francois Mitterand, care a părăsit acest post în 1995.

Campania candidatului Uniunii pentru Mișcare Populară, Nicolas Sarkozy

La 24 ianuarie, duminică noaptea, Sarkozy a intervenit instantaneu în direct, pe cel puțin 8 canale franceze - TF1, Franța 2, BFM TV, ICFM, Itélé, LCP/Public Sénat, Franța 24, TV5 - chiar dacă așa și nu și-a anunțat candidatura la prezidențiale. Analistii au remarcat, prin această acțiune mediatică, strategia creării de *agenda setting* înainte de lansarea oficială în campanie.

În ziua de 16 februarie 2012, Președintele francez, Nicolas Sarkozy, și-a anunțat candidatura pentru un nou mandat la alegerile prezidențiale, pe postul de televiziune TF1, în timpul jurnalului de la ora locală 20.00. Cu 10 săptămâni înainte de primul tur al scrutinului din 22 aprilie, liderul de la Elysée se confrunta cu o scădere dramatică a popularității și cu probleme provocate de criza economică. Echipa de

1 Alina Popescu, *Datoria Franței, miza principală a alegerilor prezidențiale din 2012*, <http://www.ghimpele.ro/2011/08/datoria-frantei-miza-principala-a-alegerilor-prezidentiale-din-2012/>, accesat 17 aprilie 2012.

2 <http://www.ziare.com/articole/alegeri+prezidentiale+franta>, 4 ianuarie 2012.

3 Peru-Balan Aurelia, *Imaginea politică – o paradigmă comunicativă modernă în știința politică: comunicarea imagologică a PLDM în Electorală -2009*, în *Provocări ale globalizării la începutul mileniului al III-lea, Sesiunea internațională de comunicări științifice*. (Sibiu: Ed. Universității „Lucian Blaga”, 2009), 114.

4 www.Marketwatch, 24 ianuarie 2012.

campanie a lui Sarkozy a fost convinsă însă că, prin lansarea oficială a candidaturii, președintele în exercițiu va reuși să câștige teren în fața lui Hollande.

Sloganul de campanie: „O Franță puternică”

În această cursă Sarkozy a intrat ca fiind cel mai nepopular președinte francez. După victoria din martie 2007, Sarkozy a promis că va pune capăt șomajului cronic și va reda sentimentul de mândrie Franței. La doar un an de la alegerea sa, Sarkozy reușise, deja, să dezguste două-treimi din respondenții la sondaje. Intelectualii de stânga considerau că opulentul Sarkozy a „pulverizat” instituția prezidențială. Pe lângă consecințele crizei economice, principala barieră în calea realegerii lui Sarkozy ca președinte era stilul său personal, factor principal a ratei de dezaprobare de 68%.¹

Chiar dacă carisma din 2007 era demult pierdută, *strategia* lui Sarkozy a fost de a se prezenta drept singurul capabil să scoată țara din criză. Președintele în exercițiu Nicolas Sarkozy și-a jucat viitorul mandat de cinci ani pe salvarea zonei euro, intrând în campanie ca semnatar al Tratatului Fiscal, semnat de 25 dintre cele 27 de state membre ale UE.

Temele de campanie ale lui Sarkozy

Sarkozy a încercat să se identifice cu imaginea de apărător al valorilor tradiționale. El a mizat pe o agendă conservatoare, promițând că se va opune mariajelor gay și eutanasiei și că va restricționa imigrația. Campania de comunicare a candidatului Sarkozy s-a axat, în principal, pe subiectul construcției europene și a securității francezilor.

Securitate, imigrație, un nou regim comercial european - acestea au fost temele principale de campanie expuse în timpul mitingurilor electorale. Referitor la subiectul securității și controlului de frontiere, Sarkozy a adoptat chiar o campanie agresivă, cu o poziție foarte dură cu privire la imigrație. În timpul mitingului de la Nantes acesta declara: „Cum să integrezi, cum să asimilezi, dacă un val migratoriu necontrolat tinde să reducă pe termen nedefinit eforturile Republicii la neant?”.² Liderul conservator a declarat că ar putea retrage Franța din Schengen, în cazul în care controalele de la granițele exterioare nu vor fi înăsprițe: „Există 120 de kilometri între Grecia și Turcia care nu sunt păziți. Ofer un răgaz de un an pentru ca acest lucru să se schimbe. Altfel, ne vom suspenda participarea la Acordul Schengen”.³

Sarkozy a promis francezilor că va transforma Europa într-o fortăreață în care nici bunurile, nici indivizii de pe alte continente nu vor mai avea ușor acces. „Buy European”⁴ și retragerea din Schengen au fost soluțiile candidatului dreptei de com-

1 Laurențiu Luca, *Schimbarea de imagine a lui Sarkozy: mult prea pătat pentru 2012?* www.adevarul.ro, 14 februarie 2012.

2 *Alegeri-franța-nicolas-sarkozy-pe-primul-loc-in-sondaje*, www.realitatea.net, accesat 19 aprilie. 3 Guvernul elen a alocat recent circa 3 mln. euro pentru un gard ce ar proteja Grecia de migrații ilegali. Comisia Europeană refuză însă să finanțeze acest proiect. Fluxul de migranți mare a început acum 7 ani. Populația Greciei este de 11 mln. plus 1 mln. de imigranți.

4 *Buy American Act* : în 2009 președintele american Barak Obama a promovat un proiect de lege similar, ce conținea un plan de relansare a economiei americane, în valoare de 819 miliarde de dolari. Planul includea prevederea ca proiectele de lucrări publice finanțate prin planul de susținere a economiei să folosească fier și oțel fabricat în SUA. Prevederea a fost introdusă în pofida obiecțiilor ridicate de Camera pentru Comerț din SUA și de alte grupuri de afaceri, care au arătat că astfel va fi dat un exemplu negativ pentru alte țări, unde sunt discutate programe de susținere economică. Reacția europenilor la acea vreme a fost vehementă. „Buy American” a fost lansat pentru prima dată de cel de-al 31-unulea președinte american Herbert Clark Hoover (1929-1933).

batare a șomajului în UE și de stimulare a creșterii economice. El a spus că ar putea adopta o poziție extrem de fermă în această chestiune, asemănătoare cu politica „scaunului gol” din 1965, când Franța era condusă de generalul Charles de Gaulle.¹ Când generalul de Gaulle a recurs la „politica scaunului gol” în 1965, el a reușit să obțină Politica Agricolă Comună, iar Europa a progresat”, a continuat acesta.²

Referitor la politica comercială, Sarkozy afirmă că Europa are o politică comercială „deosebit de naivă”. Este nevoie de o nouă politică comercială europeană. Țările cu care suntem în concurență, își protejează economia și locurile de muncă. Ele abordează politica liberului schimb într-o manieră mai puțin angelică decât Uniunea Europeană. Este intolerabilă situația când Europa își deschide piețele pentru toate țările lumii, în timp ce acestea nu ne deschid niciuna. „Toate piețele publice de pe continentul nostru au fost deschise începând din 1994. În Japonia, singura piață deschisă este marea. În China, nu există nicio piață publică deschisă”. ... Astfel, contractele publice franceze vor fi acordate numai companiilor care produc în Europa. Este o naivitate culpabilă. *Voilà une naïveté coupable.* / Atunci când nu există reciprocitate, Europa va trebui să-și rezerveze piețele publice pentru întreprinderile producătoare din Europa. Dacă Europa nu va aproba acest set de măsuri în decurs de un an, noi le vom adopta unilateral pentru Franța.

Tot în contextul ofertelor electorale, Președintele Nicolas Sarkozy a anunțat, că intenționează să promoveze o creștere a cotei TVA cu 1,6 puncte în vederea compensării unei atenuări a costurilor sociale suportate de întreprinderi. Scopul reformei este să restabilească competitivitatea economiei franceze și să stopeze o adevărată hemoragie de locuri de muncă în sectorul industrial. În ultimii zece ani Franța a pierdut 500.000 de locuri de muncă în sectorul industrial.³ Sarkozy a mai anunțat că dorește să implementeze așa-numita *taxa Toby* sau Robin Good. Taxa a fost introdusă în anii 70 și presupune plata unui impozit de 0,05 la sută din orice tranzacție financiară.⁴

Mitingurile de campanie – un element de PR politic omniprezent în prezidențialele din Franța.

Fiecare miting electoral al președintelui în exercițiu a fost deschis cu o muzică specială de campanie. Piesa, de aproape trei minute, are influențe hollywoodiene clare. Muzica de campanie a lui Nicolas Sarkozy⁵ a fost compusă de Laurent Ferlet, și a fost înregistrată la Sofia, Bulgaria, de o orchestră formată din 50 de persoane.

La 19 februarie, după ce la 16 februarie s-a lansat oficial în campanie, în Marsilia (Marseille), al doilea cel mai mare oraș din Franța, a avut loc primul miting electoral în susținerea lui Nicolas Sarkozy. Aici președintele în exercițiu și-a amplificat atacurile împotriva rivalului său socialist. La primul miting de campanie al lui Nicolas Sarkozy au participat peste douăzeci mii de simpatizanți și circa 300 jurnaliști. Franța

¹ Fostul președinte Charles de Gaulle a declanșat o criză acută în cadrul Comunității Economice Europene, precursora Uniunii Europene, în 1965, când a retras Franța din această structură, din cauza unor neînțelegeri privind finanțarea agriculturii, până când acordul de la Luxembourg a acordat o suveranitate mai mare țărilor în cadrul dezbaterilor despre conflicte.

² Sarkozy amenința din nou că va scoate Franța din Schengen, <http://www.ziare.com/nicolas-sarkozy/presedinte-franta/sarkozy-ameninta-din-nou-ca-va-scoate-franta-din-schengen-1160683>, accesat 12 aprilie 2012.

³ Nicolas Sarkozy vrea să crească TVA-ul și să introducă o taxă pe tranzacțiile financiare, www.Medifax.ro/economic, accesat 30 ianuarie 2012.

⁴ euronews, 29 ianuarie 2012.

⁵ Vieru Ana-Maria, *Muzica de campanie a lui Sarkozy, înregistrată la Sofia, în Adevărul Internațional*, 20 februarie 2012.

și francezii au fost temele centrale ale mitingului marseiez: « Am venit să vă vorbesc despre Franța, țară pe care o iubesc încă de când eram tânăr, cu toate că mulți din familia mea veneau de departe ». Cu aceste cuvinte și-a început Nicolas Sarkozy primul mare discurs de campanie rostit în fața miilor de simpatizanți. Sarkozy a dorit să se prezinte drept *salvatorul* țării. În discursul său rostit pe *Place de la Concorde*, Sarkozy s-a autotîtitulat singurul „*căpitan*” care poate să treacă cu bine prin criza economică.¹

„*Dragi prieteni, am înfruntat patru ani de crize istorice. Am luptat și Franța a rezistat. Lumea rămâne în continuare instabilă și nu avem dreptul să dăm greș. Știu de ce are nevoie Franța pentru a rezista în furtună*”.² Este un fragment din ultimul mesaj postat pe pagina sa oficială în ultima seară de campanie electorală.

În ultima săptămână de campanie, duminică, principalii candidați la alegerile prezidențiale din Franța, președintele Nicolas Sarkozy și socialistul Francois Hollande, au participat la mitingurile susținute la Paris. Nicolas Sarkozy a ales *Place de la Concorde*, în timp ce Francois Hollande a mers la Chateau de Vincennes.

La mitingul de pe Chateau de Vincennes au fost prezenți circa 100.000 de oameni.

La cel de pe *Place de la Concorde* - în jur de 70.000 de oameni.

Situații conjuncturale în campanie

După asasinatele din Tuoluoze, pentru prima dată pe durata campaniei, la finele lui martie Nicolas Sarkozy, l-a depășit în sondaje pe Hollande, marcând o răsturnare de situație începută din februarie, cu trei săptămâni înainte de primul tur.

Atacurile teroriste săvârșite de criminalul din Toulouse,³ s-au înscris în agenda de campanie. Președintele francez, Nicolas Sarkozy și candidatul socialist, Francois Hollande, și-au suspendat practic campania în legătură cu crimele din Toulouse (11 martie).

Sarkozy a numit incidentul „tragedie națională”: „*Astăzi e o zi de tragedie națională. Vreau să le spun tuturor liderilor comunității evreiești cât de apropiați ne simțim de ei. Toată Franța e de partea lor*”.⁴

Decizii electorale

Parlamentul francez a adoptat, în 24 ianuarie 2012, proiectul de lege care incriminează penal negarea genocidului armean din 1915, amplificând criza dintre Paris și Ankara, un partener economic și strategic major. Sarkozy a susținut această lege. Senatul a ratificat cu 127 de voturi la 86 acest text, adoptat de Adunarea Națională pe 22 decembrie 2011. Proiectul prevedea pedepsirea cu un an de închisoare și o amendă în valoare de 45.000 de euro a negării genocidelor recunoscute de către legea franceză, inclusiv genocidul armean.⁵

¹ <http://www.ziare.com/international/alageri-franta/alegeri-in-franta-saptamana-decisiva-pentru-alegerea-presedintelui-1161963>, accesat 20 martie 2012.

² *Alegerile-pe-rețelele-sociale*, www.digiz4.ro, accesat 6 mai 2012.

³ Mohammed Merah a ucis trei militari francezi, trei copii și un rabin, la o școală evreiască.

⁴ *Crimele din Franța: Sarkozy își suspendă campania și jură să vâneze criminalul*, <http://www.ziare.com/international/alageri-franta/>, 20 martie 2012

⁵ Legea adoptată definitiv de parlamentul francez la 23 ianuarie și susținută de președintele Sarkozy a fost declarată neconstituțională de către Consiliul Constituțional al Franței, în 28 februarie 2012. / *Franța: Legea care incriminează negarea genocidului armean, declarată neconstituțională*, www.elidor.info, accesat 1 iunie 2012.

Imediat după votul Senatului, autoritățile turce l-au acuzat pe șeful statului francez că încearcă să își asigure voturile comunității armene din Franța, de aproximativ 600.000 de persoane, cu mai puțin de trei luni înainte de alegerile prezidențiale, în care este prezentat de către sondaje ca perdant. Relațiile dintre cele două țări s-au răcit de la venirea la putere, în 2007, a lui Nicolas Sarkozy.

Factorul extern sau resursa administrativă?

Strategia staffului Sarkozy a fost să-l prezinte pe Sarkozy ca un egal al lui Merkel, un lider puternic și un artizan al eforturilor de a salva eurozona. În campania electorală Sarkozy s-a bucurat de susținerea fățișă a cancelarului german Angela Merkel. Sub insemnul electoral, la 6 februarie, a avut loc și cea de-a 14-a reuniune a cabinetelor german și francez. Pe agendă s-au aflat, printre altele, situația din zona euro și politica fiscală și economică. În aceeași zi, Merkel și Sarkozy au acordat un interviu comun televizat din Palatul Elysée, care a fost transmis de posturile ZDF și France 2.¹ În timpul interviului comun cu Angela Merkel, Sarkozy a declarat, că „o admiră pe doamna Merkel, pentru că este o femeie care poate să conducă 80 de milioane de germani pe timp de criză economică. O admir și suntem prieteni”.²

Merkel și-a exprimat deschis aprecierea pentru partenerul francez după aprobarea Pactului fiscal, propus de Germania și susținut de Franța. Apropos, în timpul campaniei prezidențiale din 2008 a lui Obama, Merkel pare să fi uitat de neutralitate. Astfel, când acesta a vrut să țină un discurs în fața Porții Brandenburg, la vremea respectivă, cancelarul german i-a indicat o altă locație, pentru că aceasta era rezervată doar șefilor de stat aleși.

După primul tur de scrutin, 22 aprilie 2012, candidatul socialist Francois Holland a obținut 28,6%, Nicolas Sarkozy –27.³ Pentru o eventuală victorie, Sarkozy a avut nevoie de votul combinat al electoratului de centru-dreapta și al celui de (extremă) dreapta, însă Marine Le Pen, președinta Frontului Național Francez (FN), a cerut după turul I votanților săi să nu voteze pentru nici unul dintre candidați. Le Pen și-a construit campania pe o singură idee-forțe: restaurarea suveranității Republicii Franceze, prin revenirea la moneda națională și ieșirea din spațiul Schengen.

La 6 mai a avut loc al doilea tur de scrutin. În seara zilei de 2 mai 2012 cei doi contracandidați s-au confruntat într-o amplă dezbatere televizată.

Primele dezbateri televizate în Franța au avut loc în 1974. Se consideră cu anume odată cu desfășurarea acestora, în Franța, se poate de vorbit despre utilizarea marketingului politic.⁴

Sarkozy a propus să fie organizate trei dezbateri, Hollande a replicat însă că este suficientă o singură dezbatere ca să covingă francezii că el este președintele de care are nevoie Franța. Ambii candidați au avut o prestație excelentă. Candidații s-au întrecut la oratorie. Și ambii au ieșit învingători.

Alegerile prezidențiale pe rețelele sociale

Astăzi rețelele sociale au un impact tot mai puternic asupra publicității în campaniile electorale. Franța nu este o excepție în acest sens. Astfel, înainte de a-și lansa

1 Matei Dobrovie, Președintele francez Nicolas Sarkozy mizează pe sprijinul Angelei Merkel în curse pentru Elysee, pe www.adeverul.ro, 6 februarie 2012.

2 Cum a ajuns Merkel să-l sustină pe Sarkozy în campania electorală?, <http://www.ziare.com/international/alageri-franta/> 11 februarie 2012.

3 <http://elections.lefigaro.fr/presidentielle-2012/2012/04/22/01039-20120422LIVWWW00130-en-direct-les-resultats-du-1er-tour-de-l-ele>.

4 Bongrand Michel, *Le marketing politique*. (Paris: PUF, 1986) 21

oficial candidatura la televiziune, Nicolas Sarkozy și-a lansat-o pe Twitter. Două ore mai târziu, avea deja 20.000 de „adepți”.¹

Sarkozy, în speranța că va deveni cel mai conectat la internet dintre candidații la prezidențiale, a avut și un consilier pentru internet – Nicolas Princen. Cu o săptămână înainte de campanie, Nicolas Sarkozy și-a lansat profilul de Facebook: <http://www.facebook.com/nicolassarkozy.fr>: „*Bienvenue sur ma page, mise au service de notre campagne pour la France forte. J'ai souhaité ici rappeler certains grands événements qui ont fait la France forte*”.²

Toate întrunirile electorale, mitingurile de campanie erau anunțate de Sarkozy pe pagina sa pe Facebook: „*Chers amis, je vous donne rendez-vous cet après-midi à partir de 15h pour le grand meeting de Marseille, que vous pourrez suivre en direct sur cette page* <http://www.facebook.com/nicolassarkozy>.”³

Cei doi candidați pentru Palatul Elysée s-au luptat și pentru adepți și lik-uri pe rețelele sociale. Lupta pe like-uri și followeri pe internet a fost intensă în ultimele două săptămâni de campanie. Sarkozy a avut mai mulți fani pe Facebook, iar Hollande - pe Twitter. În ultimele lor mesaje postate, fiecare dintre cei doi candidați la președinția Franței le-au transmis alegătorilor: „*Contez pe voi*.”

Spre deosebire de campania lui Putin, în Rusia, echipa de campanie a lui Sarkozy a apreciat la maximum impactul rețelelor de socializare în campania electorală. Pe parcursul campaniei, Sarkozy a lansat 4.088 de tweets.⁴ Președintele în exercițiu s-a adresat, zilnic, cu diverse mesaje către alegători, pe Facebook. În seara ultimei zile la campanie electorală, în turul II, 4 mai, Nicolas Sarkozy avea 603.134 de like-uri pe pagina sa oficială, cu 25.496 mai multe decât în seara zilei de 22 aprilie, după primul tur.

În ultima săptămână, după marea întâlnire pe Piața Concorde, înainte de scrutin, Sarkozy sa adresează cu un mesaj de 34 de pagini pe Facebook, în care se conțin toate temele de campanie:

„*Vreau să mă adresez către D-voastră fără de intermediari. Câteva zile au mai rămas până la alegeri și aș vrea să mă adresez fiecăruia dintre D-voastră. Vreau s-o fac cât mai direct posibil, fără de intermediari*.”⁵

La ora de dominație a imaginii, de suprainformație permanentă, de comunicare instantanee, eu am dorit să-mi rezervez timp pentru a scrie această scrisoare cu speranța că veți găsi timp pentru a o citi. Vreau să vă vorbesc despre convingeri și valori. Vreau să vă vorbesc despre aportul meu pentru Franța, pentru Europa și pentru lume în cei cinci ani de mare intensitate și de aflare în fruntea țării noastre. Vreau să indic direcția spre care voi depune toată energia pentru a conduce, dacă îmi veți acorda încrederea. Vreau să împărtășesc cu voi o viziune despre Franța și viitorul ei.”⁶

Mesajul este construit, în principal, pe ideea dragostei de țară, de valori și de continuitate a tradițiilor gaulliste: *Mes chers compatriots! Il n'est rien de plus beau en démocratie que l'amour de son pays...*”⁷

În final, Sarkozy apelează din nou la noțiuni simbolice:

„*Franța este o țară mare, o națiune mare. Francezii sunt un popor mare. Amintiți-vă de cuvintele generalului de Gaulle: "Dacă noi nu eram poporul francez, noi puteam sta cu capul plecat sub presiunea sarcinilor. Dar noi suntem poporul francez. («Si nous n'étions pas le peuple français, nous pourrions reculer devant la tâche. Mais nous sommes le peuple français.») Francezi, toți cei care iubesc*

¹ <http://www.facebook.com/nicolassarkozy.fr>

² <http://www.facebook.com/nicolassarkozy.fr>.

³ <http://www.facebook.com/nicolassarkozy.fr>

⁴ www.digiz4.ro/stire/Alegerile-pe-retelele-sociale-Hollande-castiga-pe-Twitter~13209.

⁵ www.facebook.com/nicolassarkozy.fr.

⁶ <http://www.facebook.com/nicolassarkozy.fr>.

⁷ <http://www.facebook.com/nicolassarkozy.fr>.

Franța, care gravează în inimile voastre. Țara are nevoie de voi. Eu am nevoie de voi. Ajutați-mă să construiesc o Franță puternică".¹

Securitatea în condițiile globalizării a fost unul din pilonii retoricii electorale sarkoziste.

"Vivre en sécurité dans un monde ouvert", scrie Sarkozy pe Facebook.

"Franța a fost atacată. Copii noștri au fost atacați pe pământul francez, bărbați și copii au fost omorâți pentru că sunt evrei....Franța nu poate să cedeze terorii. Ea nu poate plia în fața intimidărilor. Sarkozy vorbește despre găsirea unui echilibru: „Nu trebuie să fim naivi. Există o ideologie extremistă care lucrează la distructivitatea valorilor occidentale. Există filiere criminale care profită de deschiderea noastră și libertățile recunoscute în țara noastră, pentru a face trafic de toate genurile - arme, droguri etc."

Candidatul dreptei a atacat, în acest context, Partidul Sociaist și, implicit, candidatul acestuia, declarând că din 2002 guvernul vorbește despre reducerea insecurității în Franța. Partidul Socialist nu a votat nici una din legile adoptate pentru combaterea delicvenței. Mai mult, PS a pretins că măsurile anunțate de președintele în exercițiu ca urmare a dramei de la Toulouse și de la Montauban sunt inutile, deoarece legislația anti-teroristă a fost deja fortificată în ultimii ani și aceasta este suficient. *"Dar ei n-au votat niciuna din aceste inițiative nici în 2006, nici în 2011"*, - a replicat Sarkozy.

"L'Europe est un continent ouvert. Elle ne doit pas être un continent passoire."

Ideea centrală este că Europa nu poate fi un amalgam insipid de culturi. Europa este o identitate. Cultura popoarelor europene și revendicările lor de identitate trebuie respectate.

"...O țară fără frontieră este o țară fără identitate. Un continent fără frontieră este un continent care sfârșește prin ridicarea de ziduri de protecție. Frontierele externe ale Europei trebuie protejate. Europa trebuie să adopte o legislație comună în materie de azil și migrație. Dacă acest lucru nu se va produce în decurs de un an, Franța pentru a-și controla frontierele ar putea să-și suspendeze participarea la zona Schengen. Nu putem susține o imigrație socială nelimitată."

"Seuls peuvent s'installer en France ceux qui partagent les valeurs de la République." Toate persoanele care vin să se instaleze cu traiul în Franța trebuie să știe că aici există reguli obligatorii pentru toți: laicitatea, interdicția vâului în locurile publice, școală obligatorie, egalitate gender, dreptul femeii la muncă, interdicția poligamiei. Nimeni nu este obligat să vină să trăiască în Franța. Dar cei care doresc să se instaleze cu traiul aici trebuie să știe care sunt valorile și convingerile noastre.

"Nous réussirons parce que nous le ferons ensemble". Convingerea mea este că Franța poate face mai mult, mult mai mult. Eu vă propun o Franță puternică. Iar atunci vor exista situații de blocaj, vă voi oferi cuvântul prin referendum. Așa cum am procedat în cazul Constituției, legile adoptate prin referendum sunt superioare altor norme. *"Cetățenii doresc să dețină puterea. Eu vreau să transmit puterea poporului."*

Nu mai puțin eficientă a fost și comunicarea pe internet a staff-ului stângii. Echipa lui Francois Hollande lansează în campanie primul radio pe internet /Twitter. *RadioHollande* este o premieră pentru alegerile prezidențiale din Franța.

Hollande câștigă cursa pe Twitter cu 285.457 de follower, abonații înscriși, inclusiv pe contul său oficial. Candidatul și echipa sa au lansat 4.253 de mesaje de pe acest cont. Ultimul mesaj, postat pe 5 mai, spune: *"Nimic nu s-a jucat, nimic nu s-a câștigat: duminică contez pe voi!"*

Unii au acuzat Facebook că i-a dat o mână de ajutor președintelui în exercițiu pentru a-și prezenta mai „apetisant” informațiile. Oricum, rețelele de socializare

¹ <http://www.facebook.com/nicolassarkozy.fr>

ajung astfel în centrul campaniei electorale: atât Sarkozy, cât și rivalul său socialist, François Hollande, au sperat să-și propage astfel mesajele pentru a convinge cât mai mulți tineri.

Evoluția mesajelor electorale în campaniile prezidențiale din Franța

Candidații la diferitele alegeri prezidențiale din Franța au făcut tot felul de promisiuni. Iată câteva din principalele angajamente ale acestora, începând cu alegerile din 1981, până la cele din 2012.

În 1981, Valéry Giscard d'Estaing a publicat în aprilie cartea *„Starea Franței”*. Președintele republicii își prezenta în mod favorabil bilanțul celor șapte ani de mandat. Participă la mai multe mitinguri. Prezintă zece teme esențiale pe care se vor axa discursurile sale. François Mitterrand își prezintă cele *„110 Propuneri pentru Franța”*, principalele referindu-se la suprimarea pedepsei cu moartea, la introducerea unui impozit pe marile averi, acordarea celei de-a cincea săptămâni de concediu plătit.

În 1988, François Mitterrand adresează în aprilie, în cadrul campaniei prezidențiale, o *„Scrisoare către toți francezii”*, în care își prezintă toate propunerile, grupate în opt mari teme. Jacques Chirac își expune programul electoral *„Deceniul reînnoirii”* la Paris, la 6 februarie. Premierul își rezumă într-o intervenție documentul de 48 de pagini. Se editează și se difuzează și o mică broșură. Jacques Chirac dorea să-i adune pe francezi în jurul a șase idei importante. Propunerile se referă mai ales la securitate, descentralizare, consolidarea statului și a coeziunii sociale.

În 1995, 17 februarie, Jacques Chirac ține un discurs, intitulat *„Franța pentru toți”*, în fața Palatului Versailles. Peste 20.000 de militanți și simpatizanți îl ascultă pe candidatul partidului Adunarea pentru Republică (RPR), care a pronunțat un discurs-program axat pe cinci mari teme. Lionel Jospin își anunță, în martie, programul din cinci părți *„Propuneri pentru Franța”*, care are 86 de pagini. Candidatul Partidului Socialist (PS) enunță teme precum democratizarea instituțiilor (consolidarea rolului guvernului și a Parlamentului), reducerea timpului de muncă, adoptarea monedei unice.

În 2002, Jacques Chirac își publică programul *„Angajamentul meu pentru Franța”*, o broșură de 24 de pagini, distribuită de activiștii Uniunii pentru o Mișcare Populară (UMP). Lionel Jospin publică într-o broșură de 40 de pagini proiectul *„Mă angajez”*, în care prezintă cele 10 angajamente pentru Franța. Broșura este editată în 8 milioane de exemplare.

În 2007, Nicolas Sarkozy își publică programul prezidențial la nivel economic și social. Candidatul UMP abordează teme precum puterea de cumpărare. Se angajează să nu pună în discuție durata legală de 35 de ore aplicată de legislatura socialistă a lui Lionel Jospin. Ségolène Royal prezintă cele *„100 de propuneri”* sau *„Pactul prezidențial”* la 11 februarie în fața membrilor și simpatizanților Partidului Socialist. Pactul se bazează pe dezbateri organizate la nivel național și cuprinde principalele propuneri ale proiectului său de guvernare.

În 2012, François Hollande, candidatul PS, prezintă *„60 de angajamente pentru Franța”*, o broșură de 41 de pagini.¹ Sarkozy vine cu un *Mesaj către francezi* pe 34 de foi pe Facebook.

¹ Nora El Bekri, 1981-2012: *ce qu'ont promis les candidats*, în *Le Nouvel Observateur* - Documentation, 27.01, 2012, <http://tempsreel.nouvelobs.com/election-presidentielle-2012/20120126.OBS9898/1981-2012-ce-qu-ont-promis-les-candidats.html>, <http://epochtimes-romania.com/news/2012/01/ce-au-promis-candidatii-francezi-la-prezidentialele-din-perioada-1981-2012---139652>

Tabelul nr. 1 Formule de comunicare electorală în alegerile prezidențiale din Franța: 1981-2012

Anul	Partidul Socialist /PS/	Uniunea pentru o Mișcare Populară /UMP/
1981	François Mitterrand: „110 Propuneri pentru Franța”.	Valéry Giscard d’Estaing: cartea „Starea Franței”.
1988	François Mitterrand: „Scrisoare către toți francezii”.	Jacques Chirac: „Deceniul reînnoirii”
1995	Lionel Jospin: „Propuneri pentru Franța”.	Jacques Chirac: „Franța pentru toți”.
2002	Lionel Jospin: „Mă angajez”	Jacques Chirac: „Angajamentul meu pentru Franța”
2007	Ségolene Royal: „Pactul prezidențial”.	Nicolas Sarkozy își publică programul prezidențial la nivel economic și social.
2012	Francoise Hollande: „60 de angajamente pentru Franța”	Nicolas Sarkozy: Mesaj către francezi

Sursa: după ziarul *Le Nouvel Observateur* din 27.01.2012

În loc de concluzii

Rezultatul alegerilor prezidențiale din Franța a fost influențat desigur de construcția scenei politice europene. Modelul european e în sine mult mai social decât cel american. Are și mai mult stat decât cel american. Campania electorală prezidențială a lui Hollande a fost formulată anume în acești termeni: vom avea grijă de tineri, vom avea grijă de bătrânii noștri, de cei care nu au un loc de muncă, vom impozita bogații. Statul francez este tipul clasic de stat paternalist european. Referindu-ne la conținutul sloganelor de campanie și a retoricii electorale, putem constata un „circuit închis” de sintagme. Astfel, după cum au remarcat și analiștii francezi, sloganele politice rareori sunt originale. De regulă, ele răspund la unele codificări, iar printre cuvintele clișee sunt: *schimbare, liniște, modernizare, unitate, viitor*. Unii blogeri au văzut chiar o inspirație a sloganului „*Franța puternică*” din 2012 și cel lansat de Mitterrand, în 1981, „*Forță liniștită*” (vezi anexele 1 și 2). Așa sau altfel, comunicarea electorală în campaniile prezidențiale din Franța este una distinctă și se caracterizează prin multă afecțiune și patriotism.

Socialistul Francois Hollande a învins cu 51,6% din voturi și a devenit al șaptelea președinte al celei de-a V-a Republici Franceze.

Alegerile parlamentare din iunie 2012 vin să consolideze poziția lui Francois Hollande. După turul II de scrutin, Partidul Socialist și aliații săi (radicali de stânga și diverși stânga, fără Verzi) au obținut o majoritate absolută de 314 locuri din cele 577 ale Adunării Naționale. Odată cu obținerea majorității în Adunarea Națională, influența mandatului lui Hollande sa va simți și la nivelul Uniunii Europene, iar Angela Merkel va fi mai marginalizată la nivelul deciziilor cu impact economic la nivel european, inclusiv în domeniul politicii fiscale. Revenirea stângii politice franceze la putere ar putea schimba evoluția de lucruri nu numai în Franța, dar și în sânul Uniunii Europene, fapt despre care vorbea în campania prezidențială Hollande.

BIBLIOGRAFIE

BONGRAND, Michel, *Le marketing politique*, Paris, PUF, 1986.

DOBROVIE, Matei, *Președintele francez Nicolas Sarkozy mizează pe sprijinul Angelei Merkel în curse pentru Elysee*. www.adevarul.ro, 6 februarie 2012.

DORNA, Alexandre, *Liderul carismatic*, București, ed. Corint, 2004.

EL BEKRI, Nora, *1981 - 2012 : ce qu'ont promis les candidats*, Le Nouvel Observateur - Documentation, 27.01, 2012, <http://tempsreel.nouvelobs.com/election-presidentielle-2012/20120126.OBS9898/1981-2012-ce-qu-ont-promis-les-candidats.html>

LUCA, Laurențiu, *Schimbarea de imagine a lui Sarkozy: mult prea pătat pentru 2012*. www.adevarul.ro 14 februarie 2012.

MOSCOVICI, Serge, *Epoca maselor*, Iași, Institutul European, 2001.

PERU-BALAN, Aurelia, *PR –ul politic și comunicarea de criză în Republica Moldova (2009-2010)*, Chișinău, „Imona Grup SRL”, 2010.

PERU-BALAN, Aurelia, *Imaginea politică – o paradigmă comunicativă modernă în știința politică: comunicarea imagologică a PLDM în Electorala -2009*, în *Provocări ale globalizării la începutul mileniului al III-lea*, Sesiunea internațională de comunicări științifice, Sibiu, Ed. Universității „Lucian Blaga”, 2009.

VIERU, Ana-Maria, *Muzica de campanie a lui Sarkozy, înregistrată la Sofia*, în „Adevărul Internațional”, 20 februarie 2012.

Referințe internet:

Efectul-bush-sarkozy-si-a-pus-ceasul-de-55-000-de-euro-in-buzunar-inainte-sa-faca-o-baie-de-multime/ <http://stirileprotv.ro/video/60567283>, accesat 3 mai 2012.

Mercier, Arnaud, en-direct-Description des strategies de communication de F. Hollande et N. Sarkozy. http://www.webullition.info/index.php?option=com_content&view=article&id=685:decryptage-des-strategies-de-communication-de-f-h, accesat 1 mai 2012.

Alegeri in Franta: Cine este Francois Hollande, rivalul lui Nicolas Sarkozy? pe <http://www.ziare.com/articole/alegeri+prezidentiale+franta>, accesat 27 februarie 2012.

<http://www.ziare.com/articole/alegeri+prezidentiale+franta>, 4 ianuarie 2012.

www.Marketwatch, 24 ianuarie 2012

Sarkozy ameninta din nou ca va scoate Franta din Schengen, <http://www.ziare.com/nicolas-sarkozy/presedinte-franta/sarkozy-ameninta-din-nou-ca-va-scoate-franta-din-schengen-1160683>

Nicolas Sarkozy vrea să crească TVA-ul și să introducă o taxă pe tranzacțiile financiare, pe www.Medifax.ro, accesat 30 ianuarie 2012.

Popescu, Alina, *Datoria Franței, miza principală a alegerilor prezidențiale din 2012* <http://www.ghimpele.ro/2011/08/datoria-frantei-miza-principala-a-alegerilor-prezidentiale-din-2012/>, accesat 2 februarie, 2012

<http://www.ziare.com/international/alageri-franta/alegeri-in-franta-saptamana-decisiva-pentru-alegerea-presedintelui-1161963>

Alegeri-franța-nicolas-sarkozy-pe –primul –loc–în-sondaje, www.realitatea.net

Alegerile-pe-rețelele-sociale-, www.digiz4.ro, accesat 6 mai 2012.

Crimele din Franta: Sarkozy isi suspenda campania si jura sa vaneze criminalul, 20 martie 2012
Cum a ajuns Merkel sa-l sustina pe Sarkozy in campania electorala?, 11 februarie 2012.

Les-resultats-du-1er-tour-de-l-ele, <http://elections.lefigaro.fr/presidentielle-2012/2012/04/22/01039-20120422LIVWWW00130->

<http://www.facebook.com/nicolas Sarkozy>

Alegerile-pe-rețelele-sociale-Hollande-castiga-pe-Twitter, pe www.digiz4.ro/stire/~13209, accesat 8 mai 2012.

www.fasebooksarkozy

ANEXE

Anexa 1

În imagine: afișul electoral al lui Nicolas Sarkozy, 2007.

Anexa 2

În imagine: afișul de campanie al lui Fr. Mitterrand, 1981.¹

¹ Acest peisaj mitic există realmente la câțiva kilometri depărtare de Château-Chinon, unde Mitterrand a fost primar între anii 1959-1981, în micul sătuc Sermages, cu o populație de peste 200 locuitori. Lui Mitterrand îi plăcea să-și petreacă aici week-end-ul, întâlnindu-se cu alegătorii ...și cu țărani.

Iran's National Identity Problematic

■ ALAM SALEH

[University of Bradford, UK]

Abstract

Iran's national identity, like those of other multi-ethnic states, has been artificially constructed by historians and nationalist elites. This is particularly important since Iran's multiple identities are diverse in the extreme. As a result of this diversity, Iranian nationalism cannot be conceived as being a uniform, monolithic concept. Iran, since the advent of its nation-state building process, has been struggling to define its national identity in a relevant and resonant way. How Iranians conceive of themselves, what links Iran's political identity to its national interest, and how it represents itself in terms of national and international affairs, are key issues of complexity and discord in Iran's multiple identity dilemma.

Keywords

Iran; Nationalism; National Identity; Societal Security; Islamism

Introduction

It is certain that 'a stable Iran requires room for everyone: Iranian patriots, nationalists, clerics and all others'.¹ Thus, this article addresses the following question: can Tehran's Islamic ideology be reconciled with nationalism? Barry Buzan argues that societal identity is a central component of the 'Security problematic'.² In the light of this, has the Islamic state been successful in protecting and establishing a coherent national identity? Did the Islamic Revolution succeed in incorporating its Islamic ideas within the people's identity? Different elements of Iranian identity have been identified by various scholars in Iran.

The conflict-ridden juxtaposition of Islam and nationalism causes a discrepancy in Iran's self-understanding. Nationalism in Iran invokes notions of the greatness of the pre-Islamic heritage as an authentic source of Iranian identity, and advocates a territorial patriotism. During the *Pahlavi* era, Iranian nationalism adopted anti-Islamic and 'anti-other' sentiments, and attempted to premise the people's identity on the Persian culture and language.

1 Mahmood Sariolghalam, „Understanding Iran: Getting Past Stereotypes and Mythology,” *The Washington Quarterly*, 26/4. (2003), 79.

2 Barry Buzan, *People, States and fear: An agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era* (London: Harvester Wheatsheaf, 1991), 72.

Khomeini's Islamic discourse, in the aftermath of the 1979 Revolution, has, however, appeared to take an anti-nationalistic and pro-Islamic dogmatic vision of the *umma* that has 'claimed a universal message, a broad Islamic mandate'.¹ National tendencies and affiliations were regarded by him as the product of Western thought, and accordingly as an instrument used to undermine the 'unity of Islam'. The *universalist* concept of *umma*, which goes beyond the boundaries of states, does not fit with state-focussed nationalist ideologies. This paper focuses on the dichotomy between nationalism and Islamism and discrepancies between them as a challenge to the state's ideology and societal identity. This challenge is a fundamental aspect in understanding Iranian identity. The transformation of the Iranian society from nationalist to Islamist has led in time to a *confrontation* between these two opposed forces.

Definitions of the concepts and theoretical debates surrounding nationalism have long dominated political science. Studying the concept of nationalism contributes to the understanding of ethno-national conflicts and its causes. According to Benedict Anderson nations are a political project of identity creation, employed to create a nation and to achieve a coherent collective identity, and in the mobilisation of people within a certain territory. He contends that the nation 'is imagined as a community, because, regardless of the actual inequality and exploitation that may prevail in each, the nation is conceived as a deep, horizontal comradeship. Ultimately it is this fraternity that makes it possible, over the past two centuries, for so many millions of people, not so much to kill, as willingly to die for such limited imaginings'.² Charles Tilly also calls such nationalism 'state-led Nationalism' or 'state-building nationalism'.³ This enables the state to 'use nationalism as a tool to consolidate their rule over the society'.⁴ According to Anthony Smith „the state is a territorial entity with a jurisdiction that, although sovereign, is also strictly bounded; and the sense of boundness, of inclusion and exclusion, is vital to the definition of the community of citizens.”⁵ He identifies historic territory, legal-political community, equality among citizens, common culture, and common ideology as the main component of the modern nation.⁶ Similarly, Ernest Gellner states:

Nationalism is a theory of political legitimacy, which requires that ethnic boundaries should not cut across political ones, and, in particular, that ethnic boundaries within a given state- a contingency already formally excluded by the principle in its general formulation- should not separate the power-holders from the rest.⁷

Gellner argues that, „nationalism is not the awakening of nations to self-consciousness: it invents nations where they do not exist.” Elsewhere he maintains, „Nationalism is a political principle which maintains that similarity of culture is the basic social bond.”⁸ A nation, thus, is imaginary, invented by historical and political processes and socially constructed. Political identity is employed to merge people, based on the sense of common identity within a given territorial entity. Hans Cohn asserts that nationalism is 'a state of mind' 'an act of consciousness' and maintains that, 'nationalism is not a natural phenomenon, not a product of „eternal” or „natural” laws; it is a product of the growth of social and intellectual factors at a certain

1 Ajami, Fouad, „Iran: the Impossible Revolution,” *Foreign Affairs*, Winter (1988/89): 137.

2 Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London: Verso, 1991), 6-7.

3 Tilly, Charles, „States and Nationalism in Europe 1492-1992,” *Theory and Society*, 23 (1994): 133.

4 Aslan, Senem 'Citizen, Speak Turkish!: A Nation in the Making' *Nationalism and Ethnic Politics*. 13/2. (2007): 246.

5 Anthony Smith, *The Ethnic Origins of Nations* (Oxford: Basil Blackwell, 2002), 135.

6 Anthony Smith, *National Identity* (London: Penguin Books, 1991), 11.

7 Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Oxford: Blackwell, 2006), 1.

8 Ernest Gellner, *Nationalism* (London: A Phoenix Paperback, 1997), 3.

stage of history.¹ In so doing, the role of elites, the media, publications, law, regulations, and the education system in portraying other nations negatively and mistakenly glorifying the self is crucial.

Edward Said states that societies obtain their identities through mechanisms of opposition to others. He explains that an important element of national identity is a technique of demarcation between us versus them.² For Smith, nationalism is 'An ideological movement for attaining and maintaining autonomy, unity and identity for a population which some of its members deem to constitute an actual or potential „nation“'.³ Nationalism, Sandra Joireman argues that, is politicised ethnicity. She maintains that ethno-national mobilisation occurs when ethnic groups are politically politicised 'in the form of some sort of collective objective of recognition'.⁴ In answering the question of; what types of nationalism are more likely to cause conflicts or war, Stephen Evera identifies four immediate causes:

1. The greater the proportion of state –seeking nationalities that are stateless, the greater the risk of war.
2. The more those nationalities pursue the recovery of national diasporas and the more they pursue annexationist strategies of recovery, the greater the risk of war.
3. The more hegemonic the goals that nationalities pursue toward one another, the greater the risk of war.
4. The more severely nationalities oppress minorities living in their states, the greater the risk of war.⁵

This article examines the collective consciousness of Iranians and its historical roots in relation to Iran's national identity. Nationalism in Iran dates back to the 1906 Constitutional Revolution. In the early twentieth century Iranian elites, placing an emphasis on the idea of nationalism, sought to reshape and rebuild a coherent Iranian *national* identity. This, according to the Iranian elites, necessitated a policy of de-Islamisation so as to pave the way for 'modernity and nationalism'. The paper therefore reviews the processes which have attempted to refashion Iran's national identity in the twentieth century.

Khomeinism and the Islamic State

The Islamic Republic disseminated different ideas amongst the people of Iran and constructed an opposing stance to the Shahs. Sariolghalam argues that 'the rise of radical Islam in Iran has partly been a response to the antireligious policies of the Shah's regime'.⁶ Khomeini, however, persistently challenged the Persianist ideas and asserted that only an Islamic Iran was 'worth glorification'. He wrote that, 'Before Islam, the lands now blessed by our True Faith suffered miserably because of ignorance and cruelty. There is nothing in that past that is worth glorification. We will break all the poison pens of those who speak of nationalism, democracy, and such things.'⁷

This discourse, according to Richard Cottam, is understandable because 'nationalism and liberalism alike are manifestations of Euro-American culture and

1 Hans Kohn, *The Idea of Nationalism, A study in Its Origins and Background* (New York: The Macmillan Company., 1944), 6-10.

2 Edward Said, *Orientalism, Western Conception of the Orient* (London: Penguin Books., 1978), 43.

3 Anthony Smith, *Nationalism; Theory, Ideology, History* (Cambridge: Polity., 2001), 9.

4 Sandra Joireman, *Nationalism and Political Identity* (London: Continuum., 2003), 12.

5 Stephen Van Evera, (in) M. E. Brown (ed.). *Nationalism and Ethnic Conflicts* (Cambridge: The MIT Press., 2001), 128-129.

6 Sariolghalam, „Understanding Iran: Getting Past Stereotypes and Mythology,“ 80.

7 Remarks to students in Qom, 13/03/1979

hence deserving of total rejection'. Cottam goes on to explain that: 'their [supporters of Khomeini's] view is that nationalism is a secular phenomenon and 'secular' implies a rejection of the divine plan implicit in the Koran for the creation of the good society'.¹ Accordingly, the Islamic government sought to crush any sign of secular Iranian nationalism, and posited Islam as being the only authentic identity for Iranians. The Islamic regime attempted to substitute the notion of an Iranian identity with an Islamic identity.

Ayatollah Khomeini perceived Islam as the only source of legitimacy for the state. For him, the previous regime was illegitimate because its political system was not based on Islamic principles, and it was explicitly secular. The definition of *legal* government for Khomeini can only be based on *Islamic* ideas. He also viewed the promotion of Islam as being the only means by which to attain an authentic identity. Khomeini states that: 'The Iranian people have risen today to revive Islam and Islamic laws. Their uprising is unique in the history of Islam and Iran, for it is so deep-rooted and fundamental'.² In the immediate aftermath of the 1979 revolution, Islamists used religious institutions in order to effectively maintain an Islamic ideology. The Islamic Revolution eventually managed to mobilise people's religious sentiment so as to promote a pure Islamic identity. This involved the closure of universities in 1980 for two years in an attempt to eliminate higher education which was based on western and non-Islamic patterns of modernisation.

Amin Saikal writes that *Jihadis* (traditionalist combative) and the *Ijtihadis* (creatively interpretive reformists) were both forms of Khomeini's Shiite approaches to establishing the Islamic regime. He argues that the *Jihadi* view was a dominant aspect of Khomeini's discourse in the first few years of Revolution 'which also coincided with the Iran-Iraq War'. Hence, Khomeini was aware of the importance of the *Ijtihadi* dimension as a counterbalance to the *Jihadi* dimension and he was able to manipulate these factions in order to aid 'the reconstruction of Iran as an internationally acceptable, powerful, modern Islamic state'.³

Jihadi discourse advocated Islamic revolutionary values in terms of Iran's internal policy. With regards to foreign policy, the regime remained strongly anti-US and anti-Israel. In contrast, the *Ijtihadi* camp embraced terms such as civil society, the rule of law, and social rights.⁴ The *Ijtihadi* dimension, besides this, advocated open and pacific foreign relations. The *Ijtihadis*, as, Saikal argues, had two obstacles: the *Jihadi* opposition, and the perceived US threat to the regime. He writes: 'The more the Bush administration and some of its allies, Israel in particular, have threatened Tehran, the more they have played into the hands of the Iranian *Jihadis* and forced their *Ijtihadi* counterparts to close rank with them in the face of a foreign threat'.⁵

Farideh Farhi points out that war, sanctions and external pressure managed to create a sense of 'embattlement in a hostile environment', thus allowing the *Jihadis* to securitize the situation and as a result to depict themselves as the only 'true guardians of Iranian security'. Farhi adds that 'The hands of hardliners were strengthened by the essentially punishment-oriented nature of external pressures,

1 Cottam, Richard W., (in) Bill, J A., *Musaddiq, Iranian Nationalism and Oil* (London: I. B. Tauris. 1988), 29.

2 Speech number Thirty-Eight. On: 10/20/1978. *The uprising of the Muslim nation of Iran is unprecedented in history*. <http://www2.irib.ir/worldservice/imam/speech/38.htm>. Accessed on 09/08/2011

3 Saikal, Amin, „Iran's New Strategy," *Australian Journal of International Affairs*, 61/3 (2007): 298.

4 Mehdi Semati, (ed.) *Media, Culture and Society in Iran. Living with globalisation and the Islamic State* (London: Routledge., 2008), 6.

5 Saikal, Amin, „Iran's New Strategy," 299.

allowing them to identify proponents of reform as weak on security'.¹ Khomeini believed that the Revolution was to be about Islam and not liberty. This view was adopted by the *Jihadi* faction. Their sole frame of reference was Khomeini's Islamic ideological discourse. Khomeini, for instance, argues that:

Our aim was not mere freedom. Our aim was not mere independence. We did not want to be free like Sweden; they may be free, they may be independent, but they have no Quranic awareness...What do you suppose the Iranian wanted? Did they want Islam? Did they die for the Quran? We did not shed the blood of our youths for mere material gains. Our martyrs gave up their lives; they willingly espoused death, to make this the land of Islam. They did not die for freedom or liberty, they died to make this an Islamic State and we will make sure that their death is not in vain, that it is not made pointless by the libertines who survived.²

Khomeini repeatedly stated that there was no utility in nationality and maintained that 'Islam is against nationality'. He emphasised the importance of the concept of *umma*, which, according to Roy, does not acknowledge territorial entities (the deterritorialisation of Islam). Roy holds it to be a rather imaginary term, utopian indeed.³ Khomeini attempted to undermine the rule of *Pahlavi* on the grounds that their non-Islamic approach to society and governance represented apostasy. He stated that: „This government represents a regime whose leader (as was his father) is illegally in power. This government is therefore illegal. The deputies appointed to work in the Majlis are there illegally. The Majlis itself and the Senate are illegal'.⁴

In attempts to transform the country's national identity Islamic dress codes (which both the Pahlavi Shahs had fought to abolish) became the legal norm and clothing codes were imposed, particularly for women who were forced to wear the Islamic *Hijab*. Initially the clerics also attempted to ban the ancient Persian celebration of *Nowruz*, which was symbolically and explicitly pre-Islamic.

In spite of this, the war with Iraq forced the regime to gradually ease their restrictive Islamic orders in favour of a diluted form of nationalism. Saddam Hussein, in order to undermine Khomeini's religious authority, claimed the war against Iran was akin to the Muslim armies' occupation of Persia thirteen centuries before, which had brought the Persians under Islamic rule. Saddam also aimed to gain full sovereignty over Khuzestan when it invaded Iran in 1980.⁵ In sum, the war was perceived of as being a threat to the territorial integrity of the country as well as to the Islamic authority of the leaders in Tehran. Both sides, then, entered the war in the hope that the Arabs in Iran and the Shi'a in Iraq would join with the respective opposing force. This assumption ultimately proved wrong, and in the end both parties were surprised to find that those who they had expected to be allegiant to their ethno-religious kin remained loyal to their countries. In sum, unlike the pan-nationalist discourse which glorified the pre-Islamic heritage of Iran as being an age of enlightenment and splendour, the Islamic Revolutionary discourse depicted it as an age of ignorance and oppression. As Khomeini describes:

Oh Lord, I told them, I told the gentlemen (of the clergy) all I know...it concerns a nation which throughout history has suffered under the rule of kings.

1 Homa Katouzian, Shahidi, Hossein., (ed.). *Iran in the 21st Century. Politics, Economics & Conflicts* (New York: Routledge., 2008), 22.

2 Khomeini, speaking on 6 June 1979. (In) Homa. Omid, *Islam and the Post-Revolutionary State in Iran* (New York: St Martin's Press, 1994), 154.

3 Roy, Olivier, *Globalized Islam. The Search for a New Ummah*. (New York: Columbia University Press, 2004), 18-44.

4 Khomeini's speeches,

<http://www.bbc.co.uk/persian/revolution/khomeini.shtml> Accessed on: 29/04/2008

5 Milton Esman, *An Introduction to Ethnic Conflicts* (Cambridge: Polity Press., 2004), 103.

Throughout a 2500 year history it has been under the rule of kings, kings who have brought it nothing but suffering and misery. Even those supposedly just rulers were also evil... Yes, throughout history this nation has lived under the rule and oppression of these evil kings.¹

Ideological discrepancies between these two sources of identity have, during the last century, further widened the gap between the people and the state. It is certain that the increased disillusionment with Islamic ideas amongst Iranians has shifted people's identification in opposing directions. The ancient past has, yet again, become a source of anti-Islamic, anti-clerical sentiments amongst people from different societal groups.

Many academics and elites criticised Iran's ruling leaders, and compared the Islamic regime to the Shahs' era. In an article written by a reformist thinker, Abbas Abdi, in the *Asr-e Azadegan* newspaper, a comparison was made between the former president Rafsanjani and Muhammad Reza Shah in arguing that they possess starkly similar political ideologies.² Contentious intellectual dialogue has raised the question of the similarity of the Islamic government and the former monarchical regime in terms of their security discourses. In other words, a combination of Islam and monarchy has now enmeshed into a single form of ideology - 'Islamic nationalism'. This unusual confluence is a clear symptom of the rapid political changes and challenges which have exhausted most Iranians and the question of what political system can rule Iranians has been once again brought to the fore. There is also the fact to be considered that the institution of *Velayat-e Fagheh* has created a legal justification, which provides a basis for political legitimisation.

The *Velayat-e faghih* is the linchpin in this revolutionary dynamo. By controlling the basic processes of government, the jurist is positioned to guarantee institutional conformity to the agenda for restructuring consciousness and to articulate by expression and example the content of the genuine Islamic identity sought. This discrepancy is made more evident by allowing the institution legality, which has 'allowed the government to disregard the Islamic law in legislation and policy'³ and to seek to distance itself from its Islamic identity discourse and move towards gradual reform and institutional change. The constitutional amendments in 1989 indicated a shift from religious to political direction.

Khomeini ordered the establishment of the *Expediency Discernment Council* in 1988 in order to resolve disputes between the Guardian Council and the Majlis. Hitherto, the *Council* has also been used to advise the supreme leader on important issues regarding domestic and international policy. It is composed of the heads of the three branches of government, the clerical members of the Council of Guardians, and members appointed by the supreme leader, as well as the minister concerned depending on the subject under discussion.

The Dichotomy of Iranianness and Islamicness

The formulation of a cogent and coherent national identity has been a profound preoccupation in all of Iran's contemporary history, with Iranians and their political elites struggling to create a coherent common sense of national identity. In the past century Iranians have faced a multiplicity of events which have necessitated

¹ Khomeini's speech number 52, <http://www.irib.com/worldservice/imam/speech/52.htm>. Accessed on 14/04/2008.

² Abbas Abdi, „*Enqelab 'aleyhe tahqir* (Revolution against Humiliation), *Asr-e 'Azadegan* newspaper, 2 February 2000.

³ Waxman Dov, „The Islamic Republic of Iran: Between Revolutionary and Realpolitik,” *Conflict Studies*, 308 (1998): 9.

the shaping and reshaping of their identity using multidimensional sources in order to construct a 'national' identity. This identity tentatively attempts to draw bridges between the extreme, divergent and contentious duality of Islamism and nationalism, pre-Islamic and post-Islamic, pro-Western and anti-imperialist approaches. These three elements of Iranian identity; nationalism, Islamism, and anti-imperialism, historically coexisted in combination and opposition. In fact, Iranian modern history has experienced a steady and at times unsteady increase in the discrepancies between these ideologies. In short, in Iran nationalism has turned into chauvinism and religion has turned into fanaticism.¹

The result of these century long-struggles between Iran's two contradictory sources of national identity is arguably the creation of a sense of identity crisis. Iran's confusion over national identity is based on their (Iranians) being the followers of the *Shahs* and the *Imams*. This raises the question of whether it is possible to be a Persian, a member of an ethnic/religious group, a Muslim, a nationalist Iranian, and an occupant of modernity all at once. It is certain that Iran during the past century has experienced a series of sharp socio-political shifts. Two revolutions, the demise of two dynasties, the exile of several Shahs, a military coup, several popular mobilisations, attempts to demolish the national Parliament, long periods of international sanctions and foreign invasions and interferences have altogether preoccupied and confused the country's national identity. The Islamic Revolution in 1979, however, has added yet further confusion to the crucial question of just who the Iranians are.

A nation is united by a 'mistaken view about the past and a hatred of their neighbours'.² In being such, the instrumental role of elites, the media, publications, administrative regulations, and the educational system in portraying other nations negatively and in imaginatively glorifying national-selves is crucial. In this sense, the national identity structure in Iran is profoundly based on anti-other sentiments and on the negative stereotyping of neighbouring nations. This is particularly important since many of Iran's ethnic groups are transnational and shares a common identity with those neighbouring nations. Iranian culture has been perceived by nationalist Iranians as being linguistically and ethnically distinct, pure, and noble. Nevertheless, Islamist thinkers such as Ali Shariati sought a different source of identity for the Iranians. Zahed explains that Shariati 'called youths and university students to Islam by insisting on a return to the self: to Iran's 'own' culture. He defined this as a return to pure Islam'.³ Shariati believed 'that religion is a most effective weapon to fight against imperialism and western cultural domination'.⁴

Tehran today tends to take an anti-imperialist stance in order to strengthen its national unity by exacerbating and catastrophising over the real threats posed to it. This, however, has resulted in the international isolation of the Islamic regime. The revolutionary slogans, calling for independence from foreign powers, indicate that the struggle to maintain the country's national 'dignity' is arduous and challenging. Mahmood Sariolghalam writes: 'Iran's concept of political sovereignty has deep nationalistic and Shi'a roots that will hold for many years to come as Iranians struggle with efforts to balance interaction with the world'.⁵ Mehrdad Mashayekhi gives a historical rationale for this 'foreigner-suspicion'. He notes that:

1 Elize Sanasarian, *Religious Minorities in Iran* (Cambridge: Cambridge University Press., 2000), 1.

2 E. Renan, quoted in Avi Shlaim, „A Betrayal of History.” The Guardian, 22 February 2002. <http://www.guardian.co.uk/israel/Story/0,2763,654054,00.html>. Accessed on 09/08/2011

3 Said Zahed, „Iranian National Identity in the Context of globalization: dialogue or resistance?,” *CSGR Working Paper*, 162/05 (May 2004): 19.

4 Mansoor Moaddel, *Class, Politics, and Ideology in the Iranian Revolution* (New York: Columbia University Press., 1993), 152.

5 Sariolghalam, „Understanding Iran: Getting Past Stereotypes and Mythology,” 69.

Major invasions by Greeks (334-330 BC), Arabs (seventh century), Turks (eleventh century), and Mongols (thirteenth century) contributed to the formation of a foreign-suspicious collective memory; a mass psychological defence mechanism that helped Iranians to adjust themselves to the alien forces undermining their collective identity.¹

This nostalgia has certainly helped to form Iran's sense of nationalism in relation to its neighbours. This is particularly important since the Islamic regime today depicts itself as the true guardian of Iran's security and of its 'authentic identity'. Gregory F. Giles, in explaining such paranoia, argues that this sense of insecurity is rooted in a 'series of conquests suffered by Persia over the centuries, which have left Iranians highly suspicious of foreigners. Indeed, these periods of foreign domination appear to have fundamentally shaped Iranian inter-personal and, by extrapolation, international behaviour'.²

Conclusion

Nationalism and Islamism, the two main components of Iranian national identity in pre- and post-revolutionary Iran, remain key factors in the definition of Iran's national identity. As such, this article regards a discussion of these key factors as central to any understanding of Iran's national identity. This article, therefore, has focused on the dichotomy between nationalism and Islamism in Iran. In an attempt to explore the possible compatibility between the two sources of identity and the issue of whether Islamic ideology can be reconciled with nationalism, this article discussed the historical roots of the two ideologies and identified the distinctive features of each side. Nationalism and Islamism claim their ideological legitimacy on conceptually opposed grounds. Nationalism is an ideology that recognises the identity of certain people within a particular territory under a given political entity. Islam, however, advocates the doctrine of *umma*, the notion that makes it transnational, and advocates the unity of all Muslims regardless of their nationality, geography and political affiliations.

This article looked at the dichotomy between „Iranianness“ and the *Islamic* nature of the national identity. The juxtaposition of religion and ancientism has a subterranean impact upon the Iranians' self-understanding. Nationalism in Iran is based on notions of Persianism as the authentic source of Iranian identity, and acknowledges a territorial patriotism. Prior to the Islamic Revolution, Iranian nationalism adopted an anti-Islamic, 'anti-other' stance, signifying the Persian language, the Zoroastrian cultural heritage and the 'imperial history' of Persia and its 'civilisation' as the key tenets of Iranian identity. This paper analysed the Pahlavi attempt to answer the identity problematic of Iranians by advocating a Persianisation policy. This helped to stoke the ire of the Islamists in 1979. The confrontation between nationalism and Islamism might yet widen the gap and disenchantment between the state and the people even further, and this may consequently impact upon levels of societal insecurity.

1 Mehrdad Mashayekhi, (in), S. K. Farsoun & M. Mashayekhi (eds.), *Iran, Political culture in the Islamic Republic* (London: Routledge, 1992), p. 85.

2 Gregory F. Giles. Chapter 6, *The Crucible of Radical Islam: Iran's Leaders and Strategic Culture*, p. 146, http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/cpc-pubs/know_thy_enemy/giles.pdf

BIBLIOGRAPHY

Books

- AHMADI, Hamid., *Qoumiyat va Qoum Garayi dar Iran*. [Ethnicity and Ethnic Affinities in Iran] Nashre Nia, 2000.
- ANDERSON, Benedict., *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, 1991.
- BUZAN, Barry., *People, States and fear: An agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Harvester Wheatsheaf, 1991.
- COTTAM, Richard W., *Nationalism in Iran*. University of Pittsburgh Press, 1979.
- COTTAM, Richard W., (in) Bill, J A., *Musaddiq, Iranian Nationalism and Oil*. I. B. Tauris. 1988.
- ESMAN, Milton J., *An Introduction to Ethnic Conflicts*. Polity Press, 2004.
- GELLNER, Ernest., *Nations and Nationalism*. Blackwell, 2006.
- GELLNER, Ernest., *Nationalism*. A Phoenix Paperback, 1997.
- JOIREMAN, Sandra F., *Nationalism and Political Identity*. Continuum, 2003.
- KATOZIAN, Homa., Shahidi, Hossein., (ed.). *Iran in the 21st Century. Politics, Economics & Conflicts*. Routledge, 2008.
- MASHAYEKHI, Mehrdad., in, S. K. Farsoun & M Mashayekhi (eds.), *Iran, Political culture in the Islamic Republic* (London: Routledge, 1992), p. 85.
- KOHN, Hans., *The Idea of Nationalism, A study in Its Origins and Background*. The Macmillan Company, 1944.
- MOADDEL, Mansoor., *Class, Politics, and Ideology in the Iranian Revolution*. Columbia University Press, 1993.
- ROY, Olivier., *Globalized Islam. The Search for a New Ummah*. Columbia University Press, 2004.
- SAID, Edward., *Orientalism, Western Conception of the Orient*. Penguin Books, 1978.
- SANASARIAN, Elize., 2000. *Religious Minorities in Iran*. Cambridge University Press, 2000.
- SEMATI, Mehdi (ed.), *Media, Culture and Society in Iran. Living with globalisation and the Islamic State*. Routledge, 2008.
- SMITH, Anthony., *The Ethnic Origins of Nations*. Basil Blackwell, 2002.
- SMITH, Anthony., *Nationalism; Theory, Ideology, History*. Polity, 2001.
- SMITH, Anthony., *National Identity*, Penguin Books, 1991.
- VAN EVERA, Stephen., (in) M. E. Brown (ed.). *Nationalism and Ethnic Conflicts*. The MIT Press, 2001.

Journals

- AJAMI, Fouad, „Iran: the Impossible Revolution,” *Foreign Affairs*, Winter (1988/89).
- ZAHED. Said, „Iranian National Identity in the Context of globalization: dialogue or resistance?,” *CSGR Working Paper*, 162/05 (May 2004).
- SARIGOLHALAM, Mahmood, „Understanding Iran: Getting Past Stereotypes and Mythology,” *The Washington Quarterly*, 26/4. (2003).
- SAIKAL, Amin, „Iran’s New Strategy,” *Australian Journal of International Affairs*, 61/3 (2007).
- ABDI, Abbas, „Enqelab ‘aleyhe tahqir (Revolution against Humiliation),” *Asr-e ‘Azadegan*, 2 (February 2000).
- WAXMAN, Dov, „The Islamic Republic of Iran: Between Revolutionary and Realpolitik,” *Conflict Studies*, 308 (1998).
- TILLY, Charles, „States and Nationalism in Europe 1492-1992,” *Theory and Society*, 23 (1994).
- ASLAN, Senem ‘Citizen, Speak Turkish!: A Nation in the Making’ *Nationalism and Ethnic Politics*. 13/2. (2007).

Seniori ai războiului și rețele bazate pe încredere. Cazul Republicii Somalia.

■ ALEXANDRU CLIMESCU

[The University of Bucharest]

Abstract

This paper focuses on warlordism as a phenomenon that occurs in failed states. After evaluating the extant theoretical framework on warlords, we argue that the behavior of groups ruled by such leaders might be better explained in terms of trust networks, drawing on Charles Tilly's work on the subject. In order to support our thesis, we used data regarding the manifestation of warlordism in a country considered to be the prototype of failed states, namely the Republic of Somalia.

Keywords

warlord; trust network; authority; failed state; Somalia

Introducere

Philip Cerny susține că structura sistemului internațional se află într-un proces de schimbare, principalele riscuri de securitate fiind reprezentate mai puțin de conflictele inter-statale și mai degrabă de emergența războaielor civile, conflictelor tribale și religioase, terorismul, violența civilă în țările dezvoltate, traficul internațional de droguri.

Această insecuritate generală, cu sursa localizată la un nivel sub-statal, a apărut în conjuncție cu un proces dual al globalizării, fiind astfel structurată pe o dialectică global-local¹. În urma acestui fenomen, perspectiva care s-ar impune pentru analiza aspectelor legate de securitatea statelor ar trebui situată între dimensiunea internațională și un complex de procese ce se manifestă la nivel micro. Unul dintre aceste procese manifestate la nivelul micro, așa cum le concepe Cerny, este reprezentat de către apariția și proliferarea seniorilor războiului².

¹ Philip G. Cerny, „Neomedievalism, Civil War and the New Security Dilemma: Globalisation as Durable Disorder” în *Civil Wars*, vol. 1, no. 1 (1998): 36-64.

² Termenul din limba engleză este „warlord”. Traducerea acestui concept în textul de față s-a realizat însă prin calchierea expresiei utilizate în limba franceză „seigneur de la guerre”.

Ipoteze de lucru

Literatura dedicată fenomenului seniorilor războiului subsumează două perspective distincte privind factorii care îi determină pe indivizi să activeze în cadrul acestor grupări înarmate. S-a argumentat că activitățile acestor entități se bazează pe interesele personale ale liderilor săi, percepuți ca niște actori raționali care instrumentalizează loialitățile locale și absența controlului statului în vederea satisfacerii propriilor obiective. Conform aceluiași raționament, membrii unei grupări conduse de un senior al războiului ar acționa de asemenea în vederea obținerii unor beneficii personale. Pe de altă parte, s-a argumentat că apariția și acțiunile grupărilor conduse de seniori ai războiului se datorează unor interese colective în contexte în care afilierea la o astfel de grupare reprezintă o normă. Astfel, identitățile sub-naționale, apartenența la un clan, lipsa de securitate la nivel local constituie factori explicativi ai fenomenului seniorilor războiului. Însă după cum vom observa, fiecare dintre aceste imagini omite dovezi empirice importante. În consecință, vom argumenta că o explicație substanțială privind evoluția seniorilor războiului este posibilă prin combinarea celor două perspective, utilizând teoria rețelelor bazate pe încredere dezvoltată de Charles Tilly. Cazul somalez la care vom face referire ne va ajuta să demonstrăm că într-un stat eșuat, nu doar beneficiile personale reprezintă un factor mobilizator pentru membrii grupărilor conduse de seniori ai războiului. O parte din funcțiile esențiale ale autorităților centrale sunt preluate de către lideri înarmați, care alături de proprii susținători se constituie într-o rețea bazată pe încredere și într-o sursă alternativă de ordine socială la nivel local.

Suveranitate, încredere și seniori ai războiului

Informațiile convenționale despre eșecul statalității indică faptul că în zonele unde instituțiile statului intră în disoluție, tind să apară actori violenți ce iau forma unor bande înarmate, grupuri rebele sau grupuri conduse de seniori ai războiului. Cele mai proeminente exemple de seniori ai războiului au apărut în țări africane ca Liberia sau Somalia, dar și în Afganistan. În vidul de putere cauzat de către diminuarea semnificativă a capacității funcționale a instituțiilor statului, seniorii războiului, ca și bandele înarmate, au căutat să își impună autoritatea asupra unor grupuri de persoane și au lansat pretenții privind loialitatea populației – în directă opoziție cu revendicările de loialitate enunțate de „vestigiile” statului central sau chiar în detrimentul acestora.

Formulele care definesc fenomenul seniorilor războiului variază. Spre exemplu nu s-a căzut de acord dacă seniorii războiului din Afganistan fac parte din aceeași specie ca mafia siciliană sau traficanții de droguri din America de Sud. În acest sens, Alice Hills notează că noțiunea de senior al războiului s-a referit în mod normal la o persoană care este lider al unui grup particular sau al unei zone geografice datorită controlului său exercitat asupra unei puteri militare convenționale semnificative fără să se supună vreunei autorități militare superioare.¹ Această definiție a fost extinsă pentru a se aplica liderilor de clan sau de facțiuni care utilizează forța militară pentru a urmări anumite obiective sau ambiții politice. Unii autori care s-au concentrat asupra seniorilor războiului au dezvoltat noțiunea de micro-regim politic pentru a descrie cu mai multă acuratețe acest tip de conducere.² Un micro-regim

¹ Alice Hills, „Warlords, Militia and Conflict in Contemporary Africa: A Reexamination of Terms”, *Small Wars and Insurgencies*, Vol. 8, nr. 1 (1997): 35-51

² Gordon McCormick, Lindsay Fritz, „The Logic of Warlord Politics”, *Third World Quarterly*, Vol. 30, nr. 1 (2009): 81-112.

bazat pe seniori ai războiului include „o autoritate autocratică, bazată pe un monopol local al violenței, care a obținut suveranitatea pozitivă a controlului coercitiv fără să posede și suveranitatea negativă și care este prezent într-un stat ce beneficiază de suveranitatea negativă în absența unei măsuri corespondente de suveranitate pozitivă.”¹ Această definiție se bazează pe o distincție populară subliniată de Robert Jackson² între suveranitatea pozitivă și negativă pornind de la conceptele de libertate pozitivă și negativă enunțate de Isaiah Berlin. Suveranitatea pozitivă, conform lui Jackson, este o calitate intrinsecă a statelor independente, demonstrată prin capacitatea instituțiilor de a guverna. Prin contrast, suveranitatea negativă este o calitate extrinsecă a statelor, conferită acestora de către comunitatea internațională. Pe baza acestei distincții, seniorii războiului sunt considerați suverani de facto, fără recunoaștere. Statele în cadrul cărora activează aceștia, prin contrast, se bucură de recunoașterea comunității internaționale în condițiile unui deficit de suveranitate de facto.

Deși mulți cercetători au argumentat în favoarea unui egoism al seniorilor războiului și lipsei lor de popularitate, unii autori au observat tentativele acestor lideri înarmați de a câștiga putere politică și legitimitate. Există seniori ai războiului care oferă servicii de bază cum ar fi securitatea și contestă monopolul forței coercitive exercitate de stat. Giustozzi oferă ca exemplu Afganistanul, unde un număr de seniori ai războiului au încercat să creeze proto-state care să ofere educație și securitate unei populații din cadrul unui teritoriu.³ Astfel, membrii grupărilor conduse de acești lideri și o parte a populației locale pot obține anumite beneficii în urma conducerii exercitate de un senior al războiului. Securitatea teritorială oferită de un senior al războiului permite ca populația să își continue activitățile ilegale (cultivarea plantelor din care se obțin droguri) care sunt mai profitabile financiar decât orice activitate legală. În același timp, seniorii războiului pot oferi o protecție eficientă minorităților tribale sau etnice care de altfel ar putea fi amenințate de stat sau de către vecinii lor.

Indiferent de tipul de activități economice practicate, seniorii războiului au în subordine un grup de persoane care beneficiază de pe urma conducerii exercitate de ei. După cum vom vedea, acești supuși își bazează loialitatea pe identități etnice, tribale, de familie sau locale prin care se conturează distincția între cei din grup și cei din afara grupului. În acest sens, regimurile seniorilor războiului își au originea în structura socială a populației pe care o conduc.

Numeroase lucrări asociază evoluția fenomenului lorzilor războiului cu o anumită dinamică a identităților locale. Cercetătorii fie concep identitatea ca pe un instrument pe care seniorii războiului îl utilizează pentru a-și supușii mai fideli, fie ca pe o condiție care favorizează apariția unor seniori ai războiului puternici. Teza conform căreia există o relație de determinare între identitatea unor comunități și seniorii războiului este dezvoltată de Thomas, Kiser și Casebeer⁴. Aceștia argumentează că apariția seniorilor războiului este mai probabilă în locurile unde identitățile naționale sunt fragile și legăturile sub-naționale sau de familie sunt foarte puternice, așa cum este cazul Liberiei în 1990 sau Africii Sub-sahariene. Marten⁵ adaugă că atât

1 McCormick, „The Logic”, 81-112.

2 Robert H. Jackson, *Quasi –States: Sovereignty, International Relations and the Third World*, (New York: Cambridge University Press, 1990).

3 Antonio GIUSTOZZI, „Good States vs. Bad Lords? A Critique of State-Building Strategies in Afghanistan”, *Crisis States Research Center, Working paper series 1,51 (2004)*, <http://eprints.lse.ac.uk/13314/> accesat 14.03.2011.

4 Thomas Troy, Stephen Kiser, William Casebeer, *Warlords Rising: Confronting Violent Non-State Actors*, (Lanham: Lexington Books, 2005): 121-157.

5 Kimberly Marten, „Warlordism in Comparative Perspective”, *International Security* Vol. 31, nr. 3 (2006/2007): 41-73.

în Somalia, cât și în Afganistan, identitățile sub-naționale sunt mult mai puternice decât identitățile naționale, ceea ce a contribuit la ascensiunea și consolidarea fenomenului seniorilor războiului. Charlton și May¹ fac referire la cazul Ciadului și explică apariția fenomenului reprezentat de seniorii războiului pe baza fragilității pronunțate a statului dar și a unui regionalism accentuat.

Pe de altă parte, există probe că seniorii războiului instrumentalizează identitatea în scop personal. Lezhnev² susține că seniorii războiului pot manipula identitatea și etnicitatea în scopuri proprii, egoiste. Ne putem întreba într-o primă instanță cum de reușesc aceste entități să manipuleze relațiile bazate pe identitate. Un posibil răspuns se regăsește în studiul lui Segell³ care observă că seniorii războiului care fac trafic cu droguri devin mai prolifici atunci când aceștia accentuează diferite feluri de identități sub-naționale.

Un alt mod de a înțelege grupările conduse de seniori ai războiului este reprezentat de cercetările efectuate de Mancur Olson Jr. Acesta explică procesul prin care un guvern este creat în condiții de anarhie⁴. Două categorii distincte de actori sunt importante pentru a înțelege acest proces iar Olson utilizează exemplul istoric al Chinei anilor '20 pentru a ilustra diferențele dintre bandiții staționari și bandiții hoinari. Bandiții staționari erau persoane care conduceau o bandă înarmată cu ajutorul căreia cucereau teritorii și care se autoproclamau stăpâni peste noile cuceriri. Acești bandiți percepeau taxe substanțiale de la populația de pe acel teritoriu și confiscau mare parte din resursele pe care aceasta le producea. În schimb, bandiții hoinari sunt definiți de Olson drept niște lideri ce posedau aceleași resurse militare ca și prima categorie de bandiți. Diferența este că aceștia, după ce puneau stăpânire pe un teritoriu, luau de la populație toate resursele și plecau în căutarea unei alte prăzi. Olson observă că victimele acestor jafuri îi preferau pe bandiții staționari celor hoinari. Explicația rezidă în faptul că bandiții staționari practicau furtul sub forma colectării de taxe, dețineau un monopol asupra furtului pe un teritoriu dat și că cei taxați rămăneau în urma plății taxelor cu suficiente resurse pentru a produce în continuare. Banditul staționar este astfel un actor rațional deoarece colectează doar o parte a veniturilor, asigurându-se că sursa taxelor colectate nu se epuizează. Monopolizarea furtului și protecția celor care generează surse de venit constituie instrumente prin care anarhia este eliminată. Mai mult, victimele unui bandit staționar sunt mai puțin supuse spoliei totale și distructive pe care o practică bandiții hoinari.

Charles Tilly⁵ completează perspectiva oferită de Mancur Olson Jr. argumentând că factorii principali care au determinat formarea statelor europene sunt capitalul și coerciția. Atunci când acumularea și concentrarea mijloacelor coercitive crește, statul are șanse de a se concretiza. Eforturile de a-i subordona pe vecini și de a lupta cu rivalii mai distanți creează structuri statale care nu iau doar forma armatelor, ci și a funcționarilor civili care trebuie să colecteze mijloacele pentru a susține armatele și pentru a organiza controlul zilnic asupra populației civile.

Perspectivile enunțate până în acest punct pot fi încadrate în două tradiții intelectuale distincte cu potențial explicativ în ceea ce privește fenomenul reprezentat de seniorii războiului. Astfel, dintr-o perspectivă economică, acțiunile seniorilor

1 Roger Charlton, Roy May, „Warlords and Militarism in Chad”, *Review of African Political Economy*, Vol. 16 nr. 45/46 (1989): 12-25.

2 Sasha Lezhnev, *Crafting Peace: Strategies to Deal with Warlords in Collapsing States*, (Lanham: Lexington Books, 2005): 13.

3 Glen Segell, „Warlordism and Drug Trafficking: From Southeast Asia to Sub-Saharan Africa” In Paul Rich (Ed.), *Warlords in International Relations*, (New York: St. Martin's Press, 1999): 43

4 Mancur Olson, „Dictatorship, Democracy and Development”, *The American Political Science Review*, Vol. 87, nr. 3, (1993): 567-576.

5 Charles Tilly, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990* (Massachusetts: Basil Blackwell, 1990).

războiului și grupurilor conduse de aceștia sunt determinate de interese personale, în timp ce în termeni sociologici, activitatea acestor entități au ca factor determinant un interes de grup. Tensiunea dintre aceste două abordări este soluționată într-o lucrare relativ recentă de către Charles Tilly¹ care analizează relația dintre rețurile politice și diferite grupuri de indivizi cu interese comune. Pornind de la premisa că printre conducători prevalează tipul de lider prădător, Tilly argumentează că rețelele bazate pe încredere pot explica de ce acești lideri sunt capabili să instau-reze sisteme de conducere. Utilizând noțiunea de rețea bazată pe încredere, cercetătorul american susține că acțiunile întreprinse în cadrul unui astfel de grup nici nu urmăresc o finalitate egoistă, dar nici nu sunt induse de nevoia de conformare față de normele împărtășite de un grup. Membrii unei rețele bazate pe încredere își orientează comportamentul în vederea îndeplinirii unor obiective determinate, utilizând resurse și respectând angajamente specifice grupului din care fac parte.

Tilly consideră că încrederea reprezintă un ansamblu de legături interpersonale ramificate, în cadrul cărora indivizii angajează resurse pe termen lung. Încrederea este definită în termenii unui risc întrucât succesul unei astfel de rețele este condiționat de erorile sau eșecurile fiecărui membru al grupului. „Personalitățile puternice din cadrul unei rețele bazate pe încredere își tiranizează uneori supușii: îi îndoc-trinează, îi supun unor inițieri dureroase, solicită respect pentru persoane nedemne de a se bucura de respect, persecută femeile ce contestă comportamentul sexual sau conjugal al acestora.”² Cu toate acestea, membrii rețelelor bazate pe încredere primesc o compensație pentru această conformare. „Participanții loiali primesc atenție personală, ajutor în situații particulare, reciprocitate, beneficii pe care în alte condiții nu le pot obține. În limbaj economic, rețelele bazate pe încredere reduc costurile tranzacțiilor și sporesc securitatea contractelor.”³ Conformarea devine un preț pentru siguranță. Rețelele bazate pe încredere își controlează membrii cu ajutorul unor recompense care fac ca excluderea din rețea să fie costisitoare. O astfel de rețea are câteva trăsături fundamentale: relația este cunoscută de toți participanții; implicarea în acea relație presupune un minimum de drepturi și obligații; participanții au posibilitatea de a comunica și de a reprezenta apartenența acestora la grup; participanții marchează și mențin granițe ce îi separă de persoanele din afara rețelei; interacțiunile din cadrul rețelei sunt de așa natură astfel încât succesul pe care activitățile rețelei îl țintesc poate fi anihilat de erorile sau eșecurile celorlalți membri; rețelele operează într-o manieră competitivă și exclusivistă: membrii exclud pe non-membri și concurează cu alte rețele pentru controlul resurselor; abandonarea rețelei este foarte dificilă, costisitoare sau imposibilă. Toate aceste caracteristici sunt ilustrate de Tilly prin referire la o rețea bazată pe încredere ai cărei membri erau piraiți.

În privința relației unei rețele bazate pe încredere cu alte grupuri externe, Tilly sugerează că respectivele rețele utilizează trei strategii: ascunderea, care consolidează separația dintre persoanele interne și cele externe; strategia clientelistă ce constă în patronajul unui lider și oferirea de protecție împotriva altor lideri prădători și disimularea care implică conformarea cu o entitate mai puternică, însă doar în măsura în care aceasta oferea posibilitatea de a evita supravegherea sau exproprierea. Tilly oferă și o tipologie a rețelelor bazate pe încredere. Rețelele antiguvernamentale includ bandiți, piraiți, bande înarmate; cele semi-guvernamentale se materializează în grupuri de mercenari, miliții, armate private, forțe paramilitare; în final, rețelele guvernamentale iau forma armatei sau a forțelor polițienești. Un alt element important al teoriei lui Tilly este că în cadrul unui stat, pot exista rețele violente bazate pe încredere care percep instituțiile statului în termenii unor rețele

1 Charles Tilly, *Trust and Rule* (New York: Cambridge University Press, 2005).

2 Tilly, *Trust*, 13.

3 Tilly, *Trust*, 13.

„prădătoare” concurente, așa cum făceau pirații conduși de Bartholomew Roberts în secolul al XVIII-lea.

Eșecul statalității și seniorii războiului în Somalia

Somalia este o relicvă a Războiului Rece, în timpul căruia marile puteri au preferat stabilitatea și controlul, susținând state fragile ca Somalia prin oferte generoase de arme și asistență externă. Această practică s-a schimbat în mod radical atunci când competiția dintre URSS și SUA pentru influență a încetat după sfârșitul Războiului Rece. La fel s-a întâmplat și cu dinamica politică internă a Somaliei. Guvernul corupt a fost atacat din toate direcțiile iar opoziția, structurată în funcție de clivajele de clan, era înarmată foarte consistent în condițiile în care în cultura politică somaleză predomină ideea că meritul politic și al politicilor guvernamentale se măsoară prin puterea de foc¹. Colapsul regimului condus de Siad Barre a fost inevitabil iar atunci când acesta s-a prăbușit în 1991 și clanurile s-au luptat pentru a-i lua locul, nu a existat nici o putere externă dispusă să ajute poporul somalez în restaurarea statului. Disoluția instituțiilor statului somalez a produs consecințe favorabile emergenței seniorilor războiului. În absența unei forțe polițienești, infraționalitatea a atins cote alarmante, periclitând siguranța fizică a indivizilor. Deteriorarea infrastructurii a cauzat absența altor bunuri publice precum sănătatea sau educația. Totodată, eșecul statalității a reprezentat un obstacol în calea aplanării pașnice a conflictelor inerente oricărei societăți. În cazul de față, intensitatea conflictelor a fost determinată în special de diviziunile de clan care caracterizează societatea somaleză. Mai mult, perpetuarea corupției la nivelul guvernului și a politicilor care favorizau un clan în detrimentul celorlalte a intensificat rivalitățile dintre aceste comunități. Drept urmare, numărul de entități care contestă legitimitatea guvernului a crescut în mod proporțional cu distribuirea părtinitoare a resurselor de către statul somalez.

Mohammed Aideed este poate cel mai cunoscut senior al războiului care a activat pe teritoriul Somaliei. După ce și-a dat demisia din funcția de ambasador în India în 1988, Aideed s-a întors în Somalia unde a construit o forță militară compusă în principal de nomazi Hawiye ce locuiau în regiunea centrală, care la acel moment suferea de efectele severe ale unei secete prelungite. Galcaio, capitala acelei regiuni, era orașul de baștină al lui Aideed. Utilizând arme confiscate în principal de la armata somaleză, el și-a adunat trupele și s-a îndreptat spre capitala Somaliei. Pentru a se asigura de loialitatea oamenilor săi, comandantul le-a oferit o cauză de luptă și recompense periodice ce constau în pradă de război și adăpost. Tinerii soldați supraviețuiau cu ajutorul raidurilor și taxelor de protecție plătite de oamenii de afaceri. Mulți erau angajați de membrii comunității umanitare internaționale pentru a furniza servicii de securitate. Vehicule parțial blindate, în mare parte Toyota transformate în purtătoare de arme, se regăseau cu prisosință în garajele lui Aideed și erau împrumutate pentru ca liderul să își creeze imaginea unui protector.²

După ce jurnaliștii au început să fie preocupați de cheștiunea somaleză în 1992, Statele Unite ale Americii SUA și restul comunității occidentale au început să manifeste interes pentru dezastrul din Somalia. În același an, SUA și un mic grup de aliați, lucrând cu UNHCR și Programul Mondial pentru Hrană al Națiunilor Unite, au început să furnizeze provizii de hrană prin intermediul a opt aeroporturi regionale

¹ Walter S. Clark, Robert Gosende, „Somalia: Can a Collapsed State Reconstitute Itself?” în Robert Rotberg (Ed), *State Failure and state Weakness in a Time of Terror* (Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2003), 131.

² Clark, „Somalia”, 131.

din centrul și sudul Somaliei în cadrul unei misiuni numite Operation Provide Relief. Însă desfășurarea Operațiunii Provide Relief s-a dovedit a fi inadecvată în raport cu scopurile acestei misiuni. Stoparea foametei în Somalia nu putea fi realizată doar prin evitarea capitalei statului somalez și prin zboruri în aeroporturi regionale fără forțe de securitate de orice tip. Seniorii războiului din Somalia, întotdeauna preocupați de orice manevră care ar putea aduce profit, monitorizau operațiile SUA și ale agențiilor umanitare. Una dintre manevrele preferate era amenințarea cu sechestrarea membrilor echipajelor de zbor în timp ce se descărcau proviziile de hrană în propriile vehicule și pretinderea de taxe de mii de dolari lichizi înainte ca avioanele să decoleze.¹ Foametea provocată în Somalia la începutul anilor '90 avea și o miză strategică pentru Aideed, care a fost considerat vinovat pentru întreruperea aprovizionării cu alimente a taberelor de refugiați din „triumghiul morții”, (triumghiul geografic compus de Mogadishu, Baidoa și Kismayu). Controlând o parte importantă din capitala Somaliei, seniorul războiului era direct interesat să administreze imobilele și celelalte posesiuni care aparținuseră în trecut susținătorilor regimului condus de Siad Barre. Or aceștia în anul 1992 erau strămutați chiar în taberele menționate anterior. Astfel, acțiunile lui Aideed devin explicabile: el dorea să se asigure că foștii proprietari nu se vor întoarce în Mogadishu pentru a revendica bunurile alocate deja comandanților și soldaților loiali lui.

Pe 5 iunie 1993, în Mogadishu a avut loc o ambuscadă în timpul căreia au fost uciși douăzeci și patru de pakistanezi care acționau sub egida ONU și alți nouăzeci și doi au fost răniți de trupele fidele lui Mohammed Aideed. Percepția acestuia a fost că prezența ONU în Somalia va fi prelungită și că rezultatul implicării ONU va fi o reafirmare latentă a societății civile somaleze². Or aceste realități contraveneau intereselor pe termen lung ale lui Aideed. Decizia acestuia de a se implica în război pe 5 iunie 1993 a fost o decizie proprie iar inițiativa confruntării nu a aparținut Organizației Națiunilor Unite. Conform unui cercetător care a pregătit un raport pentru Consiliul de Securitate în legătură cu evenimentele din iunie 1993,³ Aideed era informat de locul unde trupele pakistaneze urmau să facă inspecția unui depozit de arme și tot el a adus la cunoștință informația despre respectivul depozit reprezentanților ONU.

Un alt tip de activitate în care s-a angajat acest senior al războiului este reprezentat de opoziția față de eforturile de restaurare a unui stat somalez funcțional. Beneficiind de cooperarea guvernului Kenyan, Comisia Europeană a susținut financiar două conferințe în 1996 cu un grup de 30 de intelectuali respectați din Somalia și din diaspora somaleză care au fost invitați să examineze forme variate de guvernare descentralizată și să își exprime opinia cu privire la aplicabilitatea acestor forme în Somalia. Conferințele din Kenya nu au fost receptate în termeni pozitivi de către Aideed. Facțiunea acestuia a protestat în legătură cu cele două evenimente, obiectând că au fost organizate fără a-și acorda permisiunea. Grupul Aideed a susținut că va participa la aceste conferințe doar dacă va fi invitat în calitate oficială de lideri ai Somaliei, în timp ce restul participanților ar fi trebuit considerați membri ai opoziției.

Prima întrebare pe care ne-o adresăm este dacă Aideed a avut o abordare consensuală sau coercitivă în relația cu populația civilă. În ceea ce privește relația cu membrii clanului său, Aideed nu ar fi reușit să își formeze o forță militară suficientă pentru a lua cu asalt Mogadishu. După intrarea cu propriile trupe în capitală, partea de sud a acesteia a devenit o zonă populată exclusiv de membrii clanului Habir

1 Clark, „Somalia”, 141.

2 Ioan M. Lewis, *Understanding Somalia and Somaliland: A Guide to Cultural History and Social Institutions* (New York: Columbia University Press, 2008): 81.

3 Tom J. Farer, „Intervention in Unnatural Humanitarian Emergencies: Lessons of the First Phase” *Human Rights Quarterly*, Vol. 18, nr.1, (1996): 1-22.

Gidr, clanul natal al lui Aideed. Drept urmare, putem considera că relația acestuia cu populația civilă din zona menționată era mai degrabă consensuală și nu conflictuală. Următoarea întrebare pe care ne-o adresăm este dacă Aideed și luptătorii săi au constituit un grup fix, înrădăcinat într-o anumită zonă, sau un grup care își schimba locația periodic. Așa cum reiese din episoadele relatate anterior, activitățile facțiunii lui Aideed erau localizate de cele mai multe ori la nivelul părții sudice a capitalei Somaliei. Dată fiind natura acțiunilor prin care acest senior al războiului își finanța cheltuielile personale și militare, respectiv jafuri, colectarea taxelor de protecție, prestarea unor servicii de pază, există motive suficiente să ne referim la Aideed în termenii modelului banditului staționar detaliat de Olson.

Am menționat deja că pentru a menține fidelitatea soldaților săi, Aideed le oferea beneficii materiale ce luau chiar forma caselor sau terenurilor. În plus față de aceste avantaje, seniorul războiului oferea un alt tip de serviciu, respectiv ordine socială pentru membrii grupului său. Atât timp cât soldații își onorau obligațiile militare față de liderul grupului și populația civilă plătea taxele de protecție sau taxele de acces pe drumuri și poduri, cele două categorii de persoane beneficiau de protecție. Mai mult, controlul exercitat de Aideed asupra unui teritoriu restrâns oferea și garanția că nici un alt „bandit” nu ar exploata populația din respectivul teritoriu.

Prin prisma acestei abordări, seniorii războiului s-au transformat în liderii a ceea ce unii autori numesc state embrion¹. Aceștia procedează imediat la eliminarea oricăror contestări la adresa propriei autorități, rezultând astfel niște entități suverane care controlau un teritoriu delimitat cu o populație corespunzătoare. Mecanismele de guvernare, deși rudimentare, există. O comunitate condusă de un senior al războiului beneficiază de pe urma redistribuirii resurselor care, așa cum am arătat, are ca scop fie recompensarea membrilor activi și loiali, fie crearea imaginii de lider binevoitor prin acte filantropice. Apartenența la un asemenea grup prezintă avantaje ce țin în primul rând de securitatea fizică a individului. Mai mult, există mențiuni² conform cărora în anumite circumstanțe seniorul războiului îndeplinește și o funcție judiciară. Acest fapt se întâmplă atunci când părătul este un membru important al clanului și respinge autoritatea liderilor tradiționali ai acestuia. Totodată, Peter Leeson notează că seniorii războiului somalezi percep taxe pentru utilizarea podurilor sau a drumurilor și că acestea sunt mai mici decât cele pe care le percepea statul somalez în perioada funcționării sale.³

Considerând clarificată problema relației de autoritate ce există între un senior al războiului somalez ca Aideed și populația de pe un teritoriu restrâns, vom schimba unghiul de orientare și ne vom concentra asupra membrilor grupărilor conduse de seniorii războiului pentru a vedea cum se construiește relația de loialitate pe care aceștia o manifestă.

Am precizat în introducerea acestei lucrări că grupurile de persoane manifestă loialitate față de lideri (adesea acești lideri fac parte din categoria prădătorilor) în condițiile în care cele două categorii de agenți sunt membri a ceea ce Tilly numește rețea bazată pe încredere. În cele ce urmează vom stabili că grupările conduse de seniori ai războiului îndeplinesc toate condițiile pentru a fi calificate drept rețele bazate pe încredere.

1 Mampily, Zacharian, „Warlord, Bandit, Embryonic State or Anti-state Sovereign: What is a Rebel Government?”, *International Studies Association 2008 Annual Meeting*, http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/5/2/6/o/pages252603/p252603-1.php, accesat 02.04.2012.

2 Andre Le Sage, „Stateless Justice in Somalia. Formal and Informal Rule of Law Initiatives”, *Report of the Centre for Humnitarian Dialogue* (2005), <http://www.peace-justice-conference.info/download/WS%206Somalia%20final-Le%20Sage.pdf> accesat 02.04.2012.

3 Peter Leeson, „Better Off Stateless: Somalia before and after Government Collapse” *Journal of Comparative Economics*, Vol. 35, Nr. 35 (Dec 2007): 689-710.

Relația dintre populația civilă și soldați pe de o parte și seniorul războiului pe de altă parte este o relație conștientă. Angajarea resurselor de către membrii acestei rețele se face în scopul unui obiectiv determinat care poate lua forma protecției sau a unor avantaje materiale. Atât soldații, cât și populația civilă au drepturi și obligații ce decurg din apartenența la rețea a acestora. În cazul soldaților, obligația principală este de a participa la misiunile pe care seniorul războiului le întreprinde și de a se conforma instrucțiunilor pe care liderul le consideră necesare pentru îndeplinirea unui obiectiv. În schimb, aceștia au dreptul la o parte din prada de război. Strategia pe termen lung întreprinsă de Aideed cu scopul de a-i elimina prin înfometare pe proprietarii de drept ai locuințelor din Mogadishu aflați în tabere de refugiați constituie un exemplu de situație în care seniorul războiului încearcă să perpetueze drepturile pe care îl au supușii săi. Populația civilă are dreptul, în schimbul plății taxelor, la bunurile publice care au fost deja menționate în secțiunea anterioară. Diferențierea dintre cei care participă la o rețea de încredere condusă de un senior al războiului și non-membri sau excluderea acestora se realizează în cazul nostru prin mai multe modalități. Controlul exclusiv asupra unui teritoriu împiedică imixtiunea dintre membri și non-membri. În același timp, am arătat că seniorii războiului își recrutează soldații din propriul clan. În plus, clanurile din Somalia sunt grupate teritorial, astfel încât diferențierea de membrii altor clanuri este facilă.

Pentru ca seniorul războiului să supraviețuiască, este necesară participarea militară a luptătorilor și contribuția financiară a civililor. De asemenea, civilii au nevoie de protecția liderului grupului și de abilitatea sa de a-i conduce pe soldați. Succesul rețelei depinde de îndeplinirea cu succes a obligațiilor fiecărei categorii de membri. Maniera competitivă și exclusivistă în care acționează acest tip de rețea se reflectă în conflictele dintre seniorii războiului, accentuate de diferențele de clan. Rivalitatea dintre Aideed și un alt senior al războiului, Ali Mahdi Mohamed, legată de supremația asupra capitalei se reproduce și între celelalte clanuri la nivel local. Excluderea dintr-o asemenea rețea de încredere este puțin posibilă date fiind legăturile de clan dintre membri și costul acestora. Pentru soldați, excluderea echivalează cu lipsa de surse financiare și chiar moartea în timp ce pentru civili, absența protecției unui senior al războiului echivalează cu lipsa siguranței fizice și a proprietății.

Cazul grupării al-Shabbab, un produs al destrămării Uniunii Curților Islamice în 2006, este la fel de relevant pentru a ilustra teza că grupurile conduse de seniori ai războiului acționează ca niște rețele bazate pe încredere. Scopul principal pe care îl urmărește al-Shabbab era reprezentat de răsturnarea unui guvern federal de tranziție, creat în urma unor tentative de reconciliere națională în 2004. Însă în cadrul acestei lupte, al-Shabbab a lansat atacuri și împotriva personalului ONU, declarând război tuturor actorilor internaționali implicați în procesul de construcție statală din Somalia.¹ Istoria recentă a Somaliei abundă în exemple de grupări înarmate, conduse de foști membri ai guvernului sau de guvernatori ai unor regiuni, așa cum este cazul al-Shabbab, care în urma unui conflict cu alți oficiali guvernamentali adoptă metode coercitive pentru a-și pune în aplicare planurile. La fel ca și Aideed, liderul al-Shabbab sabotează eforturile personalului umanitar prin care aceștia furnizează hrană și medicamente populației civile. Pe fondul unei secete extreme, vara anului 2011 a reprezentat momentul de apogeu al crizei umanitare din Somalia din cauză că gruparea înarmată a restricționat accesul organizațiilor umanitare la populația afectată de foamete. Acest exemplu confirmă faptul că seniorii războiului urmăresc trei obiective principale: eliminarea unor posibili concurenți din rândul cetățenilor somalezi, certitudinea că proprii supuși se vor simți motivați material în continuare să execute misiunile și eliminarea unui posibil concurent extern, reprezentat de

1 John Anderson, „The Most Failed State”, *The New Yorker*, (14 Dec. 2009), http://www.newyorker.com/reporting/2009/12/14/091214fa_fact_anderson accesat 04.06.2011.

organizațiile care coordonează acțiuni umanitare în Somalia. O populație ce beneficiază de hrană sau medicamente este o populație mai puțin dispusă la înrolarea într-o grupare condusă de un senior al războiului.

Concluzii

Majoritatea lucrărilor care argumentează în favoarea unei formule de construcție statală în zonele unde predomină clivajele de clan se concentrează asupra liderilor tradiționali ca o manifestare funcțională pentru restaurarea autorității statale. În aceste condiții, se omite rolul pe care seniorii războiului îl au în statele eșuate. Deși fenomenul seniorilor războiului este intrinsec legat de organizarea pe clanuri a societății somaleze, cele două tipuri de actori se bazează pe relații de autoritate diferite. Clanul constituie o instituție tradițională care contribuie la configurarea identității cetățeanului somalez și în cadrul căruia există mecanisme tradiționale de soluționare a conflictelor. Se ignoră însă faptul că seniorii războiului, ca actori politici care exercită un monopol al forței coercitive pe un teritoriu restrâns, oferă avantaje de care simplii membri ai unui clan nu beneficiază. Conducerea exercitată de seniorii războiului nu trebuie percepută și luată în discuție ca o simplă formă de activitate infracțională, ignorându-se adevărata ei semnificație în raport cu populația civilă. Devine astfel necesară reevaluarea proceselor de proliferare a seniorilor războiului în statele cu un deficit semnificativ de capacitate funcțională. Triada încredere - autoritate - loialitate în care sunt angajați seniorii războiului, soldații aflați în subordinea lor și populația civilă ne poate oferi o înțelegere mai adecvată a cauzelor pentru care eforturile de consolidare a instituțiilor centrale în statele eșuate nu își ating obiectivul.

BIBLIOGRAFIE

- ANDERSON, John, „The Most Failed State”, *The New Yorker*, (14 Dec. 2009), http://www.newyorker.com/reporting/2009/12/14/091214fa_fact_anderson accesat 04.06.2011.
- CERNY, Philip G, „Neomedievalism, Civil War and the New Security Dilemma: Globalisation as Durable Disorder” în *Civil Wars*, vol. 1, no. 1 (1998): 36-64.
- CHARLTON, Roger, MAY, Roy, „Warlords and Militarism in Chad”, *Review of African Political Economy*, Vol. 16 nr. 45/46 (1989): 12-25.
- CLARK, Walter S., GOSENDE, Robert, „Somalia: Can a Collapsed State Reconstitute Itself?” în Robert Rotberg (Ed), *State Failure and state Weakness in a Time of Terror* (Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2003).
- FARER, Tom J., „Intervention in Unnatural Humanitarian Emergencies: Lessons of the First Phase” *Human Rights Quarterly*, Vol. 18, nr.1, (1996): 1-22.
- GIUSTOZZI, Antonio, „Good States vs. Bad Lords? A Critique of State-Building Strategies in Afghanistan”, *Crisis Sates Research Center, Working paper series 1,51 (2004)*, <http://eprints.lse.ac.uk/13314/> accesat 14.03.2011.
- HILLS, Alice, „Warlords, Militia and Conflict in Contemporary Africa: A Reexamination of Terms”, *Small Wars and Insurgencies*, Vol. 8, nr. 1 (1997): 35-51.
- JACKSON, Robert H., *Quasi -States: Sovereignty, International Relations and the Third World*, (New York: Cambridge University Press, 1990).
- LEESON, Peter, „Better Off Stateless: Somalia before and after Government Collapse” *Journal of Comparative Economics*, Vol. 35, Nr. 35 (Dec 2007): 689-710.
- LEWIS, Ioan M., *Understanding Somalia and Somaliland: A Guide to Cultural History and Social Institutions* (New York: Columbia University Press, 2008).

LE SAGE, Andre, „Stateless Justice in Somalia. Formal and Informal Rule of Law Initiatives”, *Report of the Centre for Humnitarian Dialogue* (2005), <http://www.peace-justice-conference.info/download/WS%206Somalia%20final-Le%20Sage.pdf> accesat 02.04.2012.

LEZHNEV, Sasha, *Crafting Peace: Strategies to Deal with Warlords in Collapsing States*, (Lanham: Lexington Books, 2005).

MARTEN, Kimberly „Warlordism in Comparative Perspective”, *International Security* Vol. 31, nr. 3 (2006/2007): 41-73.

MCCORMICK, Gordon, FRITZ, Lindsay, „The Logic of Warlord Politics”, *Third World Quarterly*, Vol. 30, nr. 1 (2009): 81-112.

OLSON, Mancur, „Dictatorship, Democracy and Development”, *The American Political Science Review*, Vol. 87, nr. 3, (1993): 567-576.

SEGELL, Glen, „ Warlordism and Drug Trafficking: From Southeast Asia to Sub-Saharan Africa” In Paul Rich (Ed.), *Warlords in International Relations*, (New York: St. Martin’s Press, 1999).

TILLY, Charles, *Coercion, Capital, and European States, AD 990-1990* (Massachusetts: Basil Blackwell, 1990).

TILLY, Charles, *Trust and Rule* (New York: Cambridge University Press, 2005)

TROY, Thomas, KISER, Stephen, CASEBEER, William, *Warlords Rising: Confronting Violent Non-State Actors*, (Lanham: Lexington Books, 2005): 121-157.

ZACHARIAN, Mampily, „Warlord, Bandit, Embryonic State or Anti-state Sovereign: What is a Rebel Government?”, *Internațional Studies Association 2008 Annual Meeting*, http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/2/5/2/6/o/pages252603/p252603-1.php, accesat 02.04.2012.

Thierry de Montbrial: Depopularea poate conduce România la dezastru

Interviu realizat de Ștefan Popescu

Thierry de Montbrial (n. 3 martie 1943). Specialist francez în economie și relații internaționale. Fost elev al Școlii Politehnice (*École Polytechnique*) și al Școlii de Mine (*École des Mines*), doctor în economie al Universității Berkeley (California). Membru al Academiei Franceze de Științe Morale și Politice (din 1992), director general al Institutului Francez de Relații Internaționale (pe care îl fondează în 1979) și, de peste 30 de ani, membru în comitetul director al Grupului Bilderberg, organizație despre care se afirmă că ar fi „guvernul care conduce lumea din umbră”. Profesorul de Montbrial este și membru în comitetul de redacție al revistei *Foreign Policy*. La începutul lunii mai, Thierry de Montbrial s-a aflat la București pentru a-și lansa cartea „Jurnal românesc”, un volum de însemnări din timpul numeroaselor sale vizite în România, începute chiar în 1990. În 1999 a fost ales membru de onoare al Academiei Române iar în 2006 membru al Academiei de Științe a Republicii Moldova.

Ștefan Popescu: *Domnule profesor, voi începe cu un eveniment apropiat și anume schimbarea gărzii la Palatul Élysée dar și la Matignon. La ce schimbări să ne așteptăm în relațiile franco-române, având în vedere că la București a avut loc aproape concomitent instalarea unei noi echipe guvernamentale condusă de un premier social-democrat? Episoade precum cele legate de rromi mai pot tulbura aceste relații?*

Thierry de Montbrial: Fie că vorbim de Paris, fie că vorbim de București, nu cred că pentru moment se pune problema evoluției relațiilor dintre România și Franța. În ceea ce privește Franța, avem un nou președinte al republicii și un nou guvern care vor avea o mare continuitate în materie de politică europeană. Vor fi câteva mici schimbări în ceea ce privește politica internațională în sensul general al termenului, o recentrare în raport cu președintele Sarkozy, care era într-o oarecare măsură apropiat de neoconservatorii americani. Repet, însă, pe planul politicii europene nu văd întrezărindu-se schimbări fundamentale și cu atât mai puțin în ceea ce privește relațiile cu România, chiar dacă sper să se stabilească relații amicale la nivel foarte înalt. Vedeți bine că noul guvern francez este prins cu tot felul de priorități și același lucru este valabil și pentru guvernul român. Deci cred că în ceea ce privește relațiile franco-române trebuie să așteptăm să treacă ceva timp. Inclusiv pe plan european – și acest lucru este evident – sunt alte priorități pentru moment: chestiunea monedei

unice euro și salvarea acesteia, cheștiunea acordului care va trebui găsit în privință modalităților de relansare economică – toate acestea vor constitui priorități pentru noul guvern de la Paris.

Ștefan Popescu: *Cum va coabita președintele socialist François Hollande cu ceilalți liderii europeni, în majoritate conservatori? Președintele Hollande este practic în-conjurat de șefi de guvern conservatori – Marea Britanie (David Cameron), Spania (Mariano Rajoy), Germania (Angela Merkel), chiar Italia domnului Mario Monti – în afară de Portugalia (Pedro Passos Coelho) și Belgia (Elio Di Rupo).*

Thierry de Montbrial: Știți, politica internațională și chiar politica europeană este înainte de orice altceva arta de a coabita între guverne care sunt alese de propriile popoare. Prin urmare, suntem obligați să colaborăm.

Ștefan Popescu: *Creștin-democratul Kohl și socialistul Mitterand au colaborat foarte bine împreună...*

Thierry de Montbrial: Și nu numai ei! În toată istoria cooperării franco-germane au fost cupluri care au coabitat și în cele din urmă totul a mers foarte bine. Iată de ce îmi asum riscul să afirm că lucrurile vor merge la fel de bine între doamna Merkel și domnul Hollande și, în anii care vor urma, între François Hollande și persoana care va succeda doamnei Merkel, pentru că probabil vom avea o schimbare și în Germania. Deci nu cred că ceea ce dumneavoastră numiți coabitare poate constitui o problemă pentru europeni. Repet, avem o foarte mare experiență a coabitării. În plus, toate aceste guverne au un obiectiv comun care este supraviețuirea Europei și, în consecință, întărirea instituțiilor europene și ale zonei euro. Desigur, ar fi cu totul diferit dacă am avea într-o anumită țară o urgență a populismului cu un guvern populist și în mod decis antieuropean. Acest lucru poate se va produce în viitor dar pentru moment, din fericire, nu este cazul. Ați citat Germania și Franța... Cred că relațiile dintre cele două țări vor continua să fie bune, vor cunoste ajustări dar în mod fundamental vor rămâne bune. L-ați citat și pe Mario Monti dar acesta este profund european și, pe de altă parte, este o personalitate foarte cunoscută marelui *establishment* european și atlantic și în niciun caz nu se pot aștepta din partea lui extravagante.

Ștefan Popescu: *Vă propun să revenim la cooperarea franco-română. Care trebuie să fie domeniile prioritare de cooperare sau care merită să fie aprofundate?*

Thierry de Montbrial: Cred că problemele care îi irită puțin pe români și care sunt legate de mișcările migratorii în interiorul Uniunii Europene vor persista deoarece sunt cheștiuni asupra cărora, în mod obiectiv, există o foarte mare sensibilitate a opiniei publice franceze. Nu trebuie uitat că în democrație opiniile publice la urmărirea contează și prin urmare trebuie să ținem cont de ele. Într-o altă ordine de idei așa spune, că o persoană care vizitează mult țara dumneavoastră din 1990 încoace, deci de 22 de ani, că eu cred că relațiile franco-române sunt insuficient dezvoltate. Nu sunt deloc la nivelul istoriei comune a țărilor noastre! Nu trebuie uitat că avem un trecut îndelungat de relații destul de puternice care reprezintă chiar ceva unic dacă ne raportăm la cadrul european, relații marcate de conivență culturală atât de excepționale. Cred că toate acestea sunt atât de prost reflectate în relațiile franco-române de astăzi și mă grăbesc să afirm că francezii poartă o mare responsabilitate pentru această situație. Totuși, cred că trebuie să distingem trei niveluri ale acestor

relații: nivelul cultural, profund, care este insuficient; al doilea nivel este reprezentat de mașinăria comunitară – o mașinărie enormă care presupune relații între mai multe țări dar, repet, o mașinărie care este la nivelul mai multor instituții europene; există, apoi, probleme bilaterale, pe termen relativ scurt, care sunt iritante dar cred că ambele țări trebuie să facă un mic efort pentru a înțelege mai bine punctul de vedere al celeilalte. Dar, referitor la Franța, repet, există o mare sensibilitate în ceea ce privește supravegherea frontierelor exterioare Uniunii Europene.

Ștefan Popescu: *Ați afirmat că francezii poartă în bună măsură responsabilitatea pentru nivelul insuficient al relațiilor franco-române. Cred însă că românii sunt în egală măsură responsabili și, fără a dori să fiu avocatul diavolului, aș dori să dau câteva elemente: instalarea unor elemente ale scutului american antirachetă pe teritoriul României, alinierea totală la pozițiile israelo-americane pe tema aderării Palestinei la UNESCO, opoziția inițială pe tema intervenției în Siria, pentru a termina cu angajamentul minor al României în Francofonie.*

Thierry de Montbrial: Dumneavoastră de partea cui sunteți?

Ștefan Popescu: *Sunt de partea României, desigur!*

Thierry de Montbrial: Cred că, în mod obiectiv, avem de-a face cu probleme delicate – cel puțin chestiunea sistemului antirachetă. Am o opinie personală în privința acestor subiecte și anume cred că suntem prea mult ancorați în spiritul Războiului Rece. Continuăm adesea, la nivelul Alianței Nord-Atlantice să gândim ca și cum Rusia de astăzi ar constitui o amenințare. Și spun asta deoarece, chiar dacă spunem că scutul antirachetă este îndreptat către alte amenințări, cum este Iranul, și nu împotriva Rusiei, totul rămâne destul de ambiguu. Cred că astăzi chestiunile de securitate sunt adesea analizate prin prisma unor cadre mentale de ariergardă. Această critică o putem însă formula atât la adresa francezilor cât și a românilor și a altor membri ai alianței euro-atlantice. Chiar am tratat aici la București cu experți de nivel excelent despre problemele Republicii Moldova și ale Ucrainei. Discutând cu ei, făcând schimburi de păreri, mă gândeam că aici este o manieră foarte diferită de a aborda problemele legate de frontiera orientală a Europei, o modalitate care scapă viziunii atlantiste de a vedea lucrurile. Cadrele mentale ale alianței euro-atlantice au rămas prea înțepenite. Iată de ce sper că vom avea ocazia la nivel franco-român, poate la început numai la nivel de experți, să purtăm discuții mai deschise, mai originale pe teme de securitate. Repet, sistemele antirachetă nu mi se par subiectul numărul 1 în lumea de azi atunci când abordăm teme de securitate.

Ștefan Popescu: *Credeți că odată cu revenirea la Kremlin a lui Vladimir Putin, Rusia va încerca să facă din Transnistria un nou Kaliningrad?*

Thierry de Montbrial: Știți, problema centrală este Ucraina. În anii care au urmat căderii zidului Berlinului a existat o tendință ideologică în Statele Unite și într-o parte a Europei – mă gândesc în principal la Polonia și la Lituania – potrivit căreia Ucraina trebuia integrată cât mai curând posibil în Uniunea Europeană și în Alianța Nord-Atlantică. Această obstinație, această atitudine mi s-a părut absurdă. De ce absurdă? Deoarece însemna o necunoaștere a sensibilităților Rusiei pe această temă. Și pot confirma având în vedere că eu însumi l-am întâlnit în mai multe rânduri pe domnul Putin și l-am văzut de foarte aproape cum operează din punct de vedere intelectual.

Dar nu numai domnul Putin dar și alte persoane care în Rusia se ocupă de chestiuni de securitate consideră că includerea Ucrainei în alianța euro-atlantică ar fi o adevărată provocare. Și prea mult, ani buni, în cadrul NATO am dat impresia că vrem să împingem spre Est cu orice preț și în detrimentul Rusiei frontierele alianței. Deci, am agitat pânza roșie, aidoma toreadorului. Cred că rușii sunt mai puțin sensibili în privința demersurilor Uniunii Europene dar oricum, sunt destul de machiavelici și știu că, în acest moment, Uniunea Europeană nu este capabilă să înghită o bucată atât de mare precum Ucraina. Într-o altă ordine de idei, un alt motiv pentru care cred că demersul nostru față de Ucraina este excesiv este că Ucraina este o țară extrem de complexă în realitate, este o țară cu o istorie foarte agitată, ale carei frontiere s-au mișcat în permanență – chiar după cel de-al Doilea Război Mondial [Crimeea, *n.n.*] – cu o parte importantă a populației foarte aproape de Rusia...

Ștefan Popescu: *17 milioane de locuitori rusofoni!*

Thierry de Montbrial: Aceasta este partea ruso-ortodoxă dar avem și o altă parte a Ucrainei apropiată de Polonia care este catolică. Desigur, este vorba de populație ucrainiană. Iată, chestiuni foarte complexe, așa cum este și chestiunea Crimei de exemplu și, prin urmare, demersul de a extinde cu orice preț frontierele NATO, era un demers ideologic, demers reprezentat între alții de domnul Brzezinski în Statele Unite. Dacă acest demers ar fi reușit – personal nu am crezut asta niciodată – în acel moment problema Republicii Moldova ar fi fost rezolvată. Cu o Ucraină care ipotetic vorbind ar fi intrat în instituțiile euro-atlantice și cu România, deja în instituțiile euro-atlantice, acest petec de teritoriu sau petice care se află între cele două țări și-ar fi găsit foarte ușor o rezolvare. Acum, toată lumea a realizat că Ucraina nu va fi integrată prea repede în instituțiile euro-atlantice și va continua pe o cale aparte. În acest context, problemele Republicii Moldova și a spinului numit Transnistria nu sunt deloc reglate și nimeni nu este pregătit să caute o rezolvare. Personal, mă aștept ca aceste probleme să persiste în timp, fără rezolvare și vă rog să remarcați faptul că în Europa există și alte puncte unde situații nefericite nu-și găsesc rezolvare. Mă gândesc la chestiunea cipriotă, chiar în condițiile în care Turcia și Cipru fac parte din sistemul euro-atlantic. Deci sunt gata să pariez – din păcate! din păcate! – că ambiguitatea va prevala pentru mult timp de-acum încolo în ceea ce privește Republica Moldova și Transnistria și acest lucru este periculos. Este periculos pentru Moldova în special deoarece acest mic stat – reputat ca cel mai sărac al Europei – riscă să devină și mai sărac în anii care urmează. Dacă mai adăugăm și lipsa rezolvării chestiunii transnistrene, putem spune că Moldova riscă în viitor o criză gravă.

Ștefan Popescu: *Republica Moldova riscă să se și depopuleze dar acest lucru i se poate întâmpla și României. România este o țară cu o demografie în declin – populația se află undeva în jurul a 19 milioane de locuitori – și, în plus, evoluția sa economică este lentă dacă o comparăm cu a țărilor din regiune, în primul rând Polonia, Republica Cehă...Trebuie să fim pesimiști, domnule profesor?*

Thierry de Montbrial: În primul rând, vreau să precizez că nu trebuie să fim niciodată pesimiști! Cred că trebuie să încercăm să reflectăm cât mai obiectiv cu putință și să găsim soluții pozitive. Să revenim însă chestiunea evocată de dumneavoastră a depopulării României!

Ștefan Popescu: *Ați ridicat, în mai multe rânduri, și problema așa-numitului exod al creierelor care afectează România...*

Thierry de Montbrial: Fuga creierelor, desigur, și știu, de exemplu, că în țara mea – Franța – vedem din ce în ce mai mulți medici de origine română. Asta pentru a lua numai un singur exemplu! Trebuie spus că foarte adesea sunt medici de o calitate excelentă – desigur sunt cei mai buni care au, de regulă, tendința de a pleca, sunt cei care au cele mai multe șanse de a-și face o carieră în exterior. Dar aș vrea să revin și să amintesc o remarcă făcută de un amic francez de origine română care îmi spunea că acordurile Schengen – la care am făcut aluzie la începutul discuției noastre – în realitate ar avea efecte dezastruoase pentru România însăși. Dar nu numai pentru România – putem spune același lucru și despre vecina de la sud, Bulgaria. Trebuie să reținem că așa-numitul *brain drain*, fuga creierelor, este și consecința liberei circulații a persoanelor. Și deci nu este vorba numai de chestiunea țăganilor, a rromilor care reține atât de mult atenția și focalizează tensiunea între țările noastre, dar din punctul de vedere al României însăși, facilitatea cu care se pot expatria persoanele constituie o problemă. În privința acestei probleme a circulației persoanelor, avem nevoie de o analiză non-ideologică, serioasă, dar ar fi dezastruos dacă un efect al construcției europene ar fi depopularea acestor țări, plecarea celor mai buni în afară. România trebuie să reflecteze cât se poate de serios la acest lucru! Și știți, acum am vorbit despre Uniunea Europeană, dar această chestiune a mișcărilor de populații se pune la un nivel încă și mai dramatic între Uniunea Europeană, în ansamblu, și anumite țări din zona flancului sudic al Mediteranei. Este vorba despre o zonă geografică cu totul particulară care atrage ca un magnet toate populațiile din împrejurimi și este evident că ne îndreptăm către o situație catastrofală, o situație în orice caz de mare instabilitate.

Ștefan Popescu: *Flancul sudic al Mediteranei, Libia, Siria, Egipt, „Primavara arabă” și cu acestea deschidem un alt capitol al discuției noastre. Intrăm oare într-o iarnă islamistă?*

Thierry de Montbrial: Știți, „Primavara arabă” s-a produs în timpul iernii. Așa că ceea ce numim „iarnă islamistă” va fi foarte probabil caldă și poate ar merita să fie denumită „vară”. Nu, nu aș raționa exact în această manieră. Cred că evenimentele pe care le denumim „Primavara arabă” reprezintă ultimul episod al unei lungi istorii care își are obârșile imediat după Primul Război Mondial și chiar înainte. Trebuie să ne întoarcem în timp pentru a înțelege ceva din ceea ce se întâmplă la ora actuală și anume la finele Imperiului Otoman și trebuie să ne întoarcem la ceea ce numeam în epocă „Omul Bolnav al Europei”. Fac precizarea că înaintea Primului Război Mondial toată lumea considera că Imperiul Otoman, Turcia, făcea parte din Europa și îl numeam „Omul Bolnav”. Ulterior, Imperiul Otoman s-a dezagregat și au fost spulberate foarte multe iluzii mai ales la o parte dintre arabi, cea care i-a susținut pe occidentali în războiul contra otomanilor și mai ales pe englezi. Acei arabi sperau că după înfrângerea imperiului li se va permite unificarea teritoriilor arabe. Ei bine, acest lucru nu a avut loc, au fost puse în practică mandatele a ceea ce în epocă era un fel de ONU și anume Societatea Națiunilor, și apoi, după cel de-al Doilea Război Mondial, s-au instaurat dictaturile, aproape pretutindeni, dictaturi insiprate adesea de modele occidentale. Nu trebuie uitat că în aceste țări a prevalat ideologia occidentală, ideologiile marxiste, bineînțeles, și mă gândesc la partidele Baas din Siria și din Irak cu luări ale puterii inspirate din socialismul laic, de tip european și în mod particular francez. Saddam Hussein și Assad-tatăl își au originile intelectuale în Occident. Și, în definitiv, nimic din toate acestea nu a mers și acum este pentru prima dată în ultima sută de ani că arabii își fac o experiență plecând de la propria lor cultură. În aceste condiții, acest lucru produce teamă unora dintre noi care raționează în termeni de islamism etc. etc. Cred că nu trebuie amestecat acest lucru, nu

trebuie insistat pe acest lucru. Desigur, ar fi cu totul altceva dacă interesele noastre în materie de securitate ar fi puse în discuție. Dacă însă nu este cazul, cred că este foarte important ca aceste țări să își urmeze propria experiență plecând de la propria lor cultură. Acest lucru poate ne va displace – dacă iau exemplul Egiptului pe care l-ați amintit. Este evident că occidentalii – europeni și americani – atunci când vorbeau despre Egipt, când tratau cu Egiptul, tratau cu o foarte mică parte din ceea ce reprezintă ansamblul populației egiptene. Ei bine, acest lucru se va schimba dar totodată va lua timp pentru că, nu trebuie uitat, învățarea democrației ia mult timp. Nu putem crea democrația, așa cum spunea doamna Albright, precum cafeaua-instant. Este nevoie de timp și prin urmare va trebui să ne obișnuim cu situații foarte noi, inedite. Un ultim cuvânt aș vrea să spun asupra acestei chestiuni pentru că am evocat interesele occidentale legate de securitate. Este perfect legitim ca occidentali să-și apere aceste interese pentru că pot avea loc tot felul de probleme. Vedem că unul din efectele intervenției în Libia a fost întărirea acțiunilor de tip Al-Qaida în Africa subsahariană și în regiunea Sahelului. Ceea ce se produce acum în Mali ilustrează perfect acest lucru. Cu alte cuvinte, suntem obligați să ținem cont de interesele noastre dar trebuie să facem acest lucru în parteneriat cu alte țări din regiune. În cazul pe care l-am evocat acum, mă gândesc la parteneriatul cu Algeria, țară direct interesată de tot ce se întâmplă în Mali. În concluzie, în curs sunt mari schimbări dar nu le-aș numi nici primăvară, nici vară și cu atât mai puțin primăvară toantică.

Ștefan Popescu: *Domnule profesor, Europa de asemenea este în criză și tot mai multe informații spun că sunt mai multe șanse ca Grecia să părăsească zona euro. O redresare a situației pare destul de îndepărtată...*

Thierry de Montbrial: Cred că în toate etapele acestei crize grecești vedem marea evoluție a opiniilor. Acum 6 sau 8 luni impresia care prelua era că dacă Grecia părăsește zona euro acest lucru ar însemna sfârșitul monedei comune iar astăzi această manieră de a vedea lucrurile nu mai este dominantă. Adică, Grecia poate părăsi zona euro fără ca moneda comună să dispară. Paradoxul este că grecii înșiși nu vor să părăsească zona euro. Este adevărat că riscul ca Grecia să iasă din zona euro este destul de mare dar aș face două remarci pe acest subiect. Prima este că dacă Grecia părăsește euro nu va însemna și rezolvarea problemelor Greciei. Dimpotrivă, ne putem imagina o situație extrem de gravă marcată de hiperinflație. În al doilea rând, una dintre erorile comise, din păcate, a fost de a lărgi prea repede zona euro. Am fost puțin euforici odată cu crearea zonei euro și am lăsat să intre țări care nu ar fi trebuit pentru moment să adere. În aceste condiții, este probabil, și aceasta este și concluzia mea, că zona euro să se restrângă și să regăsească o dimensiune care ar fi trebuit să fie la origine. Indiferent dacă se va ajunge la acest lucru țările zonei euro trebuie să adopte o guvernare economică mult mai puternică decât a fost cazul în anii 2000. Cred că în spatele acestui lucru nu stă numai chestiunea supraviețuirii zonei euro ci, îmi cântăresc cuvintele, chestiunea supraviețuirii Europei înseși.

Food and Health Safety: a Macro-policy Approach in the EU

■ IVANO DILEO

[University of Bari „Aldo Moro”]

■ FRANCESCO LOSURDO

[University of Bari „Aldo Moro”]

Abstract

Food safety could be considered as a representative case of „market failure”. This would justify State regulatory intervention. Unfortunately, the lack of an organically policy framework is causing large loopholes specially in the quality control system which normally developed on the whole production process of value, including supply chain.

The Common Agriculture Policy for 2014-2020 looks to be once again based on a partial and micro-economic approach while the growing interdependences between agriculture, industry and services are suggesting a different „macro-policy” method in theoretical, technical and political settings. An industrial macro-policy is more „holistic” than micro and sectoral one able to intervene on market in order to contribute to a stronger governance and control system of food safety and consumers choices.

Keywords

Food safety and quality; Market selection; EU Common Agriculture Policy; Industrial Policy

Framework and emerging issues

Food safety represents one of the most important target of the Common Agricultural Policy perspectives after 2013. However, its increased attention seems mainly instrumental to the new Cohesion Policy for the period 2014-2020¹.

The priority of food safety has been proposed, maybe for the first time, with Agenda 2000.

Since then, the EU has consistently rejected the idea that the different food safety could be the reason of the utility for providing detailed information about the different origin (source) of food in the EU. In fact, according to the criterion of the „Mutual Recognition”², all food products, being subject to the same rules and European control system, have to be safe, independently by the producing country.

On the other side, policies and public projects have been mainly built to provide direct and indirect subsidies

¹ European Commission, Proposal for a „Regulation of the European Parliament and of the Council on Support for Rural Development by the European Agriculture Fund for Rural Development (EAFRD), COM(2011) 627 final/2 2011/0282 (COD).

² Jacques Pelkmans, „European Industrial Policy” in „Bruges European Economic Policy Briefings”, BEEP briefing, 15 July (2006), <http://www.coleurop.be/eco/publications.htm>.

to agricultural production. Although these aids are nowadays important, the threat of a „structural crisis“ is emerging, supported by some producers who helpfully use this threat for getting rents and also by the same Member States for ensuring the consensus from electoral groups still very powerful. The result is that the big financial support by the EU slows down the target of efficiency imposed by the current economic context and international competition.

The spontaneous linkage between agriculture and territory requires a public intervention at territorial level in order to give new shape to the regulation. At the same time, it emphasizes the microeconomic size; in fact, if it's need of to consider the local spaces (sub-national) and defining a range of policy not only by the national and European legislation but local authorities too, it's also true that the extreme fragmentation of these policies reduces their impact, producing excessive regulation (and consequent transaction costs) as well as rents not ever detected.

In fact, the „territorialisation“ represents a change of scale of public intervention which implies new tools and a change of rules in managing agriculture sector and rural development¹. The territory as „space“² of governance must suggest us that the „European security“ is a complex target ranging from military field to civil one. So, food safety is considered important enough to be considered one of the steps of the strengthening process for the security and European integration system. In this frame, agricultural policy cannot be exclusive but has to place in the context of cross sectoral relations and between policies.

From this perspective, industrial policy seems to be able to assume an inclusive and „holistic“³ role which is not limited to health and safety. These last should be considered as targets of more complex policies which involve all the means, rules and actors (stakeholders) of related measures. Industrial policy also implies a redesign of the Common regulation system and the implementation of a global vision involving environmental issues and the use of diffuse best practices on a regional scale.

Therefore, the debate on industrial policy in terms of a macro-economic policy is not a simple political-economics engineering method⁴ but it also has to contribute to change approaches which are unable to put into question the concepts of State and market characterized by different connotations in a supra-national size and, at the same time, in a globalized economic system.

Food safety and market failure

From the economic perspective, food safety could be considered as a representative case of „market failure“⁵. The market does not constantly intervene as a regulatory mechanism because does not include the economic value of food safety in price formation. The market represents individual preferences, whilst food safety is a collective good not consistent with market capabilities; it's also the place of price

1 Roberto Camagni, „Policies for Spatial Development“ in *OECD Territorial Outlook*, Paris, 147-169 (2001).

2 Roberto Camagni, „On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading?“, *Urban Studies*, (13): 2395-2412 (2002).

3 Ivano Dileo, Francesco Losurdo, „Processi Cumulativi e Politica Industriale in una Visione di Nuova Geografia Economica“, in *L'Industria, Rivista di Economia e Politica Industriale*, 3: 455-467 (2011).

4 Patrizio Bianchi, „Crisi Economica e Politica Industriale“ in *Quaderno di Ricerca dell'Università di Ferrara*, 21 (2009), http://m.docente.unife.it/patrizio.bianchi/dispense/Quaderni_dipartimento%2021-2009.pdf.

5 Michele Di Staso, „La Sicurezza e la Qualità degli Alimenti di fronte alle Nuove Incertezze“, in *Rivista di Diritto Alimentare*, 4: 1-9 (2009).

formation on the base of production costs and producer-consumer preferences; but preferences do not necessarily provide utility to food safety because it not perceived and considered among the most important consumer needs.

So, whenever we find difference between private and social objectives, negative externalities generated could justify public intervention in order to ensure a higher level of social utility¹. This is the case of food safety which is also awareness of food quality and every no-food goods included in the supply chain. Inside this range of sectoral interdependencies, information asymmetry causes market to become inefficient; and, if this asymmetry is left to the only market regulation, would support individual preferences but not the collective ones². That's why food safety represents a cost transferred by producers to consumers and, therefore, perceived as a factor which erodes the competitive advantage. So, with more competitive prices, consumers would be induced to prefer not foods safe; on the contrary, through correct information, consumers wouldn't consume them.

Nowadays, many governments have proposed policies which considered a new collective sensitiveness about food safety although preserving a strong micro economic approach. Basically, the qualitative evaluation of a product depends on consumer expectations and relationship between producer and consumer even if the threat of information asymmetry and the resulting *adverse selection* is imminent because of subjective choices; at the same time, *search-evidence* and *experience-evidence* characteristics become more and more important. In fact, quality is widely evaluated, filtered and weighted inside a sort of „grid consumer“ preferences, whereby a consumer lists his priority choice³.

In this process, information plays an important role as well as the external sources such as media, knowledge exchange, collective image given by famous brands which become a guarantee of quality and food safety too. This is a set of very inconsistent elements that are largely arising from an extemporaneous learning process and, above all, strongly influenced by who may have an interest in doing so. This influences individual opinions that are determined by external events and collective behaviors⁴.

So, the first step is to converting the basic features into objective criteria, observable and measurable. The need for the consumer to be protected cannot easily satisfied through the examination of the all price components (anyway, not known). So he has to rely on public authority control which is responsible for the health safety and, in general, for food control. However, every food product has to follow a sort of „legal“ quality standard: first, the criterion of mutual recognition, conformity to the quantitative parameters of good composition, presence/absence of forbidden substances and harmful residues to human health.

New lifestyles and related different patterns of consumption, that are emerging within the global economy, induce an increasing purchasing power and new production technologies not always reliable. These lead the better informed consumer

1 Steffen Huck, Dorothea Kübler, Jörgen Weibull, „Social Norms and Economic Incentives in Firms“, *Journal of Economic Behavior & Organization*, (83): 173-185 (2012).

2 Cristina Marreiros, Mitchell Ness, „A Conceptual Framework of Consumer Food Choice Behaviour,“ CEFAGE UE Working Papers, University of Evora, CEFAGE-UE (Portugal), 6 (2009), http://ideas.repec.org/p/cfe/wpcefa/2009_o6.html.

3 Klaus G. Grunert, „Food Quality and Safety: Consumer Perception and Demand „ in *European Review of Agricultural Economics*, Oxford University Press for the Foundation for the European Review of Agricultural Economics, 32(3): 369-391, September (2005).

4 Jan-Benedict E.M. Steenkamp, „Dynamics in Consumer Behavior With Respect to Agricultural and Food Products“ in *Berend Wierenga, Aad van Tilburg, Klaus Grunert, Jan-Benedict E.M. Steenkamp and Michel Wedel (eds.), Agricultural Marketing and Consumer Behaviour in a Changing World*, Norwell, MA Kluwer Academic Publishers, 143-188 (1997).

not to settle for a standardized food supply, but to seek quality (brand, origin, quality systems, environmental and biological protection, etc.). On the other side, these changes make the market less „reassuring“ as a mechanism of price formation able to embedding goods quality. The consumer seeks to lend a different value to different kinds of quality¹, according to his tastes and preferences. So, he is willing to proportionally pay the goods, because he assumes that safety represents a basic requirement of food, although not always certified by the price. In fact, when the producer forms the price, takes into account other variables (internal cost, trade cost, price of competitors, etc.), which generally do not include safety, that is considered a collective preference and, therefore, non-discriminatory with regard to the price.

The consumer indications trigger an adequate supply which cannot be generic and self-referenced; opposite, it must be the topic of policies and not only of single and uncoordinated measures or spontaneous best practices (which characterize niche products).

Food and health safety: a macro-industrial approach?

The related policy shows preferences and collective expectations identifying the „common thread“ between safety and food quality. The increasing demand for safety and quality standards has encouraged public intervention which, over the last few years and specially in the European area, operated through consistent regulations with consumers expectations. At the same time, it led market and firms also suggesting purchasing behaviors.

Therefore, the Public Authority defines the policy - i.e. the system of *rules* governing production and food consumption- for ensuring and protecting both suppliers and consumers who are the *actors* of that policy.

Nowadays, this system is characterized by a high level of complexity not only formed by a body of national laws, as in the past, but also formed by a multiple levels of governance: regional, national, supra-national² and international (as the Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures – SPS – the WTO, Codex Alimentarius FAO–WHO). Anyway, the wider is the governance body of the territorial policy, the more heterogeneous become the actors. In this event, this policy has to become „macro-policy“ but preserving territorial features and sectoral approach.

Such a policy could intervene for defining food safety standards and managing the related control system throughout the whole production-consumption chain (hygiene regulations, traceability of products, control systems, producers' responsibility laws, etc.).

In an increasingly „open market“, safety and quality could represent common goods for consumers and a *competitive advantage* for firms only when they receive international recognition³.

In fact, if this goal has been achieved at the EU level, this is not true for the wider market.

For this reason the debate within important Institutions, such as WTO or the International Codex Alimentarius, assumes particular importance and shows real collective expectations on food quality protection (for example, the spread of the GMOs in the United States). These expectations represent sensitive targets, first of all for consumers, on the light of the present phase of globalization process, being international borders more uncertain due to the increasing amount of commercial exchanges.

1 Jan-Benedict E.M. Steenkamp, *Dynamics*, 143-188.

2 White Paper on Food Safety, Reg . EC 178/2002.

3 Ines Jatib, „Food Safety and Quality Assurance Key Drivers of Competitiveness“, *International Food and Agribusiness Management Review*, 6 (2003).

So, a „multi-face“ policy should impose a „train the trainers“ system, whose main mission is the education, training and information of the consumers, because the continuous discussion created mistrust among consumers about food safety. Therefore, in order to catch up the awareness of consumers about their food choices, there would be need to overcome the gaps of the communication system between institutions and individuals.

Third, we have to consider the production system. It includes food production and marketing chain operating on the base of market principles and in order to fulfill the goals of efficiency and profitability. So, if safety is a *conditio sine qua non* of the production and marketing processes, quality represents a strategic choice for the firms to gain competitive advantage inside the market.

Therefore, if the safety is a set of standards rules established by the public institution, quality shifts the focus to producer/consumer and business relationships. This should be seen as the fulfillment of a basic principle of the market, like is the information, that is not only based on production price but also on other factors influencing it.

It's clear that the market doesn't perform this target; indeed the economic value of food safety should be embedded into price through the public intervention and, by this way, influencing consumers preferences. It's also evident that the quality may not be considered as an „*unicum*“; so, for satisfying the demand, there's need for a supply differentiation and new ways of introducing a food. As a consequence, it's possible to identify a „trade quality“, defined by a set of tangible and intangible assets (including services embedded or added), which affects consumers needs, tastes and their willingness to pay¹; and these qualities would be assigned to the market unless integrated by policy measures.

In addition, for each mix between food, related services, sales channels, price and, above all, consumption segment involved, there is also a „different“ quality. A food, in fact, may be differentiated through imaging and packaging strategies that provide many others products and regulated by specific trade policies (advertising, channels, etc.), in order to strongly influence the different groups of consumers.

An integration between *production chain* and *commodity chain* claims for a macroeconomic policy, given that industrial compliance is becoming larger and dominant in the formation of the value chain. So, we need for a macro-policy that is more holistic than micro and sectoral one². This allows to align market governance, which is a specific area of an industrial policy, within the frame of a macro-policy (also because, since a long time, it was considered with suspicion by both producers and public regulators).

Conclusions

The lack of a macro-policy approach to complementary issues, caused an aggressive food business that is characterized by large loopholes in the control system. In fact, the main actors of the production-marketing chain (that, paradoxically, are the most famous brand owners) prefer to adopt a own control system, having interest in the defense of their reputation; these controls normally involve the whole chain.

¹ Gianluca Stefani, Donato Romano, Alessio Cavicchi, „Consumer Expectations, Liking and Willingness to Pay for Specialty Foods. Do Sensory Characteristics Tell the Whole Story?“ in *Food Quality and Preference*, 17, (1-2): 53-62 (2006);

² Patrizio Bianchi, Sandrine Labory, „Economic Crisis and Industrial Policy in the Union: the Need for a Long-Term Vision of Industrial Development“ in Della Posta P., Talani L.S. (eds.), *Europe and Financial Crisis*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, Chapter 6: 107-124 (2011).

These producers pay for their measures about food safety and this clearly shows the willingness to pay for a policy that sets clear rules and standardized parameters control of the value chain; but this is not enough to set a reliable policy able to overcoming the different national regulations.

The Common Agriculture Policy, for the period 2014-2020, looks to be once again based on a partial and micro approach, while the growing interdependence between agriculture, industry and services are suggesting a completely different method in the theoretical, technical and political settings.

Basically, it seems to go towards micro and sectoral policies on the base of the historically widespread logic in Europe, that is oriented to support production and factors through financial aid more or less allocated on the base of the difference between the EU net contributors and recipients.

We think that this last approach is completely anachronistic, because within this frame the agricultural policy is independent from the industrial one, in turn both independent from research policy and fragmented at the „territorialized“ level.

European dynamics, as well as the global trends, require a logic in which rules, tools and actors should be directed to a common vision and shared policy goals too. In fact, food safety is one of the fields in which we still strongly suffer for a sectoral approach, due to the lack of a macro-policy.

REFERENCES

- BIANCHI, Patrizio, „Crisi Economica e Politica Industriale,” *Quaderno di Ricerca dell'Università di Ferrara*, 21 (2009), http://m.docente.unife.it/patrizio.bianchi/dispense/Quaderni_dipartimento%2021-2009.pdf.
- BIANCHI, Patrizio, LABORY, Sandrine, „Economic Crisis and Industrial Policy in the Union: the Need for a Long-Term Vision of Industrial Development,” in Della Posta P., Talani L.S. (eds.), *Europe and Financial Crisis*, (Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2011), 107-124.
- CAMAGNI, Roberto, „Policies for Spatial Development,” *OECD Territorial Outlook*, Paris, (2001): 147-169.
- CAMAGNI, Roberto, „On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading?,” *Urban Studies*, 13 (2002): 2395-2412.
- DILEO, Ivano, LOSURDO, Francesco, „Processi Cumulativi e Politica Industriale in una Visione di Nuova Geografia Economica,” *L'Industria, Rivista di Economia e Politica Industriale*, 3 (2011): 455-467.
- DI STASO Michele, „La Sicurezza e la Qualità degli Alimenti di fronte alle Nuove Incertezze,” *Rivista di Diritto Alimentare*, 4 (2009): 1-9.
- European Commission, Proposal for a „Regulation of the European Parliament and of the Council on Support for Rural Development by the European Agriculture Fund for Rural Development (EAFRD),” COM(2011) 627 final/2 2011/0282 (COD).
- GRUNERT, Klaus, G., „Food Quality and Safety: Consumer Perception and Demand,” *European Review of Agricultural Economics*, Oxford University Press for the Foundation for the European Review of Agricultural Economics, 3 (2005): 369-391.
- JATIB, Ines, „Food Safety and Quality Assurance Key Drivers of Competitiveness,” *International Food and Agribusiness Management Review*, 6 (2003).
- HUCK, Steffen, KUBLER, Dorothea, WEIBULL, Jörgen, „Social Norms and Economic Incentives in Firms,” *Journal of Economic Behavior & Organization*, 83 (2012): 173-185.
- MARREIROS, Cristina, MITCHELL, Ness, „A Conceptual Framework of Consumer Food Choice Behaviour”, *CEFAGE UE Working Papers*, University of Evora, CEFAGE-UE (Portugal), 6 (2009), http://ideas.repec.org/p/cfe/wpcefa/2009_o6.html.

PELKMANS, Jacques, „European Industrial Policy," *Bruges European Economic Policy Briefings*, BEEP briefing, July 15 (2006), <http://www.coleurop.be/eco/publications.htm>.

STEENKAMP, Jan-Benedict, E.M., „Dynamics in Consumer Behavior With Respect to Agricultural and Food Products," in Berend Wierenga, Aad van Tilburg, Klaus Grunert, Jan-Benedict E.M. Steenkamp and Michel Wedel (eds.), *Agricultural Marketing and Consumer Behaviour in a Changing World*, Norwell, (MA Kluwer Academic Publishers, 2005), 143-188.

STEFANI, Gianluca, ROMANO, Donato, CAVICCHI, Alessio, „Consumer Expectations, Liking and Willingness to Pay for Specialty Foods. Do Sensory Characteristics Tell the Whole Story?," *Food Quality and Preference*, 17 (1-2) (2006): 53-62.

White Paper on Food Safety, Reg . EC 178/2002.

The brain drain: winners and losers.

Socio-economic effects of highly skilled migrations
on both sending and host countries.

■ ALESSANDRO ALBANO

[University of Bari „Aldo Moro”, Italy]

Abstract

The aim of this paper is to provide an overview of the most important theories on „brain drain” socio-economic effects both on sending and host countries. Therefore, all the main results of the analysis of three generations of Authors will be examined. So, this study will allow to understand which countries should have benefits from highly skilled migrations.

Keywords

Brain drain; migration; socio-economic effects; welfare; education level; labour market

Introduction

According to the literature, it can be assumed that the impact of brain drain on the concerned countries is positive for those who „import” highly qualified migrants and negative for the ones from which they flow. A careful examination of this literature should allow us to identify two types of approaches typically used in the study of this phenomenon. The first is sociological while the second is economical. The analysis of sociologists has been focused on identifying the socio-demographic differentials between the countries of origin and destination of highly skilled migrants in terms of push and pull factors¹. In particular, as regards the emigration countries, these works aim to:

- quantify the outflows;
- evaluate the impact of any return migration on the socio-economic structure of the country of departure;
- identifying the problem of employment systems in these countries often

¹ William A. Glaser, *The Brain Drain: Emigration and Return* (Oxford, Pergamon Press, 1978), 54; Allan M. Findlay, „Skilled international migration: a research agenda”, *Area*, 1 (1989); Lorenzo Beltrame, „Realtà e retorica del brain drain in Italia. Stime statistiche, definizioni pubbliche e interventi politici”, *Quaderni del Dipartimento di Sociologia e Ricerca sociale*, 35 (2006), Università di Trento, <http://www.unitn.it/files/quad35.pdf>, on line since March 2007.

due to the mismatch between systems of university education and the labour market.

From the point of view of the host country, among the objectives that these contributions typically aim to achieve, there are:

- the analysis of integration processes in order to understand if highly skilled immigrants can experience a different kind of integration with regards to unskilled immigrants;
- research into socio-demographic information on the accumulation of migrants;
- the attempt to study the characteristics of links between these immigrants and, on the one hand, the host society in terms of the first contacts with businesses, employers, friends and family in the country of immigration, with other family members stayed in their country mainly through analysis on sending remittances.

The economic approach tends, however, to prioritize the analysis of the impact of this phenomenon, trying to understand whether they are positive or negative. In particular, for the countries of emigration, we consider the loss of human capital they had undergone. For the countries of immigration, however, we tend to compare the productivity of these skilled migrants with that of the natives, income levels and the impact of these migration flows entering the labour market.

This paper aims to analyse the contributions on the theme proposed in the literature through classification of Docquier and Rapoport¹ who identify three generations of studies that can be distinguished according to the theories of economic growth on which they rely. The first corresponds to the pioneering studies of the 60 skilled migration that had adverse effects on any of the countries involved in the phenomenon. The second generation, developed in the 70s, stands in sharp contrast to the first and assumes that the skilled migration have a negative impact on the countries of origin of flows. The third generation of studies, born during the '80s and '90s, uses, as a reference model, the endogenous growth theory which considers human capital as an engine of growth and a fundamental factor for the development of countries from which it originated and where it goes to settle.

1) Brain drain and its short/long-term effects: the contributions of '60s.

The work of the '60s (Grubel – Scott, 1966; Johnson, 1967) did not consider the brain drain as a „harmful” phenomenon for the population that remained in the country of origin because of the remittances that migrants sent to their countries of source: their amount allowed to offset the imbalance caused by the inevitable negative externalities of such migration in the country of departure.

The work of Grubel and Scott² can be regarded as the „seminal paper” of this generation of scholars. These Authors argue that the income per capita is a very important measure of the wealth of a country and that is not absolutely obvious that the migration of workers can influence it. In particular, if the goal of a country is to maximize the disposable income of the population, migration could have positive effects for the country of origin under two conditions:

- who emigrate would increase their income;
- the departure of skilled workers would not reduce the income of those who remain.

As the departure of long-term workers increases the rate of capital / national work, there is a consequent increase in the income of those who remain in the country of origin. This conclusion can be considered as a general axiom. In the case

1 Frederick Docquier., Hillel Rapoport (2005), „*Skilled migration: the perspective of developing countries*”, *World Bank Policy Research Working Paper*, 3382.

2 Herbert B. Gruber, Anthony D. Scott, „The International flow of Human Capital”, *American Economic Review*, 1/2, 56 (1966): 268-274.

of highly skilled migration, however, the patterns are more divided: if we assume perfect substitutability between physical and human capital, migration of these subjects becomes harmful for the country of departure if the human capital of those who emigrate is such that result in a significant loss in physical and human capital endowment of the country total. In this case, it reduces the income that is distributed to residents in the country of origin with a consequent reduction in the welfare of those who remain. According to the authors, however, we need to differentiate between the short and long term effects. The short-term losses are caused by the migration of workers already trained that must be replaced by unskilled workers. The loss of long-term reference, however, two important concepts: externalities – because skilled workers in their own country do not often receive a wage reflecting their level of skill and competence – and, consequently, the failures of market for the lack of contribution that these workers could offer.

2) Negative effects on the sending countries: the analysis of the '70s

The oil shocks of the early '70s and the subsequent currency crises led scholars to assess the „global“ dimension of economic dynamics and imbalances – between developed and developing countries – they have caused. In this context, highly skilled migration has been particularly analyzed by scholars who emphasized the „social burden“ especially when these migrants departed from less developed countries. Through a simple econometric model, Bhagwati and Hamada¹ tried to demonstrate that a free international mobility of qualified workers leads at a lower level of human capital of the workforce and a gap between private returns and social returns to education. In this manner, within the country of origin, will generate adverse tax consequences because thanks to migration outflows, there would be a significant loss of taxpayers. The model shows that the emigration of qualified workers has adverse effects on national income, income per capita as well as on the unemployment rates of skilled and unskilled workers. This is because migration produces effects on the formation of expectations of wage of the first, pushes up the current salary of the latter and creates a process of leap-frogging that also causes an increase of the wages of seconds. Moreover, having lost, through the brain drain, a large share of taxpayers, the economy of the country of origin suffers from a lack of return on investments in education and cannot benefit from the positive externalities generated by the presence of skilled labour remained at home². In light of all these reasons, Bhagwati and Hamada complete their analysis suggesting a recipe for limiting the negative effects of brain drain within the country of origin. This recipe is the imposition of a „tax on brain“. Both authors were perfectly in line with the research line that took the name of „New International Economic Order“ (Cohn, 2003; Cobalti, 2006). The direct effect of such a measure would be the redistribution – in the form of income – from fees paid by those who emigrated to the agents who remain in the country of emigration; the indirect effect would occur on the level of unemployment, national income and per capita income but also on expectations of earnings. So, this form of taxation would consist in a form of reward for the countries of origin because of the loss of human capital³.

1 Jagdish Bhagwati, Koichi Hamada, The brain drain, international integration of markets for professional and unemployment, *Journal of Development Economics*, 1,1 (1974): 19-42.

2 Simon Commander, Mari Kangasniemi, Alan L. Winters, The brain drain: Curse or Boon? A Survey of the Literature, *IZA Discussion Paper*, 809 (2002), <http://www.cepr.org/meets/wkcn/2/2316/papers/commander.pdf>, on line from May 2003.

3 Simona Monteleone, *Brain Drain e crescita economica: una rassegna critica sugli effetti prodotti*, Università degli studi di Napoli „Parthenope“, Dipartimento di Studi Economici „Salvatore Vinci“, Napoli (2009) http://economia.uniparthenope.it/ise/sito/WP/2_2009.pdf on line from March 2009.

In the more recent demo-economic literature we can find many examples that support the empirical model of Bhagwati and Hamada with reference to the various areas it has taken into account: income differentials, impact of migration in countries of origin, return of „investment in training“, etc. Regarding income differentials, these contributions confirm the existence of huge wage differentials between skilled and skilled workers from developed to developing countries¹. In addition, a survey done at the beginning of the last decade² showed that, among highly skilled immigrants in the USA, most had a job and an income but, after migration and a consequent return home, it would experience a significant rise. This increase was on average 68% for men and 62% for women. In terms of the effects that the brain drain has had on countries of origin of such migration in the late '90s many studies taking as reference some local contexts emerging powers like India and noticed that these economic systems, which have experienced rapid development in computer sciences, they experienced a strong need for computer engineers at the same time suffering from a shortage of highly qualified personnel in that sector.

3) Brain drain effects in a „endogenous growth“ context: papers from the '80s and '90s

Up to the '70s scholars' attention was focused on the effects of brain drain. During the '80s, they began to investigate into the determinants of this phenomenon. Kwok and Leland³ reviewed the major underlying causes of the exodus of skilled persons from developing countries moving to more developed ones. As already mentioned (and as you might imagine), the case that more than any other influence on the choice of emigrating regard to income differentials: the developed countries attract qualified staff from developing countries as they are able to offer them an helping hand, greater opportunities for employment and higher wages. The new element introduced by the two authors was about the informational asymmetries in the labour market, which would rise to the decision of highly skilled individuals to leave their country. In the model developed, they take into account those migrants who decide to go abroad and stay in the same country in which they formed. So, the authors assume that employers in the country of origin have imperfect information about skills and abilities of these agents because they do not know the specialisation fields of their emigrants. Consequently, they are willing to offer them a salary based solely on the average productivity of returns. Employers of foreign country in which these migrants were formed, however, are perfectly aware of the educational system of these agents and the actual skills that it was able to transmit them. Therefore, they are able to provide them an adequate wage for that training. In this manner, the highly skilled who have trained outside their country, have a greater convenience to stay in the country where they have formed since this would allow them to earn a salary more profitable than they would earn in their country.

The concept of asymmetric information has been treated differently by Stark, Helmenstein and Prskawetz⁴, in a model that, in comparison to that of Kwok and Leland, introduced some new elements. In fact, it aimed to study the formation of

1 Simon Commander, Mari Kangasniemi, Alan L. Winters, The brain drain: a review of theory and facts, *Brussels Economic Review – Cahiers Economiques de Bruxelles*, 47,1 (2004): 29-44.

2 Guillermina Jasso, Mark R. Rosenzweig, James P. Smith, „The Changing Skill of New Immigrants to the United States: Recent Trends and Their Determinants“, in Jorge Borjas (eds.), *Issues in the Economics of Immigration*, Chicago University Press, Chicago (2000): 185-226.

3 Viem Kwok, Hayne Leland , An economic model of the brain drain, *American Economic Review*, 72,1 (1982): 91-100.

4 Oded Stark, Christian Helmenstein, Alexia Prskawetz, „A brain gain with a brain drain“, *Economics Letters*, 55 (1997): 227-234.

human capital by comparing an economy open to migration and a closed economy, under the assumption of asymmetric information. The results of this analysis show that the expansion of opportunities granted to those who decide to emigrate, together with a well-calibrated incentives from governments of the countries involved, could transform brain drain into brain gain, defined as the growth of human capital that has in the country of origin due to emigration. There are two elements that make this model different from that previously postulated: first, the dynamism that characterizes the labour market and the inclusion of migrants that get their own, if any, qualifications before emigrating.

The technological innovation but also the effects of the increase in human capital on economic growth will constitute the key elements of the third strand of the studies of scholars who introduced the theory of endogenous growth in the debate on the effects of skilled migration. According to this theory, human capital is a form of „built-in knowledge, excludable and rival, which determines the possibility of obtaining a competitive advantage“¹. In other terms, human capital is regarded as the true engine of development. In fact, in a regime of increasing returns to scale, the increase in input produces externalities (in this case, skilled labour), resulting in the possibility of increasing the comparative advantage of economies which, thanks to better equipment of these inputs, grow faster. The migration of human capital, therefore, have a deep effect on the incomes of the country of origin and its economic growth. This flow of human capital could be the factor that can explain the differences between the growth rates of different countries². Despite the general consensus on the importance of human capital for economic growth, in this generation of studies deep divisions about the nature of the effects of brain drain went back. According to some authors³ the migration of the brains (indicated as „human capital flight“) may cause permanent limitation of income levels and, in the long run, a rise in growth rates higher for immigration countries than for emigration countries. Moreover, highly skilled migration reduces the growth rate of human capital of individuals who remain in the country of origin, creating a permanent reduction in the level of income per capita in the country of emigration, whose amplitude is proportional to population that migrates: the population that remains consists of individuals less skilled and thus accumulate less human capital than those who emigrated. In such a scenario, we wonder about what might be the best way to administrate this type of phenomenon in order to minimize the growth differentials between countries of departure and reception of skilled migration. Surely, education subsidies granted to less developed countries will have a positive effect only if targeted to basic education (primary and secondary) and not the higher. The risk of financial support for higher education is to increase the formation of the ablest that, in this manner, would be more competitive and – since there is a strong mobility of labour – more likely to emigrate. On the other hand, other authors, take into account the positive externalities produced by the accumulation of human capital, seeking to show that the brain drain may have beneficial effects. Mountford (1997) reflects on these effects and articulates his reasoning as follows:

- showing that the opportunity to emigrate to countries that offer higher wages can increase the performance of qualified individuals, resulting in an increase in formation of human capital which would mitigate the negative effects of brain drain;
- showing how the brain drain is crucial for the formation of an „educated class“.

1 Robert E. Lucas, „On the Mechanism of Economic Development“, *Journal of Monetary Economics*, 1, 22 (1988): 355-363.

2 Monteleone, *Brain Drain*...

3 Nadeem U. Haque, Se-Jik Kim, „Human Capital Flight: Impact of Migration on Income and Growth“, *Staff Papers – International Monetary Fund*, 42,3 (1995): 577-607.

With the model of Mountford¹ a literature that took into account the beneficial effects of brain drain and examined the impact of the opportunity to migrate in a context of uncertainty was born. Vidal (1998), through its own model of economic growth, tried to demonstrate that emigration to a country where the return to human capital is greater than the country of origin, provides an incentive to invest in human capital inside of it: the level of long-term human capital is positively correlated with the probability of emigrating. High possibility to emigrate, also, may even bring the country of origin from the „trap“ of underdevelopment. The work of Bein, Docquier and Rapoport² provides an empirical support to Vidal (1998). Indeed, the authors distinguish two effects: the first *ex ante*, which define „brain effect“ and the second, *ex post*, that they call „drain effect“. Thanks to the first effect, the prospect of emigrating promotes investment in education, encouraging the formation of human capital due to higher returns abroad. The second effect occurs because the most qualified, with these returns, decide to emigrate. So, the brain drain has positive effects when the first effect prevails over the second, in other terms when the average level of human capital in an open economy is higher than that in a closed economy.

Conclusions

Despite the interest that economists, compared to other scholars, have shown towards the issue of skilled migration, it remains an important demographic phenomenon although insufficiently examined and analyzed by experts in population. Like all the most important demographic phenomena (population growth, urbanization, demographic transition, etc..), it has evolved rapidly – in form and substance – especially during the course of the twentieth century. Just at this time, in fact, not only were redefined and redesigned several times – even on account of the succession of well-known and numerous historical events – the patterns and trajectories of territorial mobility of highly skilled but above all the impact that they have gradually taken within the countries involved has changed. However, the evaluation of these consequences is made complicated by the lack of reliable statistical information. The unreliability of data depends on the fact that it seems to lack a theoretical complete, organic and exhaustive definition on highly skilled migrants and, consequently, the entire phenomenon of the brain drain. Secondly, the lack of recognition at the international level, of migrants' educational qualifications does not allow to have a satisfactory measure of the size and characteristics of these flows. All these problems have obviously had an impact on the analysis conducted on this particular segment of international migrants who often seem to be „neglected“ by official statistical sources unless we have recourse to the use of *ad hoc* sample surveys. However, despite the critical issues highlighted so far, some analysts were able to identify the major effects that the brain drain has on the social structures of both the countries of emigration and immigration. The conclusions reached by these scholars are multiple and conflicting. The literature up to the '70s focused on the negative effects of migration. Brain drain was considered harmful to the development of countries of origin. The subsequent literature, based on models of economic growth, said that the possibility of emigrating leads individuals to educate themselves increasing the accumulation of human capital in the country of origin.

¹ Andrew Mountford, „Can a brain drain be good for growth in the source economy?“, *Journal of Development Economics*, 53(1997): 287-303.

² Michel Beine, Frederick Docquier, Hillel Rapoport, „Brain drain and economic growth: theory and evidence“, *Journal of Development Economics*, LXIV, n. 1 (2001): 275-289.

In addition, if there is uncertainty about the probability of emigrating, workers will have incentives to accumulate human capital as much as possible in order to feel more capable of emigrating to a foreign country.

This positive aspect of highly skilled migration is confirmed by another strand of literature that analyzes the phenomenon of return migrations¹. These studies show that about 30.0% of those who emigrated return to their country return, on average, 15 years from the date of emigration. About 56.3% of these migrants have high qualifications. In particular, in some countries such as China and India, there are too many emigrants who return because the governments of these countries promises them a bonus if the experience they lived abroad brought them relevant professional successes. Such situations but also the results of the models proposed by authors such as Vidal² and Bein, Docquier and Rapoport lead inevitably to the conclusion that the role of migration policies that have highly skilled migrants as target is particularly important not only to evaluate and better understand the phenomenon of brain drain but also to ensure that it will turn into opportunities for growth and development. In this case, we can indicate it as „brain gain”.

REFERENCES

- BEINE, Michel, DOCQUIER, Frederick, RAPOPORT, Hillel, „Brain drain and economic growth: theory and evidence”, *Journal of Development Economics*, LXIV, n. 1 (2001): 275-289;
- BELTRAME, Lorenzo, „Realta e retorica del brain drain in Italia. Stime statistiche, definizioni pubbliche e interventi politici”, *Quaderni del Dipartimento di Sociologia e Ricerca sociale*, 35 (2006), Università di Trento, <http://www.unitn.it/files/quad35.pdf>, on line since March 2007;
- BHAGWATI, Jagdish, HAMADA, Koichi, The brain drain, international integration of markets for professional and unemployment, *Journal of Development Economics*, 1,1 (1974): 19-42;
- COMMANDER, Simon, KANGASNIEMI, Mari, WINTERS, The brain drain: Curse or Boon? A Survey of the Literature, IZA Discussion Paper, 809 (2002), <http://www.cepr.org/meets/wkcn/2/2316/papers/commander.pdf>, on line from May 2003;
- COMMANDER, Simon, KANGASNIEMI, Mari, WINTERS, Alan L., The brain drain: a review of theory and facts, *Brussels Economic Review – Cahiers Economiques de Bruxelles*, 47,1 (2004): 29-44;
- DOCQUIER, Frederick, RAPOPORT, Hillel (2005), „Skilled migration: the perspective of developing countries”, *World Bank Policy Research Working Paper*, 3382;
- GLASER, William A., *The Brain Drain: Emigration and Return* (Oxford, Pergamon Press, 1978), 54; Allan M. Findlay, „Skilled international migration: a research agenda”, *Area*, 1 (1989);
- GRUBER, Herbert B., SCOTT, Anthony D., „The International flow of Human Capital”, *American Economic Review* 1/2, 56 (1966): 268-274;
- HAQUE, Nadeem U., KIM, Se-Jik „Human Capital Flight: Impact of Migration on Income and Growth”, *Staff Papers – International Monetary Fund*, 42,3 (1995): 577-607;
- KWOK, Viem, LELAND, Hayne, An economic model of the brain drain, *American Economic Review*, 72,1 (1982): 91-100;
- JASSO, Guillermina. ROSENZWEIG, Mark R, SMITH, James P., „The Changing Skill of New Immigrants to the United States: Recent Trends and Their Determinants”, in Jorge Borjas (eds.), *Issues in the Economics of Immigration*, Chicago University Press, Chicago (2000): 185-226;
- LUCAS, Robert E., „On the Mechanism of Economic Development”, *Journal of Monetary Economics*, 1, 22 (1988): 355-363;

1 Michel Beine, Frederick Docquier, Hillel Rapoport, *Brain drain and economic growth*, 280;

2 Jean- Pierre Vidal, „The effect of emigration on human capital formation”, *Journal of Public Economics*, 11,4 (1998): 589-600.

MONTELEONE, Simona, Brain Drain e crescita economica: una rassegna critica sugli effetti prodotti, Università degli studi di Napoli „Parthenope”, Dipartimento di Studi Economici „Salvatore Vinci”, Napoli (2009) http://economia.uniparthenope.it/ise/sito/WP/2_2009.pdf on line from March 2009;

MOUNTFORD, Andrew, „Can a brain drain be good for growth in the source economy?”, *Journal of Development Economics*, 53(1997): 287-303;

STARK, Oded, HELMENSTEIN, Christian, PRSKAWETZ, Alexia, „A brain gain with a brain drain”, *Economics Letters*, 55 (1997): 227-234;

VIDAL, Jean- Pierre, „The effect of emigration on human capital formation”, *Journal of Public Economics*, 11,4 (1998): 589-600.

Monopolizarea opiniei publice

■ LAVINIA LUPU

[National School of Political and Administrative Studies Bucharest]

Abstract

Transitions from Soviet authoritarianism and planned economies to democracy and market economies have not been successfully completed in any of the three states from South Caucasus. This region continues to be characterized by high instability and insecurity due the absence of solutions to the protracted or „frozen” conflicts between Armenia and Azerbaijan – over the territory of Nagorno-Karabakh – and between Georgia and Russia – over the breakaway regions of South Ossetia and Abkhazia. Finding common ground upon which all parties can agree has proven to be an impossible task. Protracted or „frozen” conflicts present a challenge for the stability and security of South Caucasus.

Keywords

South Caucasus; „frozen” conflicts; security; Russia; territorial disputes; separatist; entities; military build-up

Considerații introductive

Pe parcursul acestei lucrări, ne propunem să oferim o imagine de ansamblu a mediului de securitate actual din Caucazul de Sud. Premisa de la care plecăm în demersul analitic al acestui studiu este că persistența „conflictelor înghețate” din regiunea Caucazului de Sud reprezintă o amenințare gravă la adresa securității regionale și creează pericolul declanșării sau reizbucnirii unor conflicte violente în orice moment.

Înainte de a analiza evoluția și situația actuală a conflictelor „înghețate” din regiunea caucaziană, dorim să explicăm anumite concepte pe care le vom utiliza pe parcursul lucrării și să subliniem câteva aspecte pe care le considerăm relevante pentru înțelegerea mediului de securitate din Caucazul de Sud.

Caracteristicile conflictelor „înghețate” din zona Caucazului

Până la destrămarea Uniunii Sovietice și declararea independenței celor trei state din Caucazul de Sud: Georgia (9 aprilie 1991), Azerbaidjan (30 august 1991), Armenia (21 septembrie 1991), dominația rusă a fost exercitată în mod direct asupra acestora.

Mozaicul instabil din Caucazul de Sud este reprezentat de prezența unor

populații etnice mixte cu confesiuni religioase diferite, granițe neclar delimitate, zone cu populație majoritar rusă sau pro rusă,¹ dar mai presus de toate, ceea ce caracterizează zona Caucazului de Sud este persistența „conflictelor înghețate” (conflictele din regiunile georgiene Abkhazia și Osetia de Sud, ocupate și recunoscute unilateral de către Rusia după războiul ruso-georgian, conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan cu privire la regiunea Nagorno-Karabakh) care blochează dezvoltarea și conduc la crearea unor focare de instabilitate, cu repercursiuni negative asupra mediului regional de securitate.

În literatura de specialitate, nu există o definiție a conceptului „conflict înghețat” acceptată *erga omnes*, cum nu există un consens în privința terminologiei folosite. Specialiștii în relații internaționale folosesc diverse expresii pentru a caracteriza mediul de securitate din Caucazul de Sud: fie conflicte nesoluționate, fie prelungite, fie stagnante, fie pur și simplu conflicte „înghețate”. Menționăm că, la nivel general, s-a conchis că noțiunea „*frozen conflicts*” se referă la acele conflicte care nu au cunoscut un mecanism veritabil de soluționare și care, datorită acestui lucru, se află în stare latentă. În consecință, există riscul ca ele să izbucnească din nou, în orice moment. Timpul nu curge în favoarea „conflictelor înghețate”; din contră, pe măsură ce încercările de soluționare întârzie să apară sau eșuează, complexitatea „conflictelor înghețate” crește. Există posibilitatea ca alte conflicte noi să apară și să se suprapună peste cele existente deja, îngreunând astfel procesul de rezolvare pașnică, dar și pe cel de reformă, de modernizare în regiune.

În fiecare conflict există un declanșator care duce la apariția conflictului manifest, dar în spatele acestui moment, există condiții structurale și factori socio-psihologici care pot explica natura și cauza conflictului.² Existența tensiunilor etnice și religioase, intervențiile unor mari puteri asupra actorilor locali, inegalitățile socio-economice dintre diverse grupuri identitare, ajutorul acordat de puteri terțe, inclusiv prin privilegierea minorităților, pot explica apariția „conflictelor înghețate” din zona caucaziană.³

„Conflictele înghețate” din regiunea Caucazului de Sud prezintă câteva elemente structurale comune. În primul rând, împart același trecut post-sovietic și suportă efectul politicilor de intervenție a Rusiei care dorește să își mențină vechea sferă de influență în „vecinătatea apropiată”⁴ prin valorificarea vulnerabilităților interne ale acestor state. Entitățile separatiste nu ar putea supraviețui din punct de vedere economic fără ajutorul unui stat protector, garant (în acest caz, este vorba de Rusia).⁵

Deși Rusia nu poate fi eludată din încercările de soluționare pașnică a „conflictelor înghețate”, nu putem să nu subliniem faptul că statul rus, în poziția sa de garant al existenței entităților separatiste, a acționat și va acționa pentru menținerea *status quo*-ului regional. Rusia profită de existența „conflictelor înghețate” pentru

1 Marian Nica, Alexandru Fotescu, *Donatorii și prioritățile lor în Georgia. Raport de cercetare*, 2009, <http://www.aod.ro/resurse/Raport%20GEORGIA%20ro.pdf> p. 6, accesat 14.06.2012.

2 Ho-Won Jeong, *Understanding Conflict and Conflict Analysis* (Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage, 2008), 92.

3 Șerban Filip Cioculescu, „Conflicte înghețate și crize politico-militare în Regiunea Extinsă a Mării Negre: o radiografie” în *Riscuri și amenințări la adresa securității în Regiunea Extinsă a Mării Negre în perioada post Război Rece – conflicte „înghețate” și „conflicte fierbinți”*, Occasional Papers, nr. 13, (București: Ed. Militară, 2008), 24.

4 Republicile sovietice erau percepute de Rusia ca părți din moștenirea sa istorică, nu erau considerate entități pe deplin suverane, ci erau clasificate drept „vecinătate imediată”. Rusia a început o căutare a identității pierdute, având pretenții asupra teritoriului unora dintre vecinii săi, teritoriu perceput ca „granița din afară” a Rusiei. A se vedea, Janusz Bugajski, *Pacea Rece. Noul imperialism al Rusiei* (București: Editura Casa Radio, 2005), 26.

5 Șerban Filip Cioculescu, *Terra incognita? Repere pentru „cartografierea” haosului din relațiile internaționale contemporane* (București: Editura Militară, 2010), 154.

maximizarea capacității sale de control asupra oricăror tentative expansioniste din partea unor state sau organizații în „sfera sa legitimă de influență”¹. Strategia Moscovei aplicată în „gestionarea conflictelor înghețate” a fost descrisă de specialiști ca „instabilitate controlată”. Rusia contribuie la escaladarea conflictelor, după care se implică în soluționarea acestora; dă ordin pentru creșterea numărului de trupe militare ruse pe teritoriul suveran al Georgiei și Armeniei; prin diferite pârghii, încearcă să stagneze procesul de reformare al celor trei state caucaziene; descurajează dorința Occidentului de a încheia parteneriate strategice cu aceste state. Dacă adunăm la un loc acțiunile Moscovei mai sus amintite, vom descoperi că scopul real al acesteia este de a obstrucționa procesul de integrare euro-atlantică și europeană al Georgiei, Armeniei și Azerbaidjanului².

Zona caucaziană prezintă o importanță strategică și economică semnificativă, fiind vorba de o regiune producătoare de hidrocarburi și în același timp de tranzit al acestora.³ Din această cauză, Caucazul de Sud se află la intersecția intereselor principalilor actori ai scenei internaționale pentru a obține statutul de „putere decizională” în zonă. Dacă pe fondul divergențelor care există în operaționalizarea unor rute de transport al hidrocarburilor dinspre bazinul Mării Caspice către Uniunea Europeană,⁴ adăugăm și persistența „conflictelor înghețate”, obținem o imagine a Caucazului de Sud caracterizată de hibriditate, incertitudine, complexitate, instabilitate regională. Orice eventuală reactivare a focarului poate genera efecte și în plan internațional.

De cele mai multe ori, un conflict este format dintr-o parte latentă și una dinamică. Există situații în care, de pildă, un conflict poate rămâne doar la nivel latent, nemaiajungând să se transforme în conflict manifest.⁵ Există și excepții de la acest lucru, iar cel mai elocvent exemplu pe care îl putem oferi este existența „conflictelor înghețate”. Datorită faptului că acestea sunt conflicte durabile, rezultate din gestiunea precară a unor situații de criză anterioare sau ale efectelor secundare ale deciziilor luate în cazul soluționării crizelor, există riscul ca un conflict „înghețat” să se transforme în conflict „fierbinte”. În acest caz, conflictul nu va mai rămâne în stare latentă, ci se va transforma în conflict manifest.

Punct de vedere asupra conflictului dintre Armenia și Azerbaidjan

În urma recentelor ciocniri militare de la începutul lunii iunie 2012 dintre Armenia și Azerbaidjan, considerăm că există riscul transformării conflictului „înghețat” dintre cele două state într-unul „fierbinte”. Înainte de a oferi argumente în sprijinul acestei ipoteze, dorim să prezentăm pe scurt disputa perpetuată dintre statul armean și cel azer cu privire la regiunea Nagorno-Karabah.

¹ Filon Morar, „The Myth of Frozen Conflicts. Transcending Illusive Dilemmas”, *per Concordiam Journal of European Security and Defense Issues*, 2 (2010): 12 http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/perConcordium/perConcordiamV1N2English.pdf accesat 14.06.2012

² Vladimir Socor, „The Frozen Conflicts: A Challenge to Euro-Atlantic Interests”, Report prepared by the German Marshall Fund on the occasion of the NATO Summit 2004 for „A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region”, *Eurasia Daily Monitor* (2004) <http://www.jamestown.org/programs/edm/vladscorneredm/vladpolicypapers/> accesat 14.06.2012

³ Șerban Filip Cioculescu, „Cooperare vs. Conflict în Domeniul Energiei Naturale în Regiunea Extinsă a Mării Negre”, *Impact Strategic* 2 (2009): 8.

⁴ Ionel Nițu, „Provocări la adresa analizei strategice. Studiu de caz: Implicațiile războiului ruso-georgian asupra echilibrului de putere în Eurasia”, *Revista Română de Studii de Intelligence*, 3 (2010): 20.

⁵ Johan, Galtung, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization* (Oslo: International Peace Research Institute, 1996), 71.

Provincia Nagorno-Karabakh, *de jure* parte componentă a statului azer, dar populată de armeni, este în continuare obiectul disputelor dintre Armenia și Azerbaidjan. Eforturile de intermediere la nivel internațional în vederea rezolvării conflictului au fost inițiate în februarie 1992 în cadrul așa numitului proces de la Minsk al OSCE, unicul for de elaborare a unui model universal de reglementare a conflictului armeano-azer. Grupul Minsk este co-prezidat de Franța, Federația Rusă și SUA, iar membrii permanenți sunt Belarus, Germania, Italia, Suedia, Finlanda, Turcia, precum și Armenia și Azerbaidjan și pe bază de rotație, Troica OSCE.¹ Obiectivele principale sunt: asigurarea unui cadru propice de soluționare a conflictului prin procesul de negociere susținut de Grupul Minsk; obținerea consensului părților asupra unui acord încetare a conflictului armat pentru a permite convocarea Conferinței de la Minsk; promovarea procesului de pace prin desfășurarea forțelor multinaționale de menținere a păcii ale OSCE²;

În 1994 a fost încheiat un acord de încetare a focului în momentul în care forțele armenie controlau 20% din teritoriul azer.³ Nagorno-Karabakh este astăzi o provincie independentă *de facto*.

Atât Armenia, cât și Azerbaidjan văd conflictul dintre acestea ca „un joc cu sumă nulă”, principala preocupare a acestora fiind de a acumula putere prin consolidare politică internă și economică, prin înarmare (Azerbaidjan se află în plină creștere economică bazată pe exportul de hidrocarburi iar cheltuielile sale militare au ajuns în 2012 la 15% din bugetul anual, ceea ce înseamnă aproximativ 1.77 bilioane de dolari)⁴ și prin alianțe cu alte state (Armenia nu poate ține pasul cu Azerbaidjan în materie de cheltuieli și achiziții militare, dar se bazează pe sprijinul rusesc și din diasporă, și mai ales de prezența trupelor militare ruse de pe teritoriul său. Armenia s-a orientat către Rusia pentru a obține garanții de securitate în disputa teritorială asupra provinciei Nagorno-Karabakh).

Pe data de 4 iunie 2012, Armenia a acuzat oficial Azerbaidjanul de uciderea a trei soldați și de rănirea altora în zona de graniță puternic militarizată dintre cele două state. Erevanul susține că soldații armeni au murit în timpul unei lupte cu forțele azere care au invadat regiunea Tavush, teritoriu al Armeniei. Azerbaidjanul a negat orice acuzație, iar o zi mai târziu, pe 5 iunie 2012, a învinuit Armenia că a încălcat acordul de încetare a focului și că a ucis cinci soldați azeri în urma tentativei trupelor militare armenie de a intra în zona Gazakh, teritoriu controlat de armata azeră.⁵ Aceste ciocniri militare au coincis cu vizita secretarului de stat american, Hillary Clinton, în Caucazul de Sud. În urma raporturilor primite, Clinton și-a exprimat îngrijorarea vis-a-vis de moartea soldaților și a făcut apel la cele două state implicate, Armenia și Azerbaidjan, pentru continuarea eforturilor de căutare a unei soluții pașnice a conflictului, care să împace ambele părți.⁶

Ciocnirile militare dintre statul azer și cel armean nu sunt o noutate. Astfel de evenimente au avut loc ocazional pe parcursul ultimilor douăzeci de ani. Ceea

1 Overview, Organization for Security and Co-operation in Europe, www.osce.org/mg/66926 accesat 14.06.2012

2 Background, Organization for Security and Co-operation in Europe, www.osce.org/mg/66872 accesat 14.06.2012

3 Robert Ion, „Crash Between the Giants and Rivals: Armenia and the Island Paradigm” în Bianca Jînga, Delia Pocan, Robert Ion, *Changing Caucasus: The Long Way From Powder Plots To Stability* (București: Politeia-SNSPA, 2004), 48.

4 Azerbaijan increases military expenditures over last 8 years, *English.news.cn*, 17.03.2012, news.xinhuanet.com/english/world/2012-03/17/c_131472370.htm accesat 13.06.2012

5 Armenians Kill 5 Azerbaijani Troops in Border Clash, *Naharnet Newsdesk*, 05 June 2012, <http://www.naharnet.com/stories/en/42476-armenians-kill-5-azerbaijani-troops-in-border-clash/> accesat 14.06.2012

6 Hilary Rodham Clinton, Remarks With Azerbaijani Foreign Minister Elmar Mammadyarov, June 6, 2012, <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/06/191855.htm> accesat 14.06.2012

ce s-a întâmplat pe data de 5 și 6 iunie 2012 nu transformă conflictul dintr-unul latent într-unul manifest, deoarece astfel de acțiuni nu fac parte dintr-o schimbare bruscă a unui comportament uzual, ele nu ies în evidență față de cursul tradițional sau contextul anterior. Acest lucru nu înseamnă că nu există riscul izbucnirii unui „război din accident” datorită percepției greșite și creșterii tensiunii între Armenia și Azerbaidjan. Pe fondul unor probleme regionale distincte¹ – de exemplu, relația tensionată dintre Azerbaidjan și Iran, presiunea comunității internaționale asupra Siriei și Iranului, realegerea lui Vladimir Putin ca președinte al Rusiei -, a prelungirii „la nesfârșit” a conflictului, a lipsei de progres în negocierile pentru găsirea unei soluții pașnice care să convină ambelor părți și a unor astfel de ciocniri militare (cum sunt cele de la începutul lunii iunie) repetate la intervale scurte de timp, conflictul ar putea escalada în viitor într-atât încât să aibă loc o trecere clară la faza de violență directă, respectiv de conflict manifest. Recentele ciocniri militare dintre Armenia și Azerbaidjan, coroborate cu persistența „conflictelor regionale” în ansamblu, sunt o dovadă a amenințării pe care o reprezintă la adresa securității și stabilității regionale.

Georgia și conflictele din Abkhazia și Osetia de Sud

Prezervarea pentru o perioadă prea îndelungată a conflictelor „înghețate” conduce la deteriorarea lentă a situației de securitate, împiedică buna funcționare a instituțiilor democratice, îngreunează procesul de reformare și modernizare a statelor din regiune, favorizează încălcări grave ale drepturilor omului.² Un exemplu elocvent al faptului că un conflict „înghețat” gestionat precar se poate transforma oricând în conflict militar manifest este războiul ruso-georgian din august 2008.

Înainte de a sublinia principalele consecințe ale acestui război, ne propunem să specificăm, pe scurt, câteva elemente de context.

Pe teritoriul Georgiei, se află două regiuni separatiste, Abkhazia și Osetia de Sud. Odată cu prăbușirea URSS, ambele regiuni, în dorința de a deveni independente, au trecut prin conflicte manifeste (Osetia de Sud între anii 1990-1991, Abkhazia între anii 1992-1994), încheiate cu acorduri de încetare a focului. Este vorba de acordul de la Moscova privind încetarea focului dintre Georgia și Abkhazia din 1994 și respectiv Acordul de la Soci dintre Georgia și Federația Rusă din 1992 privind reglementarea conflictului georgian-osetian. Prin aceste acorduri au fost instituite misiuni ONU și CSI de menținere a păcii.³ Nici în cazul Georgiei nu a existat un mecanism veritabil de soluționare a conflictelor „înghețate” de pe teritoriul său, ajungându-se în timp la situația de „no peace, no war”⁴

Acțiunile Rusiei din august 2008 de contestare a unor instrumente esențiale care definesc interacțiunea sa cu Occidentul trebuie lecturate din perspectiva logicii unei mari puteri aflate în recunoașterea prestigiului de altă dată.⁵ Scopul real al

1 Anar Valiyev, „Military Clashes Between Armenia and Azerbaijan Threaten Stability in Region”, *Eurasia Daily Monitor*, vol. 9, issue: 112, june 13, 2012. http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=39489&tx_ttnews%5BbackPid%5D=13&cHash=220dfb337c15d4a462722f61cdf32654 accesat 14.06.2012

2 Mihai-Răzvan Ungureanu, „Geografia unei vecinătăți – Marea Neagră” în Iulia Motoc și Serban Filip Cioculescu (coordonatori), *Manual de analiză a politicii externe*, (Iași: Polirom, 2010), 304.

3 Nițu, „Provocări”, 12.

4 Edward Walker, „No peace, no war in the Caucasus: Secessionist Conflicts in Chechnya, Abkhazia and Nagorno-Karabakh”, *Center for Science and International Affairs, Occasional Paper*, (1998) http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/3042/no_peace_no_war_in_the_caucasus.html accesat 13.06.2012

5 Constantin Gheorghe Balaban, „Războiul din Caucaz – Finalul Războiului Rece sau un Nou Război Rece?”, *Impact Strategic*

4 (2008): 14.

Rusiei care s-a ascuns în spatele războiului ruso-georgian a fost reluarea controlului asupra acestei regiuni din „fostul imperiu sovietic”, redobândirea statutului de mare putere și atenuarea schimbării orientării Georgiei către structurile europene și euroatlantice.¹

Deși din punct de vedere al standardelor moderne de război, conflictul ruso-georgian a fost unul de proporții mici, acesta a avut un impact semnificativ asupra întregii lumi.² În sprijinul acestei afirmații, este suficient să semnalăm faptul că Federația Rusă nu numai că a invadat pentru prima dată un stat vecin de la invazia sovietică din Afganistan în 1979, dar a încălcat principiile stabilite de comunitatea internațională după sfârșitul Războiului Rece: respectarea dreptului la integritate teritorială și suveranitate a statelor, dreptul la securitate egală, dreptul fiecărui stat de a-și alege opțiunea de securitate, principiul de drept internațional „*uti possidetis juris*”.

În urma războiului ruso-georgian, Occidentul – SUA, NATO, UE, statele individuale – a conștientizat amenințarea pe care o reprezintă Rusia la adresa păcii și stabilității sistemului actual, în condițiile revizionismului afirmat și a utilizării forței pentru a obține recunoașterea unor drepturi arogate în spațiul post-sovietic.³

Războiul s-a încheiat cu un acord de încetare a focului mediat de președintele francez Nicolas Sarkozy în calitate de președinte în exercițiu al Uniunii Europene. Pe lângă încetarea utilizării forței, a ostilităților, accesul liber al ajutoarelor pentru populația afectată în zona de conflict, acordul a prevăzut și un calendar de retragere a armatei ruse în limitele administrative ale regiunilor Osetia de Sud și Abhazia.⁴ În perioada 25-26 august 2008, Rusia a recunoscut independența celor două regiuni separatiste Osetia de Sud și Abhazia,⁵ decizie care încalcă regulile dreptului internațional public.

Suntem de părere că nici după trecerea a cinci ani de la războiul ruso-georgian nu s-a ajuns la o pace pozitivă⁶, deoarece încă nu s-a găsit o soluție a conflictului care să presupună dispariția violențelor structurale și culturale. Conflictetele din regiunile georgiene Abkhazia și Osetia de Sud nu s-au rezolvat. Situația este caracterizată doar de existența unei stări de pace negativă care implică absența violenței directe.

A extras oare Occidentul lecțiile potrivite din acest război? Considerăm că miza conflictului încă nu a fost depășită. Georgia dorește să adere în continuare la UE și NATO, bazându-se pe sprijinul SUA, iar Moscova crește numărul de trupe militare în cele două regiuni separatiste pe teritoriul suveran al Georgiei, fără consimțământul statului gazdă și amenință că se opune vehement unei posibile integrări a Georgiei în NATO.

Ce a adus nou războiul ruso-georgian? Imediat după încheierea conflictului, în septembrie 2008, a fost înființată Comisia NATO – Georgia⁷, forum pentru

1 Ronald D. Asmus, *A Little War That Shook The World. Georgia, Russia and the Future of the West* (New York: Palgrave Macmillan, 2010), 8.

2 Asmus, *A little war*, 4.

3 Iulian Chifu, „Schimbarea Naturii Relațiilor Internaționale. Războiul ruso-georgian. Doi ani după.” în Iulian Chifu, Monica Oproiu, Narciz Bălășoiu (editori), *Războiul ruso-georgian. Reacțiile decidenților în timpul crizei*, (București: Curtea Veche, 2010), 25.

4 Mihail E. Ionescu, „The Five Day War. A New Security Picture in the Greater Black Sea area”, *Monitor Strategic*, 3-4 (2008): 66-67.

5 Svante E. Cornell, Johanna Popjaneski, Niklas Nilsson, „Russia's War in Georgia: Causes and Implications for Georgia and the World”, *Central Asia – Caucasus Institute & Silk Road Studies Program*, Policy Paper, (2008): 22. http://www.isdp.eu/images/stories/isdp-main-pdf/2008_cornell-et-al_russias-war-in-georgia.pdf accesat 14.06.2012

6 Pentru detalii referitoare la conceptele de pace pozitivă și negativă, a se vedea Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse, Hugh Miall, *Contemporary conflict resolution. The prevention, management and transformation of deadly conflicts* (London: Polity Press, 2005), 41

7 NATO-Georgia Commission, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52131.htm? accesat 13.06.2012

consultările atât politice, cât și practice, cu scopul sprijinirii Georgiei în concretizarea obiectivelor de a deveni țară membră NATO. În ianuarie 2009 s-a creat Comisia pentru Parteneriat Strategic dintre SUA și Georgia¹ cuprinzând patru grupuri bilaterale de lucru: democrație, apărare și securitate, probleme economice, comerciale, energetice, schimburi interculturale. În plus, pe teritoriul Georgiei există peste 200 de observatori UE neînarmați cu scopul de a menține pacea în regiune.

Georgia nu a încetat să aspire la statutul de țară membră NATO, dovadă sunt progresele înregistrate din 2008 în procesul de reformare a țării, a implementării Programului Național Anual și a angajamentului activ politic cu NATO în cadrul Comisiei NATO–Georgia. Aceste progrese au fost recunoscute de Alianța Nord Atlantică la summitul de la Chicago din 20-21 mai 2012². Georgia nu a primit Membership Action Plan la acest summit, dar în schimb, reiterarea angajamentelor din partea Alianței în privința susținerii în continuare a deciziilor luate la summiturile de la București 2008, Strasbourg-Kehl 2009, Lisabona 2010, în privința aderării Georgiei la NATO și plasarea Georgiei alături de alte trei state aspirante la statutul de membre NATO, (Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Muntenegru, Bosnia și Herțegovina) reprezintă un element încurajator pentru statul georgian, care îi oferă speranțe că ar putea face parte din următorul val de extindere NATO.

NATO și SUA menționează de fiecare dată când au ocazia (ultima dată când SUA și-au exprimat din nou poziția față de situația din Georgia a fost pe data de 5 iunie 2012 când secretarul de stat american, Hillary Clinton, a vizitat oficial Georgia în Batumi, deschizând cea de-a treia sesiune plenară a Comisiei pentru Parteneriat Strategic SUA – Georgia³) că sprijină integritatea teritorială și suveranitatea Georgiei în interiorul granițelor recunoscute internațional, că sprijină în continuare aspirațiile euroatlantice ale Georgiei, că nu recunosc Osetia de Sud și Abkhazia ca state independente, apelând la Federația Rusă pentru retragerea deciziei din 2008 cu privire la acest aspect. Aceste declarații sunt o dovadă a coerenței și asumării responsabilității politice, dar este oare suficient? Dacă urmărim evoluția summiturilor NATO din 2008 și până în prezent, observăm un echilibru pe care Alianța dorește să-l mențină între cooperarea cu Georgia, pe de o parte, și relația cu Federația Rusă, pe de altă parte. Acest lucru nu reprezintă o noutate, în contextul în care membrii Alianței au arătat de multe ori o rețineră în emiterea de documente oficiale care să statueze o evaluare concretă a relației NATO cu Georgia.

Dacă privim lucrurile din punctul de vedere al Rusiei, sprijinul acordat de SUA Georgiei mai ales în domeniul militar, declarațiile făcute în mod constant în privința recunoașterii suveranității și integrității teritoriale a Georgiei în interiorul granițelor recunoscute internațional, referirea la regiunile separatiste Osetia de Sud și Abkhazia ca „teritorii ocupate”, îngrijorarea arătată de SUA în legătură cu prezența și creșterea numărului trupelor militare ale Federației Ruse pe teritoriul național georgian, fără consimțământul statului gazdă, apelul făcut de NATO și SUA către Federația Rusă pentru respectarea angajamentelor asumate în urma negocierii acordului de încetare a focului cu Georgia din 12 august și 8 septembrie 2008, decizia recentă a SUA de a recunoaște validitatea documentelor cu statut de neutralitate pentru rezidenții din regiunile separatiste de pe teritoriul georgian⁴

¹ A Brief History of the U.S.-Georgia Strategic Partnership Commission, <http://www.state.gov/p/eur/ci/gg/usgeorgiacommission/> accesat 14.06.2012

² Chicago Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012, Press Release (2012) 062 http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease accesat 14.06.2012

³ Hillary Rodham Clinton, *Remarks at Omnibus Session of the Strategic Partnership Commission*, June 5, 2012, <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/06/191784.htm> accesat 14.06.2012

⁴ Decizie luată pe 5 iunie 2012 în cadrul celei de-a treia întâlniri a Comisiei pentru Parteneriat Strategic dintre SUA și Georgia

pot fi interpretate de statul rus ca fiind „ingrediente” ce alimentează aspirațiile „revizioniste” ale Georgiei pentru Osetia de Sud și Abkhazia.

Conflictele „înghețate” reprezintă o sursă de amenințare și la adresa României

De aceea, România are ca obiectiv asumat în strategia de securitate națională¹ *„implicarea eficientă în funcționarea mecanismelor ce vizează soluționarea pașnică a acestor conflicte din proximitatea sa strategică atât prin acțiuni naționale, cât și în format multilateral, vizând promovarea democrației, sprijinirea eforturilor de apropiere de structurile europene și euroatlantice și a celor ce au ca scop construcția securității și prosperității.”* Conform Strategiei Naționale de Apărare a României din 2010², *„obiectivul României este de a fructifica relația privilegiată pe care a stabilit-o cu statele din Caucazul de Sud pentru a valorifica potențialul de cooperare în domenii precum energie, infrastructură, transport.”*

Concluzii

Mediul de securitate actual din zona caucaziană este caracterizat de incertitudine, complexitate, instabilitate regională. Conflictele „înghețate” constituie un factor cheie pentru climatul general de securitate al regiunii caucaziene.

Lipsa îndelungată de progrese în privința găsirii unor rezultate pozitive pentru soluționarea pașnică a conflictelor „înghețate” are un impact negativ nu doar în domeniul securității, ci și în procesul de reformare și modernizare a statelor din regiune.

La perpetuarea conflictelor „înghețate” din Caucazul de Sud contribuie contradicția dintre principiul autodeterminării și cel al integrității teritoriale. Această problemă poate fi depășită doar prin intermediul unor negocieri desfășurate pe baza principiilor stipulate în Carta ONU și în Actul final de la Helsinki, dar și prin angajarea unui rol constructiv al actorilor principale din regiune.

Este necesar ca Georgia, Armenia și Azerbaidjan să nu opteze pentru o rezolvare *manu militari* a conflictelor cu care se confruntă, ci să continue eforturile de căutare a unor soluții pașnice. Doar o soluționare care nu implică recurgerea la forță contribuie și este în același timp vitală pentru asigurarea stabilității politice și a dezvoltării economice a Caucazul de Sud.

Consecvența aplicării regulilor de drept internațional este esențială nu doar pentru gestionarea conflictelor „înghețate”, dar și pentru stabilitatea și securitatea regională.

¹ Strategia de Securitate Națională a României, București, 2007 www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf 35, accesat 13.06.2012

² Strategia Națională de Apărare. Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare, București, 2010, www.presidency.ro/static/ordine/SNAP/SNAP/pdf 6, accesat 13.06.2012

BIBLIOGRAFIE

A Brief History of the U.S.-Georgia Strategic Partnership Commission, <http://www.state.gov/p/eur/ci/gg/usgeorgiacommission/> accesat 14.06.2012.

Armenians Kill 5 Azerbaijani Troops in Border Clash, Naharnet Newsdesk, 05 june 2012, <http://www.naharnet.com/stories/en/42476-armenians-kill-5-azerbaijani-troops-in-border-clash/> accesat 14.06.2012.

ASMUS, Ronald D., *A Little War That Shook The World. Georgia, Russia and The Future of the West*, New York, Palgrave Macmillan, 2010.

Azerbaijan increases military expenditures over last 8 years, **English.news.cn**, 17.03.2012, news.xinhuanet.com/english/world/2012-03/17/c_131472370.htm accesat 13.06.2012.

Balaban, Constantin Gheorghe „Războiul din Caucaz – Finalul Războiului Rece sau un Nou Război Rece?”, *Impact Strategic*, 4 (2008).

Background, Organization for Security and Co-operation in Europe, www.osce.org/mg/66872 accesat 14.06.2012.

Chicago Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012, Press Release (2012) 062 http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_87593.htm?mode=pressrelease accesat 14.06.2012.

BUGAJSKI, Janusz, *Pacea Rece. Noul imperialism al Rusiei*, București, Editura Casa Radio, 2005.

CHIFU, Iulian, „Schimbarea Naturii Relațiilor Internaționale. Războiul ruso-georgian. Doi ani după.” în Iulian Chifu, Monica Oproiu, Narciz Bălăsoiu (editori), *Războiul ruso-georgian. Reacțiile decidenților în timpul crizei*, București, Curtea Veche, 2010.

CIOCULESCU, Șerban, Filip, *Terra incognita? Repere pentru „cartografierea” haosului din relațiile internaționale contemporane*, București, Editura Militară, 2010.

CIOCULESCU, Șerban, Filip, „Cooperare vs. Conflict în Domeniul Energiei Naturale în Regiunea Extinsă a Mării Negre”, *Impact Strategic*, 2 (2009).

CIOCULESCU, Șerban, Filip „Conflicte înghețate și crize politico-militare în Regiunea extinsă a Mării Negre: o radiografie” în *Riscuri și amenințări la adresa securității în Regiunea extinsă a Mării Negre în perioada post Război Rece – conflicte “înghețate” și “conflicte fierbinți”*, Occasional Papers, nr. 13, București, Ed. Militară, 2008.

CORNELL, Svante E., Popjaneski, Johanna, Nilsson, Niklas „Russia’s War in Georgia: Causes and Implications for Georgia and the World”, Central Asia – Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, *Policy Paper*, august 2008. http://www.isdp.eu/images/stories/isdp-main-pdf/2008_cornell-et-al_russias-war-in-georgia.pdf accesat 14.06.2012.

Hilary Rodham Clinton, Remarks With Azerbaijani Foreign Minister Elmar Mammadyarov, june 6, 2012, <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/06/191855.htm> accesat 14.06.2012.

Hillary Rodham Clinton, Remarks at Omnibus Session of the Strategic Partnership Commission, june 5, 2012, <http://www.state.gov/secretary/rm/2012/06/191784.htm> accesat 14.06.2012.

GALTUNG, Johan, *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilisation*, Oslo, International Peace Research Institute, 1996.

ION, Robert „Crash between the Giants and Rivals: Armenia and the Island Paradigm” în Bianca Jinga, Delia Pocan, Robert Ion *Changing Caucasus: The Long Way From Powder Plots To Stability*, București, Politeia-SNSPA, 2004.

JEONG, Ho-Won, *Understanding Conflict and Conflict Analysis*, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Sage, 2008.

IONESCU Mihail E., „The five Day War. A New Security Picture in the Greater Black Sea area”, *Monitor Strategic*, 3-4 (2008).

MORAR, Filon „The Myth of Frozen Conflicts. Transcending Illusive Dilemmas”, *per Concordiam Journal of European Security and Defense Issues*, 2 (2010) <http://www.>

marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/perConcordium/perConcordiamV1NzEnglish.pdf accesat 14.06.2012.

NATO-Georgia Commission, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52131.htm? accesat 13.06.2012.

NIȚU, Ionel, „Provocări la adresa analizei strategice. Studiu de caz: Implicațiile războiului ruso-georgian asupra echilibrului de putere în Eurasia”, *Revista Română de Studii de Intelligence*, 3 (2010).

NICA, Marian, Alexandru, Fotescu, *Donatorii și prioritățile lor în Georgia. Raport de cercetare*, 2009, <http://www.aod.ro/resurse/Raport%20GEORGIA%20ro.pdf> accesat 14.06.2012.

Overview, Organization for Security and Co-operation in Europe, www.osce.org/mg/66926 accesat 14.06.2012

RAMSBOTHAM Oliver, Woodhouse Tom, Miall Hugh, *Contemporary conflict resolution. The prevention, management and transformation of deadly conflicts*, London, Polity Press, 2005.

SOCOR, Vladimir „*The Frozen Conflicts: A Challenge to Euro-Atlantic Interests*”, Report prepared by the German Marshall Fund on the occasion of the NATO Summit 2004 for “A New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region”, *Eurasia Daily Monitor* (2004) <http://www.jamestown.org/programs/edm/vladscorneredm/vladpolicypapers/> accesat 14.06.2012.

Strategia de Securitate Națională a României, București, 2007 www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf p. 35, accesat 13.06.2012.

Strategia Națională de Apărare. Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare, București, 2010, www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf p. 6, accesat 13.06.2012.

UNGUREANU, Mihai-Răzvan „Geografia unei vecinătăți – Marea Neagră” în Iulia Motoc și Serban Filip Coiculescu (coordonatori), *Manual de analiză a politicii externe*, Iași, Polirom, 2010.

VALIYEV, Anar, „Military Clashes Between Armenia and Azerbaijan Threaten Stability in Region”, *Eurasia Daily Monitor*, vol. 9, issue: 112, june 13, 2012. http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=39489&tx_ttnews%5BbackPid%5D=13&chash=220dfb337c15d4a462722f61cdf32654 accesat 14.06.2012

WALKER, Edward „No peace, no war in the Caucasus: Secessionist Conflicts in Chechnya, Abkhazia and Nagorno-Karabakh”, *Center for Science and International Affairs*, Occasional Paper, February, 1998. http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/3042/no_peace_no_war_in_the_caucasus.html.

Republica Moldova: între Comunitatea Statelor Independente și Uniunea Europeană

■ YURI JOSANU

[Academy of Sciences of Moldova]

Abstract

Moldova is the second smallest and the most densely populated of the NIS. It began the arduous task of building a democratic nation and market-based economy as it faced ethnic conflicts and the social hardships accompanying economic and political transformation. The country has pushed ahead with economic policy reform as a model of change among NIS countries. Moldova is also considered one of the top NIS performers in democratic development. Internal political tensions over the pace of reforms have delayed progress in land privatization and fiscal improvement. Underlying all of these issues is the festering problem of Transdnier where ethnic Russians, bolstered by the presence of Russian troops, thus denying Moldova control over significant industrial assets.

Keywords

costs and benefits; European security environment; Community acquis; Transnistrian conflict; Commonwealth of Independent States

Introducere

Descompunerea URSS a fost acel eveniment al sfârșitului secolului XX care a schimbat întregul sistem al relațiilor internaționale și a zguduit întreaga ordine mondială. În locul fostei supraputeri s-a format un „vacuum al puterii” care cerea reconfigurarea relațiilor între „noile democrații” formate pe acest spațiu imens. „URSS a murit, dar spațiul său trăiește”, formând ceea ce în literatura de specialitate a primit denumire de „spațiul post-sovietic”.

Evenimentele și procesele care se desfășoară în acest spațiu poartă un caracter controversat, profund, complex și tranzitoriu. Această dinamică tranzitorie a spațiului post-sovietic duce la trecerea la modelele anumite ale dezvoltării viitoare a proceselor politice, sociale, economice. Însă, alegerea adecvată a modelelor eficiente de dezvoltare a statelor post-sovietice se axează pe necesitatea cunoașterii profunde a proceselor și evenimentelor care se desfășoară în acest spațiu, având în vedere provocările și cerințele lumii globale, precum și a unei aprecieri științifice a evoluției CSI care a inclus cea mai mare parte a spațiului post-sovietic, dar tendințelor statelor postcomuniste spre structurile euro-atlantice și europene.

De remarcă, că inițial în fața CSI a fost pusă o misiune istorică de o complexitate sporită – de a forma bazele relațiilor internaționale de tip nou în

spațiul post-sovietic care ar avea în vedere interesele tuturor statelor în comun și a fiecărui stat în particular. Astfel, CSI „s-a născut” în condițiile unui „șoc public”, provocat de schimbarea regimului politic pe întregul spațiu post-sovietic.

Edificarea CSI a întrerupt procesul haotic de descompunere a URSS și, prin urmare, consecințele distructive a acestui proces. Această formă de organizare a spațiului post-sovietic a garantat coordonarea acțiunilor tuturor statelor-membre, lipsa căreia putea duce la amenințarea întregii ordini mondiale. Concomitent cu crearea CSI au început să se manifeste clar trăsăturile edificare și identificare a statelor post-sovietice cu structurile din UE. Anume atracția spre Est și Vest a contribuit la alegerea modelului propriu al evoluției politice, reformelor socio-economice și orînduirii de stat a fiecărui stat post-sovietic.

Actualitatea cercetării articolului dat este determinat de necesitatea evaluării avantajelor și dezavantajelor includerii RM în sistemul relațiilor internaționale în cadrul CSI și structurilor din UE. Pentru RM ca un stat tânăr independent a devenit clar că necesitatea păstrării legăturilor istorice de colaborare și integrare în diferite sfere constituie o tendință prioritară a relațiilor internaționale în spațiul post-sovietic cu scopul rezolvării anumitor probleme.

Avantaje și dezavantaje de colaborare a RM cu CSI prin prisma securității naționale

Destrămarea URSS a condiționat apariția viitoarelor relații dintre cele 15 state, care au rezultat și care prin forța împrejurărilor au rămas legate prin interese reciproce. Dezmembrarea fostului imperiu a pus problema cu privire la restructurarea și păstrarea spațiului ex-sovietic. Toate statele „noi”, inclusiv RM, au moștenit de la fosta Uniune sistemul energetic unic, sistemul unic de transport și legături de telecomunicație, sistemul unic al conductelor petroliere și de gaz, cât și libertatea populației de a se deplasa dintr-un stat în altul. Toți acești factori în ansamblu au dat posibilitatea unei întregiri și colaborări în arealul ex-sovietic mai intensive, spre deosebire de cel european, iar specializarea unor republici în producerea unei anumite producții a făcut să se simtă necesitatea unei reintegrări economice în condițiile formării piețelor de desfacere și a dependenței politice de fostul centru¹. Ideea transformării URSS într-o comunitate economică a statelor suverane a schimbat radical caracterul relațiilor interstatuale ale fostelor republici unionale.

În rezultatul „divortului civilizat” Rusia probabil reieșea din aceea că noile state vor intra într-o situație mai puțin vitală și mai devreme sau mai târziu din nou se vor „aduna în jurul Moscovei”, iar pentru menținerea procesului de reintegrare Moscova a început să semneze tratate care ar fi dus la armonizarea economiei, politicii externe și securității militare.

Analizând toate acțiunile întreprinse de RM față de CSI, se poate constata că semnarea acordurilor a fost apreciată diferit de cercurile politice, economice și obștești din țară. Adepții politicii de revenire la fostul imperiu, care ar asigura păstrarea RM în sfera dominației Rusiei aprobau acest pas. Pe de altă parte, acest pas era supus unei critici, fiind considerat un act care ar duce la pierderea independenței RM și la stoparea ei de a se integra în structurile economice și politice europene². Unii analiști din republică susțineau că integrarea economică în CSI ar fi fost concepută de Rusia ca o primă etapă menită să ducă la o nouă integrare politico-militară, la

¹ Борш, Игорь „Интеграция в содружестве независимых государств” *Международные Отношения* 11 (1999): 72 – 73.

² Абатова Н., „Станут ли страны СНГ „яблоком раздора” в отношениях России и ЕС?” *Мировая Экономика и Международные Отношения* 6 (2006).

început pentru a facilita aceste scopuri se va recurge la restabilirea pârghiilor economice. Unii cercetători moldoveni sunt de părere că „către mijlocul anilor 90, noua majoritate politică a republicii, a început să vadă prioritățile politicii externe spre Est, și mai întâi de toate, către Rusia, în special din cauza dependenței continue a RM de livrările energiei, carburanților și deschiderea către piața rusă, precum și de lipsa interesului real din partea Occidentului către un stat mic care se află la periferia Europei”¹.

Într-adevăr, această orientare a fost determinată de un șir de eșecuri economice cu care s-a confruntat RM pe parcursul anilor '90. De exemplu, în anul 2002 PIB-ul RM a constituit 42% comparativ cu anul 1991- cel mai mic rezultat atestat în CSI. Pentru comparație – Uzbekistanul a obținut 99%, Belarusi-89,9%, Kazahstan - 77,9% (comparativ cu 1991). În zece ani RM a resimțit mai accentuat prăbușirea în dezvoltarea economică comparativ cu alte state din CSI. Ponderea RM în PIB pe CSI s-a redus de la 1,3 la 0,4% (mai bine de 3 ori), în producția industrială – de la 1,2 la 0,7%, în circuitul mărfurilor cu amănuntul – de la 1,3 la 0,4 (mai bine de 3 ori), în volumul comerțului exterior de la 2,2 la 0,6% (aproape de 4 ori). Spre sfârșitul anilor 1990-ci veniturile reale ale populației din RM au constituit 15% comparativ cu 1991².

După expresia revistei „The Economist”, RM s-a transformat în „cea mai săracă țară a Europei, economia căreia se bazează pe ... vânzările unor cantități mici de vin și banii, trimiși de către emigranți de peste hotare familiilor săi”³. În aceste condiții CSI cu potențialul său de 300 mln. de oameni, imaginea pozitivă a produselor moldovenești, păstrarea unui șir de elemente ale infrastructurii unice a constituit „o salvare” relativă a republicii din situația creată.

În mod formal, la etapa inițială cooperarea RM în cadrul CSI se reducea doar la domeniul economic, dar, totuși, pe parcursul anilor a devenit evident că dezvoltarea consecutivă a statului depinde de colaborare și în alte domenii. Așa, au fost semnate acorduri cu privire la colaborarea în domeniul ecologiei și asigurării cu pensii, al standardizării, metodologiei, ecologiei, protecției mediului ambiant, învățămîntului, culturii, informației, turismului, migrației de muncă etc.

Astăzi, la aproape două decenii de la semnarea acordului de la Alma-Ata, una dintre cele mai prezente întrebări în actualitatea politică și pe masa cercetătorilor este eficiența prezenței RM în cadrul CSI. În relațiile cu CSI RM consideră drept obiectiv primordial încheierea și îndeplinirea riguroasă a tratatelor de prietenie și colaborare în vederea creării unui climat de încredere și respect reciproc, stabilirii unor relații reciproc avantajoase în domeniul politic, economic, tehnico-științific și cultural. Ținând cont de particularitățile dezvoltării istorice și de situația geopolitică a RM, erau prioritare relațiile cu Rusia, Ucraina și Belarusi. De caracterul acestor relații, se consideră la Chișinău, vor depinde în mare măsură stabilitatea politică și succesul reformelor politice și economice. În temeiul existenței unor relații economice și spirituale RM va păstra și va confirma legăturile de prietenie cu țările Asiei Mijlocii și ale Caucazului – membre ale CSI. Pentru a percepe evoluția relațiilor RM – CSI, ar fi cazul ca acestea să fie studiate din perspectiva celor două aspecte: a avantajelor și a dezavantajelor pe care le are țara noastră în cadrul CSI.

Una din problemele principale ale guvernanților de la Chișinău este asigurarea economiei naționale și a populației mai întâi cu produse minerale (gaze naturale, cărbune, energie electrică). Principalii furnizori de resurse energetice și combustibili

1 Josanu, Yuri, „Avantaje și dezavantaje de colaborare a Republicii Moldova cu Comunitatea Statelor Independente prin prisma securității naționale” *Administrare Publică* 2 (2011, AAP, Chișinău, Republica Moldova): 105-114.

2 Hrișcev E., „Moldova în cadrul CSI: particularitățile dezvoltării stabile” *Moldova și lumea* 3 (2002): 20.

3 Уайт С., Лайт М., Лоуэнхардт Дж., „Белоруссия, Молдавия, Украина: к востоку или к западу?” *Мировая Экономика и Международные Отношения* 7 (2001): 60.

pentru RM rămân statele membre ale CSI, în special Rusia și Ucraina. Dacă să examinăm evoluția acestor relații, atunci în perioada anilor 1993-1996 importul din aceste țări era de circa 95%, în perioada 1997 a scăzut până la 89,1%, iar actualmente constituie circa 60%. Dacă am încerca să căutăm răspuns la întrebarea „care sunt motivele ce leaga RM de CSI?”, răspunsul ar fi simplu. În primul rând, relațiile comerciale dintre fostele republici unionale, inclusiv cu RM, au existat cu mult înaintea creării CSI și acestea nu pot fi ignorate. Ar fi oportun ca autoritățile moldovenești să depună maximul eforturilor nu doar pentru a le păstra, dar și în scopul de a le dezvolta, dându-le în viitor un nou curs, axat pe principiile economiei de piață, ținându-se cont de interesele naționale ale fiecărui stat¹.

În al doilea rând, RM, timp de câteva decenii face parte din aceeași rețea de comunicații și transport ca și celelalte state CSI, ceea ce-i permite menținerea relațiilor economice, politice și culturale cu celelalte state din „vecinătatea apropiată”. De asemenea, un avantaj al aflării RM în cadrul CSI, este faptul că, spre deosebire de piețele occidentale, piețele comerciale din arealul postsovietic sunt cu mult mai accesibile pentru produsele autohtone.

Potrivit modului de a privi lucrurile obiectiv, am putea evidenția că în spațiul postsovietic mai există un moment care leagă practic toate statele CSI. Este o problemă mai mult de ordin psihologic – existența unui număr considerabil de cetățeni ai RM pe teritoriul tuturor statelor membre ale CSI. În condițiile de criză, motivul principal al migrației populației peste hotarele țării este legat de bunăstarea materială, lipsa de resurse financiare, probleme legate de angajarea în câmpul muncii. Principalele regiuni ale migrației populației în contextul „RM – CSI”, sunt Rusia, Ucraina, Belarusi, Kazahstan. În cazul unei eventuale ieșiri din cadrul CSI, RM riscă să piardă nu numai spațiul postsovietic, dar și o parte a cetățenilor emigranți, ceea ce constituie o bună parte a forței de muncă. Pentru a supraviețui vor fi obligați să devină cetățeni ai Rusiei, Ucrainei, Belarusiei².

Analizând relațiile RM – CSI, pe lângă avantajele pe care le are prezența țării în cadrul acesteia am putea enumera și un șir de dezavantaje. Prin însăși aderarea la CSI, RM a devenit dependentă de structurile politice și economice ale acestei comunități sau, mai bine zis, față de Rusia. Ratificarea Declarației de la Alma-Ata din 8 aprilie 1994 și a altor documente de aderare la CSI, cât și a protocolului adițional la tratatul moldo-rus practic legitimează implicarea militară a RM în spațiul postsovietic, ceea ce de fapt ar însemna o alianță cu Rusia. Deoarece unul din punctele protocolului prevede, că în cazul apariției unei situații de pericol pentru securitatea națională, pentru suveranitatea și independența teritorială – părțile, în caz de necesitate, ar putea întreprinde acțiuni concrete în scopul depășirii unei asemenea situații, inclusiv asistența reciprocă și respingerea agresiunii unei sau ambelor părți³.

Decizia Parlamentului din 26 octombrie 1993 nr. 1622-XIV cu privire la ratificarea Acordului de Constituire a CSI și a Acordului cu privire la crearea Uniunii Economice a exclus interacțiunea în domeniul politico-militar a RM, deoarece contravine principiilor suveranității și independenței țării, RM fiind orientată spre o colaborare economică. Însă, această decizie nu a împiedicat ratificarea Statutului CSI, RM devenind dependentă întru totul față de Federația Rusă. Sprijinul politic și militar activ acordat separatiștilor din stânga Nistrului în rezultatul implicării masive a rămășițelor armatei a 14-a în conflictul transnistrean de partea secesioniștilor, a determinat conducerea politică a RM de a nu participa la acțiunile politico-militare din cadrul CSI. Pe parcursul ultimilor ani, indiferent de schimbarea colaborării politice a

1 Crowther, William E. and Yuri Josanu, „Political Institutionalization in post-Soviet Republic of Moldova” *Pontes I. Review of South East European Studies* (2004, Universitatea de Stat din Moldova): 141-163.

2 „Молдова выйдет из СНГ?” *Комсомольская Правда* (26 mai, 2006).

3 Lupan I., „Valori politice din stânga”, *Mesagerul* (12 ianuarie, 1996).

forțelor care au deținut puterea, RM nu și-a modificat atitudinea față de blocul de probleme de ordin politico-militar și securitatea individuală și colectivă în cooperare cu CSI.

Înaintând anumite rezerve, conducerea RM a luat decizia, că politica externă în cadrul CSI se va orienta mai întâi de toate la colaborarea economică și va exclude interacțiunea în domeniul politico-militar, ca fiind în contradicție cu principiile suveranității și independenței RM. Rezervele prezentate de către RM cu privire la Acordul de constituire a CSI și a Acordului cu privire la crearea Uniunii economice, practic nu aveau nici o influență și nu schimbau sensul prioritar politic al CSI. Prin însăși ratificarea a Statutului CSI, RM singură își decide soarta, devenind astfel dependentă față de CSI, sub toate aspectele Statutului, sau, mai bine zis, dependentă întru totul de Rusia. Aderarea RM la Adunarea interparlamentară a CSI – o structură politică creată contrar condițiilor Statutului CSI, participarea la ședințele ei, este o mărturie elocventă a participării RM la structurile politice ale CSI în cadrul căreia rolul dominant îl deține Rusia.

Un alt moment negativ a prezenței RM în cadrul CSI, este înrăutățirea situației economice. Aspirațiile de creare a unui spațiu economic comun, elaborarea unei concepții economice unice și implementarea acestora în viață au devenit doar o iluzie. Însăși crearea Uniunii Economice a Rusiei cu țările CSI se afla la un stadiu incipient și nu realiza o zonă de liber comerț, o uniune de plăți, o uniune vamală. Dimpotrivă, economiile naționale ale țărilor CSI au suportat pierderi serioase, inclusiv din cauza destrămării relațiilor economice tradiționale. S-a constatat imposibilitatea de a satisface cerințele fiecărui stat pe baza structurii producției și infrastructurii rămase din perioada de existență a lor în cadrul fostei uniuni¹.

Pentru majoritatea fostelor republici sovietice, experiența aflării sub un regim totalitar a avut efecte dramatice asupra modului în care elitele succedate la guvernare pe parcursul ultimului deceniu au gestionat riscurile și dezechilibrele inerente tranziției. La expirarea primelor cinsprezece ani după demararea unor vaste transformări economice, se poate constata că în puține țări post-sovietice reformele au însemnat realmente un angajament politic și civil de durată, încheiat cu performanțe tangibile. Doar Țările Baltice au știut în mod convingător să capitalizeze independența politică pentru a realiza standarde de viață mai înalte, pentru a reaseza sistemele lor economice pe magistrala relațiilor de piață și pentru a deveni mai competitive în relațiile economice internaționale.

Reformele „pe hârtie” nu s-au soldat cu nimic altceva decât cu creșterea inegalităților social-economice, cu distrugerea irațională și frauduloasă a potențialului economic și cu îndatorarea externă. Eșecurile economice deseori s-au suprapus unor tensiuni sociale sau în mod direct au provocat asemenea tensiuni, au escaladat conflicte interne și mișcări de separatism altădată congelate, iar în unele republici, printre care și RM, inerția reformatoare a condus la exodul masiv al populației și la perimarea factorului fundamental al dezvoltării economice și capitalului intelectual.

Astfel, analizând evoluția dezvoltării economice a RM, putem afirma cu certitudine că pe parcursul a două decenii și mai bine de tranziție a fost pur și simplu catastrofală și ne permite delimitarea câtorva perioade în scurta istorie economică. Prima 1991-1994 – a fost cea mai acută fază a recesiunii economice. Anume etapa care imediat a urmat după destrămarea imperiului a fost marcată de o serie de șocuri economice, atât de origine externă, cât și internă, în ambele cazuri acestea având consecințe distrugătoare pentru stabilitatea și securitatea economică a RM. Impactul negativ a acestor șocuri a fost amplificat atât de factorii spațiali

¹ Crowther, William E. and Yuri Josanu, „Moldova”, in Sten Bergland, Frank Aarebrot, and Joakim Ekman (coordonatori) *Handbook of Political Change in Eastern Europe* 2nd edition (2004, Edward Elgar Publishers, Cheltenham, UK), 549-593.

nefavorabili, cât și de distorsiunile structurale, moștenite de la economia sovietică. Se estimează că colapsul URSS și anihilarea relațiilor comerciale și financiare cu fostele republici sovietice – primul veritabil șoc a contribuit la diminuarea PIB-lui cu cel puțin 30% față de anii precedenți. Primele guverne nu au fost în stare să preia sub control inflația și nici să oprească scăderea drastică a producției. Unul dintre principalii factori generatori de pierderi au fost marile întreprinderi industriale aflate în proprietatea statului, care au acumulat arierate enorme, mai ales pentru resursele energetice consumate.

Speranțele nutrite de conducerea RM de a obține anularea acestor datorii nu le-a fost dat să se realizeze; Rusia principalul creditor energetic, a obligat guvernele ulterioare să transforme datoriile energetice ale întreprinderilor în datorie publică. Un alt impact distrugător asupra sistemului economic moldovenesc la puțin timp după obținerea independenței, în 1992 a fost majorarea bruscă a prețurilor de livrare a resurselor energetice. Ridicarea prețurilor hidrocarburanților până la nivelul prețurilor mondiale în RM și în Țările Baltice a provocat cel de-al treilea șoc macroeconomic, echivalent cu o reducere de cel puțin 10% din PIB.

Conflictul transnistrean soldat cu dezmembrarea țării și a economiei moldovenești de-a lungul Nistrului, a avut și el efecte negative, înscriindu-se nu doar pe planul securității, ci și pe cel al economiei. Blocarea de către regimul de la Tiraspol a infrastructurilor feroviare și rutiere care duce spre piețele estice de desfacere a produselor moldovenești, amenințările frecvente cu deconectarea de la magistralele de gaz și energie electrică, eliminarea din circuitul economic normal a mai bine de 1/3 din potențialul industrial al fostei RSSM, păstrarea pe teritoriul constituțional al RM a unui arsenal militar impunător – au fost consecințele economice primordiale ale conflictului.

Cea de-a doua perioadă – 1995-1999 – a fost marcată de o relativă stabilitate macroeconomică, în primul rând a inflației, și de frânarea procesului de degradare a PIB, legată de apariția leului moldovenesc. În pofida acestui fapt, creșterea economică întârzia să înceapă. Au fost comise și grave erori de origine instituțională. În perioada în care începuse privatizarea masivă, statul nu doar s-a retras din economie, dar pentru moment părea că chiar și-a retractat orice responsabilitate în legătură cu proprietatea, atât față de cea de stat, cât și față de cea în proces de privatizare, consecința acesteia fiind irosirea, furtul, utilizarea frauduloasă a activelor întreprinderilor. Survenirea crizei financiare rusești din 1998 a avut consecințe devastatoare pentru economia moldovenească, deoarece piața rusească era principala destinație a exporturilor moldovenești. Criza financiară a anihilat tendințele firave care se conturase în economia republicii¹.

Anii 2000-2003 reprezintă ce-a de-a treia perioadă, care este considerată drept perioada stopării declinului economic, stabilizării și creșterii economice. Astfel, după mai bine de zece ani de confruntări politice, sociale și economice, de experiențe și eșecuri în domeniul reformelor, abia începând cu anul 2000, RM a fost capabilă să stopeze declinul producției și să înregistreze treptat anumite progrese în creșterea PIB. La majorarea PIB-ului a contribuit relansarea lentă a economiei țării și primele etape ale reformelor structurale anterioare. Începând cu anul 2000 s-a accentuat tendința de stabilitate și o anumită creștere economică. De exemplu, în anii 2000, 2001, 2002 volumul producției industriale a sporit respectiv cu 10,8%, 11,4% și 11.1%, tendința de creștere economică menținându-se, potrivit datelor preliminare, și în 2003 – cu 17%. Pornind de la realizările macroeconomiei țării, această perioadă (anii 2000-2003), comparativ cu cele precedente, fără îndoială, este mult mai bună: creșterea economică, sporirea PIB, majorarea salariilor. Însă toate aceste performanțe

¹ Prohnițchi V., *Reforme economice / Tranziția. Retrospective și perspective* (Chișinău: Ed. „Gunivas”, 2002), 24-27.

sunt într-un scepticism atît de unii experți locali, cît și de cei străini, potrivit cărora creșterea economică a țării se menține în mare parte pe reformele structurale anterioare, cît și pe conjunctura regională favorabilă și fluxul enorm de valută la cetățenii RM, angajați la munci peste hotare¹.

În acest răstimp RM nu a avansat, ci a bătut pasul pe loc, consumându-și pînă la ultima fărîmătură „merindele” bogate de altădată cu care ieșise în majistrala independenței și acumulând datorii extraordinare². Astfel, la sfîrșitul anului 2003 datoria externă a RM s-a egalat cu 1440.09 mln USD, majorându-se pe parcursul anului cu 78,98 mln USD, sau cu 5.8 la sută față de anul precedent, dintre care 27.50 mln USD revin UE, iar 94.91 mln USD datorăm Rusiei³.

Separându-se formal de fostul sistem, RM a rămas practic dependentă de resursele furnizate sub controlul centrului administrativ de la Moscova. Conform statisticii vamale, importul de resurse energetice în 2003 a însumat 232.83 mln USD, adică cu 19,9% mai mult față de anul 2002, dintre care 199,12 mln USD (85.64%) revin spațiului CSI. Preponderent aceste importuri au fost efectuate din Ucraina – 41.4%, Rusia – 36.0%, Belarus – 7.5%.

Devine tot mai vădit că cooperarea celor 12 state în cadrul CSI se axează mai mult pe cooperarea bilaterală și regională. Unul din paradoxurile principale ale CSI în calitate de parteneriat multilateral constă în faptul că aproape fiecare stat membru luat aparte vede realizarea propriilor interese într-o configurație diferită în cadrul a aceleiași Comunități⁴. Pentru o mai bună comprehensiune a tendinței de cooperare la nivel sub-regional în cadrul spațiului CSI, este necesar de analizat poziția fiecărui stat membru, care vădit se manifestă încă de la momentul aderării. Atitudinile statelor ex-sovietice față de CSI au evoluat diferit. Unele au rămas apropiate de Rusia și continuă să considere CSI un vehicul important pentru relații economice, politice și strategice. Alte state fac mari eforturi pentru ași asigura independența și gravitează spre structurile de securitate europeană și euroatlantice⁵.

Fără îndoială, această asimetrie a intereselor și respectiv a scopurilor tactice și strategice a statelor membre a CSI îngreunează considerabil posibilitatea consensului privind formele și metodele dezvoltării sale. Se creează o impresie că procesele centrifuge din interiorul CSI au o energie mai mare decît cele centripete din simplul motiv al existenței unui mozaic al câtorva centre de atracție din interiorul sistemului propriu-zis, ceea ce-i imprimă un caracter heteroclit și generează traiectorii și salturi imprevizibile din partea participanților⁶. Interesele politice și social-economice în spațiul post-sovietic au determinat procesul obiectiv de formare în cadrul CSI a microuniunilor de state membre ale CSI. Deja a devenit o realitate apropierea unor state în baza parametrilor social-economici și politici comuni ceea ce servesc un cadru pentru integrarea în grupe. În acest context, regroupările care se produc în ultimul timp în interiorul CSI denotă odată în plus insuccesul acestui organism. Astfel, în cadrul CSI este valabil principiul „integrării cu viteze și forțe diferite”. În baza acestui principiu, unele state pot adopta decizii privind cooperarea lor mai strînsă, cu un grad mai înalt de integrare, iar acest fapt nu afectează statele membre

1 Danii T., *Republica Moldova în spațiul tranziției și costul social al Reformelor* (Chișinău: Ed. „Pontos”, 2004), 134 – 135.

2 Doronin V., „Mirajele și realitatea politicii externe a Moldovei independente” *De facto* (19 martie, 2002).

3 „Balanta plății Moldovei pentru anul 2003”, *Экономическое обозрение* 18 (14 mai, 2004).

4 Chirtoacă N., *Moldova – CSI: Posibilități ratate și așteptări nejustificate/Moldova între Est și Vest. Identitatea națională și orientarea europeană* (Chișinău: Ed. „CAPTES”, 2001), 41.

5 Filipescu N., *Occidentalizarea postcomunistă* (Iași: Ed. „POLIROM”, 2002), 169.

6 Burdellii E., Teosa V., „Republica Moldova – CSI: unele reflecții asupra problemelor și perspectivelor de interacțiune” *Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova* (Chișinău: CE, USM, 2003): 433.

în alte domenii. De exemplu, doar 9 state membre (cu excepția RM, Ucrainei și Turkmenistanului) au fost parte la Tratatul privind securitatea colectivă, iar din 1998 Uzbekistanul, Azerbaidjanul și Georgia au sîstat participarea lor la acest Tratat¹.

Analizând situația dată, se poate afirma că, în spațiul post-sovietic a apărut sistemul integraționist cu mai multe nivele, ceea ce corespunde într-un anumit grad intențiilor multor state ceseiste de a crea structuri integraționiste, flexibile, „moi”, care ar acorda posibilitatea membrilor de a participa concomitent în diverse structuri statale². Astfel, în spațiul post-sovietic s-a format o structură foarte complicată și greoaie, constituită din cel puțin șase niveluri. Uniunea Rusia – Belarus (2 state) – exemplul celui mai înalt nivel de integrare, cele două state tinzând spre formarea în perspectivă a unui spațiu statal comun; Uniunea Vamală în componența căreia intră 5 state – Belarus, Rusia, Kyrgistan, Kazahstan, Uzbekistan; Uniunea Central-Asiatică (Kazahstan, Kyrgizstan, Uzbekistan și Tadjikistan); Uniunea Economică Euroasiatică formată din Rusia, Belarus, Kazahstan, Kyrgizstan și Tadjikistan; GUAM – Georgia, Ucraina, Azerbaidjan și RM. Relațiile interstatale din uniunile date se reglementează de documente proprii care, conform opiniei generale, sunt juridic mai avansate, în comparație cu actele normative ale CSI.

Printre opțiunile de integrare regională și subregională merită a fi menționate de asemenea „Forul de la Șanghai”, cooperarea Economică în Bazinul mării Negre (BSEC) și Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud –Est. Este vădită tendința statelor central-asiatice de a intensifica și aprofunda procese de integrare în spațiul său, delimitându-se de la procesele integraționiste desfășurate în partea europeană a CSI. Acest fapt poate fi condiționat de reorientarea exportului său la alte piețe de desfacere: Iran, Turcia, China, care din punct de vedere economic sunt mai atractive decât economiile republicilor ex-sovietice. Proiectele de integrare a statelor din Asia Centrală se axează nu doar pe aspectul economic, dar și pe cel politic, umanitar, informațional, regional³.

Apariția recentă a altor opțiuni regionale în spațiul post-sovietic se datorează, pe de o parte neajunsurilor în crearea CSI încă la etapa constituirii organizației. Criza CSI este condiționată genetic. CSI nu a avut la baza formării sale o nouă concepție, privind crearea acestei organizații. Practic toate proiectele cu privire la eforturile de integrare și colaborare în CSI au eșuat. Relațiile interstatale ar fi trebuit să se desfășoare puțin altfel – nu ca în relațiile „Centru” – „Periferie”, dar pe baza egalității complete. CSI reprezintă astăzi mai degrabă un mecanism de susținere a modus – vivendi⁴, scopul principal al căruia rezidă nu în determinarea finală privind un model anumit al CSI, ci în păstrarea deschisă a tuturor variantelor posibile de dezvoltare ale lui în viitor, asigurând spațiu pentru diferite modele și manevre.

Fondată la 1991 în calitate de substituient al URSS, ea a moștenit caracterul vertical al relațiilor dintre fostele republici unionale, majoritatea cărora se concentrează în jurul Moscovei. Studiarea fenomenelor din cadrul CSI ne confirmă că, anume Rusia este principalul animator, „motorul” care pune în mișcare procesul de reintegrare a republicilor post-sovietice prin restabilirea unor spații economice, politice, de securitate, de apărare, informaționale⁵. Eforturile depuse de Rusia de a restabili

1 Serebrian O., *Politica și geopolitica* (Chișinău: Ed. „CARTIER”, 2004), 39.

2 Москвин Л., „СНГ: между прошлым и будущим” *Вестник Московского Государственного Университета, Политические науки* 5, серия 12, (1997); Федосов В., „Интеграция России и Белоруссии” *Мировая Экономика и Международные Отношения* 6 (2006).

3 Шумский Н., „Интеграция в СНГ: проблемы и перспективы”, *Мировая Экономика и Международные Отношения* 11 (1999).

4 Торкунов А., *Современные международные отношения* (Москва: Изд-во Наука, 2001), 534.

5 Тиммерманн Х., „Процессы дезинтеграции и реорганизации СНГ”, *Мировая Экономика и Международные Отношения* 12 (1998).

statutul său de supraputere, de revenire la lumea multipolară își găsește expresia în interesul vădit pe care-l manifestă în continuare această țară pentru reanimarea CSI. Deși relațiile pe verticală în CSI se mai păstrează, eroziunea lor devine tot mai vădită. CSI este foarte slabă, parțial din cauza faptului că republicile ex-sovietice nu au încredere în Moscova¹, ceea ce generează apariția a noi opțiuni regionale în spațiul post-sovietic. Ca o reacție la insuficiența și incapacitatea CSI, plenar dominată de Rusia, de a contribui la soluționarea celor mai grave probleme cu care se confruntă statele membre, în rezultatul conștientizării unor interese și deziderate.

CSI, în calitatea sa de comunitate internațională, la 20 ani de existență, nu și-a demonstrat eficiența ca organizație internațională viabilă, care are drept scop integrarea economică și politică a fostelor republici unionale. Deși au existat multe reușiri la nivel înalt în cadrul CSI și au fost semnate o sumedenie de acorduri interstatale, relațiile dintre țările CSI sunt reglementate de înțelegeri bilaterale.

Acordurile din cadrul CSI privind Uniunii Economice și a Zonei Comerțului Liber nu au fost realizate. Mai mult chiar, statele CSI, inclusiv RM, au introdus mai măsuri tarifare și netarifare care au împiedicat realizarea comerțului liber între state. Ineficiența integrării economice a CSI a fost determinată de nivelul de dezvoltare economic diferit și orientarea intereselor economice diferite ale statelor CSI. În cazul care, ipotetic vorbind, RM va adera la UE, Chișinăul va trebui să renunțe la toate acordurile de liber schimb cu alte state și cu alte organizații.

Securitatea energetică a RM este vulnerabilă din cauza dependenței ei exhaustive față de sursele energetice rusești. UE dorește includerea RM în Comunitatea Energetică din Europa, cu acordarea statutului de membru cu drepturi depline. Moscova nu agreează această inițiativă a Bruxelles-ului. Relația energetică UE – Rusia este una dificilă, reieșind din incompatibilitatea lor optică și structurală în acest domeniu.

Problema migraționistă este una dintre cele mai acute cu care se confruntă RM. Situația migrantilor moldoveni, care sunt repartizați, în linii mari, proporțional între statele UE și CSI, este deficitară. Pentru rezolvarea acestei probleme, s-a reușit inițierea unui dialog cu UE, ceea ce ar permite protejarea migrantilor moldoveni. În CSI, soluționarea problemei migraționiste se face doar la nivel de intenții. Inițierea unui dialog constructiv în acest domeniu este împiedicată de politizarea acestei probleme, în special de Rusia.

Juridic, relațiile contractuale pe care le-a stabilit RM în cadrul CSI, în linii mari, nu contravin, la acest moment, angajamentelor pe care și le-a asumat Chișinăul în raport cu Bruxelles. În cazul în care RM ar avansa în dialogul privind aderarea la UE, datele problemei se vor modifica considerabil, reieșind din standardele promovate de UE².

În prezent, statutul și perspectivele CSI au rămas o problemă controversată. În literatura de specialitate sunt opinii contradictorii în acest sens. Astfel, potrivit literaturii de specialitate ruse, reiese: „Referitor la statutul juridic al CSI opiniile juriștilor diferă. Unii din ei sunt de părere că forma minimală de cooperare în cadrul CSI este confederația. Alții consideră că CSI nu e altceva decât o organizație internațională regională. Cei de ai treilea exprimă punctul de opinie în conformitate cu care CSI este în același timp și confederație, și organizație internațională. Cei de ai patrulea în genere analizează CSI în calitate de formațiune amorfă”.³

1 Clesse A., Kortunov A., *The political and strategic implications of the State crises in Central and Eastern Europe* (Luxemburg: 1993), 113.

2 Tăbărță Ion, Berbeca Veaceslav, „Proiectul CSI: anatomia unui eșec” *Politici Publice* 7 (2009, IDIS „Viitorul”): 51.

3 Бекашев К.А., *Международное публичное право* (Москва: Изд-во Проспект, 2003): 333.

Costuri și beneficii de integrare europeană a Republicii Moldova

Condiționalitățile europene cuprinse în criteriile de aderare de la Copenhaga constituie un vector important în asigurarea acestei convergențe. O astfel de abordare este justificată deoarece analiza perioadei de tranziție în RM, cât și studiile realizate la nivelul altor state candidate, relevă faptul că politicile economice, redefinirile de ordin instituțional și toate obiectivele strategice ale guvernelor țărilor respective au avut ca determinant unic aderarea la UE, ceea ce în plan concret a presupus eforturi susținute pentru respectarea condiționalităților europene cuprinse în criteriile de la Copenhaga. Până în prezent, se poate afirma că internalizarea normelor și politicilor economice europene a influențat ritmul și direcția transformărilor politice și economice în RM, dar a redus gradele de libertate decizională și a generat un grad relativ de dependență decizională a autorităților moldovenești față de autoritățile comunitare de la Bruxelles¹.

Existența și stabilitatea instituțiilor democratice ale statului de drept, asigurarea premiselor administrative necesare creării unei economii de piață funcționale, competitive etc., constituie elemente definitorii ale tranziției; transformări induse de urmărirea acestor imperative ar fi existat și în absența aderării la UE, diferența constă în orizontul de timp alocat pentru realizarea lor. În ceea ce privește criteriul juridic, adoptarea *acquis*-ului comunitar, acesta are un impact direct și evident deoarece impune prioritățile, obiectivele conținutul și un cadru instituțional uniform de adoptare și implementare a politicilor economice naționale, interesul și modelul comunitar prevalând în această ecuație. În acest context, este evident că respectarea criteriilor de aderare și implicit aderarea RM la UE implică o serie de transformări la nivel economic și politic².

Ținând cont de maniera în care sunt formulate criteriile de aderare, respectiv cel administrativ și de modul de derulare al negocierilor de aderare, cea mai mare parte a costurilor legate de îndeplinirea a criteriilor de la Copenhaga se va concentra în perioada anterioară de aderare la UE³.

Cea mai mare parte a costurilor derivă din diferențele existente între structurile instituționale, prioritățile și conținutul politicilor economice la nivelul RM, pe de o parte, și elementele definitorii ale modelului comunitar, pe de altă parte. Aderarea la UE implică adoptarea acestui model și înlocuirea celui național și, implicit, costuri aferente de adoptare și asigurare a compatibilității în acest sens. De asemenea, în perspectivă sectorială, cea mai mare parte a costurilor derivă din nivelul redus de dezvoltare a unor sectoare comparative cu cele din UE, ceea ce face ca adoptarea *acquis*-ului comunitar să afecteze serios competitivitatea de preț a sectoarelor în cauză și să ridice costurile alinierii și prin dispariția anumitor firme sau domenii de activitate care nu pot susține financiar transpunerea *acquis*-ului comunitar.

Totodată, nu trebuie negate nici efectele pozitive ale respectării condiționalităților europene, atât anterior cât și post aderare. Unul din beneficiile importante ale europeanizării îl constituie asistența financiară și tehnică acordată de UE RM în domeniul creării cadrului legal și instituțional necesar pentru buna funcționare a economiei. Totodată, imperativul aderării la UE, și implicit respectarea condiționalităților impuse, au avut un efect benefic în sensul accelerării reformelor economice

1 Josanu, Yuri, „Costuri și beneficii de integrare europeană a Republicii Moldova în Uniunea Europeană”, *Administrarea Publică*, 3, (2011, AAP, Chișinău, Republica Moldova): 92-96.

2 Preston, C., *Enlargement and Integration in the European Union* (London: Routledge, 1997), 39.

3 Primele două categorii de costuri din această tipologie sunt direct legate de adoptarea și implementarea *acquis*-ului comunitar, celelalte fiind legate de respectarea celorlalte criterii de aderare, cuantificarea lor nefăcând obiectul principal al acestui studiu.

și adoptării măsurilor necesare pentru creșterea economică și creșterea competitivității sectorului privat moldovenesc.

Din punct de vedere metodologic, apare ca dificilă distincția clară între efectele integrării și cele ale procesului de tranziție. Pe de altă parte, dihotomia câștigător/perdant este relativă. Identificarea unui sector drept câștigător sau perdant în procesul de integrare nu înseamnă că același lucru se poate spune despre orice firmă sau individ din acel sector. În plus, analiza sectorială nu corespunde neapărat unei influențe pozitive/negative asupra bunăstării întregii societăți. Un sector perdant poate elibera resurse pentru alte sectoare, îmbunătățind astfel eficiența alocării resurselor în economie¹.

Prin statutul său de țară candidată RM urmărește în primul rând îndeplinirea criteriilor de la Copenhaga, respectiv „stabilirea unei economii de piață funcționale care să aibă capacitatea de a rezista presiunii competitive și forțelor pieței din cadrul UE”. Acest obiectiv va trebui să fie atins prin așa numita metodă de coordonare deschisă, în cadrul căreia monitorizarea joacă un rol foarte important.

În primul rând, adoptarea standardelor de calitate aduce beneficii imediate la nivelul consumatorilor, ca și prin deschiderea accesului către piața europeană. Un efect important al acestor reglementări vizează contracararea asimetriei de informație existente în mod natural dintre producători și clienți², asimetrie care reprezintă una dintre cauzele majore ce afectează competiția reală. Din această perspectivă, reglementarea și deci adoptarea *acquis*-ului reprezintă o șansă pentru RM care se confruntă cu un nivel scăzut de sofisticare a consumatorilor, fapt care afectează gradul de antrenare pe care cererea îl are asupra într-un sens mai larg, adoptarea *acquis*-lui presupune plasarea pe alt nivel de alocare a resurselor. Pentru a realiza bunuri și servicii în maniera și în consecință la calitatea europeană, este nevoie nu doar de disciplina pe care *acquis*-ul o impune, ci și de mobilizarea unor resurse sporite. Saltul nu se poate realiza decât odată cu creșterea cuantumului capitalului și a intensității utilizării factorului uman. De aceea, există riscul de sufocare pentru mulți agenți economici, riscul ca aceștia să nu poată mobiliza resursele necesare pentru a se înscrie pe noul model de producție.

Având în vedere toate aceste dificultăți, reușita saltului calitativ la nivelul modelului de producție va depinde de capacitatea instituțiilor abilitate de a asigura atât supravegherea cât și asistența privind aplicarea noilor norme. Considerăm că un sistem centrat doar pe penalități pentru nerespectarea regulilor nu este sustenabil în RM, el riscând să descurajeze firmele.

Integrarea în cadrul UE și în perspectivă în uniunea monetară va conduce cel mai probabil la reducerea inflației ceea ce va contribui la creșterea ratelor de investire. Totodată macrostabilizarea expectată va crește accesul la credite externe reducând totodată și costurile acestora.

Unul dintre aspectele derivate ale procesului de aderare la UE vizează o expectată majorare a investițiilor străine directe (ISD), dimensiune decisivă dacă luăm în considerare nevoia acută de capital. Mai multe studii arată că a existat o corelație între anunțul privind extinderea UE și evoluția ISD³. În mod inevitabil integrarea în UE presupune renunțarea la o parte din libertățile de acțiune independent în politica externă. În particular, se propunea în proiectul constituției europene, „statele membre urmează să se abțină de la orice acțiune care ar contraveni intereselor

1 Dăianu, D. (coord.), *Câștigători și perdanți în procesul de integrare europeană. O privire asupra României*, (București: Centrul Român de Politici Economice, 2001), 127.

2 *Costs and Benefits of Poland's Membership in the European Union* (Centrum of Europejskie Natolin, Warsaw, 2003), 189.

3 Alan Bevan, Saul Estrin and Heather Grabbe, „The impact of EU accession prospects on FDI inflows to central and eastern Europe” *POLICY PAPER* (ESRC, Programme, 06/01 2007): 112-119.

UE sau care riscă să diminueze eficiența UE”. Definitivarea pilonului II al UE va solicita încă negocieri dificile și, cel mai probabil, convergența intereselor țărilor din UE se va limita la cooperarea interguvernamentală, poate mai profundă decât acum, dar oricum în acest domeniu nu se va purcede la un transfer radical de competențe prea mari instituțiilor europene supranaționale. Alături de aceasta, actualul câmp de manevră independentă în politica externă a Chișinăului oricum deja este extrem de limitat. Prin urmare, din acest punct de vedere costurile și riscurile asumate de RM sunt minimale.

Un alt aspect negativ al integrării va fi reflectat de diminuarea suveranității și de afectarea domeniilor de competențe tradiționale pe care și le asumă statele, iar aceasta are bineînțeles și implicații asupra pozițiilor la care aderă statul în politicile sale externe. Dar, ca și în cazul independenței politicii, caracterul suveran al statului moldovenesc deja este extrem de confuz. În primul rând, nu sunt de fel clare frontierele teritoriului asupra căruia se propagă suveranitatea statului moldovenesc. În al doilea rând, capacitățile de coerciție ale statului sunt serios afectate de criminalitate și corupție chiar și pe teritoriul pe care formal îl controlează. În sfârșit, însăși legitimitatea statului moldovenesc este pusă la îndoială de o parte din cetățenii săi. Creșterea numărului de solicitanți pentru acordarea unor cetățenii duble este o strategie de supraviețuire individuală care atestă existența unui pericol real colaps intern al statului pe nume RM.

Integrarea europeană nu va avea un efect negativ asupra actualului nivel de suveranitate a RM, ci din contra, va fi un proces stimulator pentru consolidarea suveranității până la un interval al cărui limită superioară va fi determinată de obiectivele pe termen lung de construcție europeană. Pentru ca UE să rămână funcțională, ponderea împrumuturilor care revin Bruxelles-ului de către noile state membre crește cu fiecare extindere. Deși există posibilitatea declanșării unei noi „parade a suveranităților”, este clar că în secolul XXI suveranitatea națională va fi subminată în primul rând de globalizarea, nu de aderarea la UE. Auto-eliminarea RM din procesul european nu va avea drept efect păstrarea suveranității sale. Mai mult ca atât, chiar dacă RM nu va fi acceptată în calitate de candidat la aderarea la UE, ca și în cazul statelor-membre ale EFTA vecinătatea cu UE inevitabil va implica o armonizare a legislației naționale cu cea europeană și aplicarea standardelor europene asupra producției locale, acestea determinând erodarea suveranității.

Credem ca indiferent de apartenența la UE sau de perpetuarea actualei stări de „independență” politică, RM va continua să piardă din suveranitatea sa. Numai aderarea la UE îi va permite RM, prin beneficiile socio-economice și politice obținute, să compenseze la maximum costurile inevitabile pe care le presupune integrarea. Aderarea mai târzie, presupune probabil un singur avantaj, și anume ca, între timp, UE va reuși să efectueze o sistematizare și o delimitare mai clară a competențelor între instituțiile europene și statele naționale.

Un risc major decurge din constituirea și consolidarea structurilor birocratice supranaționale, calificate de eurosceptici ca fiind „impersonale” și dificil de a le expune controlului cetățenilor europeni. Problema deficitului democratic în UE s-ar putea agrava odată cu aderarea noilor membri și cu necesitatea de a transmite mai multe competențe organelor supranaționale pentru a păstra un caracter funcțional și eficient al UE.

Riscul de antagonizare a Rusiei este unul dintre impedimentele externe cele mai serioase în calea integrării europene. Experiența istorică imperială de construcție națională și actualele aspirații de restabilirea a statutului de mare putere, face ca Rusia să fie și să rămână și pe viitor, tentată de a interfera în afacerile din noile state independente și, astfel, să limiteze independența și suveranitatea lor. Prin urmare, „dorința RM de integrare europeană poate fi extrem de dificil de reconciliat cu

concepțiile Rusiei asupra viitoarelor aranjamente geopolitice și geoeconomice din Europa¹. Din declarațiile de politică externă ale oficialilor ruși se poate trage concluzia că Moscova vede viitorul continent european articulat în jurul a doi piloni: UE la Vest și Rusia la Est. Aceasta va face ca Rusia probabil să se opună cu vehemență și să submineze demersurilor pro-europene întreprinse de Chișinău.

În primul rând UE este cea care ar putea să minimizeze riscurile puse de politica rusă față de RM. Pentru aceasta UE ar trebui să renunțe definitiv la tratarea a RM în calitate de fost stat sovietic, deoarece anume acest tratament încurajează viziunile dominatoare ale Rusiei față de ceea ce ea consideră zona sa de influență. Desigur, fără un efort politic intern, susținerea europeană nu va avea nici un rezultat. Dar anume UE ar trebui să reconfirme dreptul fiecărui stat european de a deveni membru al UE, așa cum este prevăzut în tratatele sale de bază și să nu mai excludă pentru RM posibilitatea de integrare, cel puțin pe termen lung, în dependență de progresele sale interne de reformare economică și politică. Actuala divizare a țărilor europene în membri la UE, candidați și restul este extrem de convențională, ambiguă și periculoasă ca consecințe politice pe termen lung. Pentru RM această politică poate fi extrem de periculoasă deoarece UE are deja o strategie pe termen lung față de Ucraina și față de Rusia. Belarusi nu pretinde la consolidarea unor relații speciale cu Europa și își vede viitorul său alături de Rusia. RM este deci singura țară din fâșia dintre Marea Baltică și Marea Neagră care nu va pune probleme serioase în integrarea sa și față de care UE nu are o viziune strategică integrată și coerentă.

Pentru RM integrarea europeană trebuie să fie ghidată de aceleași obiective de politică externă pe care le-au urmărit și actualii candidați. Desigur că există factori specifici care își vor lăsa amprenta atât asupra strategiei concrete prin care se va urmări integrarea europeană, cât și asupra efectelor de politică.

O voce externă mai bine auzită și o autoritate mai înaltă în relațiile internaționale este una din mizele esențiale urmărite de candidatele din Europa Centrală și Est. Aderarea la UE va oferi RM posibilitatea de a participa la procesele din economie, politica și cultura europeană și mondială. Istoria dezvoltării UE arată că și statele mici au jucat un rol important în luarea unor decizii strategice. Integrarea RM în UE va fi o expresie firească a identității de valori și principii, a vocației sale de țară democratică, profund ancorată prin tradiții, cultură și civilizație, în spațiul unic european.

Un alt obiectiv al candidaților este obținerea unor noi posibilități pentru promovarea intereselor naționale pe plan european. În ultimele decenii, ca urmare a aprofundării cooperării între statele comunității europene, de la una sectorială la una mai largă, mai comprehensivă, tot mai multe împuterniciri ale statelor-membre din diferite domenii politice au fost transferate instituțiilor europene și sunt administrate în comun de către statele-membre. Dar anume aceasta și oferă țărilor din UE posibilitatea de a influența „construcția” politicilor europene și de a promova astfel interesele lor naționale. Statele care au aderat și care urmează să adere la UE sunt conștiente de faptul că renunță la o parte din suveranitatea lor națională în schimbul obținerii unor câștiguri politice noi.

Un factor specific în integrarea europeană pentru RM este posibilitatea de evadare din arealul geopolitic al „vecinătății apropiate” a Rusiei. În cazul țărilor din Europa Centrală și de Est un factor complementar a fost cel de a echilibra influența unilaterală pe care SUA ar putea avea asupra lor în cazul neaderării. Această evadare geopolitică va însemna pentru RM posibilitatea de promovare a unor politici externe noi din punct de vedere conceptual, fără a simți în permanență un stres provocat de frica de a nu antagoniza cumva Rusia prin acțiuni care eventual ar putea

¹ Bevan, Estrin and Grabbe, *The impact of EU*.

să-i afecteze interesele. În cadrul UE RM va putea participa plenar la colaborarea interguvernamentală în cadrul PESC, ceea ce va solicita din partea RM o calitate superioară a „materialului” diplomatic, o prezență și o prestație mai bună pe planul relațiilor dintre națiunile europene.

Indiscutabil integrarea în UE a fost urmărită inclusiv și din cauza că prezența într-o structură regională de talia UE adaugă țărilor-membre o certitudine mai înaltă în planurile lor de asigurare a securității și intereselor naționale. În perspectivă UE își va dezvolta propriile forțe de apărare și reacție rapidă.

Deci, în concluzie putem remarca beneficiile ca efecte generale următoarele: beneficii de natură politică (participarea la procesul decizional la nivel european, stabilitatea sistemului democratic, siguranța cetățenilor, consolidarea poziției statului în raport cu terții); beneficii de natură economică (accesul liber al produselor, serviciilor și capitalurilor autohtone în UE, accesul la fondurile structurale, creșterea fluxurilor de investiții străine directe); beneficii de natură socială (siguranța sporită la locul de muncă, îmbunătățirea stării de sănătate a populației, creșterea nivelului de trai, libertatea cetățenilor de a se stabili oriunde în Europa)¹.

Dintre costurile aderării, au fost identificate: costuri bugetare (formate din costurile creării și funcționării aparatului administrativ, costuri cu armonizarea legislativă, formarea personalului); costuri economice și sociale (corespunzătoare ajustărilor structurale necesare în vederea aderării).

Întrucât se consideră că aceste costuri ar fi apărut oricum ca urmare a procesului de transformare a statului într-o economie de piață, efectul final al aderării a fost evaluat drept pozitiv, pe termen lung, beneficiile fiind superioare costurilor.

Concluzii

În articolul dat s-a accentuat evoluția sistemului relațiilor internaționale în spațiul post-sovietic prin prisma necesității determinării priorităților politicii sale externe de către RM în această direcție. A fost întreprinsă încercarea de cercetare și analiză a problematicei aprofundării integrării RM în structurile din est și vest pe diferite direcții, evaluând avantajele și dezavantajele includerii RM în sistemul relațiilor internaționale în cadrul acestor structuri.

Colapsul URSS a fost un eveniment ce a modificat esențial eșichierul de forțe în lume și configurația geopolitică a planetei. Procesul schimbării sistemice în spațiul post-sovietic a fost urmat de un grav colaps economic, eșecuri sociale și instabilitatea politică – trăsături comune tuturor republicilor sovietice. Unica excepție făceau doar republici baltice care erau cele mai pregătite formațiuni statale pentru „viața independentă”. În termen extrem de scurt republicile baltice au reușit să parcurgă calea destul de complicată de trecere de la sistemul totalitar, supracentralizat, închis de conducere de stat și societate la sistemul liberal, economie de piață și societatea deschisă, devenind membru UE.

Prin prisma analizei lucrărilor mai multor cercetători s-a observat că imaginea RM este un subiect mai mult sau mai puțin important. Ea este constituită pe impactul factorilor interni și externi. În această ordine se accentuează aspecte ale vieții politice, situației economice, condițiile sociale. O problemă care ține de imaginea RM este percepția spațială a statului, de asemenea existența conflictului transnistrean și nesoluționarea lui fac să aibă de suferit imaginea RM în condițiile procesului de integrare europeană.

¹ Josanu, Yuri, „Participarea politică: constituirea și consolidarea democrației participative” *Idei și valori perene în științele socio-umane: studii și cercetări* tom XVI (Editura Argonaut, Cluj-Napoca, România, 2011): 79-89.

Crearea imaginii atractive în Occident la etapa actuală pentru RM a devenit o chestiune necesară. Pentru aceasta este nevoie de o activitate informațională intensă pentru a contrapune informației falsificate propriul punct de vedere. Ar putea facilita acest lucru editarea unor publicații speciale, având menirea de a promova imaginea RM în lume. La momentul actual în fața RM stă un obiectiv de importanță majoră, atingerea căruia necesită mobilizarea potențialului întregii societăți. Este vorba de trecerea în relațiile cu UE, de la cooperare la integrare.

BIBLIOGRAFIE

BRZEZINSKI, Z., and SULLIVAN, P., *Russian And The Commonwealth Of Independent States: Documents, Data, And Analysis*, Center for Strategic and International Studies, 1997.

LIEVEN, A. and TRENIN, D., *Ambivalent Neighbors: The EU, NATO and the Price of Membership*, Washington, D.C.: Carnegie Endowment for International Peace, 2003.

ARCHICK, K. and GALLIS, P., *NATO and the European Union*, Washington, D.C.: US Congress, Foreign Affairs, Defense, and Trade Division, 2005.

CIBOTARU, Viorel, *Republica Moldova și comunitatea internațională*, Chișinău, Universitatea de Stat din Moldova, 2001.

FUERA, Augustin, *Manualul Uniunii Europene*, Universul Juridic, Ediția a II-a, București 2004.

GRIFFITHS, M., *Relații Internaționale - școli, curente, gânditori*, Editura Ziua, București, 2003.

WALLACE, Helen, WALLACE, William, trad. de Genova Bolea, *Procesul politic în Uniunea Europeană*, Chișinău, Editura ARC, 2004.

ZĂPÂRȚAN, Liviu-Petru, *Mecanisme și politice ale integrării europene*, C.F.C.I.D. Univ. Babeș-Bolyai, 2003.

CROWTHER, William, Yuri JOSANU, *Moldova*, in Sten BERGLAND, Frank AAREBROT, and Joakim EKMAN, eds., „Handbook of Political Change in Eastern Europe”, 2nd edition, London, Edward Elgar Publishers, 2003.

KING, Charles, *The Moldovans: Romania, Russia and the Politics of Culture*, Stanford: Hoover Institution Press, 2002.

CROWTHER, William, *The Politics of Democratization in Post-communist Moldova*, în Karen DAWISHA and Bruce PARROT, eds., „Democratic Changes and Authoritarian Reactions in Russia, Ukraine, Belarus, and Moldova”, London, Cambridge University Press, 1997.

WAY, Lucan A., *Weak States and Pluralism: The case of Moldova*, in “East European Politics and Societies”, vol. 17, no. 3, 2003.

Libia – permanenta amenințare la adresa securității regionale și internaționale

■ DANA DUMITRU¹

[National School of Political and Administrative Studies Bucharest]

Abstract

From 1980 to 2006 the Great Socialist People's Libyan Arab Jamahiriya was considered by the United States and the other members of international community as a Rogue State. After that for a short period the relations of Libya with international community has been ameliorated. But this has changed rapidly after the Arab spring when the Gaddafi regime sent the army to stop the peoples revolt and soon then situation evolved into a bloody conflict. This paper explores the rise and fall of Libya as a rogue state and state sponsored terrorism and the international community has faced the dilemma of intervention in the light of responsibility to protect doctrine.

Keywords

responsibility to protect; Gaddafi regime; war crimes; military intervention

Introducere

Încheierea Războiului Rece a însemnat schimbarea mediului de securitate din ce în ce mai înclinat către dialog și cooperare dar nelipsit în același timp de stări conflictuale și răbufniri belicoase. În același timp secolul XX se încheia cu o conștiință acută privind necesitatea protecției drepturilor omului. Masacrele din Somalia, Ruanda, dar și de pe continentul european în Bosnia au avut un efect major asupra schimbării de atitudine la nivel internațional în privința oportunității intervenției militare umanitare. Mai mult decât atât ONU recunoaște prin intermediul unui raport întocmit de fostul Secretar General Kofi Anan că problematica drepturilor omului încetează de a ține exclusiv de treburile interne ale statului și consacră dreptul de intervenție militară externă în scopuri umanitare. Raportul Comisiei Internaționale pentru Suveranitate și Intervenției reprezintă baza noii doctrine a intervenției militare umanitare bazată pe ideea responsabilității de a proteja. Rezumată această doctrină arată că statele au responsabilitatea de a proteja propriii cetățeni iar în cazul eșecului în îndeplinirea acestei îndatoriri statele

¹ Beneficiar al proiectului „Burse doctorale pentru dezvoltarea societății bazate pe cunoaștere”, proiect cofinanțat de Uniunea Europeană prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

membre ale comunității internaționale pot interveni militar în vederea reinstaurării stabilității.

Apariția acestei doctrine a securității internaționale a ridicat un alt semn de întrebare și anume cine trebuie să intervină în astfel de situații. La ONU se susținea că dreptul de intervenție aparține în exclusivitate Națiunilor Unite prin intermediul Consiliului de Securitate, așa cum rezulta din interpretarea Cartei ONU. În același timp însă SUA și alte state, majoritatea membre NATO, considerau că o alianță militară formată din state care respectă principiile democratice ar avea suficientă legitimitate pentru astfel de intervenții. În cele din urmă ambele variante au fost acceptate de practica internațională.

Acest articol reprezintă o analiză a modului în care Libia a devenit o amenințare la adresa securității regionale și internaționale fapt ce a determinat punerea în aplicare doctrinei responsabilității de a proteja de către membrii comunității internaționale. Astfel *ipoteza de cercetare de la care pornesc este că Libia a reprezentat un test prin comportamentul său în plan internațional pentru implementarea doctrinei responsabilității de a proteja.*

Intervenția militară în Libia a însemnat pe de o parte exprimarea unor îngrijorări legitime din partea unor state pentru faptul că este al treilea stat din Orientul Mijlociu în care SUA își face simțită prezența militară. În același timp însă avem poziția celorlalte state, la fel de legitimă asupra existenței unui imperativ moral de intervenție în conflictele interne care pun în pericol viața și siguranța cetățenilor.

Ascensiunea la putere a lui Muhammar Gaddafi și transformarea Libiei într-un stat sponsor al terorismului

Libia și-a declarat independent în anul 1951 după o lungă perioadă colonială. Pentru următorii 50 de ani statul va fi condus de o monarhie constituțională, rămânând însă dependentă din punct de vedere economic de fosta metropolă. Odată cu descoperirea rezervelor petroliere independența economică începe să își facă simțită prezența Libia devenind din ce în ce mai puțin dependent din punct de vedere economic. Rezervele de petrol ale Libiei sunt considerate cele mai mari din toată Africa, statul libian fiind deținătorul uneia din cele mai mari rezerve de petrol neprelucrat din întreaga regiune africană.¹

Creșterea economică nu a adus însă cu ea și bunăstarea populației care privea cum toate aceste venituri se acumulează în favoarea familiei regale. Nemulțumirea populației autohtone venea pe fondul apariției nasserismului și a naționalismului arab în Africa de Nord și Orientul Mijlociu.² Astfel, pe fondul acestei nemulțumiri a populației, în timp ce regele se afla în Turcia pentru un tratament medical un grup de tineri ofițeri libieni, conduși de Muammar Gaddafi pun la cale lovitura de stat și declară abolirea monarhiei și proclamarea republicii. Noua denumire a statului este acum Republica Arabă Libia conducerea fiind asigurată de Consiliul Revoluționar care îl promovează pe Gaddafi de la capitan la colonel și îl numesc comandant suprem al armatei.³ Din acest moment, Gaddafi devine de facto șeful statului.

¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ly.html>.

² Această situație reiese și din scrisoarea ambasadorului american la Tripoli, David D. Newsom, către Departamentul de Stat din SUA care vorbește despre retragerea suportului SUA pentru regele libian. National Archives, RG 59, Central Files 1967-69, POL LIBYA-US. Secret; Official; Informal. The referenced Airgram A-72, March 28 from Tripoli Document declassificat în Septembrie 2007 USA DoD.

³ CIA, State Department, National Security Council and White House Files, „Gaddafi Rise to Power in Libya: Libyan Revolution 1969-1972”, accesat la http://www.paperlessarchives.com/qaddafi_rise_to_power_in_libya.html.

Urmând ideile lui Nasser colonelul Gaddafi încearcă să impună sistemul politic socialist nu numai în plan intern ci și prin politica externă pe care o imprimă statului libian. Gaddafi cere libienilor lichidarea inamicilor interni și externi care puneau în pericol revoluția. Ca urmare a acestei politici la începutul anilor 1980 o serie de bombe sunt detonate în Marea Britanie, mai precis în orașele Manchester și Londra. Ținta principală a acestor atacuri erau dizidenții libieni refugiați pe teritoriul Marii Britanii. Ca urmare a acestor atacuri Marea Britanie decide ruperea relațiilor diplomatice cu statul libian iar Gaddafi solicită „revoluționarilor” să înceteze violențele de teama primirii unor sancțiuni economice din partea comunității internaționale.

În același timp și relațiile cu Statele Unite ale Americii deveneau tensionate. Pe fondul revoluției iraniene din 1979, ambasadorul american din Iran se retrage la ambasada din Libia în luna decembrie a aceluiași an. Această retragere nu era văzută cu ochi buni de regimul de la Tripoli care dorea o apropiere de statele musulmane din zona Orientului Mijlociu. Mai mult decât atât relațiile dintre cele două state se deteriorează și ca urmare a politicii pro sovietice a lui Gaddafi și a apropierii acestuia de statele est europene. URSS devine în această perioadă principalul furnizor de armament al Libiei. Politica externă practică de Gaddafi era însă una menită să ajute Libia să devină o putere economică și militară regională, această fiind un prim pas în îndeplinirea visului președintelui libian. Astfel în momentul instaurării administrației Reagan în 1981, Libia era principalul inamic extern al SUA acestea trecând la acțiuni militare împotriva regimului Gaddafi.

Incidentul care a determinat acțiunea militară a SUA împotriva Libiei a fost atacul declanșat de armata libiană asupra unui avion militar american ce survola golful Sidra apoi artileria libiană și-a îndreptat atacul asupra celorlalte avioane americane care survolau zona. Conform documentelor americane, avioanele militare care survolau golful se aflau în teritoriile internaționale nefiind vorba de intrare în spațiul aerian libian. Din această perspectivă atacul asupra avionului militar american a declanșat o reacție din partea armatei SUA.¹

În 1983 Gaddafi încearcă orchestrarea unei lovituri de stat în Sudan în scopul de a instaura un regim politic pe care liderul libian să îl poată controla. Planul său este însă dejucat de Statele Unite. În lunile următoare SUA continuă să acuze Libia că oferă suport organizației teroriste Abu Nidal și că este responsabilă de orchestrarea unor atacuri teroriste asupra curselor companiei israeliene El Al precum și asupra altor ținte civile de pe teritoriul Europei și declanșează un nou atac aerian împotriva unor baze de antrenament a teroriștilor aflate pe teritoriul Libiei.

Declanșarea atacului a fost justificată de SUA ca fiind o acțiune militară cu scop de apărare împotriva unui stat sponsor al terorismului care reprezenta astfel o amenințare la adresa securității internaționale. Atitudinea statelor arabe din Orientul Mijlociu se rezumă și ea la condamnarea de principiu a atacurilor americane fără a exista însă o luare de poziție fermă în favoarea Libiei. În același timp nici din partea URSS sprijinul pentru regimul de la Tripoli nu s-a manifestat.

Acțiunile teroriste ale grupărilor sprijinite de Libia nu s-au oprit însă ci au fost chiar intensificate, atentatele având loc nu numai în zona Orientului Mijlociu unde Gaddafi sprijinea mișcările palestiniene rebele ci și pe teritoriul Europei. În ciuda acestei evidențe însă guvernele europene nu au sprijinit politica americană de intervenție militară pe teritoriul Libiei, invocând teama de a nu se crea un precedent în folosirea forței fără acordul Consiliului de Securitate al ONU.²

Acțiunile teroriste ale Libiei nu erau considerate de către SUA unele de natură a pune în pericol securitatea lor națională și nu ofereau o bază pentru dezvoltarea

¹ Reagan, Ronald *Gulf of Sidra Incident LETTER TO THE CONGRESS*, MAR. 26, 1986(1) text from Weekly Compilation of Presidential Documents of Mar. 31, 1986.

² Ronald Bruce S. John, *Libya and the United States: two centuries of strife* (University of Pennsylvania Press, 2002), 130-135.

de către SUA a unei doctrine de apărare împotriva terorismului nici măcar ca urmare a atacului împotriva cursei Pan Am.

Atacul asupra Pan Am atrage impunerea sancțiunilor asupra Libiei

În ianuarie 1991 Statele Unite și Marea Britanie au încheiat una din cele mai complexe și îndelungate anchete asupra activității criminale a unui stat din istorie. Toate dovezile asupra actului conduceau către Libia mai cu seamă că cei doi autori ai atentatelor erau de origine libiana. În condițiile în care atentatul terorist asupra unor obiective civile poate fi considerat un act de război conform tratatelor și convențiilor internaționale ceea ce ar fi îndreptățit aceste state să apeleze la o acțiune militară în scop de auto-apărare împotriva Libiei. Ținând însă seama de faptul că de la comiterea atentatului și până la momentul finalizării anchetei a trecut perioadă destul de lungă de timp atât Marea Britanie cât și SUA atacul militar nu mai era o opțiune. În schimb Libia era obligată, conform angajamentelor sale internaționale să-i pedepsească pe autorii atentatelor. O altă opțiune ar fi fost extrădarea celor doi autori ai atentatelor în vederea judecării acestora de către un tribunal internațional. Mai mult decât atât Marea Britanie și SUA au impus Libiei o serie de condiții pe care a aceasta trebuia să le îndeplinească pentru a evita eventualele sancțiuni internaționale.

Cerințele celor două state erau ca Libia să își recunoască implicarea în organizarea atentatului, să plătească despăgubiri victimelor și să coopereze cu organele de anchetă. Un astfel de comportament din partea Libiei ar fi demonstrat disponibilitatea regimului de la Tripoli de a își asuma un comportament în concordanță cu cerințele comunității internaționale. Dovezile că Libia era dispusă să renunțe la susținerea terorismului internațional erau cerute și de către Franța care la rândul său acuza statul libian de comiterea unui atentat asupra zborului UTA 722 care se prăbușise în Ciad în anul 1989. Franța nu cerea ca Libia să își extrădeze cetățenii acuzați de terorism ci era dispusă să accepte judecarea acestora de către Libia.

Întrucât cerințele celor trei state afectate de cele două atentate teroriste au rămas fără răspuns acestea au adus cauza în fața Consiliului de Securitate al ONU chemat să soluționeze diferendul cu Libia și capabil să impună acesteia eventuale sancțiuni în cazul în care nu s-ar fi supus cerințelor ONU.

Rezoluția Consiliului de Securitate a avut drept consecință impunerea unui embargo asupra importului de armament.¹ De asemenea tot în cuprinsul acestei rezoluții a ONU se cerea închiderea companiei aeriene libiene și reducerea prezenței diplomaților străini aflați pe teritoriul Libiei.

De partea cealaltă Libia acuză la rândul său Marea Britanie și SUA de ingerință în treburile interne și se adresează la rândul său Curții Internaționale de Justiție invocând prevederile Convenției de la Montreal care prevede că autorii atentatelor teroriste internaționale asupra unor zboruri internaționale pot fi judecați de statul pe teritoriul cărora se află aceștia. După îndelungi negocieri Libia a fost în cele din urmă de acord ca cei doi suspecți să fie judecați de Tribunalul Internațional de la Haga.

Pe scurt imaginea generală proiectată de Gaddafi a fost aceea a unui susținător al intereselor arabe capabil să apeleze la sponsorizarea terorismului internațional în vederea îndeplinirii obiectivelor sale de politică externă. Această imagine l-a ajutat în obținerea sprijinului din partea statelor arabe mai cu seamă că atacurile teroriste erau îndreptate cu precădere împotriva SUA și aliaților acestora.

Declanșarea războiului împotriva terorismului a dus însă la prăbușirea statelor care foloseau această metodă de a purta războaie prin interpuși și a dus la apariția unor schimbări în structura de putere a acestor state. În aceste condiții rând pe

¹ Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 748 /31 martie 1992.

rând regimurile totalitare arabe s-au prăbușit arătând că aparenta stabilitate regională oferită de acestea era plătită cu un preț foarte mare de către populația civilă direct afectată de suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale.

Revolta populară și intervenția comunității internaționale în Libia

Criza din Libia a izbucnit în contextul „primăverii arabe” și a determinat o reacție promptă din partea societății internaționale.

Primul val de proteste începe în luna februarie 2011 și duce la escaladarea crizei după folosirea de către forțele de ordine a forței excesive față de protestatari. Rând pe rând și alte orașe libiene sunt cuprinse de revoltele populare. Pentru a face față situației regimul de la Tripoli trimite armata pentru a pune capăt revoluției populare.

Eforturile zadarnice de a impune o zonă liberă demilitarizată în Libia au determinat în cele din urmă Consiliul de Securitate să adopte Rezoluția 1973¹ prin care se solicita luarea tuturor măsurilor necesare în vederea protejării populației civile a Libiei de abuzurile guvernului libian.

Ceea ce a determinat societatea internațională să acționeze în baza principiilor stabilite de responsabilitatea de a proteja este succesiunea evenimentelor care au avut loc în Libia care puteau evolua către o amenințare la adresa securității regionale.

Criza libiană a intrat pe agenda societății internaționale fiind catalogată drept una de natură umanitară ce necesita impunerea unui răspuns care să se bazeze pe principiile enunțate de doctrina responsabilității de a proteja.

Populația libiană a devenit ținta regimului de la Tripoli în urma protestelor care s-au declanșat în capitala libiană, cuprinzând în scurt timp întreaga țară. Suspens presunțiilor interne, colonelul Gaddafi apelează la ajutorul forțelor loiale pentru a înăbuși revolta din orașul Benghazi.²

Creșterea numărului civililor morți în conflictele din orașele libiene între forțele loiale lui Gaddafi și rebeli care conform unui raport al organizației Human Rights Watch ducea către o „catastrofă umanitară de proporții în încercarea Libiei de a impune tăcerea asupra evenimentelor reale”³, a determinat societatea internațională să adopte măsuri în vederea diminuării efectelor crizei. Forțele guvernamentale sunt acuzate de forurile internaționale că folosesc forța în mod excesiv asupra protestatarilor. În același timp valul protestelor se extinde în mai multe orașe: Misrata, Zawiya, Zuwara, și Zintan.

Reacția societății internaționale față de evenimentele din Libia a s-a schimbat și ea pe măsură ce regimul lui Gaddafi se prăbușea din interior. La 26 februarie Consiliul de Securitate al ONU adoptă în unanimitate Rezoluția 1970⁴, prin care impune Libiei un embargo asupra importului de armament și sesizează totodată Curtea Internațională de Justiție cu privire la crimele de război și crimele împotriva umanității comise de membrii familiei Gaddafi precum și de alți membri ai guvernului de la Tripoli.

1 Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 1973/11 (Martie 2011), accesată la <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.doc.htm#Resolution>.

2 „Defiant Gaddafi vows to fight on”, accesat la <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/02/201122216458913596.html>.

3 „Libya: Governments Should Demand End to Unlawful Killings. Death Toll Up to at Least 233 Over Four Days”, accesat la <http://www.hrw.org/en/news/2011/02/20/libya-governments-should-demand-end-unlawful-killings>.

4 Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 1970 din 2011 accesată la <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement>.

Dovezi ale încălcării regulilor războiului de către tabăra guvernamentală o constituie folosirea masivă a armelor capcană¹ și a minelor antipersonal² cu scopul producerii unor suferințe masive populației civile în cadrul unui conflict fără caracter internațional, precum și a altor tipuri de arme interzise de convențiile internaționale. De asemenea rapoartele asupra desfășurării conflictului arată că mai ales după pierderea controlului asupra capitalei Tripoli, forțele armate loiale colonelului Gaddafi au executat prizonierii de război aflați în custodia lor.

În ceea ce privește cealaltă tabără, grupările rebele se fac vinovate la rândul lor de încălcarea legilor războiului. Cel mai răsunător caz este acela al crimelor comise asupra taberei loialistilor din orașul Misrata unde au fost uciși un număr mare de civili. Abuzuri comise asupra prizonierilor au fost raportate de către Human Rights Watch în zona de est a Libiei, controlată de rebeli.³ De asemenea au existat numeroase raportări asupra crimelor comise de forțele Consiliului Național de Tranziție din Libia asupra africanilor stabiliți pe teritoriul libanez suspecți de a fi colaboratori ai regimului de la Tripoli. Arestările s-au făcut fără a li se respecta drepturile suspectilor care au fost ținuti în condiții inumane de detenție și supuși unor tratamente inumane. Nici în privința tratamentului prizonierilor de război forțele rebele nu au respectat convențiile internaționale referitoare la tratamentul aplicat acestora făcându-se vinovate la rândul lor de nerespectarea regulilor războiului.⁴

Aceste încălcări grave ale regulilor războiului dovedeau că datoria societății internaționale era aceea de a interveni. Pașii pe care aceasta i-a urmat în desfășurarea conflictului arată măsura în care norma responsabilității de a proteja se aplică în cazurile clare de nerespectare a normelor internaționale referitoare la modul de purtare al războaielor care nu au un caracter internațional.

Pentru a clarifica aspectele legate de modul de acțiune al societății internaționale cel mai bun punct de pornire este Rezoluția Consiliului de Securitate 1970 care invocă faptul că guvernul libian are responsabilitatea de a proteja populația aflată pe teritoriul său. La numai o săptămână distanță, Consiliul de Securitate adoptă cea de a doua rezoluție privitoare la situația din Libia solicitând încetarea imediată a ostilităților și mai ales autorizează, pentru prima dată în mod explicit, intervenția militară a statelor membre pentru a pune capăt ostilităților. Formele pe care intervenția militară o putea lua conform acestui document erau „toate măsurile necesare” pentru stabilirea zonelor demilitarizate și „toate măsurile necesare” în vederea protejării zonelor civile aflate în zona de conflict. Măsurile pe care forțele internaționale le pot lua sunt clar delimitate și dintre acestea desfășurarea unor trupe pe teritoriul Libiei este strict interzisă. Astfel, în conformitate cu prevederile Rezoluției statele sunt chemate să acționeze pe plan regional, prin intermediul organizațiilor regionale.⁵

Cele două rezoluții ale Consiliului de Securitate interzic în mod expres acțiunea militară în scopul înlăturării regimului colonelului Gaddafi sau pentru susținerea prin oferirea de suport logistic forțelor rebele din Libia. Obiectivul forței de intervenție în Libia s-a concentrat exclusiv asupra stopării crimelor împotriva umanității.

1 Protocolul privind interzicerea sau limitarea folosirii minelor, armelor-capcană și a altor dispozitive (Protocolul II la Convenția din 1980).

2 Convenție privind interzicerea utilizării, stocării, producerii și transferului de mine antipersonal și distrugerea acestora (Oslo, 18 septembrie 1997). Accesat la <http://www.icbl.org/index.php/icbl/Treaty/MBT/Treaty-Text-in-Many-Languages/English>.

3 Human Rights Watch, "World Report 2012: Libya. Events of 2011", accesat la <http://www.hrw.org/world-report-2012/world-report-2012-libya>.

4 International Criminal Court, "Second report of the prosecutor of the International Criminal Court to the UN Security Council pursuant to UNSCR 1970/2011", accesat la <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNSCreportLibyaNov2011ENG1.pdf>.

5 Jeremiah Gertler, *No Fly Zones: Strategic, operational, and legal considerations for Congress*, Congressional Research Service R41701, 18 Martie 2011, Washington, SUA.

Operațiunea Unified Protector

Rezoluția Consiliului de Securitate solicita implicarea organizațiilor regionale făcând astfel referire la Liga Arabă în vederea supervizării zonei non-survol. Lipsa de capacitate a organizației regionale a determinat o parte a statelor membre NATO să acționeze în vederea implementării prevederilor rezoluției ONU. La două zile de la adoptarea rezoluției Consiliului de Securitate a început punerea sa în practică. În lipsa existenței unei forțe de reacție rapidă a ONU eforturile militare au fost începute de Franța (Operațiunea Harmattan), urmate de SUA (Operațiunea Odyssey Dawn), Marea Britanie (Operațiunea Ellamy) și Canada (Operațiunea Mobile). Întrucât aceste operațiuni erau independente, lipsa unui centru de comandă îngreuna procesul de găsire a unei soluții pentru a pune capăt crizei libiene. În aceste condiții opțiunea cea mai viabilă era aceea a transferului de comandă a operațiunilor către NATO.¹

După îndelungi negocieri statele au decis că misiunea NATO în Libia va avea la bază un mandat din partea ONU.

Misiune NATO se limita la asigurarea zonelor de non-survol, impunerea embargoului asupra armelor, protejarea populației civile fără a putea încălca însă teritoriul libian.²

Coaliția militară care compunea forța NATO cuprindea un număr de 15 state și a oferit suport forțelor rebele din orașele Misrata și Benghazi iar ulterior celor din capitala Libiei. Crimele împotriva umanității comise de către forțele guvernamentale libiene au continuat însă până la capturarea și uciderea liderului libian și a fiului său de către forțele rebele la 20 octombrie. După declararea oficială a încetării ostilităților mandatul NATO dat de Rezoluția 1970 a luat sfârșit.

În privința încălcării regulilor războiului de către forțele NATO implicate în operațiunea Unified Protector, regimul Gaddafi a sesizat în trei rânduri Consiliul Drepturilor Omului de pe lângă ONU invocând atacurile nediscriminatorii ale NATO în timpul bombardamentului asupra orașului Tripoli. NATO la rândul său susține că țintele sale au fost exclusiv militare așa cum reiese de altfel și din raportul organizației Human Rights Watch. Cele mai multe întrebări au fost ridicate în legătură cu atacul asupra orașului Majer. Poziția NATO este că obiectivele atacate erau militare deși nu au fost găsite dovezi clare în acest sens. Legile războiului cer ca obiectivul să fie militar pentru a putea declanșa atacul. Mai mult decât atât o altă cerință este aceea a minimizării pagubelor colaterale în momentul atacului, sens în care NATO ar fi trebuit să aibă la dispoziție mai multe informații asupra obiectivului urmărit pentru a nu provoca pagube civile.³

Conflictul din Libia îndeplinește criteriile unui război cu implicații internaționale ceea ce impune tuturor părților beligerante respectarea convențiilor internaționale care compun dreptul internațional umanitar. Aceste reguli se aplică tuturor părților implicate în conflicte militare indiferent dacă este vorba despre agresor sau cel care duce războiul în scopul apărării, indiferent dacă este vorba despre forțe militare convenționale sau actori nonstatali care nu dispun de o armată organizată. Mai mult decât atât indivizii care nu respectă aceste reguli răspund pentru faptele lor în fața justiției. Tocmai de aceea părților beligerante li se cere să facă o distincție clară între combatanți și civili iar țintele trebuie să fie exclusiv militare.

1 Hakan Edstrom, Dennis Gyllensporre, *Pursuing strategy. NATO Operations from the Gulf War to Gaddafi*, (New York: Palgrave Macmillan, 2012).

2 Pentru detalii privind profilul misiunii: *Operation Unified Protector, NATO Arms Embargo, NATO No-Fly Zone*, articol accesat la <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/unified-protector.htm>.

3 *Unacknowledged Deaths. Civilian casualties in NATO's air campaign in Libya*. Human Rights Watch, 2012, Pg.30-32, document accesat la http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/libya0512webwcover_o.pdf.

Faptul că în timpul campaniilor aeriene există și victime colaterale nu înseamnă că forțele militare au încălcat legile războiului.

Criza libiană a determinat invocarea, pentru prima dată, de către Consiliul de Securitate a normei responsabilității de a proteja în invocarea motivelor care justifică intervenția militară umanitară alături de amenințarea la adresa securității.

Intervenția în Libia a arătat în același timp că o definiție mai exactă a misiunii forțelor armate chemate să intervină contribuie la îndeplinirea cu succes a misiunii. Aceasta este dovedită și de faptul că misiunea NATO a îndeplinit cu succes criteriile războiului just în ceea ce privește intervenția: cauza justă este reprezentată de obiectivul misiunii care s-a bazat exclusiv pe protejarea civililor aflați în zonele de conflict; a avut la bază Rezoluțiile Consiliului de Securitate al ONU ceea ce i-a conferit legitimitatea necesară; intenția clar exprimată a fost aceea de a proteja populația și nu schimbarea regimului politic fapt dovedit de încheierea misiunii odata cu încheierea ostilităților; proporționalitatea a fost respectată întrucât forțele NATO nu au intervenit în luptele dintre părțile beligerante iar în ceea ce privește ultimul criteriu intervenția militară ca ultimă soluție în soluționarea conflictului, regimului de la Tripoli i s-a cerut în repetate rânduri să pună capăt atrocităților împotriva manifestanților. De altfel Rusia, Africa de Sud și Uniunea Africană s-au oferit pe parcursul crizei să medieze încetarea ostilităților între forțele colonelului Muammer Gaddafi și forțele rebele conduse de Consiliul Național de Tranziție.¹

Concluzii

Libia sub conducerea colonelului Gaddafi a jucat un rol activ atât în viața continentului african unde a încercat să se impună ca lider cât și în viața statelor arabe din zona Orientului Mijlociu unde s-a declarat un susținător al cauzei palestinienilor sprijinind „luptătorii pentru libertate” din această regiune în războiul lor contra Israelului și a aliatului acestuia SUA.

Încercarea de a analiza Libia în afara legăturilor sale cu terorismul internațional sunt de la început sortite eșecului datorită abundenței de informații pe care documentele internaționale o conțin față de acest aspect. Practic întreaga politică de putere a Libiei pe plan regional și nu numai este clădită pe sprijinirea grupărilor de factură teroristă în încercare să de a se erija în lider regional. În același timp liderul de la Tripoli a știut să exploateze foarte bine slăbiciunea comunității internaționale evitând în tot acest timp o intervenție militară de proporții pe teritoriul său și care să îi pună în pericol regimul politic instaurat.

Odată cu izbucnirea violențelor interne însă această situație s-a schimbat. Comunitatea internațională a fost de această dată unanim de acord asupra intervenției militare mai ales după ce toate încercările de soluționare a crizei pe cale diplomatică au eșuat. De data aceasta membrii comunității internaționale nu și-au mai pus problema dacă folosirea forței este sau nu oportună ci cum să procedeze pentru a proteja populația civilă aflată în pericol. Având la bază doctrina responsabilității de a proteja, decizia de a interveni a mai arătat că Libia reprezenta o amenințare la adresa securității regionale.

Așa cum am arătat încă de la venirea la putere a colonelului Muammer Gaddafi, Libia a fost văzută de comunitatea internațională ca un stat aflat în afara legii. Cu toate acestea comunitatea internațională a manifestat întotdeauna o oarecare indulgență față de conducerea de la Tripoli mai ales datorită legăturilor economice cu această țară bogată în resurse naturale. Însă predispoziția către suprimarea

¹ Hall Gardner, Oleg Kobtzeff, *The Ashgate research companion to war: origins and preventions*, (Ashgate Publishing Limited, USA, 2012), 13.

oricărei opoziții față de regimul politic existent și practicarea unei politici de sprijinire a terorismului în plan internațional au fost elemente mereu prezente în Libia condusă de colonelul Gaddafi. Transformarea protestelor pașnice în conflicte violente de natură a pune în pericol atât stabilitatea internă cât și pe cea regională a determinat în cele din urmă comunitatea internațională să intervină în vederea limitării numărului victimelor în rândul civililor.

Conducerea statului libian de către colonelul Gaddafi a fost marcată de instaurarea unui regim politic despotice care a interzis partidele politice și a suprimat exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale. În același timp, în plan extern politica statului libian a însemnat mai ales sprijinirea terorismului internațional prin ceea ce liderul său numea „sprijinirea luptătorilor pentru libertate”. În încercarea de a se erija într-un lider regional regimul de la Tripoli a dus o politică de apropiere față de URSS în anii de început pentru ca mai apoi să devină un susținător al unității pan-africane. Prin politica practică Gaddafi nu a artăat altceva decât că este dispus să se erijeze într-un lider regional capabil de orice formă violență pentru atinerea scopurilor propuse.

Sprijinul pentru terorismul internațional a plasat de fiecare dată statul libian pe lista principalelor amenințări la adresa securității regionale și internaționale. În ciuda cooperării cu tribunalul internațional de la Haga în anchetarea autorilor atentatului de la Lokerbie a permis ulterior autorului atentatelor să se întoarcă în Libia unde a fost primit ca un adevărat erou. Asta nu făcea decât să demonstreze că toată retorica de dezavuare a terorismului internațional era doar menită să îi confere o imagine bună în relațiile cu statele occidentale.

Răspunsul față de revoltele civile izbucnite în 2011 a fost la rândul său unul disproportionat arătând că regimul de la Tripoli era o amenințare nu numai în plan regional și internațional ci și în plan intern față de proprii săi cetățeni revoltele devenind rapid un adevărat război civil între armata loialistă și rebeli. Folosirea forței excesive împotriva propriilor cetățeni a arătat că Libia condusă de Gaddafi nu este dispusă niciunei forme de dialog social și că situația poate oricând degenera într-un conflict de proporții care să destabilizeze nu numai țara ci și întreaga regiune.

Decizia de a interveni în Libia nu a fost una de aplicare selectivă a doctrinei responsabilității de a proteja ci ea a fost influențată de mai mulți factori: faptul că Gaddafi era izolat în plan internațional, nu reprezenta o putere militară și îi lipsea în același timp orice posibilitate de alianță militară cu state din regiune, teama ca valul de refugiați să nu creeze probleme interne statelor din jurul Mediteranei, teama ca prelungirea conflictului intern să ducă la destabilizarea pieței energiei. Toți acești factori au cântărit într-o oarecare măsură în decizia de intervenție militară în Libia.

BIBLIOGRAFIE

BRUCE, Ronald S. John, *Libya and the United States: two centuries of strife*, University of Pennsylvania Press, 2002.

CIA, State Department, National Security Council and White House Files, *Gaddafi Rise to Power in Libya: Libyan Revolution 1969-1972*, accesat la http://www.paperlessarchives.com/qaddafi_rise_to_power_in_libya.html.

Convenție privind interzicerea utilizării, stocării, producerii și transferului de mine antipersonal și distrugerea acestora, Oslo, 18 septembrie 1997. Accesat la <http://www.icbl.org/index.php/icbl/Treaty/MBT/Treaty-Text-in-Many-Languages/English>.

Defiant Gaddafi vows to fight on, accesat la <http://www.aljazeera.com/news/afrika/2011/02/201122216458913596.html>.

EDSTROM, Hakan, GYLLENSPORRE, Dennis, *Pursuing strategy. NATO Operations from the Gulf War to Gaddafi*, Palgrave Macmillan, New York, 2012.

GERTLER, Jeremiah, No Fly Zones: Strategic, operational, and legal considerations for Congress, Congressional Research Service R41701, Washington, SUA, 18 Martie 2011.

GARDNER, Hall, KOBTZEFF, Oleg, The Ashgate research companion to war: origins and preventions, Ashgate Publishing Limited, USA, 2012.

Human Rights Watch, World Report 2012: Libya. Events of 2011, accesat la <http://www.hrw.org/world-report-2012/world-report-2012-libya>.

International Criminal Court, „Second report of the prosecutor of the International Criminal Court to the UN Security Council pursuant to UNSCR 1970/2011”, accesat <http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNSCreportLibyaNov2011ENG1.pdf>.

Libya: Governments Should Demand End to Unlawful Killings. Death Toll Up to at Least 233 Over Four Days”, accesat la <http://www.hrw.org/en/news/2011/02/20/libya-governments-should-demand-end-unlawful-killings>.

National Archives, RG 59, Central Files 1967-69, POL LIBYA-US. Secret; Official; Informal. The referenced Airgram A-72, March 28 from Tripoli Document declassificat în Septembrie 2007 USA DoD.

Operation Unified Protector, NATO Arms Embargo, NATO No-Fly Zone, articol accesat la <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/unified-protector.htm>.

Protocolul privind interzicerea sau limitarea folosirii minelor, armelor-capcană și a altor dispozitive (Protocolul II la Convenția din 1980).

Reagan, Ronald Gulf of Sidra Incident LETTER TO THE CONGRESS, MAR. 26, 1986(1) text from Weekly Compilation of Presidential Documents of Mar. 31, 1986.

Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 748 /31 martie 1992.

Rezoluția Consiliului de Securitate nr. 1973/11, accesată la <http://www.un.org/News/Press/docs/2011/sc10200.doc.htm#Resolution>.

Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 1970 din 2011 accesată la <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/245/58/PDF/N1124558.pdf?OpenElement>.

Unacknowledged Deaths. Civilian casualties in NATO's air campaign in Libya. Human Rights Watch, 2012, document accesat la http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/libya0512webwcover_o.pdf.

Ion Antonescu și guvernarea totalitară

■ ALEXANDRU FLORIAN

[National Institute for Romanian Holocaust Studies „Elie Wiesel”]

La 4 septembrie 1940 regele Carol al II lea, pe fondul unei conjuncturi politice dezaastroase determinate în special de semnarea Dictatului de la Viena, demite guvernul Ion Gigurtu și însărcinează pe generalul Ion Antonescu să formeze un nou guvern (Decret-lege nr. 3051, 1940). Decretul-lege nr. 3052 din 5 septembrie suspendă Constituția din 1938 și parlamentul. În aceeași zi Decretul-lege nr. 3053 investea cu „puteri depline” pe I Antonescu și stabilea prerogativele regale. Toate aceste documente au fost semnate de Carol al II lea. Aceste decrete au fost semnate de Carol II. La 6 septembrie Carol II abdică, iar Decretul-lege nr. 3064, semnat de „Șeful statului și președintele Consilului de Miniștri, Ion Antonescu și ministrul justiției Ion V. Gruia”, stabilea pentru succesiunea la tron că „Măria Sa Marele Voevod Mihai de Alba Iulia devine astfel Mihai I-ul, Rege al României”. Decretul-lege nr. 3067 din 6 septembrie 1940, semnat de această dată de regele Mihai I, reinvestea cu puteri depline în stat pe Ion Antonescu și menționa prerogativele regale. Au urmat un Comunicat al Mișcării Legionare pentru interzicerea manifestărilor legionare în București, Proclamația șefului statului către țară, Comunicatul președinției Consiliului de Miniștri pentru a face cunoscute principiile de guvernare, iar la 14 septembrie Decretul Regal nr. 3151 proclama Statul Național-Legionar¹. În 10 zile Ion Antonescu și Mișcarea Legionară au acaparat de o manieră totalitară întreaga putere în stat. Pe 7 septembrie, în ședința Consiliului de Miniștri, I Antonescu a ținut un discurs, așa cum menționa, improvizat – „nu am avut nimic cugetat și pregătit” –, prin care trasa liniile politice noi ale statului. Un discurs mai mult sau mai puțin spontan despre starea națiunii, din care răzbate ura față de Casa Regală, ambiguitatea față de ceea ce denumea „chestiunea evreiască” (o problemă mare căreia nu îi venise încă momentul să o atingă), populismul – uneori primitiv, alteori comic – soluțiilor pe care le preconiza pentru eradicarea problemelor statului sau ale economiei. Redăm integral acest discurs pentru că reprezintă un anunț al felului în care avea să se guverneze (Arhiva INSHR-EW, Fond RG 25013M, rola 3, dosar 169/1940).

On 4th of September 1940, in the disastrous political context determined mainly by the signing of the Vienna Dictate, Carol II dismissed the Ion Gigurtu Government and rendered General Ion Antonescu responsible to form a new govern-

¹ Aceste documente se află în Dana Honciuc Beldiman, Statul Național Legionar, septembrie 1940-ianuarie 1941, Cadrul legislativ, Institutul Național pentru Studiarea Totalitarismului, București, 2005.

ment (Law Decree no. 3051, 1940). The Law Decree no. 3052 of 5th of September suspended the Constitution of 1938 and the Parliament. On the same day, the Law Decree no. 3053 granted „full powers” to Ion Antonescu and set out the royal prerogatives. Carol II signed all these documents. On 6th of September, Carol II abdicated and the Law Decree no. 3064, signed by the „Head of state and President of the Council of Ministers, Ion Antonescu and minister of justice, Ion. V Gruia” was stating that for the succession to the throne „His Royal Highness the Great Voivode Mihai of Alba Iulia becomes Mihai I, King of Romania”. The Law Decree no. 3067 of 6th of September signed this time by King Mihai I, was granting again to Ion Antonescu full powers and was mentioning the royal prerogatives. It was followed by a Communiqué of the Legionary Movement to ban the legionary meetings in Bucharest, the Proclamation of the Head of State to the country, the Communiqué of the President of Council of Ministers to make known the governing principles, and on 14th of September, the Royal Decree no. 3151 proclaimed the National-Legionary State¹. In 10 days, Ion Antonescu and the Legionary Movement took over all the state powers in a totalitarian manner. On 7th of September, in a meeting of the Council of Ministers, I. Antonescu held a speech, an improvised one as he mentioned „I had nothing thought and drafted before” – in which he sketched the new political governing lines. This was a more or less spontaneous discourse on state of the nation, showing his hate towards the Royal House, the ambiguity towards what he named the „Jewish question” (a great problem he had not approached yet), populism – sometimes primitive, sometimes comic – and solutions that he foresaw for eradicating the state or economy problems. I present below this discourse for it represents an announcement of how he would govern. (INSHR-EW Archive, RG Fund 25013M, reel 3, file 169/1940)

Ședința Consiliului de Miniștri din 7 Septembrie 1940

Discursul generalului Ion Antonescu

Grija de țărani. Când spun grija pentru țărani – și fiecare din departamentele dvs. are legături cu această țară – pentru că de acolo vine și energia și viața, și ei mor de foame, atunci trebuie să vă preocupați de acest lucru, pentru a îmbunătăți starea țărăniei. Vă rog să luați măsuri. Toate acestea, bine înțelese, se vor transforma în instrucțiuni încet-încet, care își vor găsi loc în programul de guvernământ care va apărea într-o bună zi. Până atunci, însă, mașina Statului nu trebuie să stea în loc.

Dvs. trebuie să cunoașteți însă și punctul de vedere al Generalului Antonescu.

Eu nu centralizez, eu pedepsesc însă pe acela care trebuie să realizeze ceva și-mi ascunde adevărata situație. Nu pot da altceva decât directive generale. Aceste directive se execută cu energie, cu credință, inteligență și cinste. Nu vreau ca la fiecare pas să fiu întrebat cum văd problema cutare și nu vreau ca nici mai jos să se petreacă acest lucru.

¹ These documents can be found in Dana Honciuc Beldiman, „The National Legionary State, September 1940 – January 1941, the Legislative Framework”, National Institute for the Study of Totalitarianism, Bucharest, 2005.

Datorită acestui lucru, probleme esențiale rămân în suferință.

De exemplu, Ministerul Sănătății nu a putut niciodată să facă o operă reală, deși multe sunt racilele pe care trebuia să le repare, racile care au distrus aproape Națiunea (sifilis, malarie, alcoolism, lipsa de hrană, etc.), pentru că nu știe să se apere. În special alcoolismul face ravagii. Țăranul, tot ce câștigă, risipește pe băutură. Vom lua în această privință măsuri ce vor îngădi posibilitățile de desfrâu ale Națiunii. Mă gândesc la ceea ce fac Englezii, care nu lasă deschise cârciumile în orele de lucru, ci le lasă deschise fie numai între 11-13, fie între 12-14 sau între 7-9 seara, restul timpului cârciumile fiind închise. Este un sistem foarte bun care s-ar putea aplica și la noi. În felul acesta se va forma o proprietate mijlocie, o clasă țărănească mijlocie, de unde ies elite și care vor fi stâlpii de rezistență ai Țării. Pentru cloroformizarea aceastei de la oraș, care va trebui reformată și care ne-a dat pregătirea pe care o avem și forța de rezistență pe care o știți, trebuie să înceteze.

Dacă un alt Stat, cu altă structură la bază cu o pătură burgheză mai puternică, ar fi fost supus la acest examen, el ar fi fost capabil să reziste la această furtună mai mulți ani, chiar dacă în timpul unei generații ar fi avut o conducere nefastă, cum am avut noi timp de 10 ani. Țara românească neavând nici o structură celulară armonizată, a căzut după câțiva ani de Domnia care a dat exemplul ce a dat.

Deci, grija pentru țăranime. Nu mai țineți mâna sus; să vă uitați în jos, pentru că numai așa o să duceți Statul sus.

În privința **uniformelor**; să le dezbrăcați și să aruncați de pe ele toate postavele inutile. Chestiunea uniformelor a constituit prima mea ceartă cu Regele Carol II în Iulie 1930. Uniforma de război, aceasta să fie azi uniforma ofițerului. Dacă nu mi-e rușine să mor la război cu ea, pe câmpul de luptă, nu mi-e rușine să o port în casa burgheziei, ale cărei (di)ficultăți și calități le cunoaștem cu toții.

Șapca și casca, munca la cazarmă, acestea trebuie să fie ale ofițerului.

Raporturile cu Palatul. Una dintre cauzele care au constituit pentru mine o problemă importantă încă de când eram tânăr – pentru pentru că soarta mi-a rezervat dreptul să nu fiu chemat decât în momente grele, dar când a venit la împărțirea beneficiilor, onorurilor, Căpitanul, Majorul... Generalul Antonescu trebuia îndepărtat, ignorat, umilit, trebuia micșorat ca nu cumva să ridice capul și aceasta provenea din cauza clicei care se aduna în jurul Tronului. Clica exista și sub Regele Ferdinand; în timpul războiului luam o dispozițiune și se trimitea vorbă să se facă altfel, pentru că, am spus, existau atunci două state majore: unul care are toată răspunderea și nu are putere, altul care nu are nici o răspundere, dar are toată puterea. A fost cazul acesta petrecut recent, când nu oamenii au fost răi, ci faptul că au fost conduși rău sau au fost împiedicați să lucreze cum ar fi vrut, a dus la dezastru. Un ministru nu putea să facă nici cât un portar și, câteodată, nu se pricepea la nimic, cum este cazul lui Urdărianu – un incapabil, un sforar. Dar aceste sforări, vă aruncau greșelile în seama dvs., Domnilor. Iată cum mocirla se puseseră în capul Dvs. Nu trebuie să credem că ceea ce facem noi nu este judecat de țara întreagă. Țăranul judecă și judecă cu bunul simț atavic românesc.

S-a terminat cu trecutul, în această privință.

Palatul nu se va mai amesteca în nici o problemă a Statului și acel ministru sau funcționar al Statului ce va fi prins de mine, va fi destituit imediat și sancționat.

Am să fac Statutul Casei Regale și îl voi impune la toți. Chiar de pe acum am dat indicațiuni principale de drepturile pe care le vor avea

aghiotații regali și ele vor fi de așa natură ca să nu mai facă acolo clică (trei luni numai vor sta la Palat aghiotații regali și apoi se vor schimba; cu această măsură nu vor prinde nici o aderență cu Tronul și cu această măsură putem să trecem câți mai mulți ofițeri la Palat și Regele va putea să-și cunoască armata lui).

Când Regele va deveni cu vârsta și mintea ca să-și dea seama de problemele Statului, vă rog să luați notă de acest lucru, nimeni nu va putea să-i supună problemele de Stat și oricine și pe orice treaptă s-ar găsi în Stat, va fi destituit de mine și motivat în fața Națiunii. Sub guvernarea trecută Regele s-a amestecat până și în finanțele Țării și nu voi aminti păcatele multe care s-au comis la Banca Națională cu faimoasele fonduri secrete.

Fondul secret se poate justifica; eu l-am justificat în timpul războiului. Dar în armată eu nu l-am putut justifica și aici eram tocmai opus cu Generalul Samsonovici. Întâmplător, când mi s-a încredințat Statul Major (predecesorul meu fostul General Lăzărescu), am găsit într-un sertar un tablou secret unde se arăta sumele pe care Generalul Glatz, Moruzoff, s. a., urma să le ia fiecare din fondurile secrete. Actul acesta este în posesia mea și peste puțin timp îl voi publica, ca să se vadă în ce hal ajunsese Statul acesta.

Această imoralitate o vedem generalizată. D-l Ministru Leon mi-a spus că unul dintre funcționarii săi lua 900.000 lei leaful din diferite comisiuni. Vă întreb dacă o crimă mai mare se poate comite într-un Stat? Câtă inconștiență și imoralitate trebuie să aibă un funcționar ca el să încaseze în fiecare lună 900.000 lei din diferite consilii.

Domnilor, nu se poate crimă mai mare; și am să introduc pentru aceasta pedeapsa cu moartea și voiu executa. Așa cum ei nu au avut grijă de granițele noastre, nu pot să am milă cu astfel de nemernici.

Nimeni nu va trece prin fața Palatului decât ca să se închine în fața unui simbol. El este numai un simbol și nu are dreptul să se amestece în conducerea Statului.

Regelui Carol II, în anul 1933, când am fost Șef de Stat Major, i-am spus: „ești pe traiectorie, Majestate, și s-ar putea să te lovească glonțul. Vei face greșeli politice și Națiunea te va alunga.”

Nu numai atunci, dar totdeauna, eu i-am spus adevăruri grozave Regelui și m-am opus chiar formulei: Rege și Națiune, spunând că **întâi trebuie să fie spusă Națiunea**. Din ea trăim, prin ea venim și respirăm, pentru ea trebuie să murim.

Deplinele puteri. Domnilor, aceste puteri eu nu le-am luat dintr-un instinct bestial – să zic așa – de a porunci unui popor și de a da directive în Stat, de a abuza de putere sau de a mă împodobi cu un absolutism oriental.

Țiu să vă spun, am avut pentru moment ezitarea dacă e bine să dau sau nu lovitura de Stat, să taiu adânc cu bisturiul ițele acestea cu care era țesut Statul. Simțind că și de astă dată voi fi păcălit – și am fost pe o muchie de cuțit să fiu omorât la ora 3 – 4 dimineața, când chestiunea era aproape eșuată. Știind însă elementele pe care se sprijinea, am dat această lovitură, trimițându-I scrisoarea prin care i-am cerut să abdice – dându-I timp până la ziuă.

Deci, de deplinele puteri nu voi abuza; eu nici nu am apărut în fața mulțimei, din modestie; nu mă interesează, mă enervează acest lucru. Vă rog chiar să părăsim această plăcere de a ne fotografia cu șefi sau subșefi pentru orice lucru. Deci, să ne punem serios pe muncă și să părăsim toate aceste palaterii inutile.

Acesta este sensul deplinei puteri.

Ele nu se opresc la mine, ele merg la Dvs. Și merg până jos de tot pe treapta ierarhică și înțeleg prin aceasta că Dvs., să vă ocupați și să executați, să nu veniți la mine cu orice chestiune, ci să aveți curajul de a vă lua răspunderea unei acțiuni. Să învățați pe toți, de la cel mai mic, până la cel mai mare, să-și ia răspunderea unei acțiuni, să-i învățați că sunt în serviciu real. Mai mult, fiind servitorul credincios al Națiunii, el trebuie să se poarte bine cu Națiunea, nu ca până acum, să bruscheze lumea și aceasta fiindcă deține o parte din autoritate, închipuindu-și că îi este permis orice.

Omenie în raporturile cu cei mici; până azi noi am arătat slugărnice cu cei mari și brutalitate cu cei mici. Se vedea cum un conducător care avea în stânga un țaran, se purta rău cu el și cum, imediat apoi, observând în dreapta lui un individ de sus se pleca până la pământ.

Deci, în acest sens, să luați deplinele puteri ale mele, care trec la Dvs. Toți, în celulele în care sunteți, pentru a le întrebuința spre îndreptare.

Instituțiile Statului. O chestiune care mă preocupă este aceea a instituțiilor din acest Stat: Școala, Familia, Biserica, Armata și Administrația Statului, elemente de a căror forță de rezistență depinde însăși ființa Statului.

Deci, aceste elemente trebuie să le dezvoltăm.

Mai cu seamă mă gândesc la familie pe care o vom readuce în căminuri, căci astăzi familia a ieșit din căminuri. De soț nu mai vorbesc. Dar femeia ieșind din cămin se duce la cinematograful, face intrigi și chiar spionaj – pe acestea din urmă le voi da fără jenă în fața Națiunii; am avut o răbdare de martir, dar eu știu că erau persoane din înalta societate care veneau să mă spioneze. Le-am primit, stăteam de vorbă și nu mă sfiam să le spun ceea ce gândesc, căci eu vreau să se știe că Generalul Antonescu nu cedează. Chiar la Bistrița (Gorj) mi s-a spus să fac o declarație că renunț la politică și am spus că nu cedez și că eu voi învinge.

Și când domnul David Popescu a trimis pe cineva să întrebe dacă scrisoarea legionarilor se răspândește după indemnul meu, i-am spus celui ce venise că nu se răspândește după sfatul meu, dar o aprob în întregime și i-am mai spus: conștiința mea este curată ca cristalul și de aceea nici Bistrița și nici potopul nu mă înspăimântă și tot cu pumnul la el mor, chiar dacă mă pune între ziduri și dacă mă împușcă.

Domnilor, școala a fost dezorganizată cu **instituția străjeriei**, care a coborât la un nivel foarte jos tot ce era mai demn, ea fiind investită cu puteri ce anihilau adevăratul învățământ și adevărata școală. Am desființat această instituție și am ordonat să se facă o anchetă. Vă rog să luați notă de inconștiența celor ce erau acolo: în timp ce țara era sfâșiată, Regele s-a dus la Breaza unde a spus că: „venind în mijlocul vostru, capăt puteri noi”. În mijlocul Națiunii nu căpăta puteri, trebuia să se ducă la această palaterie să se înviorizeze. Am pus să o desființeze. O să fie o problemă groznică pe viitor conducerea Statului, pentru că în trecut s-a pierdut vremea făcându-se numai paiațerii, ceea ce se poate vedea foarte bine, citindu-se cărțile publicate de d-l Sidorovici; o înșirare de cuvinte sunt aceste cărți; totul era gol de fond real, însă plin în schimb de fotografii.

Mi-am pierdut timpul ca să văd ce este și acolo și concluzia mi-a fost: fond real, nimic nu era.

Deci, de astăzi, se desființează.

Școala, imediat, trebuie să intre în noua activitate.

Acesta nu însemnează că străjeria în ceea ce are bun trebuie să dispară, dar să se facă sub autoritatea școlară.

Să armonizăm o necesitate cu alta, ca din combinarea lor să putem lua o rezistență folositoare și maximă.

Biserica trebuie curățată, trebuie pusă pe baze sănătoase, ea nu trebuie să servească de tribună publică și nici de negustorie, ci de altar de închinăciune și smerenie în fața forței supreme. În același timp, trebuie să dea slujitorilor Altarului posibilitatea să trăiască. Și eu mă gândesc să creez o viață mai bună mai întâi funcționarilor de jos ai Statului, care formează baza de la care trebuie să plec.

Nedreptatea o vedem și sus: un general de corp de armată are 54.000 lei lunar, miniștrii 40.000 lei, iar alții care stau toată ziua pe stradă, primesc sute de mii. De multe ori oamenii care stau numai pe stradă ajung departe: astfel a ajuns generalul Masievici, care nu a citit o carte de cultură generală; la fel generalul Argeșeanu, care nici „Universul” nu-l citea, mulțumindu-se să se creadă bine informat citind afișele.

Iată, Domnilor, un General de Corp de Armată și stâlp de apărare al granițelor, nu are o carte de cultură generală în bibliotecă, care nu se informează precis; armata, care este astăzi cel mai complicat organism – în care intră tot ce tehnica modernă a inventat – și aceste mijloace multiple trebuie coordonate, reclamă vaste cunoștințe tehnice și de cultură generală pentru cel ce ajunge la o treaptă de conducere.

Nicăieri nu se cer mai numeroase calități ca în departamentul militar: cel ce nu le are, nu-i conducător, căci generalul trebuie să coordoneze în mod armonios informațiile ce i se aduc și din ele să scoată rezultanta care să-l ducă la victorie. Pentru aceasta trebuie studii, trebuie să pierzi timp reflectând, nu plimbându-te sau stând în cârciumi cum s-au ales până acum conducătorii noștri.

D-l General Pantazi să aibă în vedere acest lucru.

Chestiunea evreiască. – Eu m-am ferit, Domnilor, în toate proclamațiile mele de până acum să ating această problemă, pentru că din experiența mea de până acum m-am învățat că cel ce atacă multe probleme în același timp, se încurcă și pierde. Aceasta este o problemă mare pentru noi, dar, în primul rând, trebuie să dau Neamului nostru posibilitatea de a respira liniștit.

Am rezolvat criza regală, mai am de lămurit, temeinic, problema internă ce pretinde măsuri de ridicarea moralului poporului și prin autoritatea ce-mi dă trecutul meu voi aduce toate problemele care vor duce la reconstituirea forțelor Statului, la întărirea lor, și aceasta cât mai curând. Să facem toate sacrificiile, să luptăm din toate mijloacele noastre, să transformăm Statul într-o forță reală. Este o necesitate, căci am ajuns să nu știm ce va veni mâine. Sunt oameni care cunosc probleme și care spun că Statul Român foarte curând poate fi chemat să ia parte la o acțiune ca să-și recupereze, în parte, rușinea de care este acoperit azi. Ca să putem face aceasta, trebuie să ne surprindă acest timp pregătiți, capabili să acționăm.

Ca să fim capabili să reacționăm, trebuie să **reconstruim forța Statului.**

Deci, al treilea scop al meu, este să reconstitui și să reîntăresc forța Statului, cât mai repede, aceasta începând cu problema Armatei.

Armata trebuie redresată și ca disciplină și ca organizare și ca suflăt în conducerea ei.

În trecut, un rău de care a suferit Statul acesta birocratic, a fost că **toate problemele erau rezolvate după ce problema nu mai exista.** Pentru ca problema să ajungă la rezolvare, se ivea un decalaj extraordinar și în tot acest timp, acest monstru birocratic cu mii de capete, lucra, se mișca și apoi când ajungea jos, totul se năruia ca un castel de cărți, soluția nu mai era oportună, nu mai era de actualitate.

Prin urmare, vreau să înceteze acest sistem și ceea ce trebuie să urmăriți Dvs. este să faceți ca soluția Dvs. să ajungă jos la timp pentru a fi folositoare. Altfel, degeaba cheltuim banii și pierdem timpul.

Aceasta este una din cauzele care m-au făcut să reușesc.

Totdeauna am fost preocupat acolo unde am fost chemat să dirijez, am fost preocupat și mi-am pus întrebarea dacă ce hotărâsc eu aici corespunde exact cu nevoia care este jos și mă întrebam dacă aş primi-o eu – fiind jos – ce aş face. Întrebându-vă și Dvs. atunci când dați ordine, dacă ați primi ordinul dat de Dv. Atunci când dați ordine, dacă ați primi ordinul dat de Dvs., ați putea să-l executați? Dacă veți face acest dresaj și dacă el este transmis tuturor subalternilor Dvs., veți vedea că aceste probleme se vor soluționa cu oportunitate și nu vom răspunde cu teorii sau absurdități, la realități, cum se petrecea în cele mai multe cazuri.

Chiar pe câmpul de război problemele se soluționează simplu; dar, pentru că fiecare caută să fie cât mai complicat, atunci rezolvarea iese foarte prost și ajunge târziu unde trebuie.

Dați problemelor soluțiuni simple, pentru a răspunde jos soluțiunea Dvs., pentru a fi oportună măsura Dvs.

Acesta este principiul.

Demobilizare. În cadrul acestui principiu m-am gândit la demobilizarea armatei și în același timp să pregătesc lucrurile, să dau posibilitatea ca jos și pe toată suprafața țării să putem lucra, pentru ca la anul să avem hrană. Am dat deja instrucțiuni d-lui General Niculescu și D-sa împreună cu D-l Pantazi trebuie să procedeze foarte serios la acest lucru.

Decongestionarea Statului, atât sub raportul cheltuielilor, dar mai ales mă gândesc la producție, la brațele de muncă ce sunt necesare la țară și ca aceste brațe să fie puse la timp la muncă, nu după aceea; să ajungă la locul destinat din vreme și pe toată suprafața țării să se întâmple acest lucru.

Foștii conducători nu s-au gândit deloc la acest lucru. S-au făcut rechizițiuni grele; în toate părțile am văzut fel de fel de mijloace de transport, fără să facă nimic. Am plimbat o armată de pe o poziție pe alta și am cheltuit miliarde ca să nu facem nimic cu ea. Năruiam Statul din punct de vedere material cu aceste deplasări, fără să facem nici o acțiune, distrugând în același timp căile de comunicație, distrugând căile ferate. Aceasta a dus la consecințe fatale pentru căile ferate, nici nu a mai putut face față nevoilor ei.

De aici, o repartizare insuficientă a bogățiilor.

Căci, în mare măsură, criza economică de azi este o problemă de repartiziție. Nu este admisibil într-un Stat organizat, ca la Dorohoi să cumperi cartofii cu 60 bani kgr. și la București să dai 6 lei pe același kgr. de cartofi. **Dacă repartiziția ar fi bună, prețurile s-ar nivela de îndată.** Și pentru a soluționa acestea, trebuie să lucrăm într-o perfectă armonie.

Să nu mai întrebuițăm, Domnilor, referate.

Eu nici în armată și nici în Ministerul de Război, nu am rezolvat problemele cu referate, cu comisiuni.

Unde este comisiune, nu este dorință de a rezolva problema, ci numai dorința de a se acoperi de responsabilitate și de a încasa bani.

Să vă luați responsabilitatea toată și ca să lucrați cum trebuie, să fie fiecare la locul său și să muncească acolo. Pentru că pe plan militar ne-am prăbușit în mare măsură fiindcă a fost un șef de Stat Major care când supunea o chestiune, spunea pur și simplu: „se va aviza”, în

schimb își caligrafia numele pe patru coloane și pentru a scrie aceste simple cuvinte „se va aviza”, avea titlul pompos de care se folosea dânsul. Pierdea două minute ca să pună soluțiunea și zece minute pentru a-și enumera titlurile. În chestiunea Basarabiei, acest General cu presiuni enorme asupra căilor ferate, s-a împins tot fierul țării românești – și toată țara știe; sunt munți de fier care s-au dus acolo, ca să nu facem nici o fortificație. În schimb, propaganda cea mai exagerată a umplut lumea întreagă cu fotografii de fortificații românești.

Această rușine nemaipomenită se datorește acelorasi oameni nepricepuți care au concentrat toată armata să sape în mocirlă, ca tot ceea ce făcea iarna, primăvara când au venit apele mari să niveleze tot, și iar o luam de la cap.

Acestea au fost fortificațiile, fortificații despre care Regele spunea: „am închis România într-un brâu de foc”.

Zece ani s-a zbatut această țară cu o problemă care era rezolvată: **puterea Regelui**, pe care eu am dat-o jos fără să am pe nimeni în spate. Nici pe d-l Crainic, nici chiar pe d-l Mihai Antonescu. Numai cu două persoane l-am dat jos și aș fi făcut acest lucru mai de mult dacă găseam înțelegere la un om politic român. L-am dat jos păstrând la loc toate organele pe care se spijinea, blocându-i pe toți în ultimul moment. Dacă Argeșeanu era aici, făcea baie de sânge, dar îl trimisem cu 24 de ore înainte în Dobrogea, iar Generalul Popescu dormea aici (la Președinție) într-o cameră în pijama, spunându-i că trebuie să fie aici; îl căuta Palatul și nu-l putea găsi. Când se va scrie vreodată istoria acestei lovituri de Stat, se va vedea că au fost lucruri bune de opera comică. Căci manifestațiile de 200 de tineri și cele câteva focuri de armă ce s-au tras nu pot fi socotite ca o revoluție autentică.

Deci, demobilizare generală, Pantazi, repede și în perfecte condițiuni de organizare și de pregătire, ca să nu dăm acel spectacol de altădată, să ne dăm aerul de victorioși deși eram o armată înfrântă.

Deci, **ordine** și să se înceteze cu rechizițiile neomenești, să nu se mai ia din curțile oamenilor cai, căruțe, instrumente de tot felul etc. Fără măsură și să se cerceteze toate abuzurile ce s-au comis. Se rechiziționau automobile nu pentru interesul armatei – se știe acest lucru și cunosc cazuri concrete (să le stabilești și d-ta Pantazi) – se rechiziționau automobile de milioane și anumiți domni plecau cu ele să facă petreceri și chefuri la Snagov; venind nebunește s-au ciocnit cu alt automobil, să zicem, și au chemat pe proprietar să dea declarațiune că mașina i-a fost dată înapoi în bună stare. Nu pot defini aceasta altfel, decât **jefuire a cetățenilor** și cum avutul Statului se compune din avutul fiecăruia, Statul însuși era păgubit.

Toți domnii aceștia vor fi scoși la iveală și îi voi destitui pe toți.

Semnarea decretelor. Domnilor, când am discutat deplinele puteri am hotărât că în cadrul prerogativelor regale, Regele semează un singur decret: este Înaltul Decret de numirea Primului Ministru. Toate celelalte mi-am rezervat să le semnez eu, de ce să mai pierdem timpul cu contra-semnări.

Prin decizii se rezolvă toate problemele, până ce vom organiza Statul. Trebuie să înlăturăm stagnarea ce a fost totdeauna în funcționarea mecanismului Statului, din cauza așteptării cu ceasurile a Miniștrilor în Cabinetul Primului Ministru, a directorilor la cabinetele Miniștrilor. Și când așteaptă directorii acolo, așteaptă alții și mai jos și pierdem prea mult timp. Dacă ar fi vreodată o putere omenească ca să stabilească vremea ce se pierde de cetățeni la ușa miniștrilor, la ușa directorilor de

cabinet, la discreția ușierilor etc., vă dați seama că acest timp poate fi evaluat în miliarde.

Eu am avut ca **metodă de lucru** pe care am aplicat-o și o voi aplica: tot ce vrea să vi se aducă la cunoștință, să se facă **scris**. Tot ce vedeți aici, sunt lucruri scrise de mine și alți câțiva domni, pe care nici nu i-am cunoscut până acum, dar care mă ajută foarte bine. Cine scrie, înseamnă că vrea să-și ia o răspundere și nu trebuie să ezitați de a vă lua răspunderea, fără răspundere nu se poate progresa. La mine, întrebându-l pe cineva metoda aceasta și vă rog să luați dispozițiuni: **Nimeni să nu mai stea la ușa unuia care este mai mare decât el** și nimeni să nu intre la altcineva în timpul cât lucrează și să nu-l întrerupă, să i se adreseze numai prin scris. Făcând altfel, nimeni nu lucrează, fiindcă tot timpul sună telefoanele, se trântesc ușile, este deranjat la fiecare pas și munca devine atunci o adevărată acrobație; mi se pare că din această pricină – comunicări verbale și telefonice – am ajuns o națiune de nebuni și nu mai facem nimic complex. Am început o chestiune, trebuie să mergem până la sfârșit, putem să dăm ceva care să aibă o suită normală. Și atunci, dacă aveți un dosar aici, altul sub el și astfel puse toate dosarele, rezolvați o chestiune puneți dosarul alături ș.a.m.d. Eu nu ascult niciodată pe cineva care își spune verbal o chestiune. Mie să-mi dați hârtia, să-mi dați lucrarea scrisă. Dacă hârtia este bine studiată și făcută simplu, lapidar, ea va fi rezolvată (nu pe 20 de pagini) căci atunci nimeni nu le mai citește, mor în eternitate pe birourile dvs., mor în toate părțile. Vă repet, **lapidar**; cine nu este în stare să prezinte lapidar o problemă, înseamnă că nu este locul lui acolo unde se găsește. Nu am nevoie de referate. Veți avea scrisoarea mea către Rege, 20 de rânduri, atât, dar sunt în aceste rânduri tot sufletul, tot creierul și toată musculatura celui ce vorbește astfel. După ce ați umplut coșul, sunați ușierul, care le împarte la birouri. Sunt chestiuni scurte pe care le puteți cerceta cu șeful dvs. de cabinet, care nu este acolo pentru a face intrigi, a fuma sau a primi cucoane, el stă acolo pentru a face legătura între dvs. și lucrările subalternilor. Sunt probleme care au nevoie de explicațiunile celor ce le-a rezolvat, dar eu desfid să mi se prezinte mie o problemă bine studiată, indiferent de specialitate, dacă se prezintă sub această formă, eu o înțeleg și dacă mi-a dat Dumnezeu acest creier întreg și bine compartimentat, pot să dau soluțiunea celei mai delicate probleme.

Deci, simplificați, acționați și soluționați dvs. problema, dar soluționând să nu creați noi probleme, ca să fie scurt timpul în care se rezolvă între cel de jos și cel de sus, atunci soluțiunile vor fi oportune.

Să încetați, chiar de mâine începând, să mai stea cineva la ușile dvs. – și voi face vizite speciale pentru aceasta. Când eram la Statul Major, pe sălile mele nu era nimeni. Nu are nevoie ca țăranul din Dorohei să vină la București pentru a-și aranja o socoteală. Eu am înființat în toate instituțiile în care am fost, ca pentru fiecare cerere ce mi se face să se dea un număr dintr-un chitanțier și pe care de altă parte eu aveam un registru de control pentru aceste cereri, unde vedeam când a intrat chestiunea, când s-a soluționat și când a ajuns la destinație, iar când găseam un decalaj anormal, înțelegeam că undeva a fost trândăvie. Cum acest control este totdeauna posibil, subalternii își vor face permanent datoria și toată lumea se va pune pe lucru. Aveam birouri unde nu intram șase luni, dar fiecare așteptându-se să fie controlat dintr-un moment într-altul, muncea cu sârguință.

În dorința mea de simplificare, voi reduce numărul Ministerelor, căci mai înainte se creaa postul întâi și după aceea se puneau scaunele

și mesele, apoi secretarii și în urmă de tot hârtiile. De hârtie se ocupau treizeci sau patruzeci de funcționari. Lipsa de organizare din trecut și lipsa de control ne-au fost fatale și au făcut să pierdem multă vreme. Organizarea va ușura exercitarea controlului și ca să puteți economisi timp trebuie să simplificați și pentru aceasta trebuie să suprimați.

Să suprimați fără milă tot ce este parazit.

Corpul Statului s-a umplut de paraziți, dar cum nu pot să las funcționarii pe drumuri, o să creăm un **cadru disponibil** în care vom trimite pe toți cei de prisos și din ei vom umple tot ce se va ivi necesar, nu vom chema alții din afară. Vom fi foarte severi cu acei care au intrat în funcții pe care nu le meritau prin nepotism, polițism, hoțism, etc. Există Domnilor, sergenți de stradă, feciori de oameni bogați; aceasta nu însemnează că și-au pus vreodată tesacul acolo, ci merg numai să-și ia leafa odată pe lună. Sunt neveste de general care odată pe lună se duceau la serviciul secret și încasau 20 sau 30 mii lei, pentru că spuneau unor indivizi anumite informații. Nu mai departe decât aici în Președinția noastră de Consiliu, un om era în două comisii de aici și lua de la una 50 mii lei pe lună și de la alta 30 mii lei, în afara salariului, în timp ce un ministru abia are 40 mii lei pe lună.

Sunt așa de rușinoase aceste lucruri, că nici în Honolulu nu cred să le poți întâlni. Am ajuns Asia Europei; noi vedeam că nu mergeau bine lucrurile, dar nu ne îngrijeam să le îndreptăm.

Domnilor, luați în brațele sufletului Dvs. de români angajamentul de a rezolva aceste lucruri, care angrenează Statul nostru.

Justiția. În privința vinovaților, eu nu sunt dispus să trag un vâl peste responsabilitățile politice, morale, istorice și responsabilitatea materială, însă nu o voi face cu răzbunare, nu în mod arbitrar.

Voi repune justiția în cadrul ei, în care trebuie să stea Statul. Statul a căzut și pentru faptul că omul, cetățeanul, a pierdut încrederea în rolul pe care trebuia să-l aibă justiția, în speranțele pe care cel ce are dreptate și le pune în casele dreptății. Ori, toată lumea, la un moment dat, nu a mai avut convingerea că la tribunale se poate găsi justiția. Mie chiar, pentru a mi se distruge situațiunea ce ocupam, mi s-a făcut un proces faimos de bigamie, despre care ați auzit, mie, care nu am primit în viața mea o observație pentru integritatea mea sufletească. Am plecat de la 10 ani de acasă fără cămașă pe mine și neprimind nici un consiliu de administrație și neluând de la nimeni nici un ban, trăind cum am putut, dar totdeauna în modul cel mai corect și nu am pierit trăind astfel. Când eram în Școala de Războiu, deseori nu-mi erau suficienți banii și mă culcam fără să mănânc, dar nu mi-a trecut prin gând să vând casa părintească.

Să ne învățăm fiecare să trăim cu mijloacele noastre și să nu ne lăsăm prinși de dorința bogăției, a câștigului, nici prin cărți sau așa zisa înalta societate. Mai ales domnii ce dau dreptatea, să fie animați de cele ce am spus și să reflecteze la ele.

Deci, justiția trebuie pusă pe baze sănătoase, și aceasta într-un timp scurt, ca să nu mai avem judecători și chiar prim-miniștrii care să spună solemn că Regele Carol II era Regele Soare al României. Și astăzi îmi sună în urechi acest lucru. După cum nu am putut uita că d-l procuror general Viforeanu, întorcându-se de la locul crimei ce se făcuse, a spus: „s-a făcut dreptate”.

Nu am făcut omor decât pentru a apăra Statul, pe câmpul de luptă. Am refuzat ieri să trag în lumea de pe stradă ce manifesta, deși toată lumea îmi cerea să trag. Este foarte ușor să tragi în mulțime și să omori 10 sau 20 inși, dar când faci aceasta să-ți iei și responsabilitatea gestului,

iar nu unul să ordoneze crima și alții să-și ia răspunderea. Cunoașteți cu toții ușurința cu care mai înainte se trăgea în cei ce manifestau. Eu am vrut ca nici Tronul și nici strada să nu fie pătate de sânge, căci așa fi fost cel mai nenorocit om ca să cuceresc frâiele Statului, cu sânge. O făceam cu sânge, dacă nu puteam altfel, căci trebuie să scap țara aceasta de pacostea în care căzuse.

Revenind la justiție, vă rog să-mi dați numele persoanelor ce au judecat strâmb, care au judecat din ordin, care au fost chemați de d-l Ur-dăreanu, pentru a-i sancționa cu toată severitatea pe toți acești domni magistrați, în orice situație s-ar găsi acum, fiindcă nu merită să rămână și nu mai au ce căuta în acel loc.

Personal, nu am nimic cu acești oameni, regret că nu-i pot păstra, dar statul acesta vreau să respire și vreau să se înțeleagă că justiția se pedepsește. Am fost consternat, să vină d-l Viforeanu de la locul crimei și să spună – dânsul, care trebuia să interpreteze în gradul cel mai înalt justiția într-o țară – să spună: „Domnilor, vin de la locul crimei și am contatat că s-a făcut dreptate”?! Cum s-a făcut dreptate când ei nu apăruseră în fața nici unui Tribunal? Vă amintiți, asasinul lui Doumergue, care era un adevărat simbol pentru Franța, care își pierduse toți fiii pe câmpul de onoare, căci de aceea îl alesese Franța, doi ani a judecat justiția franceză, pentru a da o hotărâre de vinovăție. În Germania, Domnilor, nici astăzi nu s-a dat hotărârea contra celui ce a aruncat le Muenchen sala celebră de întâlnire a vechilor național-socialiști. Vedeți cum se judecă într-un Stat civilizat, așa să fie și la noi. Să se dea soluțiile la vreme și să înceteze arbitrarul. Dacă cei pedepsiți vor fi numeroși, nu ne vom speria, căci avem invazia judecătorilor ce ne vin din teritoriile părăsite.

Veți avea aceeași atitudine severă în toate departamentele cu acei care au făcut nedreptăți: în poliție, în finanțe și chiar în Ministerul de Externe, fiindcă și în acest minister se petreceau multe fapte nepermise; miniștri care au plecat cu toată argintăria legației, alții care și-au însușit covoare.

Lucrurile trebuiesc publicate și reprimare de opinia publică. D-l Manoilescu să sancționeze imediat pe vinovați, și d-sa știe la cine face aluzie. Să se știe, domnii Miniștri din străinătate nu sunt trimiși acolo să facă averi și să trimită telegrame – când cu puțin timp înainte se dau după toți pomii, ca să nu se întâlnească cu acest Antonescu. Este o rușine!

Funcționarii. Funcționarii aceștia care au complicat aparatul de Stat și l-au anchilozat, vor fi scoși de acolo de unde sunt inutili, căci vom crea noi posibilități.

Alte Ministere. Între alte Ministere, unul la care corupția a fost fără pereche, este Ministerul Muncii. Fără milă au speculat banul muncitorului, fără milă voi fi cu activitatea acestor satrapi din trecut. Deocamdată rog pe d-l Ghițescu să înceapă o purificare. Eu am o memorie drăcească și când voi veni acolo și voi vedea că nu s-a făcut nimic, fără să am obiceiul de a amenința, voi trece la fapte. L-am pedepsit eu pe acela căruia i se spunea „căine roșu” și nu m-am plecat nicicând în fața unuia mai mare, dar care nu merita să fie mare. De când mă știu duc această luptă, care apoi prin numele meu și prin mijloace legale au făcut să reușesc și Dumnezeu m-a ajutat.

Raporturile dintre public și autorități. Țin foarte mult ca să se schimbe sistemul de până acum cu cele două caste: publicul care contribuie, care are nevoie și care trebuie să fie normal satisfăcut, **era maltratat**, de o parte; a doua castă, acei care trăiau prin banul lui și care îl

maltratau. El, publicul, are dreptul să mă maltrateze pe mine dacă nu-l voi servi. El are dreptul să mă maltrateze, eu am datoria să mă supun. El are dreptul să mă mustre, dacă am ajuns la o situație pe care nu o merit.

Impozitele. Vor forma obiectul unor preocupări serioase. Noi, în loc să creăm în acest Stat organe producătoare, care indirect să îmbogățescă visteria, am îngrădit posibilitățile de producție cu impozite. Să creăm organe producătoare, aici e problema: când vom reuși să dăm țăranului plugul și vitele necesare și să-l învățăm să se hrănească și să-l punem în condițiuni de viață optime, el va avea un randament de muncă mai mare, de unde va ieși **posibilitatea să adunăm cu impozite mult mai mici, sume mult mai mari.** Aceasta este problema vitală a poporului acesta.

Automobilele instituțiilor. Vă rog să luați măsuri să nu se mai acorde automobile personale decât pentru miniștri și subsecretari de Stat. Acelea vor fi alese dintre cele ce consumă mai puțin. Automobilele grele le vom vinde și vom obține pe ele prețuri mai mari, fiind automobile ce nu se mai importă; vom cumpăra, în schimb, automobile de un tip standard, pentru a găsi mai ușor și piese de schimb. Surplusul de automobile îl vom da acolo unde trebuie să fie de la județe, ca tehnicienii să se poată deplasa în sate și să nu mai avem spectacolul inadmisibil ca medicii și tehnicienii să facă birocrație, în loc să facă aplicațiune pe teren (unde nu aveau cu ce să se ducă). Pentru nevoile serviciului, faceți automobile de serviciu, care să fie controlate și să nu circule decât în serviciu comandat.

Îmi aduc aminte că Generalul Samsonovici folosea pentru sine trei automobile Packard de ale Ministerului: unul pentru el, unul pentru soție și altul pentru copiii d-sale și aceasta numai pentru că se ducea câteva ore la Statul Major să fumeze; făcea numai referate – și aceasta timp de aproape 7 ani. I-am zis: de ce nu pleci de aici? Mi-a răspuns: dacă plec eu, vine altul la fel. Acest răspuns nu-l acoperă de răspundere și nu-l va acoperi de răspundere în fața istoriei. În șapte ani, nu a făcut nimic, eu dacă aș fi stat trei ani numai, aș fi făcut o altă armată.

Dar cum să se facă lucruri serioase, când fiecare se gândea numai la sine. Nu-mi explic cum oameni cinstiți să-și poată face avere de sute de milioane. Eu nu-mi imaginez cum se poate realiza acest lucru, afară dacă nu cumva ai o invenție diabolică, ce-ți aduce bani cu nemiluita.

Datorită corupției și intervențiilor, Poliția și Siguranța Statului a fost dezorganizată sistematic.

Un Stat fără poliție și siguranță, este la discreția tuturor furtunilor – și la discreția tuturor furtunilor a fost Regele Carol II, care mi-a dat posibilitatea să fac această schimbare. Și pot spune că nu se făcea nimic, chiar la Palat, fără să nu-mi fie adus la cunoștință imediat, de oamenii săi, care-i erau atât de credincioși, că făceau aceeași. Cunosc cât de slab era acest edificiu, mi-a trebuit numai îndrăzneală ca să lovesc. Riscurile nu erau excluse, desigur, dar eu am plecat de la această simplă judecată: m-am dus la război să mor pentru țară, mă duc în timp de pace să mor pentru a reconstitui România. Dacă muream, eram foarte fericit!

Prerogativele regale. V-am spus, Regele rămâne ca un simbol. El nu are dreptul să se amestece și nu are dreptul, chiar dacă va fi o capacitate, Regele de mâine – dacă această instituțiune se va mai păstra în fur-tuna care a răsturnat toate Tronurile din Europa – El trebuie să rămână în cadrul pe care l-am hotărât. Nu mai putem primi mentalitatea din anti-chitate sau mentalitatea din Evul Mediu, că El este o ființă providențială pe pământ, că este reprezentantul lui Dumnezeu, de care este inspirat (și știm că Împăratul care declara aceasta ce a făcut din Germania în 1914 și vedem unde a dus și Regele nostru România în 1940).

Regele nu iscălește în Statul Român decât un singur Înalt Decret: Decretul de numirea Primului Ministru, aceasta pentru a termina odată cu anchilozarea Statului.

Voiam ca amnestia și grațierea să-mi aparțină mie deocamdată, sunt gata însă să trec între prerogativele regale și pe acestea, dacă țineți atât de mult (dar v-aș aminti ceea ce am văzut că făcea Regele Ferdinand I în timpul războiului de întregire, când își trecea tot timpul desemnând cruciulița Mihai Viteazul – și aceasta o făcea și Wilhelm II – și citind sau alegând pe acei propuși la decorare pentru merite de război. Nu avea nici un criteriu obiectiv. Se orienta după grandelocvența ofițerilor ce propuneau, fără să intre în detalii).

După cum am spus aici, viitorul prim-ministru trebuie să fie neapărat numai cu depline puteri, și aceste puteri trebuie să le vedeți în sensul în care l-am arătat eu.

În conducere se pot produce lesne greșeli și aceste greșeli trebuie să fie pedepsite. Este mult mai ușor ca Națiunea să dea jos un prim-ministru și să aleagă un altul, decât să dea jos un rege. Îi propusesem Regelui Carol II să intre în regență mai întâi, ca astfel să-și spele păcatele trecutului, și târziu când Mihai va ajunge major, Mihai putea să abdice în favoarea părintelui. Dacă făcea astfel, nu ar fi ajuns să fie acuzat de atâtea nenorociri aduse Țării, cum este acuzat astăzi. Iar jurământul ce i s-a făcut atunci Regelui Carol II, mă face să spun că toți funcționarii ce l-au depus au fost sperjuri, căci noi jurasem credință altui rege. Când punem un Stat pe baze imorale, când o armată își calcă un jurământ legal, nu puteam spera să ajungem la o soartă mai bună decât aceea pe care o trăim azi.

Dacă unele din măsurile ce am luat, găsiți că nu respectă anumite forme, aceasta este pentru că nu am avut nimic cugetat și pregătit, căci mă preocupa teribil problema ca nu cumva să mor înainte de a-l da jos pe acest Rege.

Primesc observațiile Dvs., dar vă rog să înțelegeți că recalcitranți nu vor exista sub Generalul Antonescu. Cel ce este recalcitrant, îl consider trădător și trădătorii merg la zid.

Spun aceasta acum, la fel cum îi spuneam altădată Regelui Carol II: tâlharii să fie puși la zid – lucru care-l supăra peste măsură. Și tâlhar, eu înțeleg că este și cel ce nu-și face slujba și nu se supune în chip desăvârșit.

Omul și salariul. Munca trebuie răsplătită, desigur, dar răsplata cea mai bună este conștiința că ți-ai făcut datoria.

De aceea, am să aplic formula: **omul și leafa.**

Cine sabotează, pentru că nu mai ia sute de mii de lei, ca până acum, trebuie imediat destituit. Și aș fi fericit ca Dvs. într-o săptămână să veniți la mine cu maldăre de destituiri, căci eu îmi iau răspunderea în fața istoriei să deparalizez Statul.

Mulțumesc d-lor Subsecretari de Stat de la Domenii, Instrucția Publică și Propagandă, pentru munca depusă în slujba Țării, dar în dorința mea de simplificare a aparatului administrativ, am hotărât să reduc Subsecretariatele de Stat și chiar mai multe Ministere.

Vă rog, să mergem acum, pentru ca Dvs. să depuneți jurământul conform Decretului-Lege Nr. 3067 din 6 Septembrie 1940.

Summitul NATO de la Chicago și noua dinamică a securității militare din regiunea Mării Negre

■ EUGEN LUNGU

[The University of South-East Europe – „Lumina”]

Abstract

At Chicago NATO Summit, held on the 20th –the 21st of May 2012, it was declared the end of the first operational phase of the NATO missile shield in Europe. There are two NATO countries, Romania and Turkey, countries located in the Black Sea region which will host the NATO missile shield elements, this project is to be operationalized by 2020. The Russian Federation did not sign an agreement with the U.S. about the missile shield and I consider that the NATO missile shield affects its strategic and security interests. The existence of several frozen conflicts in the Black Sea region, the U.S., NATO, EU and the Russian Federation interests at the regional level, plus the arrival of the first military capabilities of the missile shield, will generate a new dynamics of the military security in Black Sea Region.

Keywords

NATO Summit; Black Sea Region; military security; NATO missile shield; military capabilities

1.Repere ale securității militare în regiunea Mării Negre

Începutul mileniului al III-lea, grație evenimentelor geopolitice majore petrecute în spațiul european, a pus tot mai mult în evidență pentru principalii actori statali/suprastatali ai bătrânului continent importanța crescută a ariei geografice situată în jurul bazinului Mării Negre. Extinderile succesive ale NATO și Uniunii Europene spre estul continentului au făcut ca, începând cu 2004 și respectiv cu 2007, cele două instituții să-și lărgescă granița orientală până la Marea Neagră datorită țărilor riverane integrate, România și Bulgaria. Astfel aceste state, alăturându-se celor două organizații, au modificat limita estică a NATO și a UE extinzând-o până la țărmul vestic al acestei mări continentale, generând în mod evident o modificare a echilibrului geopolitic și militar al regiunii. Dacă pentru NATO bazinul Mării Negre a reprezentat, de mai bine de jumătate de secol, o zonă geografică importantă din punct de vedere al securității militare, mai ales după primirea Turciei în organizație în anul 1952, la fel și pentru Uniunea Europeană extinderea spre est a organizației confirmă faptul că Bruxelles-ul apreciază regiunea Mării Negre¹ ca fiind o arie de interes

¹ În studiile geopolitice Regiunea Mării Negre este prezentată ca un spațiu care cuprinde: Bulgaria, Federația Rusă, Georgia, Ucraina, România și Turcia. De asemenea, conceptul geopolitic de „Regiune extinsă

major, atât din punct de vedere al promovării valorilor democrației liberale și cooperării economice, cât și al securității comunitare. Așadar, dincolo de considerentele semnificative de natură geopolitică, atât Organizația Nord-Atlantică cât și Uniunea Europeană au avut în vedere în cadrul politicilor de extindere spre est importanța deosebită a regiunii Mării Negre din punct de vedere al întăririi securității statelor celor două organizații. De altfel, potrivit aprecierilor unor importanți experți în studii de securitate din spațiul european, regiunea Mării Negre a înregistrat în ultimele două decenii o dinamică a securității extrem de activă comparativ cu alte regiuni ale continentului european. Cum spunea Bülent Karadeniz, specialist în studii strategice „Marea Neagră a început să semene cu un joc într-un patruleter, ocupat de un cvartet care cuprinde Turcia, Federația Rusă, UE și SUA. În acest sens securitatea și stabilitatea bazinului și regiunii Mării Negre are reverberații în toată regiunea euroatlantică și Eurasia”¹.

Abordarea multisectorială a domeniului securității, în detrimentul modelului traditionalist² focalizat pe problematica militară, a făcut ca în ultimii ani, în general, sectorul securității militare să nu mai aibă același grad de prioritate în cadrul dezbatelor teoretice circumscrise securității, mai ales datorită importanței tot mai crescute acordate atât sectorului economic, cât și celui social și de mediu. Totuși, nu greșim afirmând că, în ciuda faptului că formele puterii blânde³ sunt într-o reală expansiune în actuala etapă pe care o parcurge omenirea, puterea dură rămâne un element extrem de important pe care specialiștii în studii de securitate îl iau serios în calcul atunci când se face analiza de securitate a unei arii geopolitice. Astfel, analiza unor aspecte de ordin politic și militar într-o anumită arie geografică – natura regimurilor politice, conflictele înghețate, politica de înarmare a unor state/organizații politico-militare, tiparul amicitie/inamicitie, existența unor baze militare ale altor state, relațiile militare dintre actorii statali regionali/extra-regionali etc - pot conduce la configurarea unui tablou al dinamicii securității militare, caracteristic acelei regiuni. Așadar, aceste elemente de factură politico-militară pe care le vom avea în atenție în continuare dar și altele care se vor adăuga pe parcurs vor delimita un spațiu de analiză teoretică care, finalmente, sperăm să conducă la câteva concluzii privind dinamica securității militare în regiunea Mării Negre, având în vedere o serie de aspecte politico-militare inedite rezultate în urma desfășurării Summitului NATO de la Chicago, în perioada 20-21 mai 2012.

Deși, comparativ cu perioada Războiului Rece, potențialul militar al statelor nu se mai situează astăzi în prim-planul analizei de securitate, totuși ponderea pe care sectorul militar continuă să-l dețină, în prezent, în contextul securității generale face ca numeroase studii de securitate să acorde încă o importanță sporită securității militare. Astfel „strategii și analiștii militari măsoară și compară mereu resursele și capacitățile taberelor aflate în conflict (...) În general analiștii urmăresc resurse strategice, precum bugetele, efectivele, infrastructura și instituțiile militare, industriile de apărare și echipamentele. Apoi, analizează factorii care afectează capacitatea de conversie, cum ar fi strategia, doctrina, instrucția, organizarea și capacitatea de inovație”⁴. Cu alte cuvinte, există în mod permanent un interes al analiștilor în studii

a Mării Negre” include, în afara statelor care fac parte din Regiunea Mării Negre și Armenia, Azerbaidjan, Grecia și Republica Moldova.

1 Bülent Karadeniz, *Security and stability architecture in the Black Sea*, <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/BulentKaradeniz.pdf>, accesat 19 iulie 2012.

2 În domeniul studiilor de securitate continuă dezbaterile privind abordările traditionaliste, axate pe armată și pe stat, pe de o parte, și cele care cuprind și sectoarele netraditionale (economic, social, de mediu), pe de altă parte;

3 Începând cu deceniul trecut în documente oficiale ale SUA este utilizat conceptul de „putere blândă”, domeniu care are în vedere folosirea unor instrumente precum diplomația, asistența economică și comunicațiile.

4 Joseph S. Nye, Jr, *Viitorul puterii*, traducere de Ramona Lupu (Iași: Polirom, 2012), 57.

de securitate față de sectorul militar al securității, având în vedere faptul că în lume continuă să se deruleze conflicte militare care conduc la concluzia că beligeranța inter sau intrastatală va continua să fie un fenomen foarte greu de contracarat în următoarele decenii. Suntem de acord cu faptul că „La nivel interstatal, agenda de securitate militară se referă în primul rând la modalitatea în care statele se echează pentru folosirea forței și la modul în care comportamentul acestora, pe această problematică este interpretat și i se oferă un răspuns din partea altor state”¹.

Chiar dacă în ultimii ani în cadrul studiilor de securitate chestiunile de ordin economic au dobândit o importanță vitală oriunde în lume, totuși problemele circumscrise securității militare continuă să rămână extrem de importante pentru statele din regiunea Mării Negre. De ce în primul rând cele militare, și nu cele legate de securitatea socială, energetică, ecologică, etc? Chiar dacă nu îmbrățișăm ideile tradiționaliste în abordarea securității acestei arii geopolitice, totuși considerăm că pentru regiunea Mării Negre sectorul securității militare continuă să rămână în centrul atenției specialiștilor în studii de securitate datorită numărului mare de conflicte înghețate - Transnistria, Abhazia, Osetia de Sud, Nagorno Karabah – precum și a perspectivelor destul de rezervate, formulate de o serie de specialiști în securitatea militară, cu privire la soluționarea acestor focare de conflict în următorii ani. Agenda actuală a securității militare din regiunea Mării Negre conține chestiuni extrem de sensibile deoarece, așa cum se cunoaște, în această arie geografică se intersectează interese militare și geopolitice, de cele mai multe ori divergente, ale NATO, Uniunii Europene și Federației Ruse. De asemenea, în egală măsură, bazinul Mării Negre precum și o parte importantă a regiunilor limitrofe reprezintă un spațiu în care își promovează interesele geopolitice SUA, cea mai mare putere militară a planetei, precum și Turcia, stat care s-a afirmat tot mai mult în ultimii ani ca un actor important din punct de vedere economic și militar, la nivel regional. Dacă ne raportăm la ultimele două decenii putem, de asemenea, să spunem că dinamica securității militare a regiunii Mării Negre a fost influențată de interese locale (ale statelor din regiune), de acțiunile unor actori extraregionali (SUA, NATO, UE) dar și de interese integraționiste (promovate de UE, NATO și CSI).

Problematica aferentă sectorului securității militare, în regiunea Mării Negre, este una destul de diversă, mai ales datorită existenței conflictelor înghețate nerezolvate, de care aminteam mai înainte, dar și ca urmare a modificării tabloului geopolitic regional, odată cu extinderea NATO și UE până la țărmurile acestei mări, în deceniul trecut. Interesul și prezența militară tot mai evidente a SUA în această regiune ca urmare a strategiei americane de redislocare spre est a unei părți din forțelor militare proprii existente în vestul continentului european a atras atenția specialiștilor în studii strategice cu privire la posibilele jocuri geopolitice pe care le-ar putea pune în operă cea mai mare putere a lumii. Astfel, în ultimii ani, promovându-și consecvent interesele geopolitice și militare în regiunea Mării Negre, SUA a avut în vedere o serie de obiective precum ar fi: construirea unor baze militare în România și Bulgaria, suportul politic și militar oferit Ucrainei și Georgiei pentru a fi primă în NATO în perioada regimului George W. Bush, sprijinul militar oferit Georgiei pentru modernizarea mijloacelor pentru apărare și instruirea militarilor, etc. Însă cea mai spectaculoasă acțiune din punct de vedere al securității militare din ultimii ani este inițiativa SUA de amplasare a scutului antirachetă al NATO într-o serie de state ale Alianței, inițiativă care a angajat și unele state aliate aflate în regiunea Mării Negre. Astfel, două state la regiunii – România și Turcia – au acceptat amplasarea unor elemente ale scutului antirachetă, decizie care ținând seama de intențiile declarate ale Rusiei, a doua mare putere militară a lumii, creează premise destul de pesimiste din

¹ Barry Buzan, Ole Waever, Jaap de Wilde, *Securitatea. Un cadru de analiză* (Cluj Napoca:CA Publishing, 2011), 81.

punct de vedere al evoluțiilor, în planul securității militare, în bazinul Mării Negre, dar și în statele riverane acestei mări continentale.

Referitor la Federația Rusă, dacă avem în vedere documentele oficiale din ultimul deceniu care pot fi consultate de publicul larg, acest stat consideră că securitatea militară a regiunii Mării Negre are o importanță vitală în contextul mai larg, al securității generale, a celui mai extins stat al planetei. Astfel, în conformitate cu Doctrina militară¹ a Federației Ruse (2010), trei dintre primele patru pericole militare externe percepute de către Rusia, își au originea în regiunea Mării Negre, sau mai concret, în acea parte a regiunii care este integrată în Alianța Nord-Atlantică. Aceste pericole militare, pe care le are în vedere Moscova, sunt: apropierea infrastructurii militare a NATO de granițele Federației Ruse, inclusiv extinderea spre Est a Alianței; desfășurarea de trupe militare pe teritoriul unor state apropiate de Federația Rusă; crearea și implementarea de sisteme de apărare antirachetă care subminează stabilitatea globală. Așa cum se cunoaște Rusia consideră că amplasarea scutului antirachetă al NATO în apropierea granițelor sale reprezintă un risc pentru stabilitatea strategică, la scară globală și a anunțat de mai multe ori prin vocea președintelui Vladimir Putin că, în situația în care nu va obține garanții juridice referitoare la faptul că scutul nu este îndreptat împotriva Rusiei, atunci va trece la o serie de contramăsuri militare pentru a-și întări securitatea militară a teritoriului propriu și a ariilor geopolitice din imediata apropiere, considerate ca fiind de interes strategic major. Președintele rus Vladimir Putin a afirmat, în luna iunie 2012, că amplasarea scutului antirachetă „ar putea conduce la anihilarea capabilităților noastre strategice nucleare lucru care va provoca, inevitabil, o reactive adecvată”². Deși secretarul general al NATO, Anders Fogh Rasmussen, a asigurat că „sistemul nu este o amenințare la adresa Rusiei și că acesta nu schimbă echilibrul de putere militară la nivel strategic”³, specialiștii militar ruși nu au ezitat să afirme că operaționalizarea scutului antirachetă al NATO va genera, inevitabil, o nouă cursă a înarmărilor, Federația Rusă fiind obligată în acest sens să aloce fonduri importante pentru a-și întări securitatea militară. De altfel, Vladimir Putin a prezentat în prima parte a acestui an, pe timpul campaniei prezidențiale, principalele repere ale reformei din domeniul militar, anunțând cheltuieli militare de 770 miliarde de dolari pentru următorii 10 ani. Suma uriașă destinată modernizării structurilor de apărare ale Rusiei urmează a fi destinată fabricării a peste 400 de rachete balistice intercontinental, 28 de submarine dotate cu rachete nucleare, peste 50 de nave militare de suprafață și a peste 600 de avioane de luptă moderne⁴. O parte importantă a acestor cheltuieli militare vor fi destinate în următorii ani, conform declarațiilor unor importanți oficiali de la Kremlin, modernizării Flotei ruse din Marea Neagră. De altfel, a fost semnat în anul 2010 acordul de prelungire a șederii Flotei ruse din Marea Neagră, în portul ucrainean Sevastopol cu încă 25 de ani, până în anul 2042, ca o confirmare a interesului vital al Rusiei, din perspectivă geopolitică, pentru bazinul și regiunea Mării Negre. Strategia Moscovei cu privire la modernizarea Flotei ruse din Marea Neagră, precum și cea care are în vedere „soluționarea” conflictelor înghețate, dovedesc, cu certitudine, că Rusia este extrem de preocupată pentru menținerea unui echilibru al

1 *The Military Doctrine of the Russian Federation*, 5 february 2010, http://www.carnegieendowment.org/files/2010russia_militaryDoctrine.pdf, accesat 10.07.2010;

2 Vladimir Saldatkin, Putin assails missile shield before Obama meeting, *Korenovsk, Russia*, <http://uk.reuters.com/article/2012/06/14/uk-russia-usa-missiles-idUKBRE85D18W20120614>, accesat 22.07.2012.

3 Roman Goncharenko, Why Moscow says „nyet” to NATO defense system, *Deutsche Welle*, 13.05.2012, <http://www.dw.de/dw/article/0,,15947476,00.html>, accesat 24.07.2012.

4 Bruce Pannier, Putin proposes vast rearmament, military reform, *Radio Free Europe, Radio Liberty*, July 26, 2012, http://www.rferl.org/content/putin_military_russia_rearmament_reform/24489479.html, accesat 26.07.2012.

balenței militare în regiunea Mării Negre, mai ales după încheierea primei etape a operaționalizării elementelor scutului antirachetă al NATO din Europa. Preocuparea Rusiei de a-și întări capacitățile navale militare din Marea Neagră este legată și de faptul că, potrivit analiștilor militari, în ultimii ani Turcia a arătat că dispune de forțe militare navale importante, forțe care atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ, au reconfigurat raportul de forțe navale militare în bazinul Mării Negre.

Numeroase studii referitoare la securitatea militară din regiunea Mării Negre analizează, cu precădere, raporturile de putere militară dintre NATO și Federația Rusă, dintre Federația Rusă și SUA, sau chiar dintre Federația Rusă și Turcia. Trebuie să apreciem faptul că, deși din punct de vedere militar Uniunea Europeană nu are încă o influență considerabilă, dimensiunea sa de securitate și apărare neavând încă consistența pe care o doresc oficialii de la Bruxelles, totuși Uniunea propune un modelul economic și social foarte atractiv pentru statele regiunii. Această ofertă a UE pentru statele din regiunii Mării Negre, dar și modelul de integrare la care se pot raporta aceste state, în comparație cu modelul oferit de CSI, face ca Federația Rusă să aibă o atitudine ostilă față de creșterea influenței UE în plan regional, considerând Uniunea drept un pol de putere externă care pune piedici serioase Moscovei în desfășurarea procesului de integrare a spațiului post-sovietic. Politica europeană de vecinătate (PEV), lansată în anul 2003, care include și o serie de state din regiunea Mării Negre - Armenia, Azerbaidjan, Georgia, Moldova și Ucraina – dincolo de obiectivele politice, economice și culturale pe care le are în atenție Uniunea Europeană, are în vedere creșterea stabilității și securității în această arie geopolitică, situată în apropierea spațiului unional. Implicarea Uniunii Europene în soluționarea conflictului ruso-georgian din anul 2008, prin participarea activă a Franței care deținea președenția Uniunii, reacțiile și măsurile adoptate de instituțiile comunitare, după încetării ostilităților, dovedesc faptul că Uniunea Europeană este interesată activ pentru menținerea unui nivel corespunzător al securității militare în regiunile limitrofe spațiului comunitar. „Ca un partener privilegiat al tuturor țărilor din regiune – se arată într-un studiu privind securitatea în regiunea Mării Negre - UE ar trebui să folosească relațiile sale bilaterale cu fiecare dintre ele, inclusiv Rusia și Turcia, pentru a contribui la dezvoltarea unui mediu de securitate și cooperare în regiunea Mării Negre”¹. Se apreciază că, din perspectiva interesului Uniunii Europene pentru găsirea unor soluții alternative față de dependența puternică de gazele Federației Ruse, vor continua eforturile pentru identificarea unor direcții comune de acțiune, acceptate de toate statele Uniunii, în scopul eficientizării Politicii europene de vecinătate cu statele din regiunea Mării Negre și depășirii dificultăților în realizarea unor proiecte energetice comune.

2. Summitul NATO de la Chicago - un nou impuls pentru dinamizarea securității în regiunea Mării Negre?

Una dintre temele centrale ale Summitului NATO de la Chicago a vizat realizarea și amplasarea scutului antirachetă al NATO, în Europa, destinat să apere statele Alianței împotriva rachetelor balistice care ar putea fi lansate din Orientul Mijlociu. Decizia oficială privind construcția și amplasarea scutului antirachetă este legată de Summitul NATO de la Lisabona, din noiembrie 2010, estimându-se o durată a proiectului de zece ani și costuri² finale de circa 200 milioane de EUR, suportate de statele

¹ Arnaud Dubien și Vaquer I Fanés, Security and energy security in the Black Sea Region, *European Parliament, Directorate-General for External Policies of the Union*, <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies.do?language=EN>, accesat 25.07.2012;

² Steven A. Hildreth, Carl Ek, *Missile Defense and NATO's Lisbon Summit*, CRS Report for Congress, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R41549.pdf>, accesat 16 iulie 2012.

membre NATO. În cadrul summitului de la Chicago s-a declarat, în mod oficial, finalizarea primei etape a amplasării scutului antirachetă care, conform declarațiilor oficialilor Alianței, înseamnă dobândirea capacității NATO, în această fază, de a apăra populația, teritoriul și forțele aliate din sudul Europei. Conform planificatorilor militari ai NATO prima etapă a amplasării scutului antiracheta ("capacitatea interimară") va fi urmată de alte trei etape, punctual final fiind considerat a fi anul 2020 când se apreciază că se va încheia ultima etapă de operaționalizare a scutului.

Summitul NATO de la Chicago a supus atenției statelor membre conceptul strategic de „Smart Defense” (Apărare Inteligentă), pornind de la necesitatea unei cooperări mai flexibile, a nevoii de a întări capacitățile militare de ripostă colectivă, în condițiile în care bugetele destinate apărării au înregistrat scăderi, în ultimii ani. În cadrul dezbaterilor privind implementarea noului concept strategic-Smart Defense-în cadrul summitului au fost propuse un set de proiecte, avându-se în vedere: muniția de mare precizie (remedierea problemelor rezultate în urma operațiilor desfășurate de NATO în Libia), roboți de mare precizie pentru dezamorsarea minelor (achiziționarea în comun a unor roboți comandați prin radio), avioane de patrulă maritimă (crearea unui grup multinațional de avioane de patrulă maritimă), programul AGS (achiziționarea de către NATO a cinci avioane Global Hawk) și centrul aerian de pregătire (formarea comună a piloților și echipajelor la sol). Însă, trecerea efectivă la implementarea deciziilor politice ale summitului, privind Smart Defense, este condiționată de o hotărâre a tuturor parlamentelor naționale din cele 28 de state membre NATO. „Smart Defense-apreciază Jim Garamone-se referă la modul în care Alianța va continua să dezvolte și să mențină capacitățile necesare pentru îndeplinirea misiunilor sale, în ciuda noii etape de austeritate”¹.

În aceste condiții, cunoscându-se faptul că majoritatea statelor membre NATO nu alocă sumele cu care s-au angajat, Alianța se confruntă cu situația de a nu putea să finanțeze toate proiectele de dezvoltare și modernizare a capabilităților militare, care să asigure un nivel de operativitate corespunzător îndeplinirii tuturor misiunilor. Dar marea provocare pe care o presupune Smart Defense se referă la specializarea statelor membre din punct de vedere al misiunilor pe care le poate îndeplini Alianța precum și capabilitățile necesare pentru atingerea acestui deziderat. Conform analiștilor, modalitatea în care structurile de conducere ale Alianței au în vedere realizarea acestui obiectiv major, în cadrul Smart Defense, aduce atingere suveranității naționale a statelor. Așadar, unul dintre imperatiile implementării acestui concept strategic se raportează la cedarea unei părți de suveranitate din partea statelor aliate, necesitate care poate crea anumite dificultăți din perspectiva aprobării de către forurile legislative din statele aliate a conceptului Smart Defense. Investițiile pe care guvernele din statele membre ar urma să le facă, conform acestui concept al Alianței, în anumite „domenii de excelență” din sectorul de apărare, concomitant cu renunțarea la dezvoltarea/modernizarea altor capabilități, investiții care se impun a fi coordonate de către NATO, reprezintă un aspect destul de sensibil și greu de prevăzut dacă va fi agreat de către toate statele membre NATO. În aceste condiții, una dintre problemele dificile pe care și le pun analiștii dar și guvernele statelor aliate este aceea dacă pot fi conciliate îngrijorările privind cedarea de suveranitate și nevoia de o mai bună utilizare a resurselor, pentru a face ca Alianța să fie mai eficientă și mai puternică.

Care este impactul deciziilor Summitului NATO de la Chicago asupra securității militare din regiunea Mării Negre? Chiar dacă NATO consideră scutul antirachetă, încă de la lansarea sa în 2010, drept „cheia de boltă” a alianței, nu se pot eluda consecințele de natură geopolitică și geostrategică ale acestui proiect agreat de cei 28 de aliați

¹ Jim Garamone, Summit will deal with range of issues, NATO general says, *American Forces Press Service*, <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=116267>, accesat 28.07.2012.

din Europa și America de Nord. Dacă ne raportăm la bazinul și regiunea Mării Negre, operaționalizarea primelor elemente ale scutului antirachetă al NATO din Europa modifică, în mod concret, echilibrul de forțe militare din regiune. Deoarece Turcia¹, situată în regiunea Mării Negre și în vecinătatea Federației Ruse, este unul dintre actorii statali participanți la această primă etapă a operaționalizării scutului antirachetă este de așteptat ca într-un timp scurt Moscova să treacă la acțiuni concrete de contracarare, prin desfășurarea unor capabilități militare strategice în scopul refacerii balanței puterii militare pe care o consideră afectată de amplasarea scutului. Conform aprecierilor unor observatori participanți la Summitul NATO de la Chicago absența președintelui Vladimir Putin de la summit, dar și anularea desfășurării Summitului NATO-Rusia, sunt dovada evidentă a faptului că Federația Rusă nu a ajuns la un acord cu SUA în privința scutului antirachetă, dar și a opoziției ferme a Moscovei față de pașii concreți pe care Alianța i-a făcut în ultimii doi ani pentru implementarea deciziilor summitului de la Lisabona, din 2008. De altfel, pentru a contracara efectele amplasării scutului antirachetă al NATO, Rusia a anunțat încă din toamna anului 2011 că intenționează să amplaseze rachete cu rază lungă de acțiune Iskander la granița cu Uniunea Europeană, fiind indicată în acest sens enclava Kaliningrad.

Intrarea în funcțiune a primelor elemente ale scutului antirachetă în acest an va grăbi acțiunea de modernizare a Flotei ruse din Marea Neagră precum și a celorlalte structuri militare dislocate în regiune. Se poate spune cu certitudine că după războiul ruso-georgian, ca urmare a lecțiilor învățate de forțele militare ruse participante la confruntările armate, Moscova a inițiat măsuri energice pentru creșterea puterii militare a tuturor categoriilor de forțe armate dislocate în regiunea Mării Negre. Desfășurarea de rachete antiaeriene² cu rază lungă de acțiune S-300, în regiunea separatistă Abhazia, precum și extinderea staționării trupelor rusești în Armenia până în anul 2044, sunt doar două dintre acțiunile concrete ale Federației Ruse, la doi ani după războiul din Georgia, măsuri care arată dorința Moscovei pentru întărirea dispozitivului militar din regiunea Mării Negre. Scopul Rusiei de întărire a forței sale militare din regiunea Mării Negre este de a menține controlul asupra regiunilor din vecinătatea apropiată, care au aparținut fostei URSS, concomitent cu limitarea influenței geopolitice a SUA, NATO și UE, în plan regional. Deciziile Summitului NATO de la Chicago credem că vor dinamiza sectorul militar al securității din regiunea Mării Negre, mai ales din perspectiva măsurilor pe care Moscova intenționează să le urmeze pentru a-și proteja interesele geopolitice regionale și a reface echilibrul strategic. Nu este exclusă, conform afirmațiilor unor specialiști în studii de securitate, declanșarea unei curse a înarmărilor care să cuprindă unele state din regiune cum ar fi Georgia, Armenia și Azerbaidjan care, pe lângă apropierea de un actor puternic - SUA, NATO sau Federația Rusă, să aloce în anii viitori fonduri importante pentru dezvoltarea și modernizarea sectorului de apărare.

3. Concluzii

Regiunea Mării Negre va reprezenta și în anii următori o arie geografică în care se menține pericolul producerii unor evenimente, circumscrise securității militare, capabile să genereze turbulențe regionale, cu impact insecurizant în arii geopolitice limitrofe dar și mai îndepărtate. Inițiativele instituționale din ultimul deceniu cu

1 Conform informațiilor oficiale difuzate de Ministerul turc de Externe, în orașul turc Malatya (650km de Ankara) se află radarul de avertizare timpurie din cadrul sistemului antirachetă al NATO din Europa care a devenit operațional în primăvara acestui an.

2 Vladimir Socor, Russian Military Power Advancing in the Black Sea-South Caucasus Region, *The Jamestown Foundation*, http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=36746, accesat 29.07.2012.

implicarea UE, NATO sau CSI, în zona Mării Negre, nu au fost în măsură să creeze relații de securitate care să conducă spre acel prag al securității militare care să elimine războiul, ca manifestare violentă interstatală, sau chiar în interiorul unor state ale regiunii. În acest sens, suntem de acord cu afirmația lui Mitat Celikpala referitoare la războiul ruso-georgian din anul 2008, confruntare armată care „a arătat destul de clar că inițiativele menite a pacifica regiunea nu au produs un sistem de securitate capabil să prevină conflictele dintre și din interiorul unor state. O lecție care poate fi învățată din criza care a avut loc în august 2008 este faptul că interacțiunea forțelor globale și regionale va continua să domine problemele politice și militare viitoare în regiune”¹. Întradevăr, dacă avem în vedere obiectivele militare majore pe care NATO le are în atenție după Summitul de la Chicago, dar și modul în care actorii statali ai regiunii Mării Negre percep deja efectele deciziilor summitului asupra propriului sector militar al securității, se poate spune că este foarte posibilă modificarea agendei securității militare a unor state din regiune, chiar începând cu acest an. Astfel, Federația Rusă care va elabora până la sfârșitul anului 2012 o nouă doctrină militară în cel de-al treilea mandat al președintelui Vladimir Putin, va continua programul de modernizare a forțelor sale armate, cel mai ambițios după terminarea Războiului Rece, fapt subliniat destul de clar de către Vladimir Putin pe timpul ultimei campanii prezidențiale². Este evident, în acest sens, că pornind de la interesele geopolitice foarte bine conturate în ultimul deceniu, Rusia va acorda prioritate maxima regiunii Mării Negre, arie geopolitică considerate de interes vital pentru Moscova, în viziunea unor importanți specialiști în studii de securitate. Dependenta de Rusia a unor state din regiune, din punct de vedere energetic, creează posibilitatea Moscovei de a șantaja aceste state atunci când se profilează anumite evoluții în planul securității militare regionale, cu sau fără participarea unor actori extraregionali.

Nu sunt puțini autorii care afirmă că puterea militară își va diminua rolul în cadrul politicii mondiale în dauna altor forme de putere, așa cum este puterea economică. Totuși, în cazul regiunii Mării Negre, preconizăm că pentru o perioadă lungă de acum înainte, puterea militară va continua să aibă o pondere importantă în structura generală a balanței de putere în plan regional ținând seama de complexitatea problemelor de securitate militară pe care le are această arie geopolitică. În acest sens, nu putem subestima afirmația președintelui american Barack Obama, din 2009, cu ocazia primirii Premiului Nobel pentru Pace: „trebuie să începem prin a recunoaște adevărul dur că nu vom eradica formele violente de conflict în timpul vieții noastre. Vor fi situații în care națiunile-acționând individual sau împreună-vor considera că recursul la forță este nu numai necesar, ci și justificat din punct de vedere moral”³. Regiunea Mării Negre a devenit, odată cu valul extinderii NATO până la țărmurile vestice ale acestei mări, în anul 2004, un spațiu în care s-a înregistrat o accelerare a dinamicii securității militare, fapt care poate conduce la reanimarea unor conflicte deja existente în interiorul granițelor unor state, sau chiar la declanșarea unor conflicte interstatuale.

Credem, din păcate, că regiunea Mării Negre nu și-a epuizat potențialul de a genera violență, fie în interiorul unor state, fie sub forma violenței interstatuale. Un rol extrem de important este așteptat să joace Uniunea Europeană care, manifestându-și în primul rând „puterea blândă”, poate îmbunătăți relațiile de

1 Mitat Celikpala, *Security in the Black Sea Region*, Policy Report II, pg.7 (2010), http://www.bertelsmann-stiftung.de/bst/en/media/xcms_bst_dms_30921_30922_2.pdf, accesat 26.06.2012.

2 Fred Weir, *Fearing West*, Putin pledges biggest military buildup since cold war, *The Christian Science Monitor*, 20 februarie 2012, <http://www.csmonitor.com/World/Europe/2012/0220/Fearing-West-Putin-pledges-biggest-military-buildup-since-cold-war>, accesat 25.07.2012.

3 Barack Obama, *Remarks by the President at the Acceptance of the Nobel Peace Prize*, www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-acceptance-nobel-peace-prize, accesat pe 02.07.2012.

cooperare cu statele din regiunea Mării Negre pentru realizarea unui mediu de securitate mult mai stabil. Astfel Uniune Europeană care încearcă o abordare tot mai consistentă a domeniului securității și apărării europene, după tratatul de la Lisabona, oferă statelor din regiune, care nu sunt membre UE, un „pachet” mult mai atractiv decât modelul post-sovietic promovat de CSI. De asemenea, implementarea unor mecanisme de control și supraveghere pentru a se evita o cursă a înarmărilor în plan regional este o problemă tot mai des amintită de specialiștii în studii de securitate pentru aria geopolitică din jurul Mării Negre. Este de dorit ca atât actorii regionali cât și cei extraregionali care au interese în zona Mării Negre să găsească, pas cu pas, formele de cooperare pentru ca nivelul securității militare regionale să nu reprezinte un pericol pentru pacea din zonă.

O problemă importantă a securității militare în regiunea Mării Negre, care rămâne în continuare nerezolvată, este contradicția dintre abordarea acestui domeniu al securității din perspectivă geopolitică și abordarea instituțională a securității militare a acestei arii geografice. Existența unor interese geopolitice divergente pentru principalii actori statali și nonstatali ai regiunii Mării Negre face ca orice acțiune care se circumscrie domeniului securității militare să fie monitorizată cu maximum de atenție și să fie urmată, dacă este cazul, de contraacțiuni pentru a nu se periclita echilibrul militar regional. Numai dacă ne referim la faptul că existența unui cadru instituțional, cum este cel creat de consiliului NATO-Rusia, nu a reușit să găsească soluții viabile pentru a detensiona situația creată odată cu operaționalizarea primelor elemente ale scutului antirachetă al NATO, se poate deduce că sunt obstacole importante în cadrul abordărilor instituționale privind securitatea militară, fapt care generează efecte negative și pentru regiunea Mării Negre.

Este adevărat că, așa cum s-a putut constata în ultimele două decenii, mediul de securitate din regiunea Mării Negre evoluează permanent, în consens schimbările politice interne înregistrate de actorii statali locali, cu evoluțiile geopolitice regionale dar și cu influențele forțelor globale. Statele, ca actori regionali de prim rang, pot modifica vechile tipare privind relațiile de amicitie-inamicitie dintre ele sau, conform unor noi orientări în politica externă, își pot reseta prioritățile privind sectorul militar al securității. „Actorii, precum statele – afirmă Edward A. Kolodziej - dar și sistemele de state se schimbă în timp. Trebuie explicate schimbările de formă, scop, capabilități și identitate ale acestor actori, precum și implicațiile lor pentru securitate, pentru a recunoaște modificările majore ale comportamentului lor (...) Amintiți-vă cât de rapid a evoluat sistemul mondial de state națiuni pe parcursul unui secol, destul de brusc și pe neașteptate pentru majoritatea actorilor implicate, de la un sistem complex al balanței de putere la lupta bipolară a războiului rece, iar în prezent la apariția unui hegemon american care domină sistemul”¹. Din această perspectivă dinamica actuală a sectorului securității militare din regiunea Mării Negre nu poate oferi o imagine clară privind modul în care se va prezenta balanța puterii militare regionale peste zece sau douăzeci de ani. Opiniile cu privire la faptul că SUA își va diminua ajutorul și asistența militară pentru unele state din regiune, în înțelegere cu Rusia, pentru a-i facilita atingerea unor interese strategice în Orientul Mijlociu sau în Asia nu par a fi bine fundamentate, dar în același timp nu pot fi total desconsiderate.

Summitul NATO de la Chicago, parafând operaționalizarea primei faze a scutului antirachetă al NATO din Europa, va determina resetarea sectorului securității militare din regiunea Mării Negre, însă modul în care se vor reconfigura complexele de securitate din regiune rămâne o întrebare complicată la care specialiștii în studii de securitate militară vor trebui să răspundă în anii următori.

¹ Edward A. Kolodziej, *Securitatea și relațiile internaționale*, traducere de Ramona Elena Lupu (Iași: Polirom, 2007), p.33.

BIBLIOGRAFIE

BUZAN, Barry, WAEVER, Ole și WILDE, Jaap , *Securitatea. Un cadru de analiză*, Cluj Napoca, CA Publishing, 2011.

CELIKPALA, Mitat, *Security in the Black Sea Region*, Policy Report II, pg.7 (2010), articol accesibil la adresa http://www.bertelsmann-stiftung.de/bst/en/media/xcms_bst_dms_30921_30922_2.pdf

DUBIEN, Arnaud și FANÉS, Vaquer I, *Security and energy security in the Black Sea Region*, European Parliament, Directorate-General for External Policies of the Union, articol accesibil la adresa <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/studies.do?language=EN>

GARAMONE, Jim, *Summit will deal with range of issues, NATO general says*, American Forces Press Service, articol accesibil la adresa <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=116267>

GONCHARENCO, Roman, *Why Moscow says „nyet” to NATO defense system*, Deutsche Welle, 13.05.2012, articol accesibil la adresa <http://www.dw.de/dw/article/0,,15947476,00.html>

HILDRETH, Steven A și EK, Carl, *Missile Defense and NATO's Lisbon Summit*, CRS Report for Congress, articol accesibil la adresa <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R41549.pdf>

KARADENIZ, Bülent, *Security and stability architecture in the Black Sea*, articol accesibil la adresa <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/BulentKaradeniz.pdf>

KOLODZIEJ, Edward A, *Securitatea și relațiile internaționale*, traducere de Ramona Elena Lupu, Iași, Polirom, 2007.

NYE, Joseph S Jr, *Viitorul puterii* , traducere de Ramona Lupu, Iași, Polirom, 2012.

OBAMA, Barack *Remarks by the President at the Acceptance of the Nobel Peace Prize*, articol accesibil la adresa www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-acceptance-nobel-peace-prize

PANNIER, Bruce, *Putin proposes vast rearmament, military reform*, Radio Free Europe, Radio Liberty, articol accesibil la adresa http://www.rferl.org/content/putin_military_russia_rearmament_reform/24489479.html

SALDATKIN, Vladimir, *Putin assails missile shield before Obama meeting*, Korenovsk, Russia, articol accesibil la adresa <http://uk.reuters.com/article/2012/06/14/uk-russia-usa-missiles-idUKBRE85D18W20120614>

SOCOR, Vladimir, *Russian Military Power Advancing in the Black Sea-South Caucasus Region*, The Jamestown Foundation, articol accesibil la adresa http://www.jamestown.org/single/?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=36746

The EU Security Continuum:

the interaction between internal and external spheres in combating "new security threats"

■ ANA POSTOLACHE

[Global Citizen Århus, Danemarca]

Abstract

Exceeding the traditional dividing line between internal and external security, the article aims to analyze the coordination link between EU internal and external spheres in combating the "new security threats" and in achieving its security goals. First, I will analyze the rapprochement steps towards the EU security continuum, the instruments and the logic behind the process. Second, I will step beyond the discursive claims and I will analyze the EU operational aspects directed under this umbrella, with a particular focus on organised crime. Last but not least, I will discuss the reflection of EU security continuum on the wider global security arena.

Keywords

security continuum; internal security;
external security; global threats;
organised crime

Introduction

For a long time, the security dimension followed the traditional distinction between internal and external spheres, basing on different institutions and strategies, and responding to different logics. The explicit acknowledgement of the existence of linkages between the two spheres begun to be more visible in the last decades, impelled by the advent of globalization, new technologies, the change in the role of war and power, and the existence of transversal threats. Organised crime, international terrorism, illegal migration or human trafficking, are just a few examples of new security threats that knows no frontiers and have become an increasing security concern. Their transversal nature led to the emergence of a continuum, where both dimensions of security, internal and external, evolve towards a common cluster.

Given this context, the aim of this paper is to analyze the coordination link between EU internal and external spheres in combating the „new security threats” and in achieving its security goals. First, I will analyze the rapprochement steps towards the EU security continuum, the instruments and the logic behind the process. Second, I will step beyond the discursive claims and I will explore the operational aspects directed under this umbrella, with a special focus on organised crime. I will question how and with what consequences,

organised crime is being managed through this distinctive security logic, based on internal and external coordination. Furthermore, is the new security framework complex and flexible in providing a good basis for modern crime fighting? Last but not least, I will discuss the relation between the EU security continuum and the global security arena, and I will reflect upon how the EU security dynamics feed back into international developments.

The EU Security Continuum: rapprochement, logic and instruments

Since the sixteenth century, police and military spaces, which are the interface of the two spheres, have been distinct clusters of the security dimension. In the subsequent centuries, they continued to have different components and objectives, and they have been institutionalized separately in the context of the nineteenth century. The rapprochement between internal and external security spheres appeared especially after the end of the Cold War, driven by the process of globalization and its interrelated transnational and transversal features. The dynamic of technology, with its ability to produce and manipulate information, accelerated the speed of movement of objects and ideas, money and information, entailing a much higher degree of interdependence than ever before. In this respect, cataclysmic events, whether man-made or natural, can have a high impact on security issues and can quickly undermine stability across many countries. For example, the consequences of the recent events brought by the Arab Spring, did not stop to the Middle Eastern or North African frontiers, but impacted on much larger scale. This trend is clearly outlined by Charles Kegley that noted, „we are all a part of this world, and this world is an integral part of each of us”.¹ Moreover, the advent of new technologies and the increase of interdependencies have been accompanied by the emergence and the expansion of a new category of risks. Organised crime, international terrorism, illegal migration or cyber-attacks are shaping in an unprecedented way the traditional security framework. Their clandestine and obscure origin, their complex and subtle trajectory and their pathogenic effect,² traverse the divide between a state's external environment and its domestic affairs,³ calling for complementary actions and collaboration between police, customs, intelligence, and military, in achieving security goals. Today, external security agencies are looking inside the borders in search of an enemy from outside while internal agencies are looking outside the borders in meeting internal security needs. As Didier Bigo noted, „the international is now both a constitutive and explicative dimension of internal security and police work, even if intellectual traditions and academic separation between internal and external tend to make one forget this”.⁴

To analyze and interpret the new dynamics and the interconnectivity between the two dimensions of security, I draw on the perspectives of Didier Bigo and Patryk Pawlak. Didier Bigo coined the concept of „security continuum” in 1994, to define „the blurring of the distinction between internal and external security”

1 Charles W. Kegley Jr. Eugene R. Witkopf, *World Politics Trend and Transformation* (Seventh Edition, London: Macmillan Press Ltd, 1999), 2.

2 Johan Eriksson, Mark Rhinard, „The Internal-External Security nexus. Note on an emerging research agenda”, *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association* 44 (2009): 246.

3 Ursula C. Schroeder, „Strategy by stealth? The Development of EU Internal and External Security Strategies”, *Perspectives on European Politics and Society* 10 (2009): 487.

4 Didier Bigo, „When Two Become One: Internal and External Securitisations in Europe”, in Morten Kelstrup, Michael C. Williams (eds.), *International Relations Theory and The Politics of European Integration. Power, Security and Community* (London: Routledge, 2000), 174.

by integrating strategic intelligence, national border guards, customs officers, military, police and judges under the continuum umbrella.¹ Moreover, in supporting the merging between internal and external spheres, Bigo used a practical metaphor that can be labeled as less conventional, but undoubtedly very insightful. He explained the new security logic and the intimate connection between the two dimensions of security through the metaphor of Möbius ribbon. In Bigo words, „the metaphor gives sense to the merging of the inside and outside (...) It could be that what is at stake is not only the question of the physical border of the state but of our boundaries of our understanding the world”.² The parallel used by Bigo is thus not just a simple metaphor but a valuable analogy to understand the new topology of security and the link between the internal and external security. The second perspective that strengthens the complementary between internal and external dynamics is the cross-pillar or cross-pillarization approach. In Patryk Pawlak point of view, the connection between internal and external spheres is seen as „the blurriness of EU pillar structure” and refers to policies, actors, and processes that transcend the artificial borders between Community policies (pillar one), Common Foreign and Security Policy (pillar two), and Police and Judicial Cooperation in Criminal Matters (pillar three). Adopting a cross-pillar approach implies looking for answers across pillars in order to design the most effective policy and provide the most comprehensive EU response to the matter in question. Put simply, cross-pillarization is the process of constant interaction between actors or policy areas in the search for balance.³

Given the process of continuously redefinition of borders and enlargement, where the „external of today is the internal of tomorrow”⁴ the emergence of a security continuum is more visible in the European context than in other parts of the world. Since the outset, the key objective of the European Union has been to secure its territory and provide its citizens with personal safety. After more than five decades, the objective of security continues to remain a central piece of EU puzzle, but the rules of meeting the security expectations have taken a new turn that doesn't stop to the EU borders. In this context, if the EU is to be effective in achieving its security goals, it needs to respond to the new security threats of terrorism, organised crime, corruption, drugs and migration flows, and to work along the continuum. The first rapprochement between internal and external spheres was paved by the Treaty of Amsterdam of 1997, which added the Schengen rules to the EU's legal framework and transferred the policy fields of civil law, border controls, visa, migration and asylum from the intergovernmental third pillar to the Community first pillar. For the first time the EU acquired legal competence to enter into cooperation with third countries in the Justice and Home Affairs (JHA) field,⁵ allowing the EU to integrate JHA issues more systematically in its external relations. The steps towards a shared agenda to tackle the new global challenges continued in the Tampere extraordinary European Council summit, held under the Finnish presidency in 1999. The summit officially launched the external dimension of JHA, when the head of state and government acknowledged the need for „stronger external action” in

1 Didier Bigo, „The European internal security field stakes an rivalry in a newly developing area of police intervention”, in Malcolm Anderson and Monica den Boer (eds.), *Policing Across National Boundaries* (London: Pinter, 1994), 164.

2 Didier Bigo, „Internal and external security (ies), the Möbius ribbon”, in Mathias Albert, David Jacobson, Yosef Lapid, (eds.), *Identities, Borders and Orders* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2001), 96.

3 Patryk Pawlak, „The External Dimension of the Area of Freedom, Security and Justice: Hijacker or Hostage of cross-pillarization”, *Journal of European Integration* 31 (2009): 26.

4 Didier Bigo, „Internal and external security (ies), the Möbius ribbon”, 112.

5 Jörg Monar, „The EU as an International Actor in the Domain of Justice and Home Affairs”, *European Foreign Affairs Review* 9 (2004): 395-415.

the field of JHA. The Council underlined that all competences and instruments at the disposal of the Union, and in particular in external relations, must be used in an integrated and consistent way to build the area of freedom, security and justice. The integration of JHA in other union policies and activities relied on „express competences” in areas such as trade, development, association and CFSP for achieving JHA objectives and on „implied external competences” based on the EU’s internal powers in the JHA field.¹ Furthermore, the link between internal-external nexus has been accompanied by the Global Freedom, Security, Justice strategies and a series of principles for external action in the JHA field, as the concept of partnership, the use of conditionality and the application of differentiated and flexible approaches towards third countries or regional groupings.

After the Tampere summit, the connection between the internal and external dimensions of EU security has been strengthened by the European Council in Feira which requested that the JHA external priorities be „incorporated in the Union’s overall external strategy as a contribution towards the establishment of the area of freedom, security and justice”.² Moreover, the subsequent report presented by the Commission and Council in 2000, stressed the need for the Union „to integrate JHA matters fully in the Union’s external policy so that a comprehensive, integrated, cross-pillar action is carried out by the Union as a whole”.³

The subsequent years noted a rapid development of the connection between the two spheres, through a combination of internal and external factors which mutually reinforced each other.⁴ Particularly important is the Council from December 2005, which affirmed the necessity that the policy field of justice and home affairs to become a central priority of the EU’s external relations and that the EU ensures a „coordinated and coherent approach”.⁵ According to the Commission, „the projection of the values underpinning the area of freedom, security and justice is essential in order to safeguard the internal security of the EU”. Furthermore, the Communication from the Commission to the June 2006 European Council, noted „the inextricable link between the EU’s internal and external policies” and the need to combine Community and intergovernmental methods on the basis of „what best achieves the desired outcome, rather than institutional theory and dogma”. The Communication stressed the essentiality of the continuity and consistency between internal and external policies to produce results.⁶

The most recent steps in pooling the internal and external resources in a fusion process is brought by the Lisbon Treaty that abolished the pillar structure and marked the transfer of police cooperation and judicial cooperation in criminal matters to the Community pillar. Also, the Lisbon Treaty strengthened the role of the European Parliament that has become fully involved in the definition of Europol and Eurojust’s structure, operation, field of action and tasks, and has acquired, together with national parliaments, an enhanced role in scrutinising the agencies’ activities both inside and outside the Union.⁷ Furthermore, the EU’s new single order

1 European Council, „Presidency Conclusions” (Tampere, 15 and 16 October 1999).

2 European Council, „Conclusion of the Presidency” (Santa Maria de Feira 19 and 20 June 2000).

3 Council Meeting, „General Affairs” (Luxembourg, 13 June 2000).

4 Jörg Monar, „The dynamics of Justice and Home Affairs: Laboratories, driving factors and costs”, *Journal of Common Market Studies* 39 (2001): 752.

5 Council of the European Union, „A Strategy for the External Action of JHA: Global Freedom, Security and Justice” (Brussels, 6 December 2005), 2.

6 European Commission, „Communication from the Commission to the European Council of June 2006. Europe in the World-Some Practical Proposals for greater coherence, effectiveness and visibility” (Brussels 8 June 2006), 4-6.

7 Gerda Falkner (ed.), „EU Policies in the Lisbon Treaty: A Comparative Analysis”, *Working Paper* 03 (2008), (Institute for European Integration Research of the Austrian Academy of Sciences, Vienna, 2008).

and legal personality make it easier for the EU to negotiate with third countries and conclude agreements on behalf of the EU. It is no doubt that the changes introduced by the Treaty brought substantial capabilities in acting internationally in the Area of Freedom, Security and Justice.¹ Along with the Lisbon Treaty, in 2010, the European Commission has further acknowledged the inseparability of the internal and external security spheres, through the EU's Internal Security Strategy adopted in February 2010 and the Stockholm work programme for 2010-2015.²

EU Security Continuum: Combating new threats

The vast majority of the literature dealing with security issues, after the end of the Cold War, emphasized the emergence of a new category of risks, including organised crime, terrorism, illegal migration, cyber-attacks and weapons of mass destruction. Since these new threats exist both inside and outside the EU, they exceed the traditional border between external and internal security and strengthens the conviction that certain issues cannot be fought only from inside but require member states and the EU to undertake joint actions beyond EU territory.³

In this section I will limit my attention to one of the most effervescent area of today's security arena, namely organised crime, and I will question how and with what consequences this issue is being managed through the distinctive security logic based on internal and external coordination. Furthermore, is the new security framework complex and flexible in providing a good basis for modern crime fighting? The analysis is not about combating organised crime in the EU framework, but about combating organised crime with the framework of security continuum in the EU. In this respect, I focus first on the policy-oriented documents undertaken in the fight against organised crime with the internal-external security framework, and second, I will explore the operational phase such as the implementation of dedicated agencies, mechanisms and actions, developed under this umbrella.

Conceived as a new form of warfare,⁴ less local and more organised, politicized and beyond the border, organised crime networks occupy a particular place in the EU security logic. From drug smuggling, e-crimes, fraud and identity theft, to finance scams and human trafficking, the crime networks are dynamic, and well organised, relying on modern communication systems and globalized networks to plan and procure means of attack. Moreover, they have the capacity to be entrepreneurial, business-like and highly flexible in responding to changing market forces and situations,⁵ threatening the economic basis of European societies, the political structures of EU nations and the safety of its own citizens. The presence of illegal amphetamine factories, predominant in the Baltic states, Belgium, Germany, Poland, the Netherlands and the UK, the increase of currency counterfeiting and

1 Florian Trauner, Helena Carrapiço, „The external dimension of EU Justice and Home Affairs: Post-Lisbon Governance Dynamics”, Paper presented to the 6th ECPR General Conference (Reykjavik, University of Reykjavik, 24-27 August 2011): 2.

2 See Council of the European Union, „The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting the citizens” (Brussels, 05 May 2010); Council of the European Union, „Internal Security Strategy for the European Union: Towards a European Security Model” (Brussels, 25 February 2010).

3 Patryk Pawlak, „The External Dimension of the Area of Freedom, Security and Justice: Hijacker or Hostage of cross-pillarization”, 33.

4 Didier Bigo, „Internal and external security (ies), the Möbius ribbon”, 92.

5 European Commission, „The prevention and control of organised crime: A European Union strategy for the beginning of the new millennium”, *Official Journal of the European Communities* (Brussels, 03.05.2000, C 124): 3.

human trafficking networks, are just a small fragment from the larger picture of the organised crime networks in the European Union.¹

In 1998, the EU defined organised crime through the Joint Action 98/733/JHA as „a structured association, established over a period of time, of more than two persons, acting in concert with a view to committing offences which are punishable by deprivation of liberty (....)”.² After the common definition the EU begun to construct its concerted answer at the Tampere European Council in October 1999. The strategy adopted by the Council emphasized that the coordination between internal and external spheres in combating organised crime respects the current tendencies of security issues, by incorporating a comprehensive multidisciplinary logic, where preventive measure should complement enforcement. Furthermore, in accordance with the Tampere European Council and the previous Treaty of Amsterdam, the strategy proposed by the Commission, relied on the experience acquired at European and international level, stressing the link between the two spheres.

In most of the cases, organised crime originates outside the EU's border and the efficient answer in dealing with these issues has to combine the internal security logic with the external security dynamics. As such, the EU has to work effectively with third countries to stop the criminals, disrupt their organisations and their finances, and provide access to justice for their victims. At the same time the EU must tackle the underlying factors that enable organised criminality to exploit and operate across the EU's external borders. These actions include the removing of obstacles to judicial cooperation in criminal and, as appropriate, civil matters.³ Furthermore, measures and steps taken with regard to the implementation of the recommendations of the European Union Strategy for the Beginning of the New Millennium on Prevention and Control of Organised Crime, calls for the extension of this measure. Moreover, the Internal Security Strategy, stressed the growing cross-border challenges and implied a coordinated approach to police cooperation, border management, criminal justice cooperation and civil protection.⁴ With reference to the place of internal policies in EU external actions, Commissioner Frattini emphasized that: „...to tackle organised crime all areas of policy must come together. We cannot have artificial borders between different policies nor between internal and external policy. Those who threaten the EU would be the only people to benefit. Rather we must see justice, freedom and security as interlinked to the EU's external action”.⁵

In operational terms, the relationship between external and internal security implies connection, bond and joint operations. The EU uses a number of different instruments to implement the external aspect of its Home Affairs policy in combating organised crime. These include: legal agreements, declarations, action plans and agendas, expert and ministerial meetings, sub-committees, monitoring and evaluation, assistance programmes and partnerships. These actions relies on the coordination across the pillars (Community, CFSP, ESDP, JHA, development policies)

1 Hugo Brady, „The EU and the fight against organised crime”, *Working Paper* (Centre for European Reform, London): 2.

2 „Joint Action of 21 December 1998 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on making it a criminal offence to participate in a criminal organization in the Member States of the European Union”, *Official Journal of the European Communities* L 351 (29.12.1998), 1.

3 Council of the European Union, „A Strategy for the External Action of JHA: Global Freedom, Security and Justice”, 3.

4 European Commission, „Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Delivering an area of freedom, security and justice for Europe's citizens”, Action Implementing the Stockholm Programme (Brussels, 20.04.2010), 5.

5 Franco Frattini, „How the Justice, Freedom and Security policies influence EU's external action”, Heads of Mission Conference (2007).

to deliver a tailored and coherent response. For example in the case of organised criminality, the EU relies on police and judicial expertise to rebuild and transform the weak law enforcement institutions and courts systems, while European Crisis Management Operations, and in particular Civilian Crisis Management Operations, tackle the issue of on the ground.¹ The cooperation with the external dimension has been further enhanced by pre-accession pact developed with the candidate countries.² Furthermore, the way in which the EU adapted their foreign policies to meet internal security concerns regarding the fight against organised crime,³ is particularly relevant in the case of aid and assistance programmes. The EU aid was directed to countries to strengthen border controls, trains police officers and judges, and links deals on trade and visas to commitments to tackle local crime and law enforcement reform. The European Commission is guiding these countries police and justice reforms through the „stabilisation and association process” and a more direct role through the EU police missions that help fight organised crime in Bosnia, Macedonia and Kosovo. The assessment of these actions notes some important progresses in fighting organised crime under the umbrella of internal-external security, but the need for more complementary policies still needs to be strengthened. This aspect is particularly evident for the main gateways into Europe for drugs, sex trafficking and illicit arms, as the Western Balkans.

Is thus essential that future measures on organised crime to use the new framework to the fullest extent possible. All the compartments of organised crime, trafficking in human beings, child pornography, cyber crime, financial crime, counterfeiting of means of payment and drugs trafficking, should be tackled in a comprehensive way in order to achieve EU security goals and overall global security goals.

Conclusion

As a first step in influencing the outcome of international order, the EU strategies succeeded to exceed the rigid structures of state border by adapting to the new global trends. As the case of combating organised crime emphasized, the EU has witnessed progress in tackling threats under the common wade of internal-external security, where internal efforts are backed up with external initiatives and vice versa. However, much remains to be done and the EU must be able to define its concerted efforts in a comprehensive coherent answer in order that the coordination link between internal and external security to meet the ambitious discursive logic and impelling the rise of new opportunities for closer cooperation between security actors in the global spectrum.

Furthermore, the consequences for international security spectrum can be seized in a long term view, where the challenges ahead are too large for any single framework to address them in a coherent and effective way. Therefore in a world that respects no borders, the ability to construct security in a continuum way, combining internal and external frameworks, can be an essential factor in the fight against new threats, not just for the EU but for a wide range of security actors.

1 Council of the European Union, „A Strategy for the External Action of JHA: Global Freedom, Security and Justice”, 4.

2 European Commission, „The prevention and control of organised crime: A European Union strategy for the beginning of the new millennium”, *Official Journal of the European Communities*, 03.05.2000, C 124, 1.

3 Hugo Brady, „The EU and the fight against organised crime”, 32.

BIBLIOGRAPHY

- BIGO, Didier, „The European internal security field stakes an rivalries in a newly developing area of police intervention”, in Malcolm Anderson and Monica den Boer (eds.), *Policing Across National Boundaries*, London, Pinter, 1994.
- BIGO, Didier, „When Two Become One: Internal and External Securitisations in Europe”, in Morten Kelstrup, Michael C. Williams (eds.), *International Relations Theory and The Politics of European Integration. Power, Security and Community*, London, Routledge, 2000.
- BIGO, Didier, „Internal and external security (ies), the Möbius ribbon”, in Mathias Albert, David Jacobson, Yosef Lapid, (eds.), *Identities, Borders and Orders*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2001.
- BRADY, Hugo, „The EU and the fight against organised crime”, *Working Paper*, Centre for European Reform, London.
- Council of the European Union, „A Strategy for the External Action of JHA: Global Freedom, Security and Justice”, Brussels, 6 December 2005, available at: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14366-re03.en05.pdf>, accessed on 09.06.2012.
- Council of the European Union, „Internal Security Strategy for the European Union: Towards a European Security Model”, Brussels, 25 February 2010, available at http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/librairie/PDF/QC3010313ENC.pdf, accessed on 10.06.2012.
- Council of the European Union, „The Stockholm Programme - An open and secure Europe serving and protecting the citizens”, Brussels, 05 May 2010, available at: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/09/st14/st14449.en09.pdf>, accessed on 10.06.2012.
- Council Meeting, „General Affairs”, Luxembourg, 13 June 2000, available at: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/gena/09274.eno COMMUNIQUE.doc.html
- ERIKSSON, Johan, Rhinard, Mark, „The Internal-External Security nexus. Note on an emerging research agenda”, *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association* 44 (2009): 243-267.
- European Commission, „The prevention and control of organised crime: A European Union strategy for the beginning of the new millennium”, *Official Journal of the European Communities*, Brussels, 03.05.2000, C 124.
- European Commission, „Communication from the Commission to the European Council of June 2006. Europe in the World-Some Practical Proposals for greater coherence, effectiveness and visibility”, Brussels 8 June 2006, available at: http://ec.europa.eu/councils/bx20060615/eww_com06_278_en.pdf, accessed on 09.06.2012.
- European Commission, „Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Delivering an area of freedom, security and justice for Europe's citizens”, Action Implementing the Stockholm Programme Brussels, 20.04.2010, available at: <http://eur.lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0171:FIN:EN:PDF>, accessed on 09.05.2012.
- European Council, „Presidency Conclusions”, Tampere, 15 and 16 October 1999, available at: http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm, accessed on 10.06.2012.
- European Council, „Conclusion of the Presidency”, Santa Maria de Feira 19 and 20 June 2000, available at: http://www.europarl.europa.eu/summits/fei1_en.htm, accessed on 11.06.2012.
- FALKNER, Gerda (ed.), „EU Policies in the Lisbon Treaty: A Comparative Analysis”, *Working Paper* 03 (2008), Institute for European Integration Research of the Austrian Academy of Sciences, Vienna, 2008.
- FRATTINI, Franco, „How the Justice, Freedom and Security policies influence EU's external action”, Heads of Mission Conference, 2007.
- “Joint Action of 21 December 1998 adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on making it a criminal offence to participate in a criminal organization in the Member States of the European Union”, *Official Journal of the European Communities* L 351 (29.12.1998).

KEGLEY, Charles W. Jr., Witkopf, Eugene R., *World Politics Trend and Transformation*, Seventh Edition, London, Macmillan Press Ltd, 1999.

MONAR, Jörg, „The dynamics of Justice and Home Affairs: Laboratories, driving factors and costs”, *Journal of Common Market Studies* 39 (2001): 747-764.

MONAR, Jörg, „The EU as an International Actor in the Domain of Justice and Home Affairs”, *European Foreign Affairs Review* 9 (2004): 395-415.

PAWLAK, Patryk, „The External Dimension of the Area of Freedom, Security and Justice: Hijacker or Hostage of cros-pillarization”, *Journal of European Integration* 31 (2009): 25-44.

SCHROEDER, C. Ursula, „Strategy by stealth? The Development of EU Internal and External Security Strategies”, *Perspectives on European Politics and Society* 10 (2009): 486-505.

TRAUNER, Florian, Carrapiço, Helena, „The external dimension of EU Justice and Home Affairs: Post-Lisbon Governance Dynamics”, Paper presented to the 6th ECPR General Conference, Reykjavik, University of Reykjavik, 24-27 August 2011.

Particularități ale corporațiilor multinaționale ca agenți ai securității economice globale

■ OANA ALBESCU

[Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca]

Abstract

This article emphasizes debates of topical interests in the contemporary economic domain, taking into account that multinational corporations have been described both in the academic literature and in the practices of international business as vectors of economic security and factors of developing global economy. The main objective of this paper is the review of the economic and social implications of the multinational corporations in the local and global markets in which they operate, in the context of economic globalization.

Keywords

multinational corporations; economic security; economic globalization; foreign direct investment; technology transfer; corporate social responsibility

Introducere

Puncte de vedere din literatura de specialitate converg asupra faptului că un rol aparte în tranziția spre sistemul global integrat al economiei mondiale în secolul al XXI-lea îl au marile întreprinderi care domină lumea. Acest rol provine din dimensiunile lor, aria de activitate care depășește limitele economiei naționale, cât mai ales prin prezența și activitățile pe care le desfășoară, inclusiv în domeniile de interdependență cu fluxurile financiare, care alcătuiesc și accelerează procesul globalizării¹.

Corporațiile multinaționale sunt înțelese atât din punct de vedere academic, cât și în practica mediului de afaceri, ca vectori deosebit de importanți ai dezvoltării economiei mondiale și agenți ai furnizării securității economice mondiale. Interesul de cercetare în această lucrare este impactul acestor firme asupra piețelor locale în care operează și asupra ansamblului economiei mondiale, ceea ce impune o analiză restrânsă a ruajelor corporațiilor multinaționale, din punct de vedere economic și social. Lucrarea de față atinge unele coordonate din preocuparea mai extinsă

¹ I. Bari, *Globalizare*, (București: Ed. Economică, 2004), *apud* Ionuț Pandelică, *Companii transnaționale. Managementul resurselor umane integrat pe baza competenței*, (București: Ed. Economică, 2004), 61.

despre etica și responsabilitatea socială a corporațiilor multinaționale ca actori non-statali în sistemul internațional.

Prima parte a lucrării definește sfera de cuprindere a corporațiilor multinaționale, pentru a facilita înțelegerea acestora în contextul globalizării economice. În a doua parte, am trasat principalele coordonate ale globalizării economice, pentru a deschide breșa către analiza acestor corporații pe două paliere de argumentare: economic și social. Desigur, în literatura de specialitate regăsim o taxonomie a posibilităților de cercetare a corporațiilor: economic, social, politic, din perspectiva teoriilor globalizării. Ne vom structura argumentarea pe pilonii economici și sociali, deoarece acestea două evidențiază corespunzător semnificația și rolul corporațiilor ca agenți ai furnizării securității economice. De ajutor în înțelegerea rațiunii existenței și scopului corporațiilor este teoria responsabilității sociale corporative, pe care o vom caracteriza succint, atât din punct de vedere conceptual, cât și prin exemple de management moral și imoral în cadrul practicilor corporatiste.

Corporații multinaționale – delimitări conceptuale

Conform lui John Dunning, „o întreprindere multinațională sau transnațională este întreprinderea care se angajează în investiții străine directe și deține sau controlează într-un fel, activități cu valoare adăugată în mai mult de o țară”¹.

Teoreticienii economiei mondiale sunt de părere că societățile transnaționale sunt principalii agenți economici, societatea transnațională reprezentând firma care și-a extins activitatea economico-financiară dincolo de granițele țării de origine, alcătuind un vast ansamblu la scară internațională, format dintr-o societate principală – firma mamă și un număr de filiale, adică de firme dependente față de societatea principală, implementate în diferite țări. În literatura de specialitate, când se abordează problematica mișcării internaționale a capitalului, circulă, în paralel, doi termeni, cel de „multinațional” și cel de „transnațional”. Primul dintre acești termeni reliefează latura cantitativă a fenomenului, și anume în câte țări își investește capital una și aceeași firmă, însă unii autori sunt de părere că acest termen este ambiguu, deoarece induce ideea că o firmă aparține mai multor națiuni. Termenul de „transnațional” îl presupune pe primul și exprimă mai clar ideea că o firmă în stadiul de expansiune, reprezintă o prelungire extrateritorială a națiunii ei de origine. În condițiile globalizării economiei, ideea de transgresare a frontierelor naționale, de apariție a întreprinderii globale, este surprinsă corespunzător de termenul „transnațional”, acest termen fiind adoptat și de ONU, în 1964². Conform altor opinii, corporațiile care operează la o dimensiune globală sunt percepute ca fiind transnaționale în cercurile Națiunilor Unite, pentru a atrage atenția asupra puterii lor asupra națiunilor. În literatura academică, termenul de „multinațional” e folosit pentru a transmite că astfel de întreprinderi operează în mai multe țări și pot să-și transfere activitățile între ele³.

Prin caracteristicile sale esențiale (natura economică, structura de organizare, managementul, investițiile directe străine), o societate transnațională se definește prin expansiune. Societățile transnaționale constituie cea mai importantă forță de determinare și de promovare a interdependențelor mondiale, scopul final fiind manufacturarea de produse globale⁴. Întreprinderile transnaționale sunt sisteme economice dezvoltate din trusturi sau corporații internaționale anterioare, sau create în

¹ John H. Dunning, *Multinational Enterprises and the Global Economy*, (UK: Edward Elgar Publishing, 2008), 3.

² Ana Bal (coordonator), *Economie mondială* (București: Ed. Ase, 2006), 34-35.

³ Robert Holton, *Globalization and the Nation-State* (Hampshire and London: MacMillan Press, 1998), 10.

⁴ Bal, *Economie*, 143.

perioada ultimilor decenii, care constau în active tangibile și intangibile – capital investit în producția de bunuri și servicii, capacități de cercetare, dezvoltare, tehnologii avansate, modalități și practici de organizare și management, legături comerciale, desfășurate și deținute în țara de origine și în alte țări. Sistemele de întreprinderi transnaționale generează nu numai bunuri și servicii, ci și capital bănesc pentru investiții, noi tehnologii, capacități de inovație și de instruire a forței de muncă pentru utilizarea tehnologiilor, practici de organizare și gestionare proprii – toate îndreptate spre sporirea potențialului concurențial, a profitabilității întreprinderii și a întregului sistem. Pentru analiza întreprinderilor transnaționale, unele teorii recomandă cercetarea din punct de vedere economic, politic și social. În primul rând, *latura economică* a analizei presupune surprinderea impactului acestor companii asupra economiilor de implementare datorită forței economice (financiare) de care dispun, precum și datorită fluxurilor de tehnologie, know-how managerial, cultură corporativă de către țările gazdă. *Latura socială* are în vedere asumarea de către companii a rolului de cetățeni corporativi globali responsabili în cadrul comunităților locale. Acest rol este asumat prin etica și responsabilitatea care guvernează afacerile derulate în cadrul diferitor economii de implementare. Implicarea în viața comunităților locale prin susținerea unor proiecte de dezvoltare durabilă a zonelor respective este o altă latură a responsabilității sociale ce revine acestor companii. Implicarea în diferite proiecte în domeniul culturii, artei, educației, sportului, reprezintă o altă modalitate de susținere a comunităților locale în cadrul responsabilităților sociale. Întreprinderile naționale fac subiectul legislațiilor din țările gazdă și, implicit, al unor minime standarde de conduită socială, care au rolul de a trasa cadrul general acceptat al comportamentului societal și implicit față de comunitățile în care se regăsesc implementate structurile de producție ale acestor companii. În ceea ce privește *latura politică*, dacă în trecut aceste firme erau privite ca o formă de exploatare a țărilor, în prezent, această opinie nu mai este împărtășită, datorită implicațiilor economice pozitive legate de prezența acestor companii pe piețele naționale. Cu toate acestea, guvernele gazdă sunt adesea îngrijorate de faptul că filialele întreprinderilor transnaționale care operează în interiorul țării ar avea putere economică mai mare decât firmele indigene, datorită caracterului lor internațional. În ceea ce privește raportul de intercondiționalitate dintre globalizare și operatorii transnaționali, „globalizarea a deschis drumul dezvoltării corporațiilor în postura de lideri mondiali, pe de altă parte, acestea au potențat procesul de globalizare a piețelor. Globalizarea dictează corporațiilor deciziile strategice pornind de la strategiile de internaționalizare până la cele globale”¹.

Corporațiile multinaționale – vectori ai globalizării economice și agenți ai securității economice

George Soros definește globalizarea din perspectivă economică, drept dezvoltarea piețelor financiare globale, creșterea corporațiilor transnaționale și dominația lor crescândă asupra economiilor naționale. Globalizarea are în primul rând un sens economic, și anume creșterea schimburilor peste tot în lume, în special pentru activitatea marilor companii, care produc și schimbă bunuri în diverse țări, și apoi unul lărgit, procesul prin care bunurile și serviciile disponibile sau influențele sociale și culturale devin treptat similare în toate părțile lumii².

Între societățile transnaționale și investițiile străine directe există o puternică legătură, deoarece investițiile străine directe constituie sursa financiară de formare a acestora. Societatea transnațională este o firmă puternică din punct de vedere

¹ Bari, *Globalizare*, apud Pandelică, *Companii*, 61.

² Lavinia Florea, *Globalizare și securitate economică* (Iași: Ed. Lumen, 2007), 14, 134.

economico-financiar constituită într-o țară și care și-a extins activitatea dincolo de granițe¹. În economia contemporană, mondializarea producției a devenit un fenomen evident. Funcționarea economiei mondiale actuale, pe fondul unor tendințe pronunțate de deschidere a piețelor naționale, nu poate fi descifrată în lipsa unei atente analize a procesului de formare a societăților multinaționale, a cauzelor acestui proces, precum și reliefaarea consecințelor asupra dezvoltării economiilor naționale. Investițiile directe de capital au o influență puternică asupra globalizării economiei mondiale. Semnificația acestora se traduce prin existența unui surplus de capital în anumite țări, în special cele dezvoltate, și, pe de altă parte, existența unei cereri stringente de capital în altele². Totodată, cvasitotalitatea fluxurilor de investiții străine directe pe plan mondial sunt generate de corporațiile multinaționale, respectivele fluxuri constituind în fapt, elementul definitoriu al acestora³.

Discutând despre triada investiții străine directe – globalizare – societăți transnaționale, reiterăm faptul că începând cu anii 80 și intensificându-se în a doua jumătate a anilor 90, fluxurile de investiții străine directe au crescut la nivel mondial mai rapid decât alți indicatori macroeconomici precum produsul intern brut, exporturile sau investițiile străine. Investițiile străine directe reprezintă astfel principala formă de manifestare a globalizării. Trendul crescător al fluxurilor mondiale de investiții străine directe a susținut considerabil expansiunea internaționalizării producției, manifestată îndeosebi prin consolidarea poziției societăților transnaționale în ansamblul economiei mondiale. Relația investiții străine directe – globalizare – societăți transnaționale contribuie la accentuarea și consolidarea globalizării, iar principalii actori care realizează investițiile străine sunt societățile transnaționale. Investițiile străine directe reprezintă categoria investițiilor internaționale, care reflectă scopul unei entități rezidente într-o țară (investitorul direct) de a obține un interes de durată într-o companie rezidentă într-o altă țară (investiția directă)⁴.

Unul dintre principalele motive pentru care țările în curs de dezvoltare promovează investițiile străine directe este legătura cu tehnologia globală și rețelele de inovație generate de aceste firme⁵. Investițiile străine directe sunt cele mai importante canale prin care tehnologia poate fi transferată între țări⁶. Conform rapoartelor *United Nations Conference on Trade and Development*, tehnologia joacă un rol indiscutabil în creșterea economică prin sporirea potențialului de productivitate a factorilor de producție. În condițiile în care economiile lumii sunt supuse procesului de globalizare, tehnologia reprezintă cel mai decisiv factor în determinarea competitivității internaționale și prerechizitelor creșterii economice.⁷

Pentru a aduce în discuție impactul activităților corporațiilor pe plan economic, sintetizăm un punct de vedere pertinent din revista *The Economist*, care afirmă că firmele transnaționale sunt unul dintre cei mai reprezentativi factori ai

1 Elena Moise, *Investiții străine directe* (București: Ed. Victor, 2005), 31.

2 Adrian Florea, *Elemente de economie mondială* (Oradea: Ed. Universității din Oradea, 2003), 207-210.

3 Anda Mazilu, *Transnaționalele și competitivitatea. O perspectivă est-europeană*, (București: Ed. Economică, 1999), 94.

4 Florin Bonciu, *Investițiile străine directe și noua ordine economică mondială* (București: Ed. Universitară, 2009), 17-24.

5 United Nations Conference on Trade and Development, World Investment Report, „Transnational Corporations and the Internationalization of R&D”, 2005, p. 99, http://unctad.org/en/docs/wir2005_en.pdf

6 Amy Jocelyn Glass, Kamal Saggi, „Multinational Firms and Technology Transfer”, *Scand. J. of Economic*, 104 (4), 495-513, 2002, http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSPContentServer/WDSP/IB/2000/02/24/000094946_9903191115186/additional/117517322_20041117145543.pdf

7 World Investment Report, „Transnational Corporations as Engines of Growth”, 1992, p. 131, http://unctad.org/en/docs/wir1992overview_en.pdf

progresului economic contemporan și „răspândesc bogăția, munca, tehnologiile avansate și contribuie la ridicarea standardului de trai și la îmbunătățirea mediului de afaceri”. Totodată, „multinaționalele trebuie să asculte, să încerce să nu facă rău, să accepte responsabilitățile, și trebuie să fie percepute ca o puternică forță pentru bine”¹.

Conform lui Gh. Gh. Ionescu, „aparitia economiei globale este puternic modelată de acțiunile întreprinderilor transnaționale. Ele sunt actorii principali pe scena lumii și principalii factori ai concurenței economice a unei țări”². Baylis și Smith sunt de părere că teoria Relațiilor Internaționale recunoaște emergența corporațiilor transnaționale ca actori semnificativi în Relațiile Internaționale și în economia politică internațională³.

Prin colaborarea cu firmele locale, transnaționalele transferă principalele valori corporative, tehnologie, jucând un rol important în creșterea competitivității firmelor locale. Principalele responsabilități ale acestor companii sunt legate de contribuția adusă dezvoltării economiilor receptoare, protecția mediului înconjurător, crearea locurilor de muncă, asigurarea concurenței și înlăturarea politicilor de concurență neloială, protecția consumatorului, înlăturarea corupției și birocratiei, respectarea drepturilor omului. De luat în considerare este și contribuția pentru veniturile publice ale țării gazdă, deoarece guvernele pretind ca transnaționalele să nu întrebuințeze practici abuzive în repatrierea profitului, și să prezinte autorităților fiscale date corecte și documente financiar contabile solicitate⁴.

Corporațiile multinaționale constituie o prezență masivă în economia mondială, internaționalizând serviciile și producția. Opiniile diferă în mare măsură asupra importanței acestei evoluții pentru afacerile politice și pentru economia internațională și internă. Unele teorii afirmă că, eliberându-se de limitele înguste ale economiilor naționale, acestea au devenit „corporații globale” și reprezintă forțe pozitive pentru dezvoltarea economică și prosperitatea tuturor societăților. Pe de altă parte, există și argumente conform cărora aceste firme gigant, împreună cu finanțele internaționale, simbolizează părți negative ale capitalismului global, și aceste corporații exploatează întreaga lume pentru a-și spori profitul corporatist⁵.

Pentru a privi și dintr-o altă perspectivă activitatea activitatea corporațiilor multinaționale și pentru a certifica semnificația acestora în dezvoltarea economiei mondiale, atât puncte de vedere academice, cât și instituțiile internaționale atrag atenția asupra necesității legitimării și responsabilizării corporațiilor în mediul social în care operează. În acest context putem discuta despre cea de-a doua dimensiune a analizei noastre, latura socială a corporațiilor multinaționale.

Se impune menționat faptul că noțiunea de responsabilitate socială a firmelor multinaționale este teoretizată în literatura de specialitate pornindu-se de la asumptii proprii eticii afacerilor. La nivel teoretic regăsim faptul că disponibilitatea firmelor multinaționale de a armoniza interesele proprii de afaceri cu cele ale societății în ansamblu, pornind de la proprii acționari, angajații firmei, clienți și până la alți investitori prezenți în respectiva economie, considerentele legate de protecția mediului ambiant formează un așa numit cadru definitoriu pentru această noțiune complexă. Potrivit principiilor *United Nations Conference on Trade and*

1 The Economist „The World's View of Multinational”, January 2002, <http://www.economist.com/node/276872>

2 Gh.Gh. Ionescu, *Cultura afacerilor. Modelul american* (București: Ed. Economică, 1997), apud Pandelică, *Companii*, 61.

3 John Baylis, Steve Smith, *The Globalization of World Politics. An introduction to International Relations* (Oxford University Press, 1997), 224.

4 Pandelică, *Companii*, 57-60.

5 Robert Gilpin, *Economia mondială în secolul XXI. Provocarea capitalismului global* (Iași: Ed. Polirom, 2004), 127.

Development, responsabilitatea socială este un concept care se situează între două extreme: pe de o parte, este vorba despre respectarea legilor specifice unui anumit stat gazdă în care acționează (limita minimă necesară pentru ca prezența corporației să poată fi tolerată), iar pe de altă parte, prin filantropia de care ar putea să dea dovadă corporația. Între aceste două limite se desfășoară programe ale multinaționalelor în domeniul educației sau în sfera tehnologiei¹.

Cel mai elaborat model al responsabilității sociale al corporațiilor este „modelul cvadripartit al responsabilității sociale corporatiste”, propus de Archie Carroll în 1979 și perfecționat apoi în colaborare cu A.K. Buchholtz. Carroll privește responsabilitatea socială a corporației ca pe un concept multistratificat, în care distinge patru aspecte intercorelate – responsabilități economice, legale, etice și filantropice, dispuse piramidal, responsabilitatea socială reunind cele patru niveluri în comportamentul corporației. Carroll și Buchholtz oferă următoarea definiție: „Responsabilitatea socială a corporației cuprinde ceea ce societatea așteaptă din partea unei organizații din punct de vedere economic, legal, etic și filantropic într-un anumit moment”².

Explicând aceste patru aspecte teoretizate de Carroll, în ceea ce privește responsabilitatea economică a corporațiilor, principala responsabilitate a unei afaceri este aceea de a fi o unitate economică funcțională și de a se menține pe piață. Primul strat al responsabilității sociale a corporațiilor reprezintă baza celorlalte tipuri de responsabilități și este solicitată imperativ tuturor corporațiilor. În ceea ce privește responsabilitatea legală, legile codifică vederile și convingerile morale ale societății, astfel încât respectarea lor este o condiție necesară oricărei reflecții ulterioare privind responsabilitățile sociale ale unei firme. Responsabilitățile etice obligă corporațiile să facă ceea ce este just, corect și echitabil chiar dacă nu sunt silit să procedeze astfel de cadrul legal existent. În vârful piramidei, cel de-al patrulea nivel al responsabilității sociale a corporației cuprinde acțiunile filantropice. Acest nivel de responsabilitate socială cuprinde o mare varietate de inițiative, printre care donații caritabile, construcția unor facilități recreative pentru salariați și familiile lor sau sprijinul acordat școlilor locale. Potrivit lui Carroll, responsabilitățile filantropice sunt dorite din partea corporațiilor, fără a fi pretinse sau așteptate, ceea ce le face să fie „mai puțin importante decât celelalte trei categorii”³.

S-a afirmat faptul că meritul modelului cvadripartit definit de Carroll și Buchholtz este acela că structurează diferitele responsabilități sociale ale corporațiilor pe dimensiuni distincte, fără a nesocoti faptul primordial că firmele au obligația de a fi, înainte de toate, profitabile în limitele legii⁴.

Principiile responsabilității sociale corporative nu sunt reglementate doar la nivel juridic sau teoretic, ele se regăsesc în activitățile contemporane ale mediului de afaceri. Așa se explică faptul că tot mai multe întreprinderi instituționalizează principiile etice prin intermediul codurilor etice sau codurilor de conduită, generând astfel încredere și legitimitate în percepția publicului. Spre exemplu, Yunus Muhammad, laureat al Premiului Nobel pentru Pace în 2006, supranumit și „bancherul săracilor”, afirmă în lucrarea sa, „Dezvoltarea afacerilor sociale”, că afacerile trebuie să considere prioritară siguranța la locul de muncă, prevenirea poluării mediului și reverența prescripțiilor sociale și politice trasate de autoritățile naționale și internaționale. Conform autorului, „o companie trebuie să acționeze în așa fel încât, în urma activităților ei, mediul înconjurător să fie mai curat decât era înainte ca aceasta să-și înceapă activitatea”⁵.

1 Cătălin Postelnicu, *Firmele multinaționale la început de mileniu* (Cluj-Napoca: Ed. Risoprint, 2005), 177-178.

2 A. B. Carrol, A. K. Buchholtz, *Business and Society: Ethics and Stakeholder Management*, 4th ed., (South-Western College: Cincinnati, 2000), 35, apud Dan Crăciun, Vasile Morar, Vasile Macoviciuc, *Etica afacerilor* (București: Ed. Paideia, 2005), 305.

3 Carrol, Buchholtz, *Business*, 54, apud Crăciun, Morar, Macoviciuc, *Etica*, 307.

4 Crăciun, Morar, Macoviciuc, *Etica*, 306-307.

5 Yunus Muhammad, *Dezvoltarea afacerilor sociale* (București: Ed. Curtea Veche, 2010), 30.

Acest principiu descris de autor se regăsește în practica contemporană a companiilor producătoare de automobile. Astfel, urmându-și obiectivul declarat, acela de a „deveni cel mai responsabil constructor de mașini din lume”, directorul mărcii Volkswagen în cadrul Porsche România a inițiat un proiect în care pentru fiecare autoturism vândut este plantat câte un copac în Pădurea Volkswagen, într-o zonă din județul Călărași, afectată de inundații¹. Protecția mediului este un principiu intransigent al Volkswagen, prezentat în amănunțime pe site-ul companiei, din care redăm faptul că „protecția mediului înconjurător reprezintă o parte integrantă a întregului lanț de producție, de la proiectarea produsului și dezvoltarea sa, până la reciclarea autovehiculelor scoase din uz²”.

În antagonism se situează exemplul de management imoral oferit de Ann Buchholtz și Archie Carrol în volumul „Business and Society”. După prezentarea postulatelor care descriu managementul imoral, cum ar fi nerespectarea prerogativelor legale, detractarea principiilor etice, căutarea profitului și a succesului organizațional cu orice preț, autorii aduc în discuție cazuri ilustrative de management imoral. Conform autorilor, Procter & Gamble a fost acuzat de spionaj, după ce angajații săi au căutat în depozitele de rămășițe ale Lipton și Dove, identificând astfel un document confidențial de 80 de pagini. P&G a plătit despăgubiri companiilor concurențe spionate, certificându-le că nu vor întrebuința în nici un fel informațiile secrete aparținând acestora³.

Problematica responsabilității sociale corporative este dezbătută și în cadrul Comunicării Comisiei Europene către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor, „O nouă strategie a UE (2011-2014) pentru responsabilitatea socială a întreprinderilor”, argumentându-se faptul că abordarea strategică a responsabilității sociale a întreprinderilor este din ce în ce mai importantă pentru competitivitatea lor. Prin asumarea responsabilității sociale, întreprinderile pot să construiască relații de încredere pe termen lung cu angajații, consumatorii și cetățenii, aceste relații servind drept fundament pentru crearea de modele de afaceri durabile. Interesant este faptul că responsabilitatea socială a întreprinderii susține obiectivele *Strategiei Europa 2020 pentru o creștere inteligentă, durabilă și favorabilă incluziunii*, care include și obiectivul de ocupare a forței de muncă în proporție de 75%. Din momentul publicării *Cărții Verzi* în 2001 și înființării *Forumului european multilateral privind responsabilitatea socială a întreprinderii*, Comisia Europeană s-a implicat în dezvoltarea politicii publice de promovare a acestui concept. În anul 2006, Comisia publica o politică care sprijinea inițiativa sectorului de afaceri, denumită *Alianța europeană pentru responsabilitatea socială a întreprinderilor*. Această politică cuprindea, de asemenea, opt domenii prioritare de acțiune ale Uniunii Europene, spre exemplu, sensibilizarea publicului și schimbul de cele mai bune practici, sprijinirea inițiativelor multilaterale, cooperarea cu statele membre, informarea consumatorilor și transparența, cercetarea, educația, întreprinderile mici și mijlocii și dimensiunea internațională a responsabilității sociale corporative⁴.

1 <http://www.romanialibera.ro/actualitate/fapt-divers/padurea-volkswagen-mai-bogata-cu-22-000-de-copaci-246987.html>

2 http://www.volkswagen.ro/service_volkswagen/protectia_mediului/protectia_mediului/

3 Ann Buchholtz, Archie Carroll, *Business and Society* (South Western Cengage Learning, 2009), 255-257.

4 Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor, „O nouă strategie a UE (2011-2014) pentru responsabilitate socială a întreprinderilor, Bruxelles, 2011, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:RO:PDF>

Concluzii

Globalizarea este urmărită pe diverse paliere, și anume globalizarea activității firmelor, globalizarea schimburilor comerciale, globalizarea financiară. Globalizarea este percepută ca un moment în cadrul procesului de mondializare, în cadrul căruia actorul principal este reprezentat de firma multinațională. Conform lui F. Livelsey, trăsătura de bază a globalizării rezidă în faptul că mărfurile, serviciile, capitalul, munca și ideile sunt transferate pe plan internațional prin intermediul firmelor¹. Aceste firme, sau corporații multinaționale, sunt actori non-statali din ce în ce mai importanți în sistemul internațional, unii teoreticieni fiind de părere că acestea paliază puterile statului definit de sistemul westfalian². În acest context, al restructurării sistemului internațional și al globalizării economice, ne-am propus așadar în această lucrare evidențierea consecințelor și impactului practicilor corporațiilor multinaționale, la nivel economic și social. Astfel, prin intermediul fluxurilor de investiții străine directe, corporațiile internaționalizează producția, facilitând accesul la tehnologie, bunuri și servicii performante, definind un cadru economic competitiv și performant pe piețele locale. Bineînțeles, principalul obiectiv al unei corporații este maximizarea profitului, pentru a se menține și pentru a prospera într-un mediu economic concurențial, dar relațiile de afaceri sunt relații care necesită încredere, legitimitate, loialitate, transparența deciziilor și strategiilor manageriale pentru publicul consumator sau publicul țintă, angajați sau diverși parteneri de afaceri implicați. Corporațiile sunt responsabile social de comunitatea în care activează, modelul lui Archie Carroll și Ann Buchholtz surprinzând optim, în opinia mea, ierarhizarea obiectivelor unei corporații, atât din punct de vedere economic, cât și prin prisma expectativelor sociale ale mediului în care acestea operează.

BIBLIOGRAFIE

- BAL, Ana, *Economie mondială*, București, Editura Ase, 2006.
- BARI, Ioan, *Globalizare*, București, Editura Economică, 2004.
- BAYLIS, John, SMITH, Steve, *The globalization of World Politics. An introduction to International Relations*, Oxford University Press, 1997.
- BONCIU, Florin, *Investițiile străine directe și noua ordine economică mondială*, București, Editura Universitară, 2009.
- CARROL, A. B., BUCHHOLTZ, A. K., *Business and Society*, South Western Cengage Learning, 2009.
- CARROL, A. B., BUCHHOLTZ, A. K., *Business and Society: Ethics and Stakeholder Management*, 4th ed., South-Western College, Cincinnati, 2000.
- CRĂCIUN, Dan, MORAR, Vasile, MACOVICIUC, Vasile, *Etica afacerilor*, București, Editura Paideia, 2005.
- DUNNING, John, *Multinational Enterprises and the Global Economy*, UK, Edward Elgar Publishing, 2008.
- FLOREA, Adrian, *Elemente de economie mondială*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2003.
- FLOREA, Lavinia, *Globalizare și securitate economică*, Iași, Editura Lumen, 2007.

¹ F. Livelsey, *Dictionary of economics* (London: Pitman Publishing, 1993), 99, *apud* Amalia Pandelică, *Companii multinaționale. Strategii de marketing* (București: Ed. Economică, 2006), 63.

² Steve Kapfer, „Multinational Corporations and the Erosion of State Sovereignty”, 2006, http://pol.illinoisstate.edu/downloads/icsps_papers/2006/Kapfer2006.pdf

GILPIN, Robert, *Economia mondială în secolul XXI. Provocarea capitalismului global*, Iași, Editura Polirom, 2004.

HOLTON, Robert, *Globalization and the Nation-State*, Hampshire and London, MacMillan Press, 1998.

IONESCU, Gh. Gh. *Cultura afacerilor. Modelul american*, București, Editura Economică, 1997.

LIVELSEY, F., *Dictionary of economics*, London, Pitman Publishing, 1993.

MAZILU, Anda, *Transnaționalele și competitivitatea. O perspectivă est-europeană*, București, Editura Economică, 1999.

MOISE, Elena, *Investiții străine directe*, București, Editura Victor, 2005.

PANDELICĂ, Amalia, *Companii multinaționale. Strategii de marketing*, București, Editura Economică, 2006.

PANDELICĂ, Ionuț, *Companii transnaționale. Managementul resurselor umane integrat pe baza competenței*, București, Editura Economică, 2004.

POSTELNICU, Cătălin, *Firmele multinaționale la început de mileniu*, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2005.

Surse Internet:

1. World Investment Report, „Transnational Corporations as Engines of Growth”, 1992, disponibil la http://unctad.org/en/docs/wir1992overview_en.pdf
2. United Nations Conference on Trade and Development, World Investment Report, „Transnational Corporations and the Internationalization of R&D”, 2005, disponibil la http://unctad.org/en/docs/wir2005_en.pdf
3. The Economist „The World’s View of Multinational”, January 2002, disponibil la <http://www.economist.com/node/276872>
4. Amy Jocelyn Glass, Kamal Saggi, „Multinational Firms and Technology Transfer”, Scand. J. of Economic, 104 (4), 495-513, 2002, disponibil la http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSCContentServer/WDSP/IB/2000/02/24/000094946_9903191115186/additional/117517322_20041117145543.pdf
<http://www.romanialibera.ro/actualitate/fapt-diversi/padurea-volkswagen-mai-bogata-cu-22-000-de-copaci-246987.html>
5. http://www.volkswagen.ro/service_volkswagen/protectia_mediului/protectia_mediului/
6. Steve Kapfer, „Multinational Corporations and the Erosion of State Sovereignty”, 2006, http://pol.illinoisstate.edu/downloads/icsp_papers/2006/Kapfer2006.pdf
7. Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social și Comitetul Regiunilor, „O nouă strategie a UE (2011-2014) pentru responsabilitatea socială a întreprinderilor, Bruxelles, 2011, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:RO:PDF>

Consecvență versus inconsecvență în politica intervențiilor umanitare

■ DANIELA RADU

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

„Principiile consecvenței și coerenței sunt vitale nu numai pentru o ordine politică legitimă, dar și pentru respectarea regulilor, din moment ce coerența este considerată un factor cheie în explicarea motivelor pentru care sunt impuse regulile.”¹

„Dacă noua obligație în fața suferinței umane extreme este intervenția în scopul de a salva și a asigura securitatea indivizilor, aceasta trebuie să fie aplicată în mod corect și constant, indiferent de regiune sau națiune. Umanitatea este indivizibilă.”²

Abstract

While constructivist perspective in International Relations argues that humanitarian interventions are becoming more common, the realists believe that the international community intervenes selectively, preserving the interests of great powers. Given that humanitarian interventions are the result of political, military and financial negotiations of the states involved, it becomes difficult to explain empirically the endeavors of the European Union (EU) or the international community when facing humanitarian crises. Can we speak about a model of intervention, a normative constant regarding EU and international responses to humanitarian crises?

Keywords

humanitarian intervention;
humanitarian crisis; security;
collective violence; human rights

Despre crizele umanitare

Conform lui Weiss,³ majoritatea definițiilor crizelor umanitare au în vedere patru variabile: conflictul armat, dislocarea, foametea și bolile. Cercetătorii pot utiliza, pe lângă acest set de variabile și variabile suplimentare⁴, în funcție de demersul metodologic, dar și în funcție de măsura în care acestea pot fi operaționalizate. Încălcarea drepturilor omului ar fi un exemplu în acest sens, având în vedere faptul că scala terorii politice (Gibney) ar putea fi baza de date utilă în stabilirea

1 Thomas Franck, *The Power of Legitimacy Among Nations* (New York: Oxford University Press, 1990), 143.

2 Lori Damrosch, „The inevitability of selective response? Principles to guide urgent international action” în Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (eds), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention* (New York: United Nations University Press, 2000), 405-419.

3 Thomas Weiss, *Military Civilian Interaction: Humanitarian Crises and the Responsibility to protect* (Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, 2005), 29.

4 Martin Binder, „Humanitarian Crises and the International Politics of Selectivity”, *Human Rights Review* 10:3 (2009): 327-348.

valorilor atribuite acestei variabile suplimentare. Se impune ca aceste variabile să fie analizate în contextul în care devin funcționale, întrucât pot fi modificate datorită vulnerabilităților economice și sociale, crizelor și diferitelor forme de anomie societală.¹ Un element comun al crizelor umanitare este suferința umană generalizată, suferință care poate surveni în urma abuzurilor, violențelor fizice, psihice, a dislocărilor de populație, a lipsei majore a resurselor care ar fi necesare dezvoltării indivizilor în integritatea bio-psiho-socială a acestora.

O serie de autori consideră că sursa principală a crizelor umanitare este reprezentată de conflictele armate, în special conflictele intrastatale.² Crizele umanitare pot fi cauzate de conflictele armate, dar acestea din urmă nu sunt suficiente pentru a conchide că o comunitate se confruntă cu o criză umanitară violentă.

Weiss subliniază că o criză umanitară implică cumularea factorilor anterior prezentați.

Adeseori gravitatea crizelor sau a variabilelor prin intermediul cărora acestea se definesc se stabilește în raport cu o bază valorică unanim acceptată. Criza din Kosovo poate fi baza stabilirii acestor valori datorită faptului că aceasta, chiar dacă a determinat suferință umană și dislocări de populație, este percepută ca fiind o criză relativ limitată în comparație cu majoritatea urgențelor umanitare.³ Această criză a determinat un răspuns deloc neglijabil din partea comunității internaționale și reprezintă un punct de reper pentru mulți specialiști în domeniu, constituindu-se ca un exemplu de intervenție selectivă, comparativ cu alte crize mult mai tulburătoare ca și gravitate.⁴

Pentru cercetătorii în domeniu, o provocare ar fi operaționalizarea variabilelor. Conflictele armate se soldează cu *pierderi umane*. Baza de date a universității din Upssala⁵ sau site-ul operationspaix.net pot reprezenta surse utile în operaționalizarea acestei variabile. Conflictele minore sunt considerate a fi conflictele unde, pierderile de vieți omenești se ridică la 1000 iar cele majore peste 1000.⁶ Variabila *dislocare* subîntinde numărul de refugiați și de persoane dislocate pe plan intern (IDP) din totalul populației unei țări. Dislocarea în plan intern este reprezentată de numărul de persoane care își părăsesc locuințele, dar rămân în interiorul țării de origine, în timp ce persoanele care părăsesc țara de origine se încadrează în categoria refugiaților. Pentru a obține valori privind atât numărul refugiaților cât și al persoanelor deplasate, se pot consulta baze de date precum cea a Comisiei SUA pentru refugiați și imigranți, Refugees International⁷. Aceste valori sunt însumate și raportate la populația totală a țării afectate. Pentru variabila *foamete*, se urmărește numărul de persoane subnutrite din totalul populației unei țări, o sursă de date importantă pentru această variabilă fiind baza de date Food and Agriculture Organization (FAO).⁸ Pentru variabila *boli*, se va considera rata de mortalitate a copiilor cu vârste sub cinci ani⁹ iar informațiile pot fi extrase din baza

1 Sven Chojnacki, „Anything New or More of the Same? Wars and Military Interventions in the International System 1946-2003”, *Global Society*, vol. 20, nr.1 (2006): 25-46.

2 WayneNajziger, Frances Steward, Raimo Vayrynen, *War, Hunger and Displacement: The Origins of Humanitarian Emergencies*, vol. 1, (Oxford: Oxford University Press, 2000), 189.

3 Emanuel Adler, Peter Haas, „Epistemic communities, world order, and the creation of a reflectivist research program”, *International Organization* 46 (1992): 367-390.

4 „Conflict, International Response, Lesson Learned”, *Kosovo Report* (The Independent International Commission on Kosovo, Oxford University Press, 2000), 19-29.

5 vezi www.ucdp.uu.se/gpdatabase/search.php.

6 „Armed Conflicts Dataset 1946-2008”, <http://www.prio.no/CSCW/Datasets/Armed-Conflict/UCDP-PRIO/>, accesat martie 2011.

7 <http://www.refugeesinternational.org/where-we-work/africa/>, consultat martie 2011.

8 <http://www.fao.org/countryprofiles/default.asp?lang=en>, accesat aprilie 2011

9 datele pot fi obținute de pe site-ul <http://www.hrw.org/en/regions>; <http://www.un.org/>

de date a World Health Organization (WHO).¹

Încălcarea drepturilor omului, ca și variabilă suplimentară, va urmări crimele, torturile, disparițiile și închisoarea politică, considerate ca fiind manifestări ale *terorii politice*.² În 2008, Gibney și colaboratorii săi au încercat să acorde acestei variabile valori concrete, realizând o scală a terorii politice.³ Rapoartele anuale aparținând Amnesty International și Departamentului american de stat au constituit baza după care aceștia și-au construit instrumentele de evaluare. Au ales să atribuie valoarea *unu*, țărilor care au ca regulă legislativă cea mai avansată formă de protecție a drepturilor omului, iar valoarea *cinci* țărilor cu cel mai scăzut nivel de protecție a drepturilor omului (care semnifică teroare politică nelimitată ce afectează întreaga populație a țării).⁴ Tot această echipă de cercetători stabilește și o listă a liderilor politici, considerați figuri criminale ale momentului.

Despre intervențiile umanitare

Suveranitatea statală impune respectarea unui set minim de obligații în plan intern. Doar astfel statele ar trebui să beneficieze de protecția oferită de principiul suveranității. În cazul în care aceste obligații nu sunt îndeplinite, actorii internaționali își justifică intervenția prin faptul că anumite imperative normative nu sunt respectate, încălcându-se standarde de comportament, împărtășite de majoritatea indivizilor aparținând unei societăți.

Statele au eșuat (nu de puține ori) în a-și îndeplini obligațiile fundamentale față de proprii cetățeni. Nu poate fi contestată recurența crimelor în masă, torturilor, oprimărilor organizate de state. Diferența ar fi că, în prezent este mult mai probabil ca aceste acte să fie percepute ca violări ale standardelor de comportament sau drept crize umanitare care afectează securitatea comunităților și care pot atrage după sine intervenția din exterior a altor state. Intervențiile altor state se derulează conform unor cadre normative care prescriu acțiunile de protecție și reconstrucție a securității comunităților aflate în criză umanitară. Acestor reguli după care se desfășoară intervențiile, li se adaugă și așteptările privind conduita actorilor care se angajează în intervențiile umanitare. Acțiunile armate se derulează nu numai pentru a pedepsi persoanele vinovate de încălcările grave ale drepturilor omului. Acestea se derulează în virtutea unor principii, astfel, se subînțelege că cei care intervin ar trebui să manifeste imparțialitate. Principiul imparțialității poate fi conjugat cu un alt element normativ, și anume multilateralismul. Dacă intervenția umanitară este asumată și întreprinsă de un număr considerabil de actori internaționali, eventualele acuzații de partizanat ar fi nefondate.

În Tratatul de la Versailles, regăsim ceea ce pare a fi o codificare embrionară a deciziei statelor de a întreprinde acțiuni pe teritoriul altor state, utilizând mijloace militare pentru considerente umanitare. Intervenția armată împotriva unui stat era justificată doar dacă avea ca și obiectiv protecția drepturilor minorităților naționale din acel stat. Mai mult, articolul 23 al Tratatului, prevedea că Liga Națiunilor are responsabilitatea de a asigura condiții de muncă decente pentru bărbați, femei și copii, de a superviza îndeplinirea acordurilor privind traficul de femei și copii, de a

en/peacekeeping/operations/; <http://www.sipri.org/databases/p.ko>; http://www.usaid.gov/our_work/humanitarian_assistance/disaster_assistance/; <http://www.icrc.org/>; <http://www.msf.org/>.

1 <http://www.who.int/countries/en/>, accesat mai 2012.

2 <http://www.politicalterroryscale.org/>, ultima accesare aprilie 2011.

3 scala terorii politice, <http://www.politicalterroryscale.org/countries.php>, accesat mai 2012.

4 www.unca.edu/politicalscience/images/Colloquium/facultystaff/Gibney%20Doc/Gibney%20Political%20Terror%20Scale.pdf, accesat noiembrie 2011.

se asigura că locuitorii nativi din anumite teritorii beneficiază de un tratament just și de a depune eforturi în scopul controlului bolilor.

Dificultatea de a oferi o definiție unanim acceptată pentru termenul de intervenție umanitară se datorează adjectivului „umanitar”. Un actor care își declară acțiunile ca fiind umanitare, încearcă, în mod explicit „să le legitimizeze ca fiind nepărtinitoare și morale și prin urmare justificate, nu egoiste”.¹

În cadrul unui simpozion organizat de Academia pentru Pace în 2000, Kofi Annan a susținut un discurs în ideea de a clarifica eventualele confuzii privind dualitatea pe care o presupune conceptul de intervenție umanitară. Annan a subliniat necesitatea preservării rolului specific al umanitarismului: „trebuie să renunțăm la utilizarea cuvântului „umanitar” pentru a descrie operațiuni militare. Intervențiile militare nu ar trebui să fie confundate cu activitățile umanitare. Altfel, ne vom regăsi în situația de a utiliza sintagme precum „bombardament umanitar” iar oamenii vor deveni în curând foarte cinici în această privință”.²

În ciuda criticilor în legătură cu asocierea termenului de „umanitar” pentru a descrie intervențiile militare, anumiți cercetători au argumentat în favoarea estompării distincției dintre aspectele de ordin umanitar și cele de ordin militar. Aceștia s-au distanțat de principiile umanitare tradiționale, pentru a-și focaliza argumentul asupra discursului privind drepturile omului.

O acțiune întreprinsă pe teritoriul unui stat este umanitară doar dacă este orientată spre *stoparea suferințelor persoanelor*, suferințe a căror natură degradează sau aduc atingere naturii umane. Pornind de la premisa că un act umanitar are în mod obligatoriu scopul enunțat în afirmația anterioară, constatăm că dezbaterea este centrată de fapt pe mijloace. Prin cumularea punctelor de vedere diverse în legătură cu întrebarea „ce constituie un act umanitar?”, putem deduce că mijloacele pot lua două forme distincte: militare, dar și civile, bănești, alimentare, medicale. Actorii care argumentează că intervenția umanitară este în mod necesar pașnică, exclud cu desăvârșire forța armată ca mijloc umanitar, în timp ce actorii care susțin că și mijloacele militare pot fi utilizate în acțiuni umanitare, consideră forța militară ca resursă a acțiunilor cu scop umanitar.

În practică, implicarea militară poate fi utilă în prevenirea sau stoparea suferinței umane. Pentru ca donațiile să poată ajunge la destinatarii afectați, este necesară o protecție care poate fi asigurată doar prin forță armată. Cultura militară și cea umanitară nu reprezintă două extreme opuse. Și proiectele militare pot fi nobile dacă acestea sunt orientate spre salvarea de vieți omenești. Operațiunile militare, inclusiv misiunile de menținere a păcii, au implicat de multe ori o dimensiune civilă ce poate fi catalogată drept umanitară. De asemenea, armata posedă o arie de expertiză compatibilă cu scopurile umanitare (dezactivarea minelor anti-personal, spre exemplu). Se poate observa astfel că *acțiunile militare* pot constitui o *resursă în realizarea scopurilor umanitare*. Drept urmare, considerăm îndreptățită afirmația conform căreia intervențiile umanitare utilizează atât resurse civile cât și militare. Doar astfel intervențiile umanitare se pot constitui în *direcții de acțiune care încearcă să prevină sau să stopeze o criză umanitară*.

Intervenția umanitară poate fi definită drept recurgerea la forța armată în scopul justificabil de a proteja indivizii dintr-un alt stat de un tratament arbitrar și abuziv. Autoritățile statelor în cauză nu doresc sau nu dețin instrumentele și

1 Aidan Hehir, *Humanitarian Intervention, an Introduction* (New York: Palgrave Macmillan, 2010), 12.

2 Kofi Annan, apud. Hehir, *Humanitarian*, 13.

resursele necesare pentru a acționa rațional și just, în scopul restabilirii ordinii și a securității propriilor cetățeni. Într-o definiție frecvent utilizată, teoria intervenției din motive umanitare, recunoaște dreptul unui stat de a exercita control internațional asupra acțiunilor unui alt stat, atunci când suveranitatea sa se opune legilor umanității.¹ Teson definește intervenția umanitară drept un ajutor proporțional transfrontalier, inclusiv ajutor prin forță, oferit de guverne indivizilor dintr-un alt stat, cărora le sunt negate drepturile fundamentale și care ar dori, în mod rațional, să se revolte împotriva guvernului opresiv al acestora.²

Teoriile etice consecvenționaliste susțin că o politică poate fi evaluată în termenii consecințelor și că ceea ce este drept poate fi judecat în termenii binelui. Utilitarismul este o teorie consecvenționalistă deoarece promovează maximizarea fericirii, însă, nu toate teoriile consecvenționaliste sunt utilitariste. Teoriile eticii deontologice, prin contrast, susțin că binele trebuie să fie definit în termenii a ceea ce este drept și că statusul nostru este acela de ființe raționale înzestrate cu demnitate, cu drepturi fundamentale. În baza acestei logici, se pare că o teorie a relațiilor internaționale fondată pe principii deontologice sau kantiene trebuie să fie deontologică și nu utilitaristă. Uneori, intervenția umanitară presupune costuri foarte ridicate pentru cei care intervin. Aceștia ar trebui să fie siguri că binele pe care îl vor considera ca rezultat al intervenției, nu este depășit de distrugerile pe care le vor cauza.³ Uneori, îndreptarea unui rău presupune vătămarea unor persoane într-un mod asemănător răului care se dorește a fi îndepărtat. Din aceste motive, dilema morală a intervenției nu s-ar putea reduce la distincția dintre abordările deontologice și consecvenționaliste.

Liberalii combină în argumentul privind intervenția umanitară, atât elemente deontologice, cum ar fi respectul pentru drepturile omului, cât și elemente consecvenționaliste, cum ar fi necesitatea ca o intervenție să producă mai mult bine decât rău. Intervenția umanitară va încălca întotdeauna și drepturi ale unor persoane nevinovate. Astfel, într-o viziune strict deontologică, cel care intervine nu își va putea niciodată justifica acțiunile, chiar dacă scopul său este să protejeze drepturile omului. Practica intervenției umanitare ar trebui să maximizeze respectarea demnității umane, să înțeleagă imperativul de a-i trata pe toți indivizii cu respect într-un mod care reflectă statutul de ființe autonome al acestora.

Tabăra *kantiană* consideră că dacă intervențiile ar putea să afecteze în mod precis tiranii, atunci acestea ar fi justificate, deoarece ar utiliza violența împotriva persoanelor vinovate și ar salva victimele de orice tratament injust. În praxis însă, intervenția umanitară presupune și decesul unor persoane nevinovate. Chiar dacă forțele armate care intervin încearcă să nu îi afecteze pe civili, mulți dintre aceștia vor deveni victime colaterale. În acest sens, kantienii nu sunt de acord cu intervenția umanitară, considerând imorală utilizarea de ființe umane pe post de mijloace în realizarea unui obiectiv. Kantienii cer intervenționiștilor să explice, să justifice pierderea inerentă a vieților persoanelor nevinovate.

Doctrina dublului efect consideră că un act prin intermediul căruia persoanele nevinovate își pierd viața este legitim doar dacă satisface următoarele condiții: actul trebuie să aibă consecințe benefice cum ar fi stoparea tiraniei; intențiile actorului să fie bune din punct de vedere moral; orice consecințe cu rezultat negativ, cum ar fi uciderea necombatanților, să nu fie intenționate; consecințele benefice ale actului de stopare a tiraniei, spre exemplu, să fie superioare celor cu efecte negative: uciderea necombatanților⁴.

1 Ellery Stowel, *Intervention in international Law* (Washington DC: John Byrne & Co, 1991), 53.

2 Fernando Teson, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality* (Ardsley-on-Hudson: Transnational Publishers, 1988), 5.

3 Deen Chatterjee, Don Scheid, *Ethics and Foreign Intervention* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 34.

4 Michael Walzer, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations* (New York: Basic Books, 1977), 153.

Pentru a stabili dacă un guvern are sau nu o intenție corectă, se impune trăsarea unei distincții între intenție și motiv. Contribuția lui John Stuart Mill la teoria acțiunii a constat în demonstrația sa conform căreia, intenția este foarte importantă în realizarea unei acțiuni. Conceptul de intenție îndeplinește un rol dublu: permite o individualizare a unui act și includerea sa într-o categorie anume (acte de salvare a victimelor unei crize umanitare, spre exemplu); permite valorizarea unui act în termeni pozitivi sau negativi în funcție de principiile morale utilizate în evaluarea acelei categorii de acte. Aceste distincții sunt utile în analiza aspectelor eticii intervențiilor umanitare.

Valori precum dreptate, respect pentru drepturile omului, asigurarea securității colective și individuale autorizează o intervenție umanitară? Dincolo de obiectivul imperativ de a salva vieți, intervențiile contribuie la consolidarea drepturilor omului, a principiilor justiției sociale, a dreptății. Acestea din urmă sunt dezideratele instituțiilor politice legitime și ale statelor. Construirea și menținerea instituțiilor democratice care să respecte drepturile cetățenilor, reprezintă un proiect strategic de reconstrucție a politicii interne și externe a unui stat. Acțiunile de ajutor umanitar realizate de către profesioniștii umanitarului sunt benefice și utile pentru salvarea vieților celor aflați în suferință, dar rezultatele acestora sunt temporare. Devin cu adevărat eficiente dacă sunt urmate, conjugate cu schimbări structurale, societale, statale care vizează drepturile omului.

Despre consecvența / inconsecvența statelor de a interveni în situații de crize umanitare

Dacă am utiliza limbajul Marthei Finnemore, am considera că o anumită situație este percepută drept o criză, în cazul în care evenimentele respective depășesc ceea ce societatea consideră că este acceptabil. Autoarea consideră că situațiile care constituie crize umanitare reprezintă o funcție a dimensiunii normative a vieții politice și a standardelor acceptabile de comportament în cadrul comunităților umane. Populația civilă, statele și organizațiile interguvernamentale contribuie, prin acte specifice, la o consolidare a așteptărilor privind aplicarea drepturilor omului în diverse zone ale lumii. Atenția acordată drepturilor omului de către comunități și state, precum și instituționalizarea acestora ca urmare a existenței unui regim internațional al drepturilor omului, reprezintă o schimbare calitativă în structura normativă a politicii internaționale. Martha Finnemore subliniază însă că, structura normativă a politicii internaționale cât și așteptările comunităților transcend simpla interdicție impusă statelor de a se abține de la uciderea sau torturarea propriilor cetățeni. Se așteaptă din partea statelor ca acestea să exercite guvernări transparente, să se echipeze cu politici funcționale împotriva corupției, să respecte principiile alegerilor democratice. Aceste așteptări ar trebui să exercite o presiune normativă asupra actorilor statali și să contureze un model al unei bune guvernări, dar și instrumentele prin intermediul cărora aceasta ar fi posibilă.

Deși utilizarea forței este în mod clar plasată în afara dreptului internațional, există și câteva excepții. Articolul 51 al Cartei ONU permite utilizarea forței pentru auto-apărare. Capitolul VII permite de asemenea utilizarea forței, însă acțiunile întreprinse în baza capitolului VII trebuie să primească aprobarea Consiliului de Securitate.

Crizele umanitare care au provocat comunitatea internațională după Războiul Rece au antrenat și lumea academică care a conceptualizat și a analizat critic intervențiile celei dintâi. Răspunsurile care subliniau importanța normelor umanitare și argumentau că majoritatea crizelor umanitare au fost abordate progresiv, sunt

catalogate adeseori ca fiind o construcție ideatică, o debordare a optimismului. Acest grup al cercetătorilor optimiști au menționat că răspunsurile principale la crizele umanitare au fost concrete și deloc neglijabile: operațiuni de menținere a păcii, sancțiuni, tribunale penale internaționale, intervenții umanitare și militare.¹

Pe de altă parte perspectivele realiste demonstrează că doar interesele materiale sunt cauza mobilizării deciziilor de intervenție a comunității internaționale. Conform acestei logici, se poate conchide că răspunsurile la crizele umanitare sunt selective. Scepticii consideră că au existat oscilații frapante precum intervențiile în partea de nord a Irak-ului, în Bosnia, Kosovo și nonintervenții în situații determinate de cauze similare.²

În acest context al opiniilor divergente, survine o întrebare logică: actorii statali, organizațiile nonguvernamentale, comunitatea internațională, UE ar avea capacitatea să răspundă constant la aceste crize umanitare? Nu este ușor să argumentezi empiric și teoretic un astfel de răspuns ținând cont de faptul că nu există un monopol al forței la nivel european, mondial, că aceste intervenții sunt rezultatul unor procese politice, militare, financiare ale actorilor implicați.

O trecere în revistă a literaturii în domeniu ne arată că există dificultăți în a explica empiric mecanismul de funcționare a UE dar și a comunității internaționale în confruntarea cu o criză umanitară. Poate și această lacună empirică a concentrat dezbaterile spre abordările teoretice.

Perspectiva constructivistă în relațiile internaționale accentuează pe consolidarea normelor *umanitare* și demonstrează că acțiunile umanitare sunt din ce în ce mai frecvente. Conform acestei perspective, intervențiilor europene și internaționale în crizele umanitare sunt din ce în ce mai extinse. Pe de altă parte, teoreticienii realiști consideră că aceste intervenții ale comunității internaționale nu sunt posibile decât dacă statele care intervin își apără, consolidează, explorează anumite interese strategice, economice, etc.

Constructiviștii consideră că o serie de documente precum Declarația universală a drepturilor omului, Carta ONU, Convenția pentru genocid, cele două convenții internaționale pentru drepturile omului, Convenția de la Geneva, Tratatul UE, Strategia Europeană de Securitate reprezintă surse normative cu rol major în procesul de socializare, adaptare și internalizare a normelor care determină la rândul lor comportamente și schimbare în acțiunea actorilor europeni, internaționali. Prin intermediul acestor corpusuri normative transpuse în tratate și rezoluții, drepturile omului devin universale, valabile și ubicui. Se pot sesiza însă adeseori discrepanțe între articolele tratatelor, convențiilor și aplicarea în praxis a acestora. „Un sistem poate fi cu greu calificat drept *lege* din moment ce regulile sale sunt impuse numai selectiv și numai în conformitate cu preferințele marilor puteri”³. Constructiviștii explică că decizia de a interveni a comunității internaționale, a UE se datorează unui proces de

1 Wayne Sandholtz, "Humanitarian Intervention: Global Enforcement of Human Rights?" în Alison Brysk, (ed.), *Globalization and Human Rights* (Berkeley: University of California Press, 2002), 212.

2 Winrich Kuhne, "Lessons from peacekeeping operations in Angola, Mozambique, Somalia, Rwanda and Liberia" în Winrich Kihne, Guido Lenzi, Alvaro Vasconcelos, *WEU's role in crisis management and conflict resolution in sub-Saharan Africa* (Chaillor Paper 22, Institute for Security Studies of WEU, 1995), 34.

3 Lori Damrosch, „The inevitability of selective response? Principles to guide urgent international action” în Albrecht Schnabel, Ramesh Thakur (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action and International Citizenship* (New York: United Nations University Press, 2000), 405.

internalizare a *normei umanitare* care creează la rândul ei *comportamente acționale*, în timp ce decizia de a nu interveni este rezultatul încălcării standardelor umanitare.

Potrivit constructiviștilor precum Wendt, Finnemore,¹ normele, definite ca „așteptări împărtășite despre cel mai adecvat comportament al unei comunități de participanți”, modelează interesele și identitățile participanților, prin intermediul procesului de socializare.² Profesori și cercetători au argumentat că o nouă normă a „intervenției umanitare” a apărut în ultimele două decenii, iar aceasta înlocuiește în mod frecvent principiile tradiționale ale neintervenției și neutilizării forței în cazurile de urgențe umanitare.³ Perspectivile teoretice sunt susținute de evidențe empirice începând cu perioada post război rece: un număr progresiv al acțiunilor de asistență umanitară,⁴ al operațiunilor de menținere a păcii,⁵ al intervențiilor umanitare.

„Norma intervenției justificate”⁶ pare a fi instituționalizată din ce în ce mai mult în lege internațională. La întâlnirea ONU din 2005, toate statele au fost de acord cu principiul „responsabilității de a proteja”, care menționează că intervenția coercitivă, incluzând utilizarea forței militare, poate fi garantată în cazurile de încălcare gravă a drepturilor omului.⁷ Mai mult, a fost observată o schimbare importantă în practica Consiliului de Securitate care a extins definiția a ceea ce, conform articolului 39 din Carta ONU, reprezintă „amenințare asupra securității și păcii internaționale”. În categoria acestor amenințări au fost incluse războaiele civile, crizele umanitare și loviturile împotriva regimurilor alese în mod democratic.⁸ De asemenea, înființarea tribunalelor penale internaționale și a Curții Penale Internaționale sunt considerate a fi semne pozitive în evoluția legalizării normei.

La acest proces de consolidare a normelor umanitare contribuie și organizațiile nonguvernamentale care sancționează moral actorii ce încalcă normele prevăzute în tratatele internaționale. Organizațiile neguvernamentale promovează astfel respectarea drepturilor omului și realizează presiuni asupra guvernelor lumii să nu desconsidere aceste drepturi.⁹ Presiunile se exercită asemeni unei rețele al cărei centru ordonează valori ce promovează drepturile omului și atrage astfel și alți indivizi sau comunități „chiar dacă aceștia sunt situați la distanțe considerabile din punct de vedere geografic sau cultural.”¹⁰

La nivel european, Tratatul de la Lisabona aduce modificări importante privind acțiunea umanitară a UE, introducând pentru prima dată o bază juridică spe-

1 Martha Finnemore, *National Interest in International Society* (New York: Cornell University Press, 1996), 7.

2 Jeffrey Chekel, „Why comply? Social Learning and European Identity Change”, *International Organization* 55 (2001): 553-588.

3 Nicholas Wheeler, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 26.

4 Joana Macroe, „Analysis and Synthesis”, în Joanna Macrae, ed., *The New Humanitarianisms: A Review of Trends in Global Humanitarian Action* (London: Overseas Development Institute, 2002), 5-17.

5 „War and Peace in the 21st century”, Human Security Report (Oxford: Oxford University Press, 2005), 16.

6 Laura Reed, Carl Kaysen (eds), *From Emerging Norms of Justified Intervention* (New York: American Academy of Arts and Science, 1993), 12.

7 „The Responsibility to Protect”, *Report of the International Commission on Intervention on State Sovereignty* (Ottawa: International Development Research Center, 2001), 69.

8 Simon Chestermen, *Just war or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2001), 124.

9 Thomas Risse, Kathryn Sikkink, „The Socialization of International Human Rights Norms into Domestic Practices: Introduction,” în Thomas Risse, Steve Ropp, Kathryn Sikkink (eds), *The power of Human Rights: International Norms and Domestic Change* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 1-39.

10 Daniele Archibugi, „Cosmopolitan Democracy and its Critics: A review”, *European Journal of International Relations* 10 (2004): 439.

cifică pentru acordarea ajutorului umanitar, posibilitatea înființării corpului voluntar de ajutor umanitar. Securitatea umană devine o prioritate a UE, la misiunile de tip Petersberg (care presupun misiuni de gestionare a crizelor, de menținere a păcii, misiuni de evacuare) adăugându-se acțiunile comune de dezarmare, de prevenire a conflictelor, consilierea și asistența în domeniul militar. *Clauza de apărare comună* introdusă ar reprezenta o invitație la conștientizarea interguvernamentalismului funcțional, astfel că, aceasta presupune unitate în acțiune din partea statelor europene în momentul în care unul dintre statele membre este obiectul unei agresiuni pe teritoriul său.

Promovarea valorilor specifice unui pattern european se evidențiază și în metoda denumită *cooperare structurată permanentă*, care prevede ca statele comunitare care dispun de capacități militare mai importante pot lua parte la misiunile militare care impun anumite exigențe. Textul tratatului de la Lisabona lansează și conceptul de Politică de Securitate și Apărare Comună (PSAC), care se dorește a fi o formă *mai europeană* a PESA. Constructivismii subliniază rolul discursurilor în crearea identităților. Intenția acestui text al noului tratat ar putea fi privită ca un astfel de demers: promovarea de noi valori democratice, europene; cristalizarea acestor valori în norme creatoare de noi comportamente europene cu rol în construcția unei uniuni politice.

Perspectiva realistă accentuează asupra inconsecvenței răspunsului internațional și european la crizele umanitare și își focalizează argumentele asupra forțelor materiale (și nu asupra normelor) care determină în cea mai mare parte conduita statelor. Astfel, cum s-ar comporta statele în condițiile în care nu există o autoritate mondială? În aceste condiții de anarhie internațională, statele nu vor face altceva decât să își sporească securitatea (Waltz, 1979), să își consolideze puterea (Schweller, 1996) sau să minimalizeze amenințările aduse la adresa securității (Walt, 1987). Din această perspectivă, intervenția militară reprezintă „un instrument de politică externă utilizat pentru promovarea intereselor națiunilor individuale”¹ iar statele vor interveni numai dacă sunt în joc aceste interese.

În ce măsură ar putea un ansamblu de state ca UE să acționeze conform acestor considerente realiste? Există opinii care concep mobilizarea europeană ca fiind doar o modalitate prin care anumite state și-ar europeaniza interesele personale.

La nivel internațional, adepții numeroși ai perspectivei realiste argumentează că deciziile importante ale comunității internaționale au ca și mobil interesele vitale ale marilor puteri, în special ale membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate.² Realiztii consideră că abordările constructiviste neglijează rolul pe care îl dețin interesele marilor puteri și ale statelor, în general. Tabăra realistă consideră că *ipocrizia organizată* (Krasner) a devenit regula acțiunilor internaționale și europene, chiar dacă politicile promovate au ca și subiect principal drepturile omului și securitatea comunităților.

Adepții realismului au sesizat de asemenea că, raportul dintre crizele umanitare și intervențiile umanitare nu este unul echilibrat, fapt datorat inconsecvenței comunității internaționale de a interveni conform principiilor impuse de către Consiliul de Securitate, care a calificat încălcarea drepturilor omului ca fiind amenințare la pacea și securitatea internațională. Realiztii consideră că lipsesc faptele

¹ Karen A Feste, *Expanding the Frontiers: Superpower Intervention in the Cold War* (New York: Praeger, 1992), 29.

² Jane Boulden, „Double Standards, Distance and Disengagement: Collective Legitimization in the Post-Cold War Security Council”, *Security Dialogue* 37:3 (2006): 409-423.

concrete, acțiunile derulate în baza acestor principii. Doar aceste acțiuni concrete ar statua și ar putea oferi un plus de consistență principiilor prevăzute în capitolul VII al Cartei ONU.

Un alt argument al taberei realiste este prezența limbajului dual evidențiat la nivelul decalajului dintre intenție și rezultate. Realistii consideră că au existat intervenții umanitare derulate formal, pentru considerente umanitare, dar care au mascat insidios interese materiale, economice, geostrategice. Fostul secretar general Boutros Boutros-Ghali acuza în 1992 statele din vest de desfășurarea "unui război al bogăției în Iugoslavia, în timp ce nu au făcut nici un efort pentru a salva Somalia de la dezintegrare" ¹

Nu în ultimul rând, realistii consideră că o abordare consecventă a crizelor umanitare ar fi utopică datorită resursele limitate. Decizia de intervenție presupune în perspectiva realistă o evaluare pe de o parte a costurilor și beneficiilor, iar pe de altă parte considerații precum riscul propriilor trupe sau stabilitatea sistemului internațional. ²

Împărtășim în aceeași măsură argumentele, dar și limitele taberei realiste. Reținem faptul că realistii își argumentează anumite prezumții făcând apel la intervenții care nu au avut loc, omit adeseori din analiza acestora structurile nestatale, dar și instituțiile care promovează drepturile omului. Limite metodologice pot fi surprinse și la constructiviști. Una dintre acestea ar fi că s-au axat cu precădere asupra crizelor la care comunitatea europeană și internațională a răspuns cu promptitudine.

Prezentarea succintă a acestor două perspective a evidențiat preferința noastră pentru rezultate mai nuanțate și a subliniat necesitatea acțiunii în detrimentul inacțiunii. Pendularea între consecvență și inconsecvență în politica intervențiilor umanitare, denotă complexitatea proceselor diplomatice, politice, morale și economice pe care le subîntinde aceasta. Noi evidențe empirice ar putea completa și consolida argumentele realiștilor și constructiviștilor.

BIBLIOGRAFIE

BRYSK, Alison (ed.), *Globalization and Human Rights* University of California Press Berkeley, 2002. CHESTERMEN, Simon, *Just war or Just Peace? Humanitarian Intervention and International Law* Oxford University Press, Oxford, 2001.

FESTE, A Karen, *Expanding the Frontiers: Superpower Intervention in the Cold War* Praeger New York, 1992. FINNEMORE, Martha, *National Interest in International Society* Cornell University Press, New York, 1996.

HEHIR, Aidan, *Humanitarian Intervention, an Introduction* Palgrave Macmillan, New York, 2010.

HIRSCH, John & Oakley, Robert, *Somalia and Operation Restore Hope: Reflections on Peacemaking and Peacekeeping* United States Institute of Peace, Washington, D.C.

KIHNE, Winrich & Lenzi, Guido & Vasconcelos, Alvaro, *WEU's role in crisis management and conflict resolution in sub-Saharan Africa* Chaillor Paper 22, Institute for Security Studies of WEU, 1995.

MACRAE, Joanna, *The New Humanitarianisms: A Review of Trends in Global Humanitarian Action* Overseas Development Institute, London, 2002.

¹ John Hirsch, Robert Oakley, *Somalia and Operation Restore Hope: Reflections on Peacemaking and Peacekeeping* (Washington, D.C.: United States Institute of Peace, 1995), 37.

² Weiss, *Military*, 124.

- NAJZIGER, Wayne & Steward, Frances & Vayrynen, Raimo, *War, Hunger and Displacement: The Origins of Humanitarian Emergencies*, vol. 1. Oxford University Press, Oxford, 2000.
- REED, Laura & Kaysen, Carl (eds), *From Emerging Norms of Justified Intervention* American Academy of Arts and Science, New York, 1993.
- RISSE, Thomas & Ropp, Steave & Sikkink, Kathryn (eds), *The power of Human Rights: International Norms and Domestic Change* Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
- SCHNABEL, Albrecht & Thakur, Ramesh (ed.), *Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention: Selective Indignation, Collective Action and International Citizenship* United Nations University Press, New York, 2000.
- STOWEL, Ellery, *Intervention in international Law*, John Byrne & CoW, Washington DC, 1991.
- TESON, Fernando, *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality* Transnational Publishers, Ardsley-on-Hudson 1988.
- WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations* Basic Books, New York, 1977.
- WEISS, Thomas, *Military Civilian Interaction: Humanitarian Crises and the Responsibility to protect*, Rowman and Littlefield Publishers, Oxford, 2005.
- WHEELER, Nicholas, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in Internatiobal Society* Oxford University Press, Oxford, 2000.

Război, pace și securitate în secolul XXI.

O lectură contemporană a teoriei războiului drept¹

■ ROXANA ALEXANDRA COSTINESCU

[„Al.I. Cuza” University of Iași]

Abstract

War, in its various forms, still represents even in the XXI century a common manner for states as well as for ethnic, political and religious groups to settle disputes. The geopolitical context, marked by the al Qaeda attacks on the USA, and the multiple world events they determined lead to major changes for the armed violence character and simultaneously for its moral implications. Therefore, the present analysis subjects the relevance of the just war theory for the new international realities, the degree to which the theory needs a revision of its classical categories ius ad bellum and ius in bello or, on the contrary, an abandonment.

Keywords

war; just war theory; ius ad bellum; ius in bello; Cold War; security

Introducere

Războiul, în numeroasele sale forme, unele domestice, altele internaționale, unele în ipoatază combinată, cu obiective diverse precum auto-apărarea, autonomia, religia, identitatea etnică sau convingerile politice, în ciuda așteptărilor și eforturilor generațiilor anterioare, reprezintă și în secolul XXI „o modalitate obișnuită” a statelor, precum și a grupurilor etnice, politice și religioase de a-și soluționa disputele. Chiar și statele care nu se află în război cheltuiesc un procent semnificativ din resursele lor pentru pregătirea în vederea unui conflict armat. Și, într-un astfel de context cetățenii acestor țări au o obligație continuă de a reflecta asupra moralității războaielor existente ori viitoare purtate în numele lor. Când are o țară dreptul de a merge la război? Care reguli trebuie urmate în război? Care sunt sumele admise spre a fi cheltuite pentru armată? Cum și până în ce punct invocarea securității naționale și a interesului național poate constitui un motiv suficient pentru declanșarea și susținerea unui război?

Secolul XXI plasează aceste întrebări într-un context geopolitic aparte. 9/11 2001, atacurile al Qaeda asupra

¹ This work was supported by the the European Social Fund in Romania, under the responsibility of the Managing Authority for the Sectoral Operational Programme for Human Resources Development 2007-2013 [grant POSDRU/88/1.5/S/47646].

Statelor Unite ale Americii și multiplele evenimente globale pe care acestea le-au determinat, au condus la schimbări semnificative ale caracterului violențelor armate și totodată ale implicațiilor morale ale acestora. Aceste schimbări redeschid calea convențiilor și practicilor cu privire la normele morale ale războiului în condițiile în care, în urma evenimentelor începutului de secol XXI, dreptul statelor de a merge la război în anumite circumstanțe reprezintă o preocupare constantă a teoreticienilor și observatorilor. Această perioadă de mari frământări teoretice reprezintă o consecință directă a atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001, o undă de șoc încă resimțită de întreaga societate internațională. Astfel, analiza pe care o propun, vizează relevanța teoriei războiului drept în fața noilor realități internaționale, gradul în care aceasta necesită o revizuire a categoriilor sale clasice *ius ad bellum* și *ius in bello* ori, dimpotrivă, impune abandonarea sa.

Războiul drept – o perspectivă diacronică

Pentru a adresa întrebări legate de aplicabilitatea teoriei războiului drept în relație cu schimbările contemporane trebuie să subliniem mai întâi natura flexibilă a teoriei care de-a lungul istoriei sale a înglobat patru paradigme: paradigma medieval-timpurie, medievală, a modernității timpurii și cea contemporană. Succesiunea celor patru ipostaze ale teoriei războiului drept dezvăluie o „istorie de continuă dezvoltare și revizuire”². Dezvoltarea teoriei de-a lungul timpului nu poate fi înțeleasă fără a face referire la contextul general al dezvoltărilor lumii sociale, militare și politice. Teoria războiului drept nu este un construct pur intelectual izolat de lumea material-istorică, ea reprezentând: „mai presus de toate, un fond practic de înțelegere morală, bazat nu pe speculații abstracte sau teoretizări ci, o reflecție a problemelor reale ale războiului prezente în diverse circumstanțe istorice”³.

Parcursul său în timp trădează o dezvoltare neliniară echivalentă cu interacțiunea neprevăzută dintre natura mereu schimbătoare a războiului și eforturile oamenilor de limitare, reglementare și justificare a acestuia. Astfel, prin cele două categorii ale sale – *ius ad bellum* și *ius in bello*, teoria cunoaște mai multe etape de dezvoltare, fiecare dintre acestea accentuând într-o măsură mai mare ori mai mică importanța celor două categorii. Cian O’Driscoll⁴ remarcă faptul că cele două criterii clasice ale teoriei au beneficiat de-a lungul timpului de un tratament diferențiat: perioada cuprinsă între sfârșitul secolului XVIII și până la Primul Război Mondial, denumită de acesta „marele secolul XIX”, manifestă o scădere semnificativă a atenției acordate *ius ad bellum*, în centrul preocupărilor fiind plasată cea de-a doua categorie *ius in bello*; în mod contrar, perioada cuprinsă între Primul Război Mondial și căderea Zidului Berlinului dezvăluie ca principală temă de dezbatere *ius ad bellum*. Altfel spus, fiecare dintre aceste perioade marchează o schimbare de direcție a tradiției războiului drept.

Sfârșitul de secol XVIII aduce cu sine *la nation armée*, democratizarea războiului care urmează Revoluției Franceze și războaielor napoleoniene, deschizând astfel drumul secolului XIX pentru noi dezvoltări militare și tehnologice. Toate acestea

1 William E. Murnion, „A Postmodern View of Just War” în Steven P. Lee (ed.), *Intervention, Terrorism and Torture. Contemporary Challenges to Just War Theory*, (Dordrecht: Springer, 2007), 24-30; din punct de vedere istoric Murnion vede dezvoltarea războiului drept nu ca o „evoluție organică”, ci ca un schimb a mai multor paradigme ca răspuns la dialectica transformărilor valorilor și fundamentelor politice, sociale, tehnologice și culturale.

2 Terry Nardin, „Ethical Traditions in International Affairs”, în Terry Nardin și David R. Mapel (eds.), *Traditions of International Ethics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 1-23.

3 James Turner Johnson, *Can Modern War be Just?* (New Haven: Yale University Press, 1984) 15.

4 Cian O’Driscoll, *Renegotiation of the Just War Tradition and the Right to War in the Twenty-First Century* (New York: Palgrave Macmillan, 2008), 19-25.

impun nevoia de codificare a reglementărilor războiului deoarece capacitatea distructivă a acestuia devine din ce în ce mai mare. Aceasta reprezintă o perioadă în care teoreticienii și juriștii au considerat că o dezvoltare a categoriei *ius in bello* este cea mai eficientă modalitate de limitare a distrugerilor războiului și, în același timp, au considerat că normele legale ale războiului vor produce un efect mai puternic în contextul egalității părților beligerante sub raportul dreptății exprimate de categoria *ius ad bellum* – „dreptul internațional are scopul de a reglementa acțiunile războiului, reglementarea controverselor legate de cauzele acestuia revine sferei moraliștilor și politicienilor [...] dreptul războiului se aplică în mod egal ambelor părți”¹. Astfel, procesul de codificare a *ius in bello* în dreptul internațional a impus un anumit grad de „abandonare” a *ius ad bellum*. Geoffrey Best afirmă că de la Emmerich de Vattel și până în anii imediat după Primul Război Mondial, nu a mai existat nicio dezbatere semnificativă despre *ius ad bellum* – limbajul presupus de această categorie fiind într-adevăr în dezacord total cu dreptul internațional al vremurilor, statele având dreptul la război ca prerogativă al suveranității lor. Șocul Primului Război Mondial va influența preocupările teoreticienilor și le va pune la îndoială convingerile conform cărora categoria *ius in bello* izolată poate preveni apariția unui nou „Mare Război” și îi va determina să regândească noțiunea dreptului necondiționat al statelor la război ca produs al suveranității acestora. Astfel, categoria *ius ad bellum* va cunoaște o revizuire integrală cuprinzând inclusiv distincția între recursul just și recursul nedrept la război și interzicerea prin lege a războiului de agresiune. Aceste tipuri de revizuri au generat oficializarea *ius ad bellum* care se regăsește aproape integral în termeni legali, limitând dreptul la război în cadrul dreptului internațional la forma războiului de auto-apărare.

Cele două perioade menționate sugerează în fapt evoluția tradiției războiului drept ca răspuns la dezvoltările istorice parcurse. Distincția dintre războaiele drepte și nedrepte, neglijată de juriștii secolului XIX, este reinstaurată pe parcursul secolului XX, însă de această dată în formă legală. În limbajul juridic al secolului XX războaiele drepte echivalează cu războaiele de apărare națională în timp ce cele de agresiune devin sinonime cu războaiele nedrepte². Pe fondul acestei schimbări se schițează o nouă etapă în evoluția tradiției: limitarea categoriei *ius ad bellum*. O primă implicație este reprezentată de restrângerea cauzelor drepte de recurs la război în expresia doctrinei legaliste restrictive de după Primul Război Mondial care prevede auto-apărarea ca singură cauză legală recunoscută pentru recursul la război. O a doua implicație se referă la reformularea în termeni legali a categoriei *ius ad bellum* și în special a dreptului de a iniția război.

Între sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și colapsul Uniunii Sovietice, relațiile internaționale au fost dominate de o singură mare preocupare: Războiul Rece ca expresie a rivalității dintre cele două superputeri: Statele Unite ale Americii și Uniunea Sovietică. Limitele impuse de ordinea mondială bipolară a secolului XX nu aveau cum să nu influențeze și teoria războiului drept. James Turner Johnson afirmă că „teoria a fost legată de mâini și de picioare de această ordine impusă a Războiului Rece”³ explicând în acest mod atenția pe care teoreticienii momentului o acordă problematicei descurajării nucleare, războaiele de proximitate și militarizării și, în același timp, explică aversiunea acestora față de războaiele nondefensive. Teoria războiului drept a secolului XX este pe deplin ilustrată de Michael Walzer în *Just and Unjust Wars, A Moral Argument with Historical Illustrations*, reprezentând prin larga acceptabilitate a specialiștilor „documentul-manifest” a expresiei moderne a războiului drept.

1 Hedley Bull, „The Importance of Grotius in the Study of International Relations” în Hedley Bull, Benedict Kingsbury și Adam Roberts (eds.), *Hugo Grotius and International Relations* (Oxford: Clarendon, 1990), 89.

2 O'Driscoll, *Renegotiation of the Just War Tradition*, 25.

3 Johnson, *Morality and Contemporary Warfare* (New Heaven: Yale University Press, 1999), 11.

Michael Walzer – rescrierea teoriei războiului drept în secolul XX

Michael Walzer, stabilește încă din debutul lucrării sale, problematica morală fundamentală care guvernează practica războiului în secolul XX. Astfel, „realitatea morală a războiului cuprinde două părți. Războiul este întotdeauna judecat de două ori, în primul rând în relație cu motivele statelor pentru război, și în al doilea rând în relație cu mijloacele pe care le adoptă. Prima judecată are un caracter adjectival: spunem că un anume război este drept ori nedrept. Al doilea este adverbial: spunem că războiul este purtat în mod drept ori nedrept”¹. Practic aceste judecăți pe care Walzer le invocă sunt cele două categorii clasice ale doctrinei războiului drept: *ius ad bellum* și *ius in bello*. Pentru autor *ius ad bellum* este „paradigma legalistă” și cuprinde judecățile legate de agresiune și auto-apărare iar *ius in bello*, „convenția războiului” care face referire la judecățile în relație cu respectarea ori încălcarea uzanțelor și normelor de luptă, fiecare fiind independente din punct de vedere logic. Sub acest aspect „este perfect posibil ca un război drept să fie purtat într-un mod nedrept și ca un război nedrept să fie purtat în perfectă concordanță cu regulile”.² Cu toate acestea, autorul nu exclude totuși o interacțiune a celor două categorii, calificând o astfel de relație ca problemă centrală a dimensiunii morale a războiului³.

Cele două categorii ale *paradigmei legaliste* și *convenției războiului* alcătuiesc vocabularul cu care Walzer descrie doctrina războiului drept a secolului XX, doctrină construită pe baza a două cerințe. Prima este reprezentată de o categorie *ius ad bellum* limitată în care poziția principală a „crimei războiului” este ocupată de agresiune. Walzer definește agresiunea ca act de intruziune care pune în pericol drepturile și autonomia unei comunități politice prin amenințarea cu violența armată, iar statele au dreptul de a se apăra în fața agresiunilor prin chiar apelul la forță. O astfel de rezistență poate implica două scopuri admise: în primul caz un stat poate răspunde agresiunilor utilizând forța pentru a apăra obiectul domestic al agresiunii cum ar fi statul-victimă și poporul acestuia; și în al doilea caz, la un nivel mai general, statele au dreptul de a opune rezistență prin forță deoarece agresiunile iau forma confruntărilor aduse valorilor fundamentale ale societății internaționale. La acest nivel, actul de opunere a rezistenței este îndreptat în direcția reafirmării și consolidării normelor de suveranitate politică și integritate teritorială, norme vitale pentru întreaga comunitate internațională a statelor. În aceste condiții rezistența ia două forme: „un război de auto-apărare al victimei și un război de impunere a legii purtat de victimă și de oricare alt membru al societății internaționale”⁴.

În varianta *paradigmei legaliste*, agresiunea apare ca singura preocupare centrală. Dreptul de a purta război este formulat exclusiv de termenii rezistenței în fața agresiunilor: „nimic în afară de agresiune nu poate justifica războiul”⁵. Scopul central al teoriei este astfel limitarea incidenței războiului, iar agresiunea reprezintă

1 Walzer, *Just and Unjust Wars*, 4th ed. (New York: Basic Books, 2006), 21.

2 Walzer, *Just and Unjust Wars*, 21.

3 În *Arguing About War* (New Heaven și Londra: Yale University Press, 2004), Michael Walzer insistă asupra importanței celei mai puțin dezvoltate categorii a teoriei războiului drept, aceea a *ius post bellum* deoarece acesta afirmă că „poți purta un război drept în manieră justă și totuși să eșuezi moral după ce acesta se va fi încheiat [...] dar este posibil și în sens invers: să porți un război nedrept și apoi să produci o ordine politică post-război decentă?” Răspunsul la această întrebare califică pentru această dilemă morală a categoriilor teoriei intervențiile militare coordonate greșit sau războaiele preventive purtate în pripă „care se pot totuși încheia prin înlăturarea unui regim brutal și construcția unui decent. Ori un război nedrept de ambele părți se poate finaliza printr-o înțelegere, negociată sau impusă, care să fie dreaptă pentru ambele părți și care să conducă la o pace stabilă a acestora”, 163.

4 Walzer, *Just and Unjust Wars*, 62.

5 Walzer, *Just and Unjust Wars*, 62.

„unica și singura cauză dreaptă care poate justifica un război”¹. Paradigma legalistă scoate în afara legii orice alt tip de război – preventiv, comercial, de expansiune ori cucerire, cruciade religioase, intervenții militare – toate aceste forme de război fiind descalificate deoarece reprezintă acte de agresiune. În acest context până și scopurile pentru care un război poate fi purtat sunt exprimate tot în relație cu noțiunea de agresiune. Războiul poate avea loc pentru a opune ori limita agresiunile dar nu poate fi purtat pentru niciun alt scop dincolo de acestea: „a împinge războiul dincolo de această limită înseamnă a re-comite crima agresiunii”².

Astfel se observă că în centrul preocupărilor *ius ad bellum* a secolului XX este plasată noțiunea de agresiune. Această preocupare centrală a paradigmei legaliste este de asemenea reflectată și în cadrul dreptului internațional care prevede ca unic drept de război al statelor auto-apărarea³ deși există și prevederi referitoare la folosirea multilaterală a forței atunci când Consiliul de Securitate al ONU recunoaște o amenințare a păcii și securității internaționale⁴.

O a doua cerință a doctrinei războiului drept în expresia lui Walzer este aceea a „egalității morale a soldaților”⁵ care se constituie în premisa fundamentală a convenției războiului. Astfel categoria *ius in bello* este „independentă logic” de *ius ad bellum*. Dincolo de această delimitare clară dintre paradigma legalistă și convenția războiului, cea de-a doua cerință relevă de asemenea și preocuparea față de realitățile impuse de Războiul Rece⁶. Dorința de delimitare a independenței convenției războiului față de teoria agresiunii a fost, în parte, un răspuns la teama că orice război ideologic între Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii putea duce în cele din urmă la un război nelimitat. Singura modalitate de a impune restricții asupra războiului ideologic a fost aceea de a sublinia separația rigidă a *ius in bello* față de *ius ad bellum*. Într-un astfel de raționament cauza dreaptă nu devine pretext pentru eroziunea constrângerilor conduitei de război de unde decurge și independența convenției războiului față de teoria agresiunii.

Cele două cerințe centrale ale teoriei lui Walzer prezintă războiul drept în secolul XX ca o proiecție a celor două războaie mondiale și a ordinii globale bipolare impuse de Războiul Rece. Stipularea auto-apărării în fața agresiunilor ca singură cauză dreaptă pentru război poate fi interpretată ca o manevră responsabilă în fața fricii clausewitziene că războiul modern tinde spre poziții extreme, în cazul nostru acestea fiind reprezentate de războiul nuclear.

Ius ad bellum și sfârșitul Războiului Rece

Teoria războiului drept a secolului XX descrisă de Walzer parcurge un proces de schimbări și provocări odată cu evenimentele determinate de sfârșitul Războiului Rece. Cea mai conturată formă a acestui proces este cea a expansiunii categoriei *ius ad bellum* pentru a îngloba intervenția sau războiul umanitar. Această evoluție a teoriei răstoarnă practic rolul central ocupat până acum în cadrul paradigmei legaliste de apărare în fața agresiunii ca singura cauză dreaptă admisă pentru război. Această perioadă este definită de „noul intervenționism american” al administrației Clinton și de *Agenda pentru Pace*⁷ a lui Boutros-Boutros Ghali și este marcată de nu-

1 Walzer, *Just and Unjust Wars*, 62.

2 Walzer, *Just and Unjust Wars*, 72.

3 Articolul 2 alineatul 4 și art. 51 din Carta Națiunilor Unite, site accesat la data de 07.02.2012, http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/carta_natiunilor_unite/.

4 Capitoul VII din Carta Națiunilor Unite.

5 Walzer, *Just and Unjust Wars*, 34.

6 O'Driscoll, *Renogociation of the Just War Tradition*, 14.

7 *An Agenda for Peace, Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping*, Raport

meroase cazuri de intervenții umanitare – nordul Irakului, Somalia, Rwanda, Bosnia, Timorul de Est și Kosovo¹. Apariția Raportului lui Boutros-Boutros Ghali este sinonimă cu creșterea rolului politicilor militar-umanitare ale ONU și conturează noua doctrină militară cu privire la menținerea păcii, având rolul declarat de a lua forma „unei analize și a unui set de recomandări privind modalitățile prin care capacitatea ONU pentru diplomatie preventivă, pacificare și menținere a păcii să devină mai puternică și mai eficientă sub raportul cadrului și prevederilor Cartei”². Raportul prezintă în fapt răspunsul ONU față de numărul din ce în ce mai mare al „urgențelor politice complexe” din cadrul noii ere umanitare deschisă de sfârșitul Războiului Rece și în fața noii realități în care „timpul suveranității absolute și exclusive a pierit”³. Astfel, raportul dezvăluie o nouă etapă în dezvoltarea ONU și a strategiilor și instrumentelor acesteia pentru aplanarea conflictelor și apărarea păcii, definindu-le după cum urmează⁴: diplomatia preventivă (*preventive diplomacy*), pacificarea (*peacemaking*), menținerea păcii (*peace-keeping*) și consolidarea păcii (*post-conflict peace-building*). Prin intermediul *Agendei pentru pace*, ONU declară, mai răspicat ca niciodată până la acest moment, dreptul de a interveni în interiorul statelor în numele drepturilor cetățenilor acestora sub incidența Capitolului VII din Carta ONU⁵.

Deși mare parte a literaturii intervențiilor umanitare tratează apariția în anii '90 a fenomenului ca proces exclusiv normativ, izolat de realitățile relațiilor internaționale, este probabil mai potrivit să localizăm această dezvoltare în contextul sfârșitului Războiului Rece⁶. Perioada imediată colapsului lumii bipolare generează trei dezvoltări semnificative pentru discuția relevanței teoriei războiului drept în perioada contemporană. În primul rând așa cum am sugerat și în rândurile de mai sus discursul drepturilor omului ocupă un loc din ce în ce mai important în cadrul societății internaționale generând astfel un cadru favorabil intervențiilor umanitare.

În al doilea rând, sfârșitul Războiului Rece demască fenomenul statelor eșuate, a conflictului etnic și al războaielor civile brutale care au fost ținute sub control de ordinea bipolară a Războiului Rece, realitate care impune și ea la rândul său o nevoie sporită pentru intervenție ori război umanitar.

Cea de-a treia dezvoltare decurge practic din cererea crescută pentru intervenția umanitară care se suprapune unui climat politic receptiv față de aceasta: „sfârșitul Războiului Rece creează practic o ordine mondială propice practicii intervenției”⁷. Astfel, într-un context internațional cu noi realități care se plasează în centrul preocupărilor militare, SUA, singura superputere a lumii, rămâne

al Secretarului General al ONU Boutros-Boutros Ghali, 17 iunie 1992, adoptat de Consiliul de Securitate ONU la 31 ianuarie 1992, <http://www.un.org/docs/SG/agpeace.html>.

1 Intervenția NATO din Kosovo reprezintă un important test al legitimității intervențiilor umanitare deoarece aceasta a implicat un grup de state care au pășit în afara cadrului ONU prin utilizarea de forță armată pentru a pune capăt unei urgențe umanitare. Independent International Commission on Kosovo, 2000 declară intervenția „ilegală dar legitimă” însemnând că aceasta nu s-a supus rigorilor dreptului pozitiv dar a compensat prin scopul său moral. În alte cuvinte, a fost creată o tensiune între dreptul pozitiv și cel natural, în care atât NATO cât și suporterii săi văd natura morală a intervenției triumfătoare în fața normelor legale.

2 *An Agenda for Peace* Introducere, al. 1, 1.

3 *An Agenda for Peace*, al. 17, 4.

4 *An Agenda for Peace*.

5 Hugo Slim, „Military Humanitarianism and the New Peacekeeping: An Agenda for Peace”, în *Journal of Humanitarian Assistance*, septembrie, 1995, disponibil la <http://sites.tufts.edu/jha/archives/64>, site accesat la data de 12.02.2012.

6 Pentru o trecere în revistă a literaturii intervențiilor umanitare a se vedea Penelope C. Simons, „Humanitarian Intervention: A Review of Literature”, în *Project Ploughshares Working Papers*, <http://www.ploughshares.ca/content/humanitarian-intervention-review-literature>, site accesat la data de 9.02.2012.

7 O'Driscoll, *Renogociation of the Just War Tradition*, 17.

responsabilă de menținerea ordinii internaționale și prin capacitățile sale militare care au sporit odată cu recente dezvoltări din tehnologia militară dar și ca rezultat al Revoluției Afacerilor Militare (RAM). De asemenea, Consiliul de Securitate al ONU, care a depășit limitarea impusă de rivalitatea SUA-URSS, poate astăzi autoriza mult mai ușor intervențiile umanitare, și astfel sfârșitul Războiului Rece „creează un spațiu pentru statele terțe și comunitatea internațională pentru a interveni în conflictele locale cu scopul de a le atenua caracterul distrugător”¹ și pentru a asigura pacea și securitatea internațională.

Factorii istorici determinați de maturarea regimului drepturilor omului, sfârșitul bipolarității, RAM și rolul SUA de a „menține” ordinea globală conturează contextul pentru extinderea categoriei *ius ad bellum* pentru a cuprinde intervențiile umanitare în criteriile cauzei drepte pe care le guvernează. Cu toate acestea, caracteristicile noului context internațional pot de asemenea introduce noi forme de utilizare a forței armate în afară de apărarea în fața agresiunilor și intervențiile umanitare. Așa după cum se observă, discuțiile cu privire la noile realități ale comunității internaționale sunt exprimate și de această dată în limbajul moral impus de teoria războiului drept. Astfel, teoria trebuie înțeleasă ca o teorie dinamică de interpretare a societății internaționale și nu ca un set de principii rigide aplicabil momentelor de criză, un exercițiu al înțelepciunii practice referitoare la natura comunității internaționale și a preocupărilor fundamentale cum ar fi cele reprezentate de intervențiile militare. Mai mult, sfârșitul Războiului Rece și emergența noilor tipuri de amenințări impune reexaminarea tradiției războiului drept în relație cu noua natură a realităților internaționale.

Inviaza din Irak, perioada care i-a precedat și cea imediat următoare au fost caracterizate de un moment de mari „incertitudini și dezechilibru”². Acest moment marchează o „resuscitare” a convingerilor, convențiilor și practicilor existente în discursul public referitor la valorile și acțiunile comunităților politice. Este fără doar și poate momentul în care teoria războiului drept va ocupa un loc central în cadrul acestui discurs oferind limbajul moral comun tuturor părților participante. Dreptul statelor de a purta războaie în anumite circumstanțe este astfel rediscutat și odată cu acesta este examinată și categoria *ius ad bellum* în vederea identificării celei mai potrivite formule de conservare, fragmentare sau modificare a acesteia pentru a răspunde noului mediu de securitate. Această perioadă de discuții aprinse și reevaluări este o consecință directă a atacurilor teroriste din 11 septembrie 2001 care au zguduit societatea internațională.

Concluzii

În *Just War Against Terror: The Burden of American Power*³, Jean Bethke Elshtain compară impactul pe care 11/9 l-a avut asupra sistemul internațional cu șocul lumii medievale determinat de căderea Romei din 410 D.C. Ambele evenimente, susține autoarea, au zdruncinat fundațiile morale ale vremurilor lor și au dat naștere unor perioade caracterizate de anxietate și instabilitate în care retorica binelui și răului reînvie ca prim indicator al derutei morale rezultate. Într-un astfel de context, limbajul justificărilor morale pentru război este din nou adus în prim-plan conturându-se o nouă etapă în dezvoltarea teoriei războiului drept. Și de această dată categoria *ius ad bellum* este vizată de procesul de revizuire, războiul anticipativ

1 Johnson, *Morality and Contemporary Warfare*, 71.

2 Ian Clark, *Legitimacy in International Society* (Oxford: Oxford University Press, 2005), 224-28.

3 Jean Bethke Elshtain, *Just War Against Terror: The Burden of American Power* (New York: Basic Books, 2004), 151.

reprezentând punctul de plecare în încercarea de a lărgi barierele clasice ale principiului auto-apărării.

Războiul anticipativ, caracterizat atât prin apărarea preemptivă cât și prin atacurile preventive, reprezintă un subiect controversat care beneficiază de o atenție deosebită în sfera lumii politice. Thucydides¹, de exemplu, ilustrează lupta dintre atenieni și lacedemonieni în termenii anticipației, iar Machiavelli laudă principiile precaut, înzestrat cu stăpânire de sine care poartă războaie pentru a împiedica materializarea amenințărilor². În secolul XIX Otto von Bismarck se situează pe poziții contrare și consideră războiul anticipativ expresia acțiunilor necugetate: „niciodată nu am crezut în ideea de a iniția un război pentru că acesta ar putea fi inevitabil mai târziu, iar atunci ar fi purtat în condiții mai puțin favorabile; dimpotrivă, am militat întotdeauna împotriva lui [...] deoarece nu putem ști jocurile Providenței într-o astfel de manieră încât să anticipăm aceste lucruri”³.

Evenimentele de la 11/9 și invazia Irakului de către Statele Unite ale Americii și Marea Britanie din martie 2003 au readus în prim-plan discuția cu privire la războiul anticipativ și a dimensiunilor morale implicate de folosirea anticipativă a forței armate precum și prefigurarea unei noi provocări în cadrul societății internaționale a statelor, cea a legăturii dintre terorismul transnațional, „statele infractoare”⁴ (*rogue states*) și proliferarea armelor nucleare care impune o reevaluare a modalităților de reacție. Astfel, dreptul la auto-apărare în cazul Războiului din Irak este exprimat în termeni anticipativi care depășesc limitele categoriei clasice a amenințărilor, așa cum este definită de teoria războiului drept. Această dimensiune anticipativă, exprimată de George W. Bush în *The National Security Strategy of the USA*⁵ (SNS), marchează o direcție nouă în evaluarea și analiza amenințărilor care pot determina aplicarea dreptului de auto-apărare în noul mediu de securitate determinat de evenimentele de la 11/9.

BIBLIOGRAFIE

BULL, Hedley, KINGSBURY, Benedict, ROBERTS, Adam (eds.), *Hugo Grotius and International Relations*, Oxford, Clarendon, 1990.

CLARK, Ian, *Legitimacy in International Society*, Oxford, Oxford University Press, 2005.

ELSHTAIN, Jean Bethke, *Just War Against Terror: The Burden of American Power*, New York, Basic Books, 2004.

JOHNSON, James Turner, *Can Modern War be Just?* New Heaven, Yale University Press, 1984.

JOHNSON, James Turner, *Morality and Contemporary Warfare*, New Heaven, Yale University Press, 1999.

LEE, Steven P. (ed.), *Intervention, Terrorism and Torture. Contemporary Challenges to Just*

¹ Thucydides, *Războiul peloponezic*, traducere de N.I. Barbu (București: Editura Științifică, 1966).

² Niccolo Machiavelli, *Principele*, traducere, tabel cronologic, note și postfață de Gh. Lencan Stoica (București: Editura Minerva, 1995), 128.

³ Otto von Bismarck (Discurs, 11 ianuarie 1887), citat în Alfred Vagts, *Defence and Diplomacy: The Soldier and the Conflict of Foreign Relations* (New York: Kings Crown Press, 1965), 291.

⁴ „Statele infractoare” definesc în general state subdezvoltate care caută să dezvolte arme de distrugere în masă (ADM) și care susțin terorismul; această categorie de state este denumită în literatura de specialitate în mai multe formule cum ar fi state-proscrise, state-paria, state-negative (*backlash states*), state-problemă și includ state precum Cambogia, Cuba, Libia, Iran, Irak, Coreea de Nord, Africa de Sud, Sudan, Siria și Uganda.

⁵ *The National Security Strategy of the United States of America*, septembrie 2002, document accesat la data de 26.03.2012, www.globalsecurity.org/military/library/national/nss-020920.pdf.

War Theory, Dordrecht, Springer, 2007.

MACHIAVELLI, Niccolo, *Principele*, traducere, tabel cronologic, note și postfață de Gh. Lencan Stoica, București, Editura Minerva, 1995.

NARDIN, Terry, MAPEL, David R. (eds.), *Traditions of International Ethics*, Cambridge, Cambridge University Press, 1992.

O'DRISCOLL, Cian, *Renegotiation of the Just War Tradition and the Right to War in the Twenty-First Century*, New York, Palgrave Macmillan, 2008.

SLIM, Hugo, „Military Humanitarianism and the New Peacekeeping: An Agenda for Peace”, în *Journal of Humanitarian Assistance*, septembrie, 1995, disponibil la <http://sites.tufts.edu/jha/archives/64>.

THUCYDIDES, *Războiul peloponeziac*, traducere de N.I. Barbu, București, Editura Științifică, 1966.

VAGTS, Alfred, *Defence and Diplomacy: The Soldier and the Conflict of Foreign Relations*, New York, Kings Crown Press, 1965.

WALZER, Michael, *Arguing About War*, New Heaven and London, Yale University Press, 2004.

WALZER, Michael, *Just and Unjust Wars*, 4th ed., New York, Basic Books, 2006.

An Agenda for Peace, Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping, <http://www.un.org/docs/SG/agpeace.html>.

Carta Națiunilor Unite

http://www.onuinfo.ro/documente_fundamentale/carta_natiunilor_unite/.

SIMONS, Penelope C., „Humanitarian Intervention: A Review of Literature”, în *Project Ploughshares Working Papers*, <http://www.ploughshares.ca/content/humanitarian-intervention-review-literature>.

The National Security Strategy of the United States of America, septembrie 2002, www.globalsecurity.org/military/library/national/nss-020920.pdf.

Provocări actuale și viitoare în noua ordine post-westphalică

■ OLESEA ȚĂRANU

[„Al.I. Cuza” University of Iași]

Abstract

The present article represents an exercise that aims to outline the main features of post-Westphalia international order, in terms of polarity of power, in an attempt to identify possible challenges regarding the stability of international system. In this respect, a special attention has been given to U.S.A position, the current world leader, and to those two actors commonly referred to when looking for the main opponents of American leadership - China and Russia. The last part identifies the main sources of insecurity that are affecting and will continue to affect the stability of the international system.

Keywords

End of the Cold War; new world order; USA; China; Russia; threats

Introducere

Într-un discurs susținut în anul 2004 intitulat „Courage to fulfill our responsibilities”, Kofi Annan surprindea caracterul deosebit al ordinii contemporane declarând: „la începutul secolului XXI ne aflăm în fața unor extraordinare provocări și a unor extraordinare interconectări. Suntem cu toții vulnerabili în fața noilor amenințări care au evoluat în modalități complexe și impredictibile”¹. Mediul de securitate diferă astăzi fundamental de perioada Războiului Rece fiind mai puțin structurat, mai complex, mai instabil și imprevizibil, generator de riscuri și amenințări noi, crescând numărul și rolul actorilor non-statali, atestându-se o multiplicare a surselor de tensiune cauzate de diminuarea resurselor naturale, agravarea fenomenului de poluare a mediului înconjurător, reapariția unor mai vechi probleme precum conflictele teritoriale, regionale, etnice, religioase, amplificarea insecurității datorată existenței statelor eșuate sau slabe, a instituțiilor corupte, practicilor nedemocratice și neconstituționale - toate acestea manifestându-se în contextul procesului accentuat și inegal de globalizare. Lumea a devenit mai nesigură, iar guvernele și popoarele urmăresc obiective mai complexe decât înainte.

1 Kofi Annan „Courage to fulfill our responsibilities” *The Economist*, 02 december, 2004, http://www.un.org/News/press/docs/2004/20041204_kofi.htm, accesat 5.05.2012.

Și dacă trăsăturile actualului mediu internațional sunt ușor de identificat și de observat datorită faptului că viața noastră se desfășoară în acest cadru concret, provocarea majoră rămâne pentru reprezentanții mediului academic aceea de a încerca să contureze caracteristicile ordinii mondiale în următoarele decenii. Ținând cont de observația lui Bernard Shaw care declara că mai curând învață o florăreasă engleză victoriană decât ghicește un intelectual viitorul imediat al lumii în care trăiește, exercițiul nostru ce-și propune să reflecteze la viitorul sistemului, va evita profețiile, dintre cele două variante – „a prezice” sau „a aștepta”, o vom alege pe cea din urmă care pare mai realistă. Mai mult ca în trecut, se atestă un număr mare de provocări și probleme noi de securitate ce trebuie incluse într-un potențial scenariu privind viitorul sistemului internațional, așa încât, astăzi, noi putem mai curând să ne așteptăm decât să prezicem ce se va întâmpla.

În încercarea de a surprinde trăsăturile actuale ale mediului internațional și a identifica potențialele provocări având capacitatea de a schimba status-quo-ul contemporan, prezentul demers urmărește să analizeze modul în care este distribuită puterea în sistemul internațional radiografiind pe de o parte profilul liderului militar, economic și cultural al zilei - SUA, pentru a găsi atât punctele dureroase cât și punctele forte ce-i permit să ocupe un loc esențial în afacerile mondiale, fără a ignora însă, eforturile unor actori statali dornici și decizi să rescrie istoria sistemului internațional, contestând supremația actuală. Această discuție privind capacitățile și pozițiile Statelor Unite, Chinei și Rusiei în noua arhitectură mondială va fi urmată, în contextul unui discurs mai general privind caracteristicile acestei ordini, de o survolare succintă a principalelor surse de îngrijorare ce domină în prezent și care oferă numeroase indicii privind persistența în următoarele decenii.

Statele Unite ale Americii – (încă) puterea numărul unu în lume

Astfel, așa cum menționam mai sus, primul subiect ce merită a fi supus atenției se referă la viitorul sistemului internațional din perspectiva polarității puterii. Statele Unite ale Americii reprezintă astăzi marea putere din sistem în termeni culturali, militari, economici. Dominația culturală a fost o fațetă subapreciată frecvent a puterii americane. Indiferent dacă ne place sau nu, trebuie să recunoaștem influența unor elemente precum filmele și emisiunile de televiziune, muzica pop, mâncarea și stilul vestimentar, limba, învățământul, manierele neprotocolare, abordarea populistă și tehnicile de publicitate adoptate și utilizate de unii politicieni, elemente dublate de idealurile democratice, asociate cu tradiția politică americană- toate sunt aspecte ce întăresc ceea ce unii numesc „imperialismul cultural” american.¹ Răspândindu-se treptat în lume, imitarea stilului american creează un mediu favorabil exercitării hegemoniei americane.

În termeni militari, SUA este indubitabil, marea putere inegalabilă sub raportul cheltuielilor și investițiilor în acest sector (spre exemplu, pentru anul 201, în ciuda unui buget de criză, guvernul SUA a alocat sectorului militar suma de 711 miliarde de dolari, de aproape 5 ori mai mult decât următoarea țară sub raportul bugetului militar – China și de aproape 10 ori mai mult decât Rusia, a treia clasată în topul statelor cu cele mai mari cheltuieli pentru sectorul militar²), a capacității de a purta războaie, a performanței armamentului, iar RAM³ nu face decât să accentueze avantajul acesteia în comparație cu ceilalți actori.

1 Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah. Geopolitica lumilor secolului XX*, (București, Univers Enciclopedic, 2000), 37-38.

2 SIPRI Yearbook 2012, Military Expenditure disponibil pe <http://www.sipri.org/yearbook/2012/04>, accesat 2.07.2012.

3 *Revoluția în Afacerile Militare*.

Sub aspect economic, America ocupă primul loc în lume la o distanță considerabilă de următoarele state. Cu toate acestea, întrebarea majoră este – cât de stabilă este hegemonia americană și care sunt actorii ce urmăresc să provoace și să modifice status-quo-ul de putere? În acest sens, observăm că părerile sunt împărțite. În timp ce unii autori consideră că este prematur să anunțăm sfârșitul supremației americane, neexistând astăzi actor sau grup de actori capabili să detroneze SUA de pe poziția privilegiată sau să o contrabalanseze, alte perspective sunt ceva mai nuanțate și mai sceptice privitor la durabilitatea hegemoniei americane. Deși Strategiile de Securitate adoptate de SUA după sfârșitul Războiului Rece reafirmă constant obiectivul esențial de a menține țara în poziția de lider pe arena internațională¹, angajându-se activ în vederea contracarării oricăror eforturi de schimbare a status-quo-ului din partea altor state (inclusiv prin utilizarea forței), există totuși semne că acest obiectiv este unul dificil și costisitor sub toate aspectele. Pe termen mediu și lung, ne putem aștepta la o serie de modificări interesante. Sub aspect cultural este puțin probabil să se producă transformări semnificative, în ciuda apariției și manifestării unor acțiuni, mișcări, curente de protest împotriva a ceea ce se consideră a fi „cultura populară” americană, extinderea influenței pe această cale reprezentând o constantă. În termeni militari, astăzi este unanim acordul privind invincibilitatea forțelor armate americane într-un război convențional, neexistând inamic apt să provoace puterea militară numărul unu în lume. Cu toate acestea, chiar și marea putere militară a lumii prezintă slăbiciuni. „Călcâiul lui Ahile” este reprezentat de capacitatea deocamdată redusă a armatei americane de a se adapta în vederea contracarării inamicului asimetric într-un război neconvențional, aspect demonstrat în Vietnam, Somalia, Serbia, Afganistan sau Irak. Orice actor ce va urmări să provoace militar SUA își va gândi strategiile și loviturile profitând de această slăbiciune, evitând o angajare directă, într-un război convențional. Acest lucru este clar atât teroriștilor, cât și strategilor unor state ce nu resping posibilitatea antrenării într-un viitor, potențial conflict cu superputerea militară a momentului² (ex. strategii chinezi analizează această posibilitate într-o serie de studii care au fost traduse și au stârnit îngrijorare în SUA). În această situație, este evidentă presiunea constantă la care este supusă America, încercând pe de o parte, să-și dezvolte instrumentele ofensive, fiind obligată, pe de altă parte, să încerce să fie cu un pas înaintea oricărui potențial inamic, elaborând ample măsuri defensive, pentru a contracara orice formă de atac, de la un atac cu arme clasice utilizate într-o formă neconvențională, la un atac cu arme biologice, chimice, radiologice, nucleare, informaționale (în acest sens, se explică importanța pe care o acordă guvernul american programului spațial, controlul spațiului reprezentând o garanție în plus pentru securitatea națională³) etc., elementul surpriză fiind un mare avantaj pentru potențialul inamic asimetric și un mare dezavantaj pentru ținta atacului. Aceste eforturi implică uriașe costuri în termeni financieri dar nu numai, afectând alte sectoare ale politicii interne, precum și relația cu partenerii internaționali prin deciziile de a adopta poziții și acțiuni unilaterale în urmărirea propriilor interese naționale (de exemplu, tensiunile apărute ca răspuns la decizia SUA de a lovi preventiv în lupta împotriva terorismului, decizia de a ataca Irakul⁴, comportamentul vizavi de prizonierii suspecți de terorism, atitudinea SUA

1 O dovadă în acest sens fiind și ultima Strategie adoptată de SUA http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf National Security Strategy, Washington, May 2010, accesat 29.04.2012.

2 A se vedea, de exemplu Rod Thornton, *Asymmetric Warfare. Threat and Response in the Twenty-First Century*, (Cambridge, Polity Press, 2007).

3 Paul Hirst, „Another Century of Conflict? War and the International System in the 21st Century”, *International Relations*, 16; 3, (2002), 327-342.

4 Noam Chomsky, *America în căutarea dominației globale: Hegemonie sau supraviețuire*, (Filipeștii de Târg, Antet, 2003), 13-18.

în organizațiile internaționale din care face parte – utilizarea acestora atunci când interesul îi dictează să coopereze pentru a acționa multilateral sau acțiunile de sfidare a normelor internaționale precum și a poziției aliaților etc). Cu toate acestea, nu există semne clare care să ne determine să considerăm că SUA își va pierde poziția de superputere militară în următorii ani, ci, mai degrabă, ne putem aștepta ca ascensiunea în acest sector să continue (nu trebuie înțeles că SUA va deveni invulnerabilă sau că vor lipsi tentativele de provocare din partea altor actori statali sau nonstatali, ci doar că ea prezintă capacitatea de adaptare pentru a răspunde noilor provocări, precum și o incredibilă voință susținută politic de a se menține drept cea mai mare putere militară din sistem). Discuția capătă un caracter mult mai nuanțat atunci când ne referim la sectorul economic. Deși economia americană ocupă astăzi primul loc în lume, este impropriu să discutăm despre o hegemonie incontestabilă americană. Sub acest aspect, mai curând identificăm o structură multipolară, în care puterea economică devine mai dispersată, iar păreriile analiștilor coincid atunci când susțin că preponderența economică mondială a unei singure entități, de genul celei atinse de SUA în decursul secolului XX, este puțin probabilă în viitor. Unii analiști prevăd că lumea va fi organizată în jurul a trei blocuri economice - Europa, Asia și America de Nord, deși schimbările tehnologice globale și înmulțirea actorilor din afara blocurilor, precum puterile economice emergente și corporațiile multinaționale vor încerca să reziste capacității acestor blocuri de a le restrânge activitatea.¹

Perspectiva lui Joseph Nye Jr. privind distribuția puterii este interesantă și utilă în contextul discuției lansate despre structura sistemului contemporan. Astfel, pentru analistul american, în era globală informatizată, puterea este distribuită între actori într-o manieră similară cu un joc de șah tridimensional complex, jucat atât pe verticală cât și pe orizontală. La partea de sus a tablei cu probleme politico-militare, puterea militară este în mare măsură unipolară, cu SUA ca singură superputere, la mijlocul taberei cu probleme economice, SUA nu este un hegemon, trebuind să negocieze cu partenerii europeni și asiatici, iar la partea de jos cu relații transnaționale ce trec granițele în afara controlului guvernelor și includ actori diverși de la bancheri la teroriști, puterea este dispersată haotic, fiind inutil să utilizăm în acest caz termeni clasici precum unipolaritate, hegemonie sau imperiu american pentru a descrie situația exactă.²

China – adevăratul contestatar al hegemoniei actuale

China este preferata analiștilor atunci când vine vorba despre prognozele privind potențialul contestatar al puterii americane, atât ritmul creșterii sale economice (China a ajuns deja economia numărul doi în lume, devansând Japonia), cât și nivelul investițiilor străine - amândouă printre cele mai ridicate din lume, reprezentând baza statistică pentru aceste prognoze optimiste. Dezvoltarea economică i-ar permite Chinei să-și dezvolte puterea militară, crescându-i influența în lume și transformând-o într-o putere mondială - visul liderilor comuniști din Beijing - capabilă să limiteze influența SUA în regiune. În august 1994, Deng Xiaoping exprima obiectivele geostrategice ale țării sale în următorii termeni: „mai întâi, să ne opunem hegemoniei și politicilor de putere (cu referire clară la SUA) și să salvărdăm pacea mondială, apoi, să edificăm o nouă ordine economică și politică internațională

¹ Joseph Nye Jr., *Descifrarea Conflictelor Internaționale. Teorie și Istorie*, traducere de Ion Vladioiu, (Filipeștii de Târg: Antet, 2005), 234.

² Nye Jr., *Descifrarea*, 234-235.

(se urmărește practic revizuirea distribuției puterii mondiale)”¹. Chiar dacă în ultimii ani se atestă o modificare în discursurile oficiale chineze fără a mai identifica potențialul inamic al țării cu SUA și adoptarea unei abordări comprehensive a securității (așa cum reiese din prezentarea obiectivelor Strategiei de Securitate)², acest lucru nu presupune că Beijingul e dispus să tolereze intervențiile străine în zona ei de interes sau acțiunile unor actori ce ar urmări să-i limiteze puterea, iar studiile strategiilor militare chinezi, precum și cifrele ce arată valoarea investițiilor în sectorul militar ce a crescut constant în ultimii ani³, ne determină să fim rezervați vizavi de intențiile pașnice ale acestei puteri asiatice. Cu toate acestea, este prematur să declarăm China drept viitorul contracandidat la hegemonia globală cu șanse reale de succes. Deși a avut o evoluție pozitivă devenind a doua putere economică a lumii, există câteva aspecte care impun o poziție sceptică privind viitorul Chinei (pentru a nu repeta greșeala pe care au făcut-o cei ce s-au grăbit să declare Japonia drept economia capabilă să depășească SUA fără a ține cont de slăbiciunile interne ale acestui stat). Pentru început, remarcăm faptul că este incertă capacitatea economiei chineze de a menține constantă rata creșterii economice, un punct slab extrem de grăitor pentru orice scenariu, iar pentru ca rata să fie menținută este necesară o combinație extrem de complexă - conducere națională eficientă, liniște politică, disciplină socială în interior, o rată înaltă de economii, o infuzie susținută de numeroase investiții străine, stabilitate regională etc., combinație ce pare extrem de dificil de atins. Fără a insista mai mult pe aceste elemente ale ecuației, vom recunoaște doar că toate criteriile enumerate mai sus prezintă provocări serioase pentru China, așa încât este hazardată declarația conform căreia China va fi aptă să contrabalanseze sau să preia locul SUA în sistemul de putere mondial, dimpotrivă, ne putem aștepta pe termen scurt și mediu fie la o menținere a poziției actuale, fie la o înrăutățire a situației în cazul în care unul sau mai mulți dintre factorii amintiți anterior vor cunoaște o evoluție neașteptată, negativă.

Rusia, pe drumul restaurării identității de „mare putere”

Prăbușirea Uniunii Sovietice a produs o confuzie geopolitică enormă. În câteva zile, fostul imperiu transcontinental s-a prăbușit, frontierele Rusiei fiind restrânse la ceea ce fuseseră la începutul secolului XIX în Caucaz, la jumătatea aceluiași secol în Asia Centrală, și la ceea ce fusese cam pe la 1600 spre Vest. Pierderea Caucazului a reînviat temerile strategice față de reapariția influenței din partea Turciei, pierderea Asiei Centrale a generat un sentiment de sărăcire având în vedere enormele resurse energetice și de minereuri ale regiunii, ca și teama față de o posibilă provocare islamistă, iar independența Ucrainei a contestat esența pretențiilor Rusiei de a fi purtătorul investit de Dumnezeu al identității pan-slave.⁴ Prăbușirea URSS-ului a creat un vid de putere în regiune afectând toate statele. În Rusia de exemplu, s-a produs atât o criză politică, cât și o gravă criză economică, determinând efecte dramatice în plan social. O problemă nu mai puțin importantă, cel puțin pentru liderii politici, era aceea a pierderii statutului internațional, fosta superputere fiind tratată de mulți drept o putere regională, având rezultate economice și sociale demne de

1 Brzezinski, *Marea*, 190.

2 Xia Liping, „How China thinks about national security” în Ron Huisken et al., *Rising China. Power and Reassurance*, http://epress.anu.edu.au/sdsc/rc/mobile_devices/chog.html, accesat 30.04.2011.

3 Ewan Harrison, *Sistemul internațional după Războiul Rece*, (Iași, Institutul European, 2010), 122.

4 Brzezinski, *Marea*, 103-104.

un stat din Lumea a Treia. Ceea ce a urmat a fost o perioadă de confuzie strategică, istorică și căutări de sine. Urmărind să se reafirme drept o putere în noul sistem internațional, implicată activ în problemele de securitate internațională, capabilă să asigure controlul zonei de influență, Rusia își conturează treptat noul rol în arhitectura post-Război Rece, stabilind relații de cooperare cu SUA, China, UE, NATO, creând structuri de cooperare regională ce-i vor permite să mențină controlul chiar și indirect asupra fostelor republici-surori prin diverse mijloace, inclusiv menținerea trupelor ruse pe teritorii străine, implicându-se mai mult sau mai puțin fățiș în politica internă a noilor republici independente, reactualizând astfel vechea doctrină a eurasianismului¹, punând accent pe „străinătatea apropiată”², preocupare esențială pentru Rusia. După anul 2000, Rusia cunoaște o evoluție interesantă, perioada lui Putin fiind marcată atât de o creștere economică semnificativă, cât și de adoptarea unei noi ideologii a resurecției și revanșei în numele și pentru recăștigarea puterii de altădată³, a unei politici din ce în ce mai ferme și mai ofensive, atât pe plan intern, unde, într-o manieră neopatrimonială ce pare să confirme veridicitatea teoriei lui Pipes aplicată chiar și realităților rusești contemporane, este impus un regim boțezat de fostul agent KGB, ajuns președinte „democrație controlată”, cât și pe plan extern. Rusia este decisă să nu tolereze influențele străine în „curtea” proprie, reacționând bolnăvicios la extinderea UE și NATO în Est, la interesul Turciei acordat situației fraților din Caucaz, la evoluția Chinei (se susține chiar că temerea Rusiei este să nu se transforme într-un stat tampon între o Europă în dezvoltare și o Chină expansionistă) și Japoniei în Asia, la prezența tot mai vizibilă a Statelor Unite în Europa Centrală și de Est. În legătură cu acest ultim subiect, este elocventă atitudinea Rusiei vizavi de planul american de amplasare a scutului antirachetă în Europa considerat un veritabil cal troian, reprezentând un motiv de îngrijorare discursul deja fostului președinte Medvedev care declara că decizia SUA de a dezvolta proiectul scutului antirachetă în ciuda protestelor Moscovei va obliga Rusia să ia măsuri de retorsiune prin dezvoltarea potențialului ofensiv al capacităților nucleare, scenariu ce va reînvia epoca Războiului Rece. În acest caz, nu putem să nu observăm faptul că, deși poate Occidentul nu se vede, pe sine, într-un nou Război Rece cu Rusia, aceasta, în ce o privește, se vede foarte bine. Și poate că deocamdată Rusia nu are încă puterea necesară pentru a se impune ca un actor global, dar pe termen mediu și lung, ne putem aștepta la o prezență mult mai vizibilă în afacerile internaționale, politica gazelor sau războiul din Ossetia demonstrând voința de fier a rușilor în problemele ce-i privesc. Ceea ce pare o certitudine este că Rusia este acum mult mai încrezătoare în propriile forțe, modul în care aceasta vede lumea schimbându-se esențial. Pesimismul ce domina Moscova în anii 1990, pesimism ce se datora declinului economic și moral a fost înlocuit cu o perspectivă mult mai pragmatică⁴ privind locul și rolul Rusiei pe arena internațională, intenția de restaurare a identității de mare putere fiind extrem de clară.

¹ Brzezinski, *Marea*, 125.

² O demonstrație interesantă a acestui aspect este atitudinea Rusiei care, deși era de acord să participe la misiuni internaționale de peacekeeping în afara spațiului ex-sovietic, se arată extrem de îngrijorată de posibilitatea stabilirii unor precedente, considerând că este de latitudinea sa să intervină unilateral în spațiul CSI, insistând să aibă mână liberă în statele din vecinătate. James Goodby, *Regional Conflicts: The Challenge to US-Russian Co-operation*, (Oxford, Oxford University Press, 1995), 114-118.

³ Adrian Cioroianu, *Geopolitica Matrioșkăi. Rusia postsovietică în noua ordine mondială*, (București, Curtea Veche, 2009), 145.

⁴ Sophia Dimitrakopoulou, Andrew Liaropoulos, "Russia's National Security Strategy to 2020: A Great Power in the Making?", în *Caucasian Review of International Affairs*, 4; 1, (2010), 40.

Amenințări la adresa stabilității ordinii Post Post-Război Rece

După această succintă încercare de a contura posibilele evoluții ale sistemului internațional din perspectiva distribuției puterii, identificând actorii ce ar putea să chestioneze activ poziția SUA, subminând astfel ordinea contemporană, creînd și mai multă incertitudine, în continuare, urmărim să surprindem principalele provocări și amenințări prezente ce se vor menține probabil în mediul de securitate.

Problema cea mai discutată din 2001 încoace este, fără îndoială, problema terorismului internațional. După 11 septembrie s-au înregistrat peste 16.000 de atentate cu bombă, cauzând peste 110.000 morți, marea majoritate fiind civili. Chiar dacă numărul acesta este incomparabil mai mic decât numărul victimilor unui război convențional, reprezintă totuși, o cifră semnificativă pentru a situa terorismul în categoria amenințărilor principale la adresa securității internaționale, eforturile de contracarare fiind dificile și extrem de costisitoare. Spre exemplu, Războiul Global împotriva Terorii i-a costat pe americani după 11 septembrie peste 1,3 trilioane de dolari și, în ciuda acestor investiții enorme, victoria nu pare deloc să fie mai aproape. Terorismul ca fenomen este foarte vechi și ar fi o utopie să considerăm că va putea fi eradicat din sistemul internațional. În acest sens, declarația președintelui Uniunii Europene ce susținea că dispariția lui bin Laden va transforma lumea într-un loc mai sigur poate fi văzută ca suferind de naivitate, în cel mai bun caz. Terorismul nu a apărut odată cu fostul lider, așa cum nu a dispărut odată cu moartea lui. Astfel, nu avem motive să fim optimiști, viitoarea ordine internațională va suporta în mod sigur consecințele unor viitoare atacuri teroriste indiferent de numele liderului acestor structuri.

Alte motive de îngrijorare prezente care își demonstrează potențialul de a persista pe agenda internațională sunt: exacerbară intoleranței etnice și religioase (de exemplu, arderea Coranului într-un orașel din SUA produce efecte în Afganistan acolo unde mulțimea revoltată execută angajații ONU); prezența statelor eșuate sau slabe, o amenințare majoră pentru cetățeni, generatoare și exportatoare de insecuritate dincolo de granițele proprii; continua evoluție a actorilor supranaționali și subnaționali, legitimi sau nelegitimi ce vor continua să provoace statul, determinând transformarea într-o direcție post-westphalică; persistența unor conflicte nesoluționate, în care tensiunile pot conduce oricând la explozii violente; emergența unor noi conflicte cu caracter local, regional, etnic, religios („revoluția iasomiei” care a izbucnit în Tunisia și s-a propagat cu repeziciune pentru a cuprinde și alte state din Nordul Africii și Orientul Mijlociu este ultimul exemplu de conflict local ce a produs consecințe și a afectat întreaga regiune aflată la începutul unui proces de reconfigurare, producând îngrijorări și în Israel, Arabia Saudită și SUA, existând temerea unei „balcanizări a Orientului” pe fondul prăbușirii status-quo-ului); problema crimei organizate și a privatizării războiului (problemă readusă în prim-planul discuțiilor de specificul conflictului militar din Libia, în care Kadhafi și-a construit o armată bazată pe mercenari aduși din Belarus, Serbia, Ucraina, Republica Centrafricană, Ciad, Niger, Mali, Somalia, Algeria, Columbia etc.). Tot în categoria amenințărilor la adresa securității internaționale regăsim: problema migrației, fenomen cu atât mai vizibil și discutat în ultimii doi ani ca o consecință a conflictelor și haosului din statele cuprinse de violențe (trebuie să remarcăm o diferență esențială între vechiul și noul fenomen – dacă anterior migrau mai ales cetățeni fără studii, astăzi se observă că numărul migranților având o pregătire superioară este din ce în ce mai mare); aspecte ce țin de dezvoltarea umană - creșterea numărului populației globului, accentuarea discrepanțelor între nivelul de trai din statele bogate și cele sărace, accesul limitat la servicii precum cele de sănătate; acutizarea manifestării unor fenomene ecologice cu potențialul de a provoca consecințe grave. De asemenea, nu ne este permis să trecem cu vederea readucerea în atenția publicului și a oficialilor a aspectelor ce țin de dezvoltarea nucleară, mai ales ca o consecință a dezastrului din

11 martie ce a costat Japonia peste 300 miliarde de dolari fără a include impactul dejectiilor radioactive; afirmarea pe agenda de securitate a unor probleme precum dezvoltarea unor agenți patogeni și a maladiilor infecțioase mortale; traficul de persoane, droguri și arme; proliferarea tehnologiilor; creșterea cererilor și dependenței de energie, petrol și apă ce vor putea da naștere la conflicte pentru controlul lor etc.

Concluzii

În finalul discuției se poate conchide că, în ciuda optimismului ce încuraja analiștii, politicienii și opinia publică la începutul anilor 1990 să spere în crearea unei noi ordini mai sigure, mai stabile și pașnice, în care războiul să devină un instrument desuet de realizare a politicii, o renunțare la principiul clausewitzian ce a părut să surprindă cel mai fidel realitatea din perioada anterioară, ajungându-se astfel, la un „sfârșit al istoriei”, evenimentele din a doua jumătate a anilor 1990 și 2000 au demonstrat nemilos falsitatea acestor așteptări. Deși nu se poate nega prezența unor elemente pozitive precum ofensiva democrației în multe zone, supraviețuirea și revigorarea instituțiilor și normelor internaționale într-un nou mediu de securitate, existența unor tendințe integraționiste cu efecte stabilizatoare, interesul crescut pentru o serie de probleme considerate anterior locale, de tip low-politics, având un profil scăzut și impact redus asupra securității actorilor puternici din sistem (bolile curabile, malnutriția, traficul de persoane, angajarea actorilor internaționali în vederea protejării mediului ambiant etc.), persistă totuși și multe motive de neliniște. În condițiile în care ordinea contemporană este marcată de incertitudine datorată printre altele și luptei pentru putere în sistem, existând dovezi clare privind contestarea poziției actuale a Statelor Unite de către actori statali precum China și Rusia sau de către actori nestatali precum organizațiile teroriste, în contextul marcat de un proces galopant de globalizare, a chestionării unor atribute esențiale ale statului precum suveranitatea, discutându-se tot mai insistent despre intrarea într-o epocă post-westphalică a statului, apariției unor noi actori, noi combatanți în conflicte asimetrice, utilizând instrumente neconvenționale, în condițiile acutizării unor probleme și extinderii surselor de insecuritate devine evident faptul că lumea de mâine nu va deveni mai pașnică sau mai sigură. Indivizii, statele, instituțiile, comunitatea internațională trebuie să învețe să se adapteze din mers, ținând pasul cu noile provocări, încercând să contracareze în permanență bogata paletă de amenințări prezente și emergente, utilizând toată gama de instrumente disponibile în acest sens.

BIBLIOGRAFIE

- BRZEZINSKI, Zbigniew, *Marea tablă de șah. Geopolitica lumilor secolului XX*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000
- CHOMSKY, Noam, *America în căutarea dominației globale: Hegemonie sau supraviețuire*, Filipeștii de Târg, Editura Antet, 2003
- CIOROIANU, Adrian, *Geopolitica Matrioșkăi. Rusia postsovietică în noua ordine mondială*, București, Editura Curtea Veche, 2009
- DIMITRAKOPOULOU, Sophia, LIAROPOULO, Andrew, "Russia's National Security Strategy to 2020: A Great Power in the Making?", *Caucasian Review of International Affairs*, Volume 4, Issue 1, 2010, pp. 35-42
- GOODBY, James, *Regional Conflicts: The Challenge to US-Russian Co-operation*, Oxford, Oxford University Press, 1995
- HARRISON, Ewan, *Sistemul internațional după Războiul Rece*, Iași, Institutul European, 2010

HIRST, Paul, „Another Century of Conflict? War and the International System in the 21st Century”, *International Relations*, Volume 16, Issue 3, 2002, pp. 327-342

NYE JR., Joseph, *Descifrarea Conflictelor Internaționale. Teorie și Istorie*, Filipeștii de Târg, Editura Antet, 2005

THORNTON, Rod, *Asymmetric Warfare. Threat and Response in the Twenty-First Century*, Polity Press, Cambridge, 2007

ANNAN, Kofi, „Courage to fulfill our responsibilities” în *The Economist*, 02 december, 2004, disponibil online pe <http://www.un.org/News/oss/sg/stories/articleFull.asp?TID=7&Type=Article>

LIPING, Xia, „How China thinks about national security” în Ron Huisken et al., *Rising China. Power and Reassurance*, http://epress.anu.edu.au/sdsc/rc/mobile_devices/chog.html,

SIPRI Yearbook 2012, Military Expenditure, <http://www.sipri.org/yearbook/2012/04>

George F. Kennan: O Viață de American

John Lewis Gaddis, *George F. Kennan: An American Life*
Penguin Press, New York, 2011

Reputatul istoric și cercetător al Războiului Rece, John Lewis Gaddis a consacrat cea mai recentă lucrare a sa biografiei celui mai cunoscut diplomat al Războiului Rece, George Frost Kennan. Începută în 1981, lucrarea este produsul a treizeci de ani de cercetare în arhive și biblioteci, interviuri și relatări, acces la documente și jurnale personale, care au fost pentru prima dată consultate de John Lewis Gaddis. Deopotrivă lucrarea evidențiază cariera profesională și viața personală presărată de momente sinuoase „a celui influent strateg al războiului rece”, așa cum titra cotidianul New York Times, la 18 martie 2005, la doar o zi de la trecerea lui Kennan în neființă¹.

Părintele strategiei „containmentului” împotriva Uniunii Sovietice, diplomat, istoric, scriitor, soț și tată, iubitor al culturii și limbii ruse, și mai ales a operei lui Cehov, George Kennan a fost un om al contrastelor, dificil, uneori, în relațiile cu ceilalți, însă devotat profesiei sale.

Cariera sa diplomatică, începută, în 1926, cu prima misiune la Geneva, a cunoscut etape deosebit de importante care și-au pus amprenta asupra politicii externe americane postbelice, dar mai ales în ce privește relațiile Washington-ului cu Moscova. În 1931 face parte din grupul de analiză aflat la Riga², pentru ca apoi să

coordoneze operațiunilor de intelligence din Lisabona³, membru al misiunilor diplomatice de la Moscova sau din Germania, transmite la 22 februarie 1946 documentul Telegrama cea lungă și publică, în iulie 1947, în revista Foreign Affairs un articol sub pseudonimul „Mr X” - documente fundamentale ale politicii externe americane de îngrădire în perioada postbelică. Mandatul de ambasador la Mosco-

alături de un alt renumit sovietolog și totodată prieten Charles E. Bohlen, și de Loy W. Henderson, Kennan a făcut parte din grupul celor însărcinați cu analiza informațiilor privind acțiunile URSS. Rapoartele lor transmise Departamentului de Stat au fost denumite generic de istoricul Daniel Howard Yergin în lucrarea sa „*A Shattered Peace*” axiomele de la Riga, opuse ca viziune axiomei de la Ialta ce ghidau modul de înțelegere al relațiilor cu Moscova a lui Roosevelt. În perioada 1922-1933 SUA nu au avut relații diplomatice cu Moscova, iar misiunea diplomatică de la Riga se ocupa și de monitorizarea acțiunilor statului sovietic. Stefano Guzzini, *Realism și Relații Internaționale. Povestea fără sfârșit a unei morți anunțate: realismul în relațiile internaționale și în economia politică internațională*, Iași, Institutul European, 2000, p. 109
3 Misiunea sa de la Lisabona avea rolul de a coordona acțiunile de intelligence, iar ca director al Policy Planning Staff, divizie de planificare strategică din cadrul Departamentului de Stat, a contribuit semnificativ prin Memorandumul din 4 mai 1948 în definirea rolului și modului de acțiune al Agenției Centrale de Informații în ce privește misiunile sub acoperire. *Policy Planning Staff Memorandum*, May 4, 1948, Washington, <http://academic.brooklyn.cuny.edu/history/johnson/65ciafounding3.htm> accesat la 19 aprilie 2012

1 Tim Weiner și Barbara Crossette, *George F. Kennan Dies at 101; Leading Strategist of Cold War*, The New York Times, Published March 18, 2005, <http://www.nytimes.com/2005/03/18/politics/18kennan.html> accesat la 18 aprilie 2012

2 În perioada 1931-1933, în capitala Letoniei,

va (mai-septembrie 1953) se încheie ca urmare a unui eveniment mai puțin plăcut pentru un diplomat și anume declararea sa persona non-grata de către Stalin, la 19 septembrie 1952, ca urmare a unei gafe în timpul unei susțineri publice. A îmbrățișat lumea academică cu și mai multă pasiune după ce a plecat de la Departamentul de Stat, a publicat numeroase lucrări de specialitate obținând numeroase premii, iar de două ori i-a fost decernat premiul Pulitzer. Pentru câțiva ani (1961-1963) a fost ambasador la Belgrad, iar ulterior s-a dedicat Institutului pentru Studii Avansate din cadrul Universității Princeton și criticii vehemente a politicii externe americane, fiind până la sfârșitul vieții sale un activist convins împotriva războiului.

Lucrarea biografică, dedicată memoriei soției lui Kennan, Annelise Sorensen Kennan, este structurată în cinci părți în cuprinsul cărora întâlnim douăzeci și cinci de capitole așezate cronologic, dar fiecare abordând tematic aspectele semnificative din viața și cariera diplomatică și academică a unuia dintre pionierii realismului politic în relațiile cu Uniunea Sovietică.

Fred Kaplan scria în *New York Times*, la 22 noiembrie 2011, că este poate cel mai așteptat volum biografic scris vreodată¹.

Lucrarea începe cu prezentarea copilăriei lui Kennan, în Wisconsin, apoi descrie fiecare etapă din pregătirea sa educațională cu accent pe câteva momente definitorii care i-au marcat viața și cariera. Faptul că nu s-a acomodat la Princeton, unde se simțea singur și nelocul lui, l-a determinat și mai mult să se dedice cu pasiune cursurilor din Washington care-l pregăteau pentru serviciul diplomatic și apoi cunoașterii limbii și culturii ruse la Universitatea din Berlin.

Câteva aspecte importante ies în evidență și surprind cititorul făcând referire la faptul că George Kennan a jucat

un rol semnificativ în crearea programului de misiuni sub acoperire al CIA, a ajutat la dezvoltarea Planului Marshall pentru reconstrucția Europei după cel de-al Doilea Război Mondial și a luat parte la ascunderea fiicei lui Stalin, Svetlana Aliliueva, după ce aceasta a fugit în Statele Unite ale Americii în 1967.

Gaddis scoate în evidență nu doar calitatea cea mai de preț a lui Kennan, și anume capacitatea extraordinară de analiză a relațiilor internaționale și îndeobște a relațiilor cu Uniunea Sovietică, mai ales pentru că practicienii acestui domeniu cunosc în detaliu aportul său și munca depusă în slujba Departamentului de Stat, ci relevă în mod deosebit natura umană a diplomatului și cercetătorului George Kennan. Un om plin de contradicții, un diplomat, conflictual uneori, care se îndoia chiar și de convingerile sale, tată, și totodată un soț asupra căruia au planat numeroase suspiciuni de infidelitate. Toate aceste laturi mai puțin cunoscute nu-i știrbesc deloc din rolul pe care l-a jucat în cadrul serviciului diplomatic american, chiar dacă a fost în umbra unor personaje mult mai bine plasate în funcții cheie, precum Harry Truman sau George C. Marshall.

Lucrarea acordă o atenție sporită și detaliilor mai puțin cunoscute din viața lui George Kennan, pentru că nu este neapărat o lucrare strict dedicată diplomaților, specialiștilor și analiștilor din diferite ministere, universități sau servicii de informații, ci este mai degrabă o relatare a celor mai importante aspecte care au marcat viața și cariera renumitului soviolog. Un aspect care de altfel l-a marcat semnificativ și care l-a urmărit toată viața a fost faptul că nu și-a cunoscut mama, aceasta din urmă a decedat din cauza unei peritonite la trei luni după ce l-a născut. În memoriile sale, Kennan recunoștea că a fost afectat „profund” de moartea mamei sale, fapt precizat de Gaddis în capitolul 1 intitulat „Copilăria” când face referire la numeroase astfel de momente pe care diplomatul și le-a trecut în jurnalul personal cu minuțiozitate. Un astfel de exemplu face referire la momentul martie 1931,

¹ *America's Cold War Sage and His Discontents*, by Fred Kaplan, *The New York Times*, Published 22 November 2011, <http://www.nytimes.com/2011/11/23/books/george-f-kennan-by-john-lewis-gaddis-review.html?pagewanted=all> accesat la 18 aprilie 2012

când se afla în postura de tânăr diplomat într-un resort elvețian, și în timpul unui dans cu o fată ochii îi erau înlăcrimiți, dar nu pentru că fata nu ar fi fost cum și-ar fi dorit ci pentru că gândul îi era la persoana pe care nu și-o putea nici măcar aduce aminte și despre care se întreba mereu cum a fost.¹ Lucrarea abundă de momente delicate din punct de vedere emoțional din viața fostului diplomat, chiar John Lewis Gaddis îl găsește uneori pe Kennan instabil din acest punct de vedere în timpul interviurilor și discuțiilor dedicate cărții.

John Lewis Gaddis a precizat, cu ocazia unei dezbateri electronice organizate de portalul H-Diplo, în aprilie 2012, și care a inclus recenziile a șase profesori reputați din SUA, că biografia „*George F. Kennan: An American Life*” relatează aspecte semnificative din viața lui Kennan, nu redă toate detaliile privind viața și cariera diplomatului american, deși materialul documentar a existat din abundență.² „Biografiile, trebuie să relateze o viață, dar nu trebuie să fie același lucru cu înregistrarea tuturor detaliilor care s-au petrecut în ea. Ele trebuie să scoată la iveală contradicțiile, nu să forțeze rezoluții.”, a mai precizat Gaddis cu același prilej.³

Lucrarea „*George F. Kennan: An American Life*” a primit premiul Pulitzer pentru biografie în 2012 și s-a bucurat de un real succes în presa și lumea publicistică de peste ocean. Talentul de publicist și istoric al reputatului profesor din cadrul Universității Yale, John Lewis Gaddis aduc

în lumină un tablou bine conturat cu detalii interesante din jurnalele și corespondența personală ce evidențiază personalitatea și problemele cu care s-a confruntat Kennan, dar totodată foarte bine susținut de episoadele semnificative din cariera profesională care parcă îl aduce în fața cititorului, pășind din paginile lucrării, prin calitatea discursului și acuratețe analizelor sale.

Liviu-Ioan Tatu

[The University of Bucharest]

REFERINȚE

Gaddis, John Lewis, *George F. Kennan: An American Life*, New York, Penguin Press, 2011

Guzzini, Stefano, *Realism și Relații Internaționale. Povestea fără sfârșit a unei morți anunțate: realismul în relațiile internaționale și în economia politică internațională*, Iași, Institutul European, 2000

Kaplan, Fred, *America's Cold War Sage and His Discontents*, The New York Times, Published November 22, 2011, <http://www.nytimes.com/2011/11/23/books/george-f-kennan-by-john-lewis-gaddis-review.html?pagewanted=all> accesat la 18 aprilie 2012

H-Diplo Roundtable Review, Volume XIII, No. 24, (2012), 16 April 2012, <http://www.h-net.org/~diplo/roundtables/PDF/Roundtable-XI-II-24.pdf> accesat la 18 aprilie 2012

Policy Planning Staff Memorandum, May 4, 1948, Washington, , <http://academic.brooklyn.cuny.edu/history/johnson/65ciafounding3.htm> accesat la 19 aprilie 2012

Weiner, Tim, și Crossette, Barbara, *George F. Kennan Dies at 101; Leading Strategist of Cold War*, The New York Times, Published March 18, 2005, <http://www.nytimes.com/2005/03/18/politics/18kennan.html> accesat la 18 aprilie 2012

¹ John Lewis Gaddis, *George F. Kennan: An American Life*, New York, Penguin Press, 2011, ediția Kindle

² H-Diplo Roundtable Review, Volume XIII, No. 24, (2012), 16 April 2012, Introduction by Thomas Maddux, <http://www.h-net.org/~diplo/roundtables/PDF/Roundtable-XIII-24.pdf> accesat la 18 aprilie 2012.

³ Ibidem

Mai mult decat un simplu bufon politic.

Influența lui Hrușciiov asupra Uniunii Sovietice și a secolului XX

William Taubman, *Khrushchev. The man, his era*

London, Free Press, 2005

Despre succesorul lui Stalin la conducerea Uniunii Sovietice, Nikita Hrușciiov, s-a scris mult. Dar nu întotdeauna adecvat. Lucrarea biografică a lui William Taubman completează un gol care și-a făcut prea multă vreme simțită prezența, propunând o felită introspecție în structura psihologică și mediul socio-politic care au contribuit la definitivarea personalității fostului lider sovietic, o adevărată sumă de contradicții. Pentru Taubman, acesta era „un om în a cărui caracter atât de multe contraste erau puternic încrustate: atât autentic credincios și realist rece, oportunist și totuși principial în felul său, temător de război și în același timp prea dispus să îl riște, cel mai nepretențios om chiar și atunci când deținea putere și glorie dincolo de capacitățile sale, complice la rău profund dar și făcător de mult bine.”¹

Prin ce excelează această biografie? Prin faptul că oferă o lectură captivantă, o narațiune cursivă centrată asupra omului Hrușciiov în raport cu realitatea care îl înconjură. Ca orice biografie reușită, cartea se citește pe nerăsuflăte, ca un roman din copilărie de care nu te puteai despărți până la ultima pagină. Făcând o paralelă cu alte lucrări biografice din spațiul anglo-saxon care tratează istoria recentă², volumul lui Taubman

conține un plus de dinamică și de autenticitate: citind-o, ai permanenta senzație că ești în preajma lui Hrușciiov, ca un martor secret și privilegiat al devenirii sale intelectuale și politice. Autorul reușește să fie deosebit de empatic și să transmită această stare cititorilor săi; în cartea sa, Hrușciiov apare mai viu ca niciodată, suspus aproape în permanență de-a lungul vieții sale adulte unor situații tensionate cărora reușește să le facă față cu mai mult sau mai puțin succes.

De obicei, Hrușciiov este cunoscut astăzi în principal în baza gafelor sale diplomatice, intens mediatizate. Este vorba de atitudinea sa diplomatică insolită, uneori grobiană de-a dreptul, de duritatea și lipsa de tact cu care își aborda deseori interlocutorii, de celebrul episod petrecut la Adunarea Generală a ONU în 1960 când, înfuriat că delegatul filipinez orientase discursul sovietic despre decolonizare înspre dominația ilegală a Moscovei asupra spațiului est-european, Hrușciiov a început să bată cu pumnii în masă, ajutându-se mai apoi de un pantof – de riscurile nepermise la nivelul politicii externe (criza Berlinului sau criza rachetelor din Cuba), transformate în eșecuri usturătoare. De asemenea, în plan intern, insuccesele sale administrative și agricole se adaugă celor externe, conturând imaginea unui bufon ridicol, impulsiv, incoerent și tiranic, a cărui pozi-

1 William Taubman, *Khrushchev. The man, his era*, (London: Free Press, 2005), 647.

2 Mă refer la recente biografii ale lui Stalin și a „tânărului Stalin” scrise de Simon Sebag Montefiore: *Stalin. The court of the red tsar* (London: Free Press, 2004), respectiv *Young Stalin* (Londra: Free Press, 2007).

Impecabil și inovativ documentate, lucrările lui Montefiore nu îl aduc totuși pe Stalin la viață atât de bine pe cât o face Taubman cu Hrușciiov.

ție politică devine cu atât mai greu de înțeles, transformându-se, după debarcarea sa în toamna anului 1964, într-un episod pasager din istoria sovietică.

Realitatea este însă mult mai complexă. Amprenta hrușciovistă asupra Uniunii sovietice și a lumii secolului XX este incontestabilă și deosebit de profundă. Hrușcirov nu a fost, după Stalin, primul reformator sovietic autentic. Pot fi amintiți aici șeful NKVD, Lavrenti Beria sau Gheorghi Malenkov, de la care Hrușcirov preia cu nonșalanță ideea leninstă a coexistenței pașnice și a aburidității războiului în era nucleară, având grijă totodată să îl neutralizeze politic, la fel cum procedase și cu primul. Uns cu tot felul de alifii, cum se spune, Hrușcirov a crezut în idealul leninist și a luptat sincer pentru purificarea lui. Când își șoca gazdele americane afirmând „We will bury you”, Hrușcirov credea cu sinceritate în spusele sale (care ar trebui înțelese mai degrabă în sensul „vă vom depăși” prin competiție economică și socială pașnică decât literalmente „vă vom îngropa” într-o înfruntare militară). Dovada cea mai puternică în acest sens rezidă în organizarea și coordonarea congresului XX al PCUS, unde acesta a formulat celebra critică a adresa lui Stalin și a metodelor sale de conducere. Chiar dacă urmărirea reabilitarea victimelor comuniste a terorii staliniste, la care Hrușcirov a contribuit din plin, „discursul secret”, instrumentalizat politic cu deosebită abilitate pentru discreditarea adversarilor, a fost până la urmă, deși limitat, interesat și incomplet, un *catharsis* al leninismului, inimaginabil în deceniile anterioare sub tutela apăsătoare a lui Stalin. Gorbaciiov se recunoaște franc „un copil al Congresului XX”, susținând că atmosfera de optimism reformist a erei hrușcioviste l-a influențat profund. În timpul în care a condus Uniunea Sovietică, nu a făcut decât să încerce o rectalizare a spiritului reformist a cărui gust l-a desprins în perioada tinereții (anii '50) concomitent cu o depășire a stagnării brejneviste.¹ În lumina influenței enorme pe care a avut-o asupra lui Gorbaciiov, moștenirea

politică a lui Hrușcirov capătă deci o nouă și relevantă dimensiune. În plus, să nu uităm că peste douăzeci de milioane de oameni au fost eliberați din gulaguri sau reabilitați, postum și nu numai, un amănunt pe care Roy Medvedev, cel mai important biograf rus al lui Hrușcirov, îl consideră mai important decât toate erorile acestuia.²

Tânăr fiind, Hrușcirov nu a optat direct pentru bolșevism. Devenirea sa politică este presărată de „deviații” menșeviste sau troțkiste, fapt care, combinat cu atacul asupra lui Stalin îl determină pe Viaceslav Molotov, impenitentul stalinist, să îi refuze calitatea de comunist autentic, recunoscându-i însă concomitent meritele organizatorice. Neputând fi considerat un revoluționar autentic, cu atât mai puțin un teoretician al leninismului, nefastul rol al lui Hrușcirov a constatat în faptul că „a dezlănțuit (la nivel social, n.m.), aceleași sentimente care l-au animat în viața personală”.³ Câtă dreptate avea Molotov! Odată aceste sentimente eliberate (credința în reformă, în „legalismul socialist”, în necesitatea abolirii fricii ca stare permanentă a societății sovietice, în câștigarea maselor înspre socialism), ele au depășit cu mult cadrul imaginat de Hrușcirov și chiar de discipolul său Gorbaciiov, concretizându-se în demantelarea sistemului sovietic însuși. Fostului lider sovietic îi făcea deosebită plăcere să se laude, în memoriile sale, cu faptul a liberalizat călătoriile în exteriorul Uniunii Sovietice, permițând unor artiști sovietici (pianistul Vladimir Ashkenazy sau balerina Maya Plisetskaya) să ofere oferi reprezentării la spectacole vest-europene.⁴

Hrușcirov a regretat în permanență absența unei educații adecvate, pe care a pus-o pe seama permanenței sale activități politice. În secret, păstrase o teamă superstițioasă de Dumnezeu, definitivă pentru țărănul rus deși, în ciuda

¹ Taubman, *Khrushchev*, 648.

² Taubman, *Khrushchev*, 648.

³ Felix Chuev, *Molotov remembers. Inside Kremlin politics* (Chicago: Ivan D. Ree, 1993), 662-669.

⁴ Edward Crankshaw, *Khrushchev remembers* (London: Andre Deutsch, 1971), 520-525.

originilor rurale, nu a încetat niciodată să se considere muncitor, făcându-și ucenicia în acest sens la minele de cărbune din Donbass. Odată ajuns la putere, cariera sa politică poate fi divizată în două părți: cea a „bunului Hrușciiov”, (aprox. 1955-8), perioada în care reușește să își elimine rivalii politici ajungând „singur în top”, respectiv cea a „răului Hrușciiov” (1958-64), când trăsăturile despotice ale personalității sale se accentuează.¹ O dovadă în plus a faptului că puterea corupe, iar puterea absolută corupe în mod absolut. Tocmai după 1958 au avut loc toate inițiativele sale riscante și eșuate de politică externă, cuplate cu gradioasele planuri de rivitalizare a economiei, agriculturii și administrației sovietice, de asemenea lipsite de succes.

Paradoxal, consecințele reformelor hrușcioviste sunt sesizabile chiar și în debarcarea sa, consumată în octombrie 1964. În seara zilei respective, „Hrușciiov l-a sunat pe Mikoyan (un membru proeminent al Biroului Politic al PCUS care s-a opus timid neutralizării sale politice, n.m.). «Sunt bătrân și obosit», a spus. «Lasă-i să aranjeze lucrurile între ei. Eu am făcut lucrul principal. Ar fi putut cineva visa să-i spună lui Stalin că nu mai este potrivit și să-i sugereze să se retragă? Nici măcar un punct umed nu ar fi rămas în locul în care am fi stat. Acum totul este diferit. *Frica a dispărut, și putem discuta ca egali. Asta este contribuția mea.* (subl.m.) Nu mă voi împotrivi (deciziei de a fi pensionat forțat, n.m.).»”²

Înzestrat cu „o memorie prodigioasă” și manifestând totodată „o profundă nevoie de a se justifica în fața generațiilor viitoare”³, Hrușciiov obișnuia să relateze în cercul său intim următoarea anecdotă despre „trei oameni aflați în închisoare: un socialist, un anarhist și un evreu umil și pipernicit – un tip semidoct numit Pinya. Ei au decis să aleagă un lider de celulă pentru a supraveghea distribuția mâncării, a ceaiului și a tutunului. Anarhistul, un tip mare și zburlit, era

împotriva unui astfel de proces legitim ca alegerea unei autorități. Pentru a-și demonstra disprețul față de lege și ordine, el a propus ca evreul semidoct, Pinya, să fie ales. L-au ales pe Pinya.

Lucrurile mergeau bine, și ei au decis să evadeze. Dar au realizat că primul om care va trece prin tunel (șăpat în prealabil, n.m.) va fi împușcat de gardian. S-au întors toți către marele și bravul anarhist, dar acestuia îi era frică să treacă. Deodată micuțul Pinya s-a ridicat în picioare și a spus «Tovarăși, m-ați ales prin liderul vostru prin proces democratic. Pe cale de consecință, eu voi trece primul.»

Morala poveștii este că indiferent de cât de umile pot fi originile unui om, el se ridică la înălțimea funcției în care este investit.

Acel micuț Pinya – acela sunt eu.”⁴ Câtă dreptate are Hrușciiov identificându-se cu „micuțul Pinya” va decide cititorul. Să sperăm însă că, la finalul cărții, acesta va înțelege și se va convinge că succesorul lui Stalin a fost, așa cum menționez în titlul recenziei, mult mai mult decât un simplu bufon politic.

Emanuel Copilaș

[West University of Timișoara]

1 Taubman, *Khrushchev*, 364-367.

2 Taubman, *Khrushchev*, 13.

3 Taubman, *Khrushchev*, XIV.

4 Taubman, *Khrushchev*, XVII-XVIII.

Capcanele politice ale sociologiei interbelice

Antonio Momoc, *Capcanele politice ale sociologiei interbelice. Școala gustiană între carlism și legionarism*

Editura Curtea Veche Publishing, București, 2012, 414 p., ISBN 978-606-588-270-6

Editura „Curtea Veche Publishing” ne prilejuiește în 2012 reîntâlnirea cu fondatorul sociologiei românești, Dimitrie Gusti, prin intermediul volumului *Capcanele politice ale sociologiei interbelice. Școala gustiană între carlism și legionarism*, semnat de Antonio Momoc, lector univ. dr. al Facultății de Jurnalism și Științele Comunicării a Universității din București, specialist în comunicare politică.

Capcanele politice ale sociologiei, o prelucrare a tezei de doctorat a universitarului, oferă cititorului o imagine neobișnuită a *fenomenului Gusti*, aducând în atenția publicului informații legate de contextul politic în care s-a format ca om și intelectual întemeietorul Școlii sociologice de la București, autorul insitând și asupra realităților istorico-sociale în care a acționat *Școala gustiană*. Structurată în șase capitole, cartea beneficiază de o Prefață semnată de profesorul univ. dr. Zoltán Rostás, conducătorul tezei de doctorat a autorului, de semnificative anexe, precum și de o bogată bibliografie, însumând 300 de titluri (lucrări generale și speciale, documente edite și inedite, legislație sau articole și studii de specialitate).

Carte poate fi citită din triplă perspectivă: istorică, politică și filosofică. Momoc creionează parcursul istoric al școlii sociologice românești interbelice, analizează în profunzime dimensiunea politică a sociologiei gustiene, influențele mișcărilor politice radicale sau moderate asupra membrilor Școlii și identifică principalele elemente ale sistemului de gândire a lui Gusti și ale discipolilor săi.

Primul capitol, intitulat „Dimensiunea politică a sistemului gustian: «Sociologie-Politică-Etică»” (pp. 19-78), începe cu o excelentă sinteză a traseului educațional al tânărului Gusti, ale cărui experiențe germane și franceze aveau să se regăsească pe deplin în opera profesorului de mai târziu, iar raportarea studentului Gusti la cei care i-au fost mentori (psihologul Wundt, economistul Karl Bücher ori istoricul „masiv, cu osatura lui Luther în figură, aspru de o barbă rebelă, în ochi cu o privire a cărei bunătate era amestecată și cu multă maliție”¹ Karl Lamprecht - la Leipzig, profesorul de etică Friedrich Paulsen - la Berlin și Émile Durkheim - la Paris) este evidențiată de Antonio Momoc.

Capitolul al II-lea, „Institutul Social Român: «incubator» al omului politic interbelic” (pp. 79-132) tratează ideea generoasă a lui Gusti de a crea un spațiu instituțional pentru știința și practica politică. Statul național unitar român constituit în 1918 avea nevoie de un astfel de cadru instituțional care să contribuie la formarea noilor generații de politicieni și a fundamentării unor proiecte viabile de reformă pentru societatea românească. Institutul Social Român, inițiat ca Asociația pentru Studiul și Reforma Socială, a fost locul în care s-au exprimat personalități științifice și politice diverse, acoperind

1 Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, ediție îngrijită de Valeriu și Sanda Răpeanu, Editura Minerva, București, 1972, p. 209.

întregul eșichier al gândirii politice și devenind, „când luptele de idei sau de grupuri sociale erau mai înverșunate, o adevărată școală de obiectivitate”¹.

În capitolul al III-lea – „Tehnocratul Gusti și instituțiile puterii în anii '30: monarhia socială a lui Carol al II-lea” (pp. 133-202) – Momoc analizează modul în care profesorul Gusti s-a apropiat, integrat și a acționat în sferele puterii politice, ca ministru al Învățământului în guvernele Alexandru Vaida-Voevod, Iuliu Maniu și iarăși Vaida-Voevod, etapă în care a oferit numeroase burse și a ajutat la angajarea multor studenți români. Este evidențiată apropierea lui Dimitrie Gusti de Monarhia socială a lui Carol al II-lea. Concepția despre națiune a Monarhului era destul de similară cu perspectiva gustiană, lucru reliefat de Antonio Momoc în rândurile destinate Fundației Culturale Regale „Principele Carol”. Acest capitol poate fi considerat, dacă e să ne referim strict la titlul cărții, un preambul la următoarele două capitole, respectiv capitolul IV („Grupuri în Școala Sociologică de la București” – pp. 203-247) și capitolul V („Orientări și reorientări politice ale discipolilor” – pp. 248-318). În aceste capitole, Antonio Momoc răspunde întrebărilor inițiale: Este sociologia interbelică supusă presiunilor politice? Poate ea evita capcanele întinse de puterea politică?

Cu siguranță, cel mai important capitol al cărții, al VI-lea, este intitulat „Naționalismul gustian: știința națiunii” (pp. 319-354). El ne oferă baza conceptuală a ceea ce Dimitrie Gusti va lăsa moștenire, prin discipolii săi, generațiilor următoare de sociologi. Conceptul de națiune, teoriile conform cărora factorul de progres intervine doar atunci când ai o

națiune educată, sunt ideile majore care răzbat din acest ultim capitol. Pentru Gusti, „națiunea este un corp social bazat pe voința membrilor de a trăi împreună”², iar „voința națională este aceea care poate transforma indivizii în cetățeni model, popoarele în națiuni cu personalitate, cu condiția ca membrii comunității naționale să depună efortul de a participa cât mai activ la atingerea idealului etic”³. Antonio Momoc reușește să facă din acest capitol cheia cu care pot fi descifrate toate necunoscutele. Calea de a ajunge la o *națiune cu personalitate* este reprezentată, pe de-o parte, de instituționalizarea pregătirii funcționarilor și liderilor politici și, pe de altă parte, de creșterea nivelului cultural și social al maselor, respectiv al țărănimii, nu doar cea mai importantă pătură socială la acea vreme, ci și cea mai vulnerabilă.

Capcanele politice ale sociologiei interbelice. Școala gustiană între carlism și legionarism este un instrument de lucru foarte util pentru cei care vor să pătrundă hățișurile socio-istorice pe care școala gustiană a trebuit să le evite, măsura în care idealurile profesorului Dimitrie Gusti de a crea un corpus de elită al politicii autohtone și de a ridica nivelul cultural al țărănimii române s-au concretizat sau nu. Este un volum care se constituie într-o „dovadă că se poate scrie *altfel* despre interbelic, și mai mult decât atât, că tânăra generație de cercetători se debarasează de mitizare, nu prin manifeste, ci prin lucrări la obiect”⁴.

Cartea lui Antonio Momoc este *une joie de vivre*, o lucrare pe care o citești cu plăcere, lucru datorat expertizei teoretice și practice a specialistului în comunicare politică, dar și modului serios în care autorul și-a fundamentat întregul demers științific.

Andrei Tinu

[„Ovidius” University, Constanța]

Cătălin Boboc

[„Ovidius” University, Constanța]

1 Emanoil Bucuța, „Institutul Social Român”, *Omagiu Profesorului D. Gusti: XXV de ani de învățământ universitar (1910 – 1935)*, în „Arhiva pentru Știință și Reformă Socială”, An XIV, Editura Institutului Social Român, București, 1936, p. 582, *apud* Antonio Momoc, *Capcanele politice ale sociologiei interbelice: școala gustiană între carlism și legionarism*, Ed. „Curtea Veche Publishing”, București, 2012, p. 93.

2 Antonio Momoc, *op. cit.*, p. 325.

3 *Ibidem*, p. 337.

4 Zoltán Rostás, *Prefață*, *apud ibidem*, p. 9.

Istoria Mișcării legionare. 1944–1968

Autor: Ilarion Țiu, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște

Anul apariției: 2012
Număr pagini: 270
ISBN: 978-606-537-115-6

„Istoria Mișcării legionare. 1944–1968” descrie cum a continuat Garda de Fier să existe ca organizație politică după venirea comuniștilor la putere și cum au coabitat extremiștii de dreapta cu „oamenii muncii”. În volum, autorul prezintă modalitățile prin care legionarii au reușit să se mențină pe scena politică și publică după Al Doilea Război Mondial, respectiv cum au format un guvern de exil și o „armată națională” la Viena după 23 august 1944; cum au organizat opoziția împotriva regimului comunist instalat în România de trupele Armatei Roșii. Lucrarea mai studiază grupările legionare care au participat la rezistența armată în munți; cum și-au schimbat americanii poziția față de legionari, în contextul participării acestora la efortul comun al occidentalilor de sabotare a comunizării Europei de Est de către Uniunea Sovietică. De

asemenea, cartea mai analizează destinul adeptilor extremei drepte în închisorile comuniste; cum au reușit să se integreze legionarii în „societatea de tip nou” pe care au găsit-o după ce le-au fost amnistiate pedepsele politice, în anul 1964.

* * *

„În volumul de față – Istoria mișcării legionare 1944-1968 – etapa care încheie istoria acestei mișcări, cât și traiectoria ei de ansamblu timp de trei decenii (1938-1968), cercetarea se întemeiază în proporție de cel puțin 70% pe informația inedită aflată la Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității și în Arhivele Naționale Istorice Centrale... Evoluțiile au fost reconstituite cu grijă de autor din multiple informații – în majoritate inedite – și reprezintă contribuții notabile în cunoașterea unei teme noi în întregimea ei, intrată acum în circuitul științific. Citind volumul, ai sentimentul unui lucru bine întocmit. Un sentiment care vine din faptul că lucrarea urmează și aplică regulile știute și îndelung confirmate ale cercetării istorice: de la informația culeasă, pe cât posibil, din multiple documente, la analiza ei critică și la reconstituirea într-un tot coerent, cât mai aproape de ce va fi fost. Este un rezultat care ne confirmă că realitatea unor ani poate fi cunoscută, încet, cu trudă, dar cu înțelegeră și dreptă cumpănire.”

Acad. Dinu C. Giurescu

Index de Autori

Alessandro Albano – Ph. D. University of Bari „Aldo Moro”, Italy.

Oana Albescu – Drd., Școala Doctorală de Relații Internaționale și Studii de Securitate, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Aurelia Peru-Bălan – Doctor în științe politice, cercetător științific coordonator, Institutul Integrare Europeană și Științe Politice, AȘM, Republica Moldova.

Oana Elena Brânda – Drd. Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

Cătălin Boboc – Masterat în Managementul instituțiilor de cercetare istorică și socio-politică, din cadrul Universității „Ovidius” din Constanța.

Ion-Lucian Catrina – Lector univ. dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină, „Dimitrie Cantemir”, București, Școala Postdoctorală A.S.E., București.

Gheorghe Ciascai – Conf.univ.dr. Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, din București.

Alexandru Climescu – Drd., Facultatea de Științe Politice a Universității București.

Emanuel Copilaș – Preparator la Universitatea de Vest din Timișoara, doctorand în Relații Internaționale și Studii Europene în cadrul Universității Babeș Bolyai, Cluj-Napoca.

Roxana Alexandra Costinescu – Universitatea Al. I. Cuza Iași, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Departamentul de Științe Politice, Relații Internaționale și Studii Europene.

Ivano Dileo – PhD in Economics and Demography, University of Bari „Aldo Moro” (IT), Department of Scienze Politiche.

Sabin Drăgulin – Lect. univ. dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București, secretar general de redacție Sfera Politicii. Cercetător postdoctoral Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.

Dana Dumitru – Drd. Școala Națională de Studii Politice și Administrative București.

Alexandru Florian – Prof. univ., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, director general, Institutul Național pentru Studiarea Holocaustului în România „Elie Wiesel”.

Yuri Josanu – Doctor în științe politice, Cercetător științific coordonator Institutul Integrare Europeană și Științe Politice Academia de Științe a Moldovei.

Francesco Losurdo – Full Professor of Applied Economics, University of Bari „Aldo Moro” (IT), Department of Scienze Politiche.

Eugen Lungu – Drd. în relații internaționale (SNSPA) și lector universitar la Universitatea Europei de Sud-Est „Lumina”; autor a peste 50 de articole în domeniul securității naționale, la nivel regional și în sfera globală; participant la mai multe misiuni de menținerea/impunerea păcii-Albania (OSCE,1997), Afganistan (NATO, 2002) și Kosovo (NATO, 2004).

Lavinia Lupu – Licențiată a Facultății de Litere, Specializarea Franceză/Engleză (2010) și a Facultății de Drept (2011) din cadrul Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca. În prezent, urmează cursurile unui master în cadrul Departamentului de Relații Internaționale și Integrare Europeană al Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative, București, specializarea Analiza și Soluționarea Conflictelor și este cercetător la Centrul de Prevenire a Conflictelor și Early Warning, București.

Domenii de interes: drept internațional public, studii strategice si de securitate, reconstrucție post conflict, analiza de conflict, crisis management.

Ana Postolache – În prezent cercetător la think-tank-ul Global Citizen din Århus, Danemarca. Master în Studii Europene la Centrul de Studii Europene, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Licență în Istorie la Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Daniela Radu – Lect. Univ. dr. Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București.

Alam Saleh – Dr., Department of Peace Studies, University of Bradford, UK.

Liviu-Ioan Tatu – Drd., Școala Doctorală Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

Andrei Tinu – Doctorand în Istorie al Universității „Ovidius” din Constanța.

Olesea Țăranu – Drd. Facultatea de Științe Politice, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

SUMMARY

Editorial

The establishment of the European External Action Service and its impact on the EU role in international crisis management.....	3
<i>Gheorghe Ciascai</i>	

National Security

The fight for funding deficits. About the illusion of prosperity and financial depletion of the State	9
<i>Ion-Lucian Catrina</i>	
The Crisis of the Welfare State, a Peril for Italy's Economic Security	18
<i>Sabin Drăgulin</i>	
United Kingdom security policy during the Blair Cabinet (1997-2007).....	26
<i>Oana Elena Brânda</i>	
Presidential elections in France -2012: between gaulist values the tradition of french leftbit	36
<i>Aurelia Peru-Bălan</i>	
Iran's National Identity Problematic.....	50
<i>Alam Saleh</i>	
Warlords and Trust Networks. The Case of the Somali Republic.....	59
<i>Alexandru Climescu</i>	

Interview

Thierry de Montbrial: the depopulation can turn to disaster for Romania.....	70
<i>Ștefan Popescu</i>	

Regional Security

Food and Health Safety: a Macro-policy Approach in the EU	76
<i>Ivano Dileo și Francesco Losurdo</i>	
The brain drain: winners and losers. Socio-economic effects of highly skilled migrations on both sending and host countries.....	83
<i>Alessandro Albano</i>	
Aspects regarding the security environment in South Caucasus	91
<i>Lavinia Lupu</i>	
Republic of Moldova: between the Eropean Union and Commonwealth of Independent States.....	101
<i>Yuri Josanu</i>	
Libya – the constant threat to international and regional security	116
<i>Dana Dumitru</i>	

Archive

Ion Antonescu and the Totalitarian Rule	126
<i>Alexandru Florian</i>	

Global Security

Chicago NATO Summit and the New Dynamic of Military Security in the Black Sea Region	139
<i>Eugen Lungu</i>	
The EU Security Continuum: the interaction between internal and external spheres in	149
<i>Ana Postolache</i>	
Peculiarities of multinational corporations as agents of economic global security	158
<i>Oana Albescu</i>	

Inconsistency versus consistency in humanitarian intervention policy.....	167
<i>Daniela Radu</i>	
War, Peace and Security in the 20th Century. A Contemporary Reading of the Just War Theory.....	178
<i>Roxana Alexandra Costinescu</i>	
Present and future challenges in the new post-Westphalia order.....	187
<i>Olesea Țăranu</i>	
Reviews	
George F Kennan: An American Life.....	196
<i>Liviu-Ioan Tatu</i>	
John Lewis Gaddis, <i>George F. Kennan: An American Life</i>	
More Than A Mere Political Puppet. Khrushchev's Influence on the Soviet Union and on the 20th Century.....	199
<i>Emanuel Copilaș</i>	
William Taubman, <i>Khrushchev. The man, his era</i>	
The Political Traps of Interbellum Sociology.....	202
<i>Andrei Tinu și Cătălin Boboc</i>	
Antonio Momoc, <i>Capcanele politice ale sociologiei interbelice. Școala gustiană între carlism și legionarism</i>	
Signals	204
Index of authors	205
Summary	207

National Security, Regional Security, Global Security

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
 Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
 Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
 Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform
 legilor în vigoare.

Titlul articolului

Prenumele Numele Autorului
Funcția și Instituția de apartenență
Adresa de e-mail.

ABSTRACT:

Toate articolele trebuie însoțite de un abstract care rezumă tematica articolului, evidențiind contribuția autorului. Abstractul nu trebuie să fie mai lung de 750 de semne. Abstractul trebuie redactat în limba engleză. Articolele trebuie trimise în format Microsoft Word (.doc) sau Rich Text Format (.rtf). Lungimea dezirabilă a unui articol este de 18.000-25.000 de semne. Pentru a vedea câte semne are articolul dumneavoastră, puteți folosi opțiunea word count din orice pagină pe care o deschideți în programul Microsoft Word. La sfârșitul abstractului trebuie să menționați titlul articolului în limba engleză.

KEYWORDS:

Drept *Keywords* trebuie să indicați, în limba engleză, cu italice, un număr de 5-7 termeni principali din articolul dumneavoastră. De exemplu în foma: *abstract, author name, title of the paper, references, submission*.

ARTICOLUL:

Articolul trebuie redactat folosindu-se alienate de felul acelor care se folosesc în acest document. Ele trebuie redactate cu fonturi *Times New Roman*, de preferință, de mărimea 12 pt., la doua rânduri, pentru textul articolului, *Times New Roman*, mărimea 10, la un rând, pentru *footnotes*. În cadrul articolului se respectă normele ortografice în vigoare stabilite de Academia Română. Atunci când este nevoie, diferitele note sau referințe se realizează prin utilizarea opțiunii *footnotes* din programul *Microsoft Word*. De fiecare dată când orice referință bibliografică este menționată prima dată, trebuie să dați informația bibliografică integral. Traducătorul trebuie întotdeauna menționat în prima citare. Vezi următoarele exemple de citare:

Pentru cărți

Se indică prenumele și numele autorului, titlul cărții integral (titlu și subtitlu) scris cu italice, urmat de paranteză, în interiorul căreia se dau localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura la care a apărut cartea, anul, iar după închiderea parantezei se indică pagina sau paginile din care se citează. Dacă sînt mai mulți autori sau editori, se dau toate numele. Notele de subsol corespunzătoare arată astfel:

1 Giovanni Sartori, *The Theory of Democracy Revisited* (Chatam, New Jersey: Chatam House Publishers, 1987), 23.

2 Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, traducere de Doru Pop (Iași: Polirom, 1999), 272-27.

3 Juan Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe* (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1996), 74.

Pentru capitole din cărți

4 Edward G. Carmines, Robert Huckfeldt, „Comportamentul politic – o perspectivă de ansamblu”, în Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann (coordonatori), *Manual de știință politică*, traducere colectivă (Iași: Polirom, 2005), 206.

Pentru referințe la o notă de subsol

5 Robert A. Dahl, *Democracy and Its Critics* (New Haven: Yale University Press, 1989), 164, n.1.

Pentru articole

Se respectă aceleași norme, menționîndu-se prenumele și numele autorului, titlul articolului în caractere drepte, între ghilimele, urmat de numele revistei/publicației în italice, numărul publicației, anul apariției (în paranteză), urmat de două puncte, pagina sau paginile citate.

6 Adrian Cioroianu, „Și totuși, Europa unită există – deși nu toți europenii votează”, *Sfera Politicii* 136 (2009): 9.

Pentru articole din ziare

7 Daniel Dăianu, „Schimbarea modelului”, *Jurnalul național*, 29 iulie 2009.

Pentru texte nepublicate

8 Ion Popescu, „Coalițiune din perioada postcomunistă. Cercetare comparată – România, Ungaria, Bulgaria” (lucrare de licență, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, 2009).

Pentru documente sau texte de pe Internet

9 Francis Fukuyama, „The Neoconservative Moment”, *The National Interest* 12 (2003), <http://www.thetharmaproject.com>, accesat 12.09.2009.

Pentru documente din arhive

Dacă se folosesc surse primare din arhive, trebuie să dați sursa în concordanță cu sistemul relevant de catalogare și locația arhive. Dacă referințele sînt la documente guvernamentale, ale partidelor politice, ale unor fundații, societăți, think-tanks sau alte organizații ale societății civile, atunci sursele vor fi identificate pe cît de complet este posibil.

10 ASRI, fond D, dosar 9897, f. 93.

11 Documentul poartă mențiunea „Strict secret de importanță deosebită. Exemplar unic”, Arhiva Comitetului Executiv al CC al PCR, dosar 264/1972, vol. VI, f. I-II.

12 Petre Roman, „Viziune politică asupra strategiei de dezvoltare a României în întîmpinarea secolului XXI. Pentru o bună guvernare a țării – calea social-democrată” („Caiet politic” distribuit participanților la Congresul extraordinar al Partidului Democrat, 16 martie 2001, fără alte mențiuni).

Atenție!

În citatele următoare din cărți sau articole deja citate, nu se mai dau prenumele și numele autorului, ci doar numele, nici titlul integral, cu referințe, ci doar titlul prescurtat, urmat de pagină, nu se vor folosi *op.cit.*, p. 23, sau *loc. cit.*, nici *ibid.* ori *ibidem*. De exemplu:

13 Sartori, *Teoria*, 29.

14 Cioroianu, „Și totuși”, 8.

15 Tismăneanu, „Dynastic”, 35-38, esp 36.

Atenție!

Trimiterile bibliografice se fac întotdeauna folosind limba originară a referinței, nu prin traducerea titlurilor de cărți sau articole. Titlurile unor cărți sau articole din limbi străine care nu folosesc alfabetul latin se dau prin transliterare fonetică a titlului din limba respectivă.

Cînd se citează cuvinte străine ori numele unor autori străini sau ale unor personaje politice străine, se păstrează ortografia din limba originară, cu respectarea normelor ortografice din limba respectivă.

